
Aðalskráning fornleifa í Rangárþingi ytra

Áfangaskýrsla IV

I. BINDI

Ritstjóri: Kristborg Þórsdóttir

Höfundar efnis: Elín Ósk Hreiðarsdóttir, Kristborg Þórsdóttir, Ragnheiður Gló Gylfadóttir og Sólveig Guðmundsdóttir Beck

Reykjavík 2020

FS634-06194

FORNLEIFASTOFNUN ÍSLANDS SES

Forsíðumyndin sýnir fornlegan túngarð og sambyggða tóft RA-438:001B. Eru það nánast einu minjarnar sem ekki eru orðnar örfoka á bæjarstæði Ár við Þjórsá. Næst ánni sést í hruninn steinboga sem ef til vill hefur tengt Ölmóðsey við land í fyrndinni. Ljósmyndina tók Kristborg Þórsdóttir.

©Fornleifastofnun Íslands 2020

Bárugötu 3

101 Reykjavík

Sími: 551 1033

Netfang: fsi@fornleif.is

Heimasíða: www.fornleif.is

Samantekt

Aðalskráning fornleifa í Rangárþingi ytra hófst árið 2006. Sumurinn 2012 og 2013 voru skráðir 789 minjastaðir á 20 lögbýlum í gamla Landmannahreppi, eða Landsveit. Langvarandi uppblástur með tilheyrandi gróður- og jarðvegseyðingu hefur sett svip sinn á landsvæðið sem skráð var. Fjöldi minja hefur orðið illa úti eða jafnvel horfið af sömu sökum. Einkennandi er fyrir svæðið hversu mörg bæjarstæði og býli hafa í gegnum aldirnar verið færð vegna uppblásturs og sandágangs, sum jafnvel oftar en einu sinni.

Efnisorð: Aðalskráning fornminja, Rangárþing ytra, uppblástur, Landsveit, friðlýstar minjar, Fornleifastofnun Íslands

Summary

In the summers of 2012 and 2013 a general archaeological survey was continued in the municipality of Rangárþing ytra in South Iceland. The project started in 2006 and fieldwork was finished in 2015. In 2012-2013 a total of 789 sites were surveyed on 20 farms in Landsveit. The area surveyed was heavily eroded and the archaeology had suffered from the erosion, many sites being badly damaged or lost because of it. It is characteristic for this part of Landsveit that many of the farmsteads have been relocated in an attempt to preserve in an eroding landscape. Some succeeded but others failed and were abandoned.

Keywords: General archaeological survey, Rangárþing ytra, South Iceland, erosion, listed archaeological sites, Institute of Archaeology, Iceland

Efnisyfirlit

I. Bindi

I. Inngangur.....6

II. Saga fornleifaskráningar og löggjöf.....9

III. Skýringar.....11

IV. Fornleifaskrá.....13

RA-433 Irjar.....13

RA-434 Skarð.....46

RA-435 Sel (Skarðssel).....118

RA-436 Hátún.....129

RA-437 Fellsmúli.....137

RA-438 Á.....164

RA-439 Hvammur.....172

RA-440 Hellur (Hellar).....217

RA-441 Gata.....264

RA-442 Látalæti (Múli).....265

RA-443 Minnivellir.....279

RA-444 Vindás.....307

II. Bindi

IV. Fornleifaskrá (framhald)

RA-461 Húsagarður

RA-463 Stóri Klofi

RA-466 Leirubakki

RA-467 Vatnagarður

RA-438 Galtalækur

RA-469 Mörk (viðbætur)

RA-470 Eskiholt (Eskjuholt)

RA-471 Ósgröf

RA-472 Skarfanés

RA-681 Fornleifar á fleiri en einni jörð

V. Byggð í efri hluta Landmannahrepps

VI. Minjaflokkar

Bæjarhólar og bæjarstæði

Kirkjur og legstaðir

Útihús

Túngarðar og nátthagar

Stekkir, kvíar, réttir og smalakofar

Beitarhús, sel og fjárskýli

Mógrafir, kolagrafir, torfrista

Samgönguminjar

Minjar tengdar þjóðsögum og þjóðtrú

Landamerki

VII. Varðveisla og kynning minja á skráningarsvæðinu

Heimildaskrá

Viðauki I: Hnitaskrá ISN93

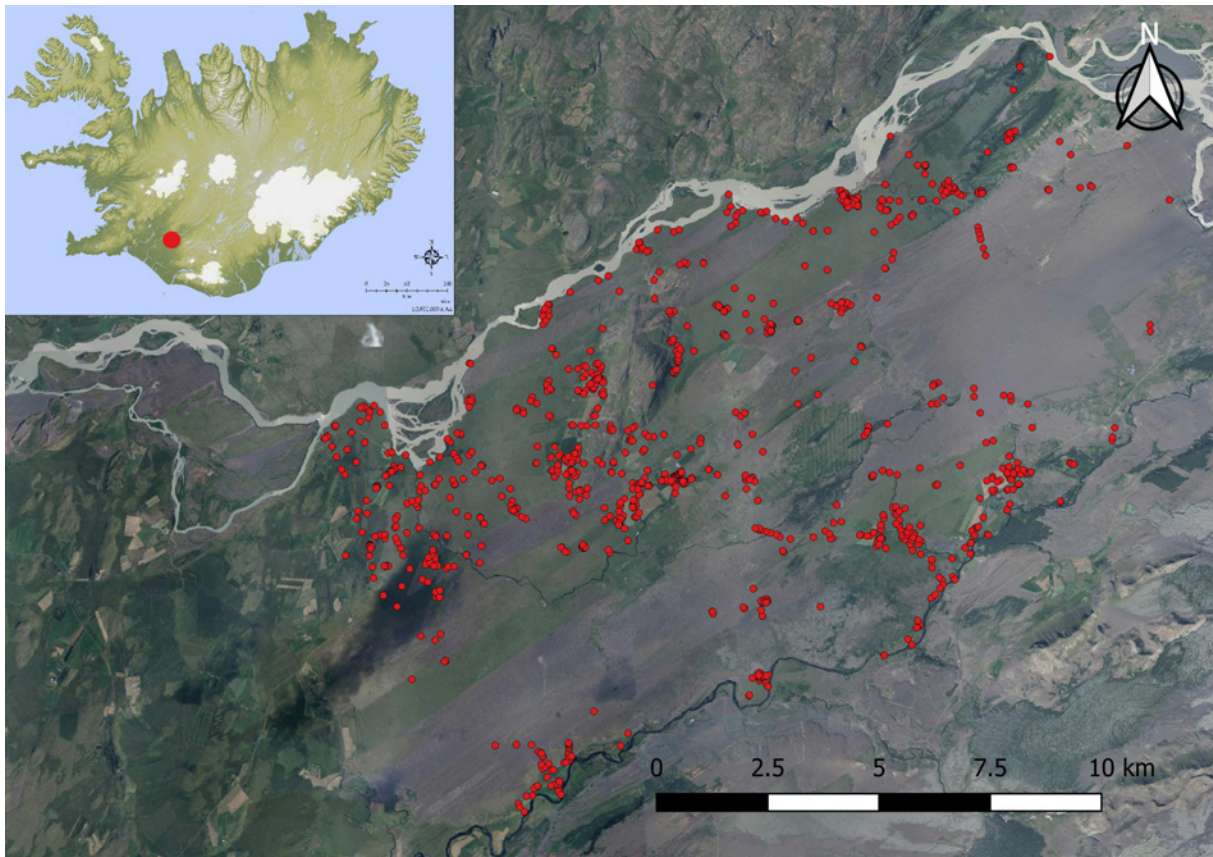
Viðauki II: Örnefnakort Ingólfs Einarssonar

Viðauki III: Minjakort

I. Inngangur

Aðalskráning fornleifa í Rangárþingi ytra hófst árið 2006 og lauk vettvangsvinnu árið 2015. Í þeirri skýrslu sem hér lítur dagsins ljós (áfangaskýrslu IV) birtist afrakstur vettvangsvinnu sjöunda og áttunda áfanga sem fram fór sumurin 2012 og 2013. Hluti af sjöunda áfanga skráningarinnar birtist reyndar í áfangaskýrslu III en það voru minjar í Holtamannahreppi.¹ Aðrar minjar úr sjöunda skráningaráfanga eru innan gamla Landmannahrepps og birtast í þessari skýrslu en þær eru 280 talsins. Í áttunda áfanga skráningarinnar voru skráðar 509 minjar í Landmannhreppi. Í þessari skýrslu er því að finna upplýsingar um 789 fornleifar. Frá upphafi hafa verið skráðar 3893 fornleifar í sveitarfélaginu. Gert er ráð fyrir að lokaskýrsla um aðalskráninguna, um þá skráningaráfanga sem unnir voru sumurin 2014 og 2015, komi út veturinn 2020-2021.

Árið 2012 voru fornleifar skráðar á átta lögbýlum í Landsveit eins og þau voru skilgreind í Jarðatali Johnsens frá 1847 (*Irjar, Skarð, Sel, Hátún, Fellsmúli, Eskjuholt, Ósgröf og Skarfanes*). Árið 2013 voru fornleifar skráðar á 12 lögbýlum (*Á, Hvammur, Hellar, Gata, Látalæti (Múli), Minnivellir, Vindás, Leirubakki, Vatnagarður, Galtalækur, Stóri-Klofi og Húsagarður*). Bæði árin voru einnig skráðar fornleifar sem náðu yfir fleiri en eina jörð. Að auki voru skráðir tveir minjastaðir sem tilheyra lögbýlinu Mörk en minjar innan þess voru að öðru leyti skráðar árið

Kort sem sýnir skráningarsvæðið í Landsveit 2012-2013 (Loftmynd: Loftmyndir ehf.). Á innfelldu Íslandskorti er staðsetning svæðisins sýnd með rauðum punkti.

¹ Kristborg Þórsdóttir (ritstjóri), 2014.

2006 og eru upplýsingar um þær í Áfangaskýrslu I sem kom út árið 2008.²

Langflestar fornleifar innan jarðar voru skráðar í landi Skarðs eða 96 minjar. Einnig voru margar fornleifar skráðar á Leirubakka og Galtalæk eða hátt í 70 minjar á hvorri jörð. Að meðaltali voru hins vegar skráðar 38 fornleifar á jörð.

Í þessari skýrslu er fjallað um samfellt svæði í ofanverðri Landsveit sem langvarandi uppblástur og landeyðing hefur sett mark sitt á. Eins og áður sagði var jörðin Mörk (og Merkihvoll) skráð árið 2006 og jarðirnar Stóruvellir, Litli-Klofi og Borg skráðar árið 2008. Lítillega verður fjallað um þessar jarðir í byggðasögukafla aftast í skýrslunni en að öðru leyti vísast til eldri áfangaskýrslna um minjar sem þeim tilheyra.

Auk þeirra gagna sem safnað var við aðalskráningu á svæðinu fylgja skráningunni ítarlegri gögn um valda staði. Eftir að vettvangsvinnu vegna sjöunda og áttunda áfanga í Rangárþingi ytra var lokið vann Fornleifastofnun að skráningu og uppmælingu friðlýstra minja á skráningarsvæðinu fyrir Minjastofnun Íslands.³ Mælingarnar voru gerðar vorið 2015 og þegar farið var aftur á vettvang komu fleiri minjar í ljós á nokkrum stöðum sem hægt var að bæta inn í fornleifaskrána. Sumarið 2016 var einnig var farið að nokkrum uppblásnum bæjarstæðum í Landsveit og myndir teknar af þeim úr lofti með flygildi. Var það liður í verkefni Fornleifastofnunar sem hlaut styrk úr Fornminjasjóði sama ár og hafði það að markmiði að þróa aðferðir við skráningu uppblásinna minja.⁴ Myndirnar sýna minjarnar á allt annan og betri hátt en myndir sem teknar eru af jörðu niðri. Á þessum tíma var verið að byrja að nota flygildi í fornleifarannsóknnum en slík tæki eru nú nánast orðin hluti af staðalbúnaði við fornleifauppgröft og er sífellt að verða algengari í fornleifaskráningu.

Uppbygging skýrslunnar er með hefðbundnum hætti. Á eftir inngangi eru tveir kaflar um fornleifaskráningu þar sem m.a. er gefið yfirlit um löggjöf (2. kafli) og aðferðir við fornleifaskráningu (3. kafli). Í fjórða kafla er svo sjálf fornleifaskráin sem er skrá yfir allar þekktar fornleifar á skráningarsvæðinu. Í 5. kafla er yfirlit um sögu byggðar á svæðinu og samantektir um helstu minjaflokka. Að lokum eru svo niðurstöður 7. og 8. áfanga skráningarinnar dregnar saman og settar fram tillögur um verndun og kynningu fornleifa á því svæði sem er til umfjöllunar í skýrslunni (6. kafli). Aftast í skýrslunni eru fornleifakort sem sýna dreifingu minjastaða auk örnefnakorta Ingólfs Einarssonar og hnitaskrár (ISN93). Minjastaðirnir eru merktir á loftmyndir af svæðinu frá Loftmyndum ehf. sem fengust hjá sveitarfélaginu. Örnefnakortin eru varðveitt hjá Örnefnasafni Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.

Sædís Gunnarsdóttir vann svæðisskráningu (heimildakönnun) fyrir Rangárvallasýslu árið 1999 og vettvangsskráningin byggði á henni. Fornleifafræðingarnir Kristborg Þórsdóttir, Sólveig Guðmundsdóttir Beck og Elín Ósk Hreiðarsdóttir skráðu minjar á vettvangi sumarið

² Ágústa Edwald (ritstjóri), 2008.

³ Eva Kristín Dal og Elín Ósk Hreiðarsdóttir (ritstjórar), 2015.

⁴ Kristborg Þórsdóttir og Ragnheiður Gló Gylfadóttir, 2016.

2012 og Kristborg og Ragnheiður Gló Gylfadóttir skráðu minjar á vettvangi sumarið 2013. Kristborg sá um samantekt efnis og ritun áfangaskýrslu. Við undirbúning vettvangsrannsókna var rætt við fjölmarga heimildamenn og er þeim þökkun aðstoðin.

II. Saga fornleifaskráningar og löggjöf

Hátt á aðra öld er liðið síðan skráning fornleifa hófst á Íslandi en þó er enn langt í land að til sé heildstæð skrá um fornleifar á Íslandi. Á síðustu áratugum 19. aldar voru margir minjastaðir kannaðir á vegum Hins íslenska fornleifafélags, einkum staðir sem á einn eða annan hátt tengdust fornsögum og sögu þjóðveldisins. Eftir aldamótin 1900 dró úr fornleifakönnun á vegum félagsins og var þráðurinn ekki tekinn upp að nýju fyrr en um og eftir 1980.

Skoðanir manna á því hvað teljast fornleifar hafa breyst mikið á þessum tíma. Byggingar sem voru hversdagslegar fyrir hundrað árum eru nú orðnar minjar um horfna lífshætti. Skilningur hefur vaknað á nauðsyn þess að skrá upplýsingar um slíkar minjar og vernda þær fáu sem eftir eru fyrir komandi kynslóðir. Nauðsynlegra upplýsinga um gerð og ástand fornleifa er aðeins hægt að afla með vettvangsathugun, og við það er venjulega átt með hugtakinu fornleifaskráning (ýmist aðal- eða deiliskráning). Til þess að vettvangsathugun komi að fullu gagni verður þó fyrst að taka saman ýmsar upplýsingar, bæði skriflegar og munnlegar, sem vísa á minjastaði og geta gefið vísbendingar um hlutverk mannvirkjaleifanna (svæðisskráning).

Á undanförunum árum hafa verið gerðar breytingar á löggjöf um verndun fornleifa og hefur eftirlit með framkvæmd laganna verið aukið. Samkvæmt 3. grein laga um menningarminjar (nr. 80, 2012), eru allar fornleifar á Íslandi friðhelgar: „Fornleifum, [...] jafnt þeim sem eru friðlýstar sem þjóðminjar og þeim sem njóta friðunar í krafti aldurs, má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi, framkvæmdaraðili né nokkur annar, spilla, granda eða breyta, hylja, laga, aflaga eða flytja úr stað [...]“. Er þessi fornleifakönnun í anda markmiða sem sett hafa verið með þessari löggjöf. Mat á áhrifum framkvæmda á fornleifar gerir kröfur um fjölþætta athugun á heimildum og vettvangsrannsókn, enda er skilgreining á fornleifum í þjóðminjalögum víðtæk. Fornleifar teljast hvers kyns mannvistarleifar, á landi, í jörðu, í jökli, sjó eða vatni, sem menn hafa gert eða mannaverk eru á og eru 100 ára og eldri, svo sem:

- a.** búsetulandslag, skráðgarðar og kirkjugarðar, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi leifum mannvirkja og öskuhauga, húsaleifar hvers kyns, svo sem leifar kirkna, bænhúsa, klaustra, þingstaða og búða, leifar af verbúðum, naustum og verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum,
- b.** vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri,
- c.** tún- og akurgerði, leifar rétta, áveitumannvirki og aðrar ræktunarminjar, svo og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita,
- d.** vegir og götur, leifar af stíflum, leifar af brúm og öðrum samgöngumannvirkjum, vöð, varir, leifar hafnarmannvirkja og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og önnur vega- og siglingamerki ásamt

kennileitum þeirra,

e. virki og skansar og leifar af öðrum varnarmannvirkjum,

f. þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð,

g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum,

h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið,

i. skipsflök eða hlutar þeirra.

Minjar 100 ára og eldri teljast til fornleifa, en heimilt er þó að friðlýsa yngri minjar.

Það er skýrt af þessari skilgreiningu að fornleifar eru ekki aðeins öll mannvirki heldur einnig staðir sem á einn eða annan hátt tengjast menningu og atvinnuvegum, hvort heldur sem er vöð eða álagablettir. Þessari skilgreiningu er fylgt við hefðbundna fornleifaskráningu. Umhverfis allar fornleifar er 15 m friðhelgað svæði en umhverfis friðlýstar fornleifar er 100 m friðhelgað svæði.

Ef nauðsynlegt er talið að spilla fornleifum eða hylja þær, þarf að leita heimildar Minjastofnunar Íslands.

III. Skýringar

Í skráningarkerfi Fornleifastofnunar hefur hver sýsla skammstafað heiti (NM, RA o.s.frv.) og hver jörð hefur þriggja stafa númer. Miðað er við jarðaskiptingu eins og hún kemur fyrir í Jarðatali Johnsens frá 1847 og byggir tölusetning jarðanna á því. Skipting jarða um miðja 19. öld ræður ekki aðeins númerum í skránni heldur er miðað við hana þegar ákvarðað er hvaða jörð ákveðnir minjastaðir tilheyra. Hverjum minjastað er gefin kennitala en það er þriggja stafa númer sem hengt er við sýslutákn og jarðarnúmer (dæmi: RA-084:001). Fornleifaskrá hverrar jarðar hefst á stuttu yfirliti yfir skiptingu jarðarinnar, eignarhald hennar og matsverð, og einnig er gefin stutt lýsing á náttúrufari og búskaparaðstæðum og sléttun túna. Þar á eftir kemur listi yfir allar þær fornleifar sem fundust innan hverrar jarðar.

Í skránni fær hver minjastaður eina efnisgrein og er framsetning upplýsinganna stöðluð. Í fyrstu línu hverrar greinar eru grunnupplýsingar auðkennisnúmer, sérheiti, tegund, hlutverk og hnattstaða. Á eftir auðkennisnúmeri kemur sérheiti hennar ef eitthvert er og síðan tegund. Með tegundarflokkun er leitast við að skilgreina hvers eðlis fornleifin er, þ.e. hvort um er að ræða mannvirki af einhverju tagi sem enn sést, og þá hverskyns (t.d. tóft, garðlag eða varða), mannvirki sem vitað er um en er horfið (heimild, örnefni) eða fornleif sem ekki hefur verið mannvirki (álagaþettur, sögustaður eða vað). Allir fornleifastaðir eru greindir til tegundar en hlutverk þeirra er ekki alltaf hægt að ákvarða.

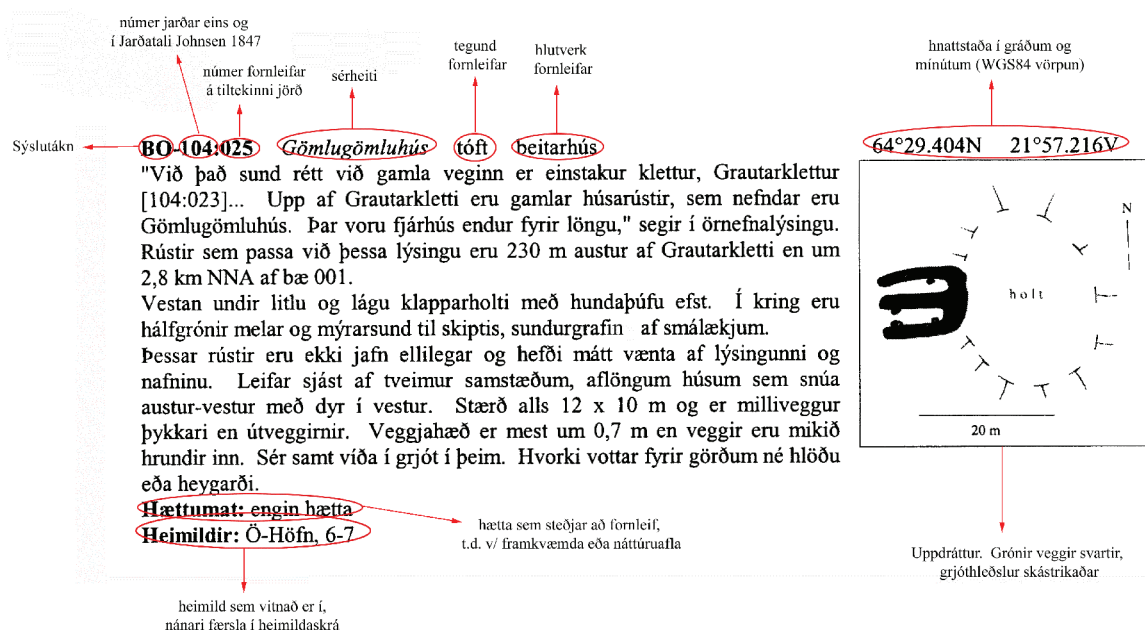
Á eftir hlutverki kemur hnattstaða minjastaðarins í gráðum og mínútum. Mæling hnattstöðu er gerð með GPS staðsetningartækjum (stillingin WGS 84) og er mælt í miðju hvers minjastaðar. Áætlað frávík frá miðju er oftast ekki meira en 5-10 metrar að meðaltali.

Þar sem getur um „heimild um...“ t.d. útihús, þá er átt við að eingöngu eru til heimildir um staðinn, en minjar hafa ekki fundist á vettvangi við skrásetningu. Þó engar minjar hafi fundist, er engu að síður tekin hnattstaða staðarins ef unnt hefur verið að ákvarða hann á grundvelli fyrirliggjandi upplýsinga með um 50 metra frávíki.

Í annarri línu hefst lýsing minjastaðar oftast á tilvitnun í fyrirliggjandi heimildir en síðan er staðsetningu hans lýst. Þar á eftir kemur oft lýsing á aðstæðum og síðast lýsing á mannvirkinu sjálfu ásamt öðrum upplýsingum sem við eiga.

Í næstsíðustu línu er lagt mat á þá hættu sem minjastaðurinn kann að vera í. Hættustig eru eftirfarandi: 1) engin hættu, 2) hættu og 3) stórhættu. Þeir minjastaðir sem eru fjarri byggð og öllu því umróti sem hugsanlega gæti skemmt þá teljast ekki í hættu. Minjar á eða við svæði þar sem framkvæmdir eiga sér stað teljast í hættu ef hugsanlegt er talið að þeim verði rótað. Sem dæmi um slíka staði má telja fornleifar í túni en þær teljast í hættu vegna þess umróts sem fylgir ábúð og búskap og minjastaðir sem eru á svæði þar sem framtíðar landnotkun er óráðin. Í stórhættu teljast minjastaðir þar sem miklar líkur teljast á að stöðum kunni að verða raskað vegna áætlaðs eða fyrirsjáanlegs umróts. Sem dæmi um slíka staði má nefna minjastaði sem eru

á skipulagssvæði þéttbýlis, inni í skógræktarreitum, innan áhrifasvæðis stórframkvæmda eða sem uppblástur ógnar.

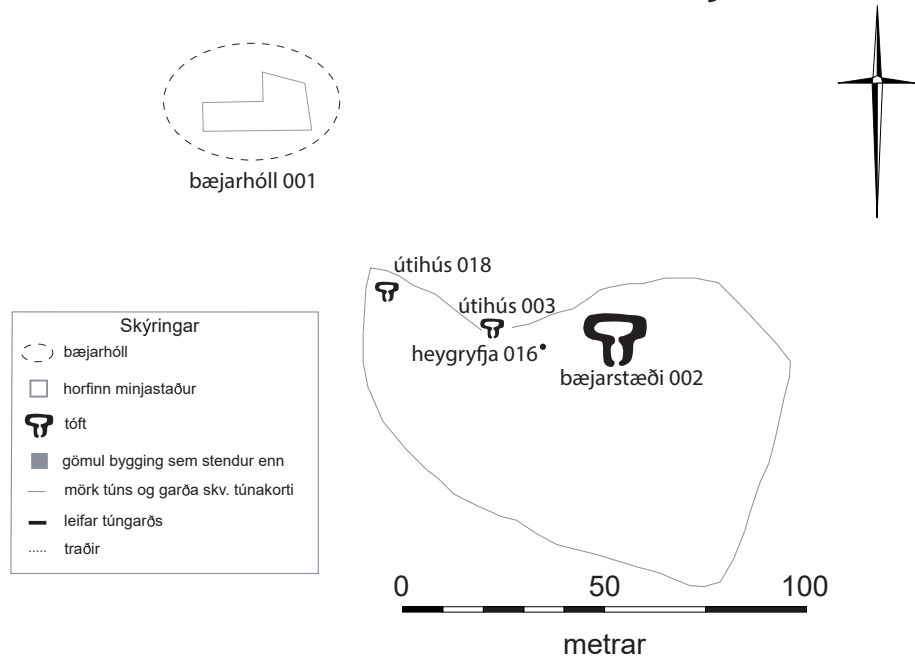

Dæmi um framsetningu á upplýsingum um fornleifar í skýrslunni.

Gerð er grein fyrir hver er hættuorsök hverju sinni. Þá er í síðustu línu getið heimilda ef einhverjar eru, oft með skammstöfunum, en úr þeim er leyst í heimildaskrá aftast í skýrslunni.

Útgáfa áfangaskýrslu IV hefur dregist á langinn og hafa þarf í huga að skráningaraðferðir hafa breyst nokkuð á þeim tíma sem liðinn er frá því að vettvangsskráningin fór fram og ýmsar breytingar orðið á framsetningu gagna. Undanfarin misseri hefur til að mynda færst í aukana að nákvæmari mælitæki séu notuð við fornleifaskráningu en þau sem voru notuð í Rangárþingi ytra og öll sýnileg mannvirki mæld upp í hnitakerfi. Þetta á einkum við þar sem gerð er deiliskráning fornminja en nú er svo komið að nánast öll fornleifaskráning er unnin með slíkum tækjum sem gefa innan við 1 m skekkju og allt niður í nokkra sentimetra. Að auki er farið að skrá hverja minjaeiningu sérstaklega að kröfu minjavörslunnar en í skráningunni í Rangárþingi ytra eru einingar sem tilheyra sömu minjaheildinni skráðar undir einu númeri þótt hverri einingu sé gefinn einkennisstafur innan heildar. Það má því með sanni segja að heildarfjöldi skráðra fornleifa (minjaeininga) í sveitarfélaginu sé miklu meiri en eldri talningin gefur til kynna.

Túnakort Irja

Kort sem sýnir minjar í túni á yngra bæjarstæði Irja eftir að bærinn var færður. Byggt á túnakorti frá 1917.

RA-433 Irjar

20 hdr. 1711, Skarðskirkjueign. JÁM I, 283. 1332. Jarðarinnar getið í máldaga Skarðakirkju. DI II, 695-696. 1626: Guðrún Brynjólfsdóttir selur sinn hluta í kirkjukotinu Irjum. Jarðabréf, 2. Yrjar réttnefni að mati Hannesar Þorsteinssonar. HP: “Rannsókn og leiðrjettingar ...” Árbók1923, 20. “Yrjur nefnist eyðijörð ofan Skarðsfjalls á bökkum Þjórsár, fór í eyði 1925. Áður hafði bærinn verið fluttur um set 1912 sökum sandágangs. Túnstæðið var ekki gott á síðasta bústaðnum og sandurinn búinn að ganga svo á jörðina að ekki var lífvænt til búskapar.” SB V, 199.

1917: Tún 0,5 ha, sléttað 0,2 ha, garðar 207 m²

RA-433:001 Irjar bæjarhóll bústaður 64°03.657N 20°01.783V

“Yrjur nefnist eyðijörð ofan Skarðsfjalls á bökkum Þjórsár, fór í eyði 1925 [sjá 002]. Áður hafði bærinn verið fluttur um set 1912 sökum sandágangs. Túnstæðið var ekki gott á síðasta bústaðnum og sandurinn búinn að ganga svo á jörðina að ekki var lífvænt til búskapar,” segir í Sunnlenskum byggðum. Gamli bærinn á Irjum var um 180 m norðvestan við yngsta bæjarstæði jarðarinnar 002. Rústir bæjarins eru enn vel greinilegar fast vestan við Irjuós við Þjórsá. Vesturhlið bæjarhólsins er hins vegar byrjuð að brotna í ána.

Bæjarhóllinn er í fagurgrænu og hæðóttu túni sem er enn nýtt til sauðfjárbeitar. Bæjarhóllinn

er gróinn og ræktarlegur en ekki sérstaklega hár. Túnið er hæðótt og þar er þéttur grasvöxtur sem þó er fremur lágur. Nokkur mannvirki eru í túninu auk bæjarins. Bærinn stendur til móts Yrjatanga í Þjórsá en sunnan við hann (og norðan við bæ) rennur Skarfaneslækur/Yrjaós út í Þjórsá. Frá bæ og að tunganum eru bara 20-30 m. Af bæjarhólnum er talsvert að brotna ofan í ána og það rof er í rauninni ekki bara bundið við bæjarhólinn heldur nær það eftir endilangri norðausturhlið túnsins. Rofið er þverhnipt og er 1,2-1,7 m á hæð. Þar sem rofið er í túnjaðri þar sjást ýmis gjóskulög og einstaka beinaleifar. Í rofinu á bæjarhólnum sést hins vegar ýmislegt í sniði. Þar er talsverðar grjótleifar í framhaldi af byggingum og eins er talsverð grjótdreif hrunin og dreifð niður rofið. Í sniðinu má einnig sjá mikla sandlinsu ofarlega í sniði (um 30 cm neðan við yfirborð) en þar fyrir neðan eru taðlög (lífræn lög), torf, gjóskulög í torfi, koladreif, svolítið að dýrabeinum o.s.frv. Mannvistarlögin sjást á um 1,5 m dýpi en hverfa þar í hrun og gróður en hafa eflaust náð talsvert neðar.

Nokkur bæjarhóll sést undir tóftinni. Hann er 46 x 41 m stór og snýr NNV-SSA. Sem fyrr segir brýtur Þjórsá af vesturhlið hans og þar eru minjar óljósastar en þó er ekki víst að mikið sé farið ennþá. Í rofsárinu að vestan má sjá bæði torfveggi í sniði og talsverða grjótdreif sem

Bæjarhóll Irja 001, horft til NNV.

Hér má sjá hvernig Þjórsá brýtur af austanverðum bæjarhólnum, horft til vesturs.

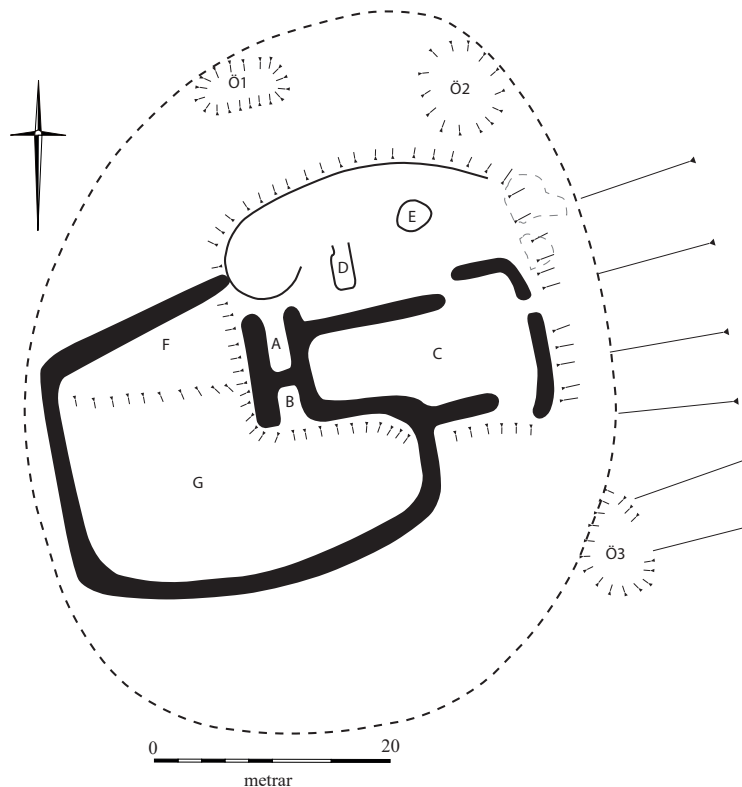
hrunið hefur úr byggingum. Á hólnum eru margvíslegar minjar og verður hér lýst þeim helstu. Austan og sunnan til á bæjarhólnum er mikill kálgarður F og G. Norðan og vestan eru sjálfar bæjarrústirnar sem eru mjög grónar og oft er erfitt að sjá nákvæma lögun hólfa. Kálgarður G er sunnan og austan við bæjartóftina. Hann er 31 x 18 m að stærð og snýr austur-vestur. Ytri brún veggja kálgarðsins sést alls staðar vel og innri brúnin er víða ágætlega greinileg þótt hún sé ekki jafnskýr. Ekki sjást beð í garðinum sem er algróinn. Hæð veggja er 0,4-0,5 m og breidd allt að 1,4 m. Allra nyrst í garðinum er hæð, F. Hún er í raun innan gerðis G. Hún er um 0,8 m hærri en aðrir hlutar kálgarðsins, þ.e. botn hennar og hann er mjög sléttur. Hæðin er 5 m breið vestast en mjókkar til austurs og er einungis um 1 m á breidd austast. Bæjarrústin tekur við norðvestan við kálgarðinn og nær í raun inn í suðvesturhorn hans. Bæjartóftin er á köflum fremur óskýr og víða erfitt að greina nákvæmt lag hólfa. Allra suðvestast eru þó greinileg tvö hólfa A og B. Hólf

A er 3,5 x 2,5 m að innanmáli og er alveg gróið. Það snýr NNV-SSA og er botn þess í halla til austurs að hólfi B. Skilin/veggurinn á milli hólfa A og B eru fremur óljós og eru í raun upphækkun. Hólf B er 4 x 2,5 m að innanmáli og virðist hafa verið opið til suðurs. Vestan við þessi hólf tvö tekur við þriðja hólfið eða gerðið, C. Það er 18 x 7 m að innanmáli og er breiðast til vesturs. Norðurveggur hólfsins er snýr en suðurveggur fremur óljós. Við hliðina á gerði C er hólf D til norðurs og er það á háhólnum. Hólf D er lítið eða 2,5 x 1 m að innanmáli og er alveg niðurgrafið. Hólfið er skýrast syðst en verður mjög

ógreinilegt til norðurs. Svo virðist sem op kunni að hafa verið á þessu hólfi til vesturs yfir í hólf E sem einnig hefur verið hluti af bæjarrústinni. Svæðið er hins vegar alveg sokkið og óljóst og erfitt að sjá nokkuð tóftalag á hólnum þar alla leið vestur að rofi. Reyndar er útveggur (norðurveggur) á þessu rústasvæði greinilegur og í framhaldi af honum sést talsverð steinarönd í rofinu. Á bæjarhólnum má greina hæðir á þremur stöðum þar sem mögulega gætu leynst leifar af öskuhaugum. Þeir eru þó umfangslitlir ef rétt er og hefur rusli sjálfsagt verið fleygt fram af bæjarhólnum og í Þjórsá. Hæðirnar þrjár fengu þó hvern sinn bókstaf og verður nú lýst stuttlega. Hæð Ö1 er norðarlega á bæjarhólnum og er 10 x 2 m að stærð en 0,2 m á hæð. Vestast í bæjarhólnum nyrst er svo önnur hæð Ö2 sem er 4-5 m í þvermál og 0,2 m á hæð. Í rofi hæðarinnar sást ekki umfangsmeiri mannvistarleifar heldur en almennt í bæjarhólnum. Þriðja hæðin er suðvestarlega í bæjarhólnum, Ö3, og er hún 4-5 m í þvermál en 0,2-0,3 m á hæð. Í sniði sést um 6 m löng og 10 cm breið linsa af gjósku og brenndum beinamulningi um 40 cm fyrir neðan yfirborð.

Hættumat: stórhætta, vegna landbrots

Heimildir: SB V, 199

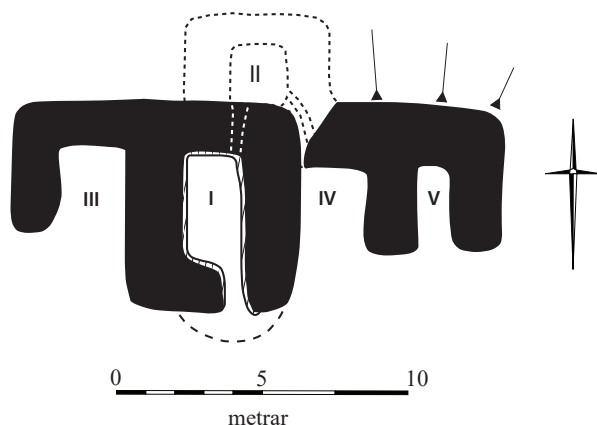

Minjar á bæjarhóli Irja 001.

RA-433:002 Irjar bæjarstæði bústaður

64°03.582N 20°01.587V

“Yrjur nefnist eyðijörð ofan Skarðsfjalls á bökkum Þjórsár, fór í eyði 1925. Áður hafði bærinn verið fluttur um set 1912 sökum sandágangs. Túnstæðið var ekki gott á síðasta bústaðnum og

Bæjartóft 002 á yngra bæjarstæði Irja, horft til norðurs á ljósmynd.

sandurinn búinn að ganga svo á jörðina að ekki var lífvænt til búskapar.” Bæjartóftin á yngra bæjarstæði Yrja er um 180 m suðaustan við eldra bæjarstæði 001 og um 60 m suðvestan við sumarbústað.

Túnið er nokkuð mishæðótt. Víðsýnt er frá bæjarstæðinu til allra átta en fremur láglent og flatlent er á svæðinu í kringum bæinn.

Bæjartóftin er torf- og grjóthlaðin. Hún skiptist í fimm hólfi. Tóftin er um 17x10 m að stærð og snýr austur-vestur. Dyraop á tóftinni eru mót suðri. Stæðilegasta hólfið I er vestan við miðja tóftina. Það er grjóthlaðið að innan og stendur enn vel. Það er um 4x2 m að innanmáli og snýr norður-suður. Dyraop er á því til suðurs. Mesta hæð veggja innanmáls er 1,5 m og sjást sex umför í hleðslu. Ógreinilegt op er einnig á því í norðausturhorni inn í hólfi II. Það hólfi er mjög samfallið og óskýrt en virðist vera 2x1,5 m að innanmáli, snýr austur-vestur. Mögulega er annað op á hólfi II til suðausturs en það er óljóst og gæti hafa myndast við rof. Í vesturenda tóftarinnar, vestan við hólfi I, er hólfi III. Það er um 2x3 m að innanmáli og snýr norður-suður. Ekki er hlaðinn veggur fyrir suðurhlið þar sem hefur verið timburþil. Það sama má segja um hólfi IV og V. Veggir hólfsins eru fremur lágir. Hólfi IV er austan við hólfi I. Það er um 3x2 m að innanmáli og snýr norður-suður. Hólfi V er þar austan við. Það er um 3x1 m að innanmáli, snýr norður-suður. Mesta hleðsluhæð tóftar að utanverðu er 1,5 m.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: SB V, 199; Túnakort 1917

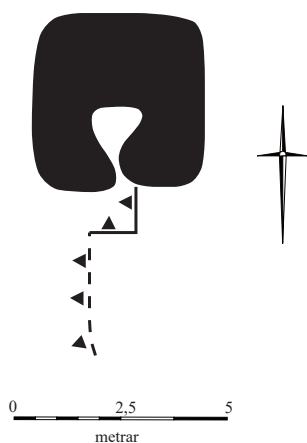
RA-433:003 tóft útihús

64°03.587N 20°01.621V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var útihús við norðurjaðar túns um 20 m vestan við bæ 002. Þar er nú (2012) lítil tóft.

Tóftin er á lágum hólríma sem liggur til vesturs frá bæjartóft 002 í ójöfnu túni.

Tóftin er einföld, torf- og grjóthlaðin. Hún er um 4x4 m að stærð og mesta hleðsluhæð er um 0,5 m. Ekki sést fjöldi umfara. Sunnan við tóftina eru ummerki um efnistöku í tóftina. Hrunið hefur úr veggjum og þaki inn í tóftina. Lítil þúst eða stór þúfa er fast vestan við tóftina en líklega er það hrun úr tóftinni.

Úthús 003, horft til norðurs á ljósmynd.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Túnakort 1917

RA-433:004 heimild um landamerki

64°03.665N 20°05.104V

Í örnefnalýsingu er tilvísun í landamerkjalyýsingu Yrja frá 1887: “Þjorsá í garðlag [RA-472:022] það sem er á móts við Gaukshöfða, og ræður garðlag það svo langt sem það nær, og frá enda þess í Fagurhól, þaðan í vörðu sem er á Karlsnessporði. Þaðan ræður áin í fyrstnefnt mark.” Karlsnessporður er um 1,8 km norðaustur af Skarðsseli RA-435:001 og um 2,6 km vestan við bæ 001.

Karlsnes og Karlsnessporður er gróðurlendi á milli tveggja uppblástursgeira. Á þessu svæði er hæðótt heiðarlandslag.

Ekki sést varða á Karlsnessporði og er líklegt að Þjorsá hafi brotið undan henni og að hún sé horfin af þeim sökum. Einnig er mögulegt að grjótið úr henni hafi verið notað til að hlaða undir girðingu sem er meðfram Karlsnesinu norðaustanverðu.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt og Yrjar, viðbætur, 3

RA-433:005 Skógarvað heimild um vað

64°03.629N 19°59.783V

“Framan megin lækjarins, andspænis Skógarvaði ...,” segir í örnefnalýsingu. Skógarvað er vað á Skarfanesslæk nálægt merkjum Yrja og Skarfaness. Um vaðið lágu Skógarvaðsgötur 681:020. Að því lágu einnig leiðir 044 og 681:024.

Grasi- og víðivaxinn árbakki. Lækurinn er um 8 m breiður á þessum slóðum og nær meðalmanni vart meira en í hné. Árbotninn er sendinn.

Skarfanessmegin er flatur árbakki og lág til móts við hann Yrjamegin. Þar virðist hafa komið saman nokkrir slóðar og hafa einhverjir þeirra legið eftir Langastokki síðasta spólinn til

suðvesturs að ánni.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Yrjur, 36

RA-433:006 *Hólmavað* heimild um vað

64°03.816N 20°00.780V

“Frá Hólmavaði liggja langar, krappar lautir til suðus og suðvesturs og nefnast Hólmavaðsstokkar,” segir í örnefnalýsingu. Hólmavað var á Skarfaneslæk um 850 m austan við Skógarvað 005. Vaðið er vestan við Lambatanga en austan við Langatanga. Línuvegur liggur nú (2012) yfir lækinn á svipuðum slóðum en raflína liggur yfir lækinn um 160 m suðaustar. Leið 681:022 liggur að vaðinu úr suðri.

Afliðandi bakki er að og frá læknum á þessum stað og góður bíslóði liggur að honum.

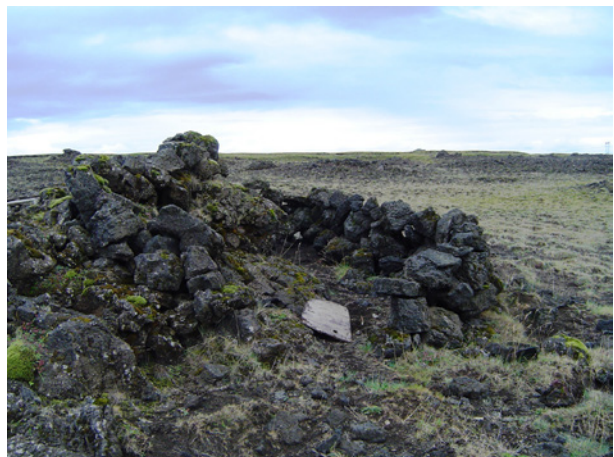
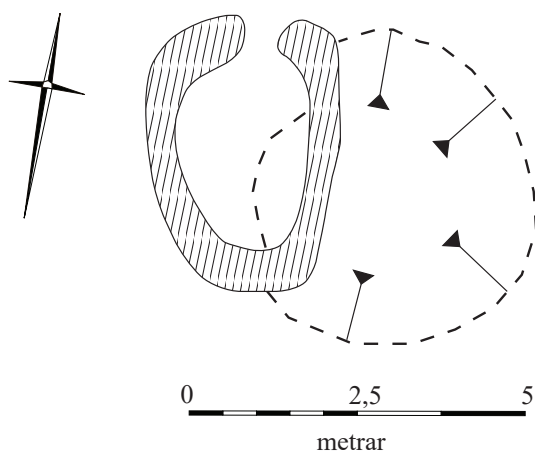
Áin er um 15 m breið á þessum slóðum og er þægileg yfirferðar. Hólmavaðsstokkar liggja að ánni úr suðri á þessum slóðum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Yrjur, 36

RA-433:007 tóft óþekkt

64°03.389N 20°03.206V

Grjóthlaðið byrgi 007, horft til suðurs á ljósmynd.

Grjóthlaðið byrgi er um 15 m suðaustan við Þjórsá og 1,4 km vestan við Yrjar 002 og er að öllum líkindum innan landamerkjja þeirrar jarðar.

Tóftin er á uppblásnu svæði milli Bæjarness og Yrjaheiðar.

Byrgið er hlaðið vestan í lítinn hraunhól sem myndar að miklu leyti austurvegg tóftarinnar. Tóftin er um 4x3 m að stærð og snýr nálega norður-suður. Dýraop er á norðurgafli. Veggirnir eru einhlaðnir og mest sjást 4 umför. Mesta hleðsluhæð er um 0,8 m en hæstir eru veggirnir á austurhlið þar sem hlaðið er ofan á hraunhólinn, eða 1,3 m á hæð innanmáls. Spýtnabrák er í kringum tóftina. Hlutverk hennar er ekki þekkt en minjarnar eru ungar.

Hættumat: engin hætta

RA-433:008 *Árnatóft* tóft beitarhús

64°03.247N 20°02.353V

“Frammi í Yrjaheiði eru rústir af gömlu fjárhúsi eða fjárborg undir hól með nokkrum steinum upp á. Rústir þessar nefnast Árnatóft. Bein lína úr Yrjabæ í ærhús frá Skarði austan í Skarðsfjalli og bein lína úr Hagabæ í Gnúpverjahreppi í Bjalla, sem fyrr er getið, skarast í Árnatóft, og má finna hana af því,” segir í örnefnalýsingu. Gengið var um allt umrætt svæði í leit að Árnatóft en engin merki um hana fundust. Á úrvinnslustigi fundust tvær tóftir á loftmynd á Google Earth frá 2011. Ætla má að önnur þessara tófta sé Árnatóft. Hún er fast norðan við leið 010 og 890 m suðvestan við bæ 001.

Minjarnar eru í gróinni heiði þar sem mikið er um hóla og lautir.

Tóftirnar eru á svæði sem er um 22x8 m að stærð og snýr NNA-SSV. Þær eru hringlaga og er hvor um sig um 8 m í þvermál. Á milli tóftanna eru um 6 m. Athygli vekur að í örnefnalýsingu er nefnt að nokkrir steinar séu uppi á hólum sem fjárhúsin voru undir. Mögulega er þar um að ræða fallna vörðu sem hefur vísað á fjárhúsin en kann einnig að hafa verið landamerki. Það þyrfti að skoða á vettvangi.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Yrjur, 37; Google Earth

RA-433:009 *Helgatóft* heimild

“Helgatóft er á norðvesturjaðri Yrjaheiðar í stefnu frá Haga í Gnúpverjahreppi í Selsundsfjalli á Rangárvöllum. Hún er nú aðeins grjótag upp úr grasi vöxnum bala,” segir í örnefnalýsingu. Gengið var um allt umrætt svæði í leit að tóftinni en engin merki um hana fundust og því ekki hægt að staðsetja hana nákvæmlega.

Heimildir:Ö-Yrjur, 37

RA-433:010 gata leið

64°03.238N 20°02.753V

Miklar götur liggja fast sunnan við Árnatóft 008 og 650 m sunnan við bæ 001. Þær liggja austur-vestur.

Leiðin liggur um gróna heiði þar sem mikið er af hólum og lautum.

Leiðin var skráð af loftmynd á úrvinnslustigi og var hún því ekki skoðuð á vettvangi. Hægt er að fylgja leiðinni á um 1,6 km löngum kafla. Til vesturs endar leiðin við uppblástursgeira. Ekki er ljóst hvaðan og hvert leiðin lá en líklegt er að hún hafi legið til austurs að Skógarvaði 005 og áfram til austurs að Skarfanesi RA-472 og til vesturs að Skarðsseli RA-435. Mögulega er renna þvert yfir Bæjarnes hluti af þessari leið, fast sunnan við tóft 434:086.

Hættumat: engin hætta

RA-433:011 garðlag vörslugarður

64°03.544N 20°01.526V

Garðlag liggur í boga 70-80 m suðvestan, sunnan og suðaustan við bæjarstæði 002 og um 175

Garðlag 011, horft til norðausturs.

m suðaustan við bæjarhól 001.

Garðurinn er að hluta innan sumarbústaðarlóðar en að hluta í hæðóttum móa á mörkum gamla túnsins og móans.

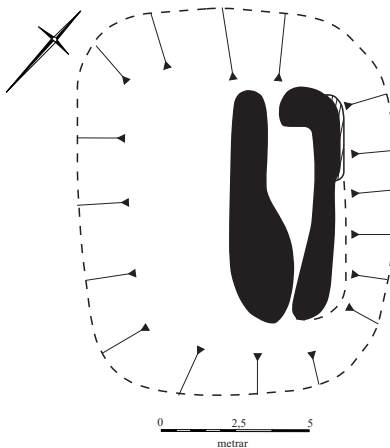
Garðurinn afmarkar svæði sem er um 200x120 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Ekki sést garðurinn til norðvesturs eða norðausturs. Garðurinn er um 4 m á breidd og 0,4 m á hæð. Hann er útflattur og farinn að hlaupa í þúfur. Garður þessi er nokkuð fornlegur og næsta víst að hann er mun eldri en bær 002 sem var reistur árið

1912. Þar sem garðurinn hverfur til norðvesturs virðist hafa orðið jarðvegsrof sem hefur gróið aftur. Norðurendinn nær nánast að djúpri vatnsrás sem er þurr og gróin. Vegarslóði sem liggur að sumarbústað fer í gegnum garðinn á kafla. Í sniðinu þar sést ekkert grjót og virðist garðurinn aðallega hafa verið hlaðinn úr torfi. Hlutverk garðsins er ekki ljóst en hann gæti verið hluti af gömlum túngarði sem afmarkaði heimatún elsta bæjarins 001 eða verið vörslugarður.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

RA-433:012 tóft útihús

64°03.593N 20°01.553V

Útihús 012, horft til norðvesturs á ljósmynd.

Tóft er á hól um 30 m norðvestan við bæ 002. Sumarbústaður er um 5 m NNA við hana.

Tóftin er innan sumarbústaðarlóðar og er sléttuð og slegin flöt norðan við hana. Vegarslóði að sumarbústaðnum liggur meðfram norðausturhlíð hennar. Tóftin er vaxin klóelftingu.

Tóftin er um 4x8 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún virðist vera einföld en rask hefur orðið á henni í suðausturenda. Dyrarop er á norðvestur- gaffli en op er líka í suðausturenda.

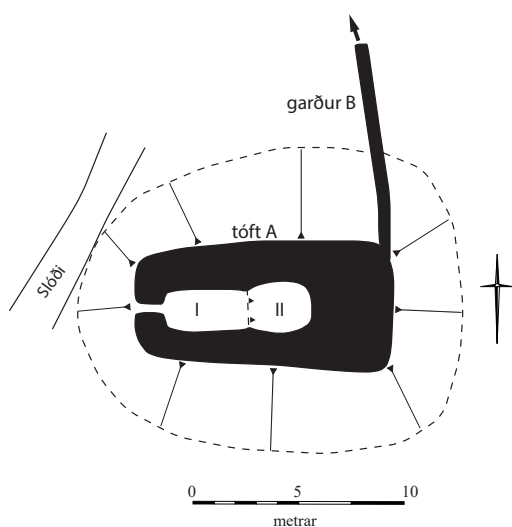
Það er þó líklega tilkomið vegna rasks. Ekki sést í grjóti í veggjum tóftarinnar. Mesta hleðsluhæð er um 1 m. Hlutverk tóftarinnar er ekki þekkt en að öllum líkindum hefur hún verið útihús frá yngsta skeiði búsetu á jörðinni.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

RA-433:013 tóft+garðlag fjárhús

64°03.579N 20°01.522V

Allstór tóft og garðlög er um 50 m austan við bæjartóft 002 og er innan sumarbústaðarlóðar. Tóftin og garðlögin eru í hæðottum móa og er tóftin uppi á náttúrulegri hæð. Vegarslóði að sumarbústað liggur fast vestan við tóftina og norðaustan við hana er sléttuð og slegin grasflöt. Svæðið er vaxið klóelftingu.

Fjárhús 013, horft til austurs á ljósmynd.

Minjarnar eru á svæði sem er um 170x80 m að stærð og snýr norður-suður. Þær fá bókstafi til aðgreiningar í lýsingu. Tóft A er í suðurenda svæðisins. Hún er um 12x6 m að stærð og snýr austur-vestur. Tóftin er tvískipt og skiptist í fjárhús I og hlöðu II. Á vesturgafli er dyraop inn í hólfi I. Það er um 2x4 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Úr því er gengið til austurs niður í hólfi II

Garðlag 013C, horft til suðurs.

og er það um 0,3 m lægra en hólfi I. Hólfi II er um 2x3 m að innanmáli, snýr austur-vestur. Grjóthleðslur eru í innanverðum veggjum í hólfi I en ekki eru grjóthleðslur í hólfi II. Tóftin er því torf og grjóthlaðin og hefur hlaðan, hólfi II, verið grafin að hluta til inn í hæðina sem tóftin er á. Mesta hæð veggja er um 1,1 m en ekki sést fjöldi umfara í hólfi I. Frá austurgafli tóftar A er torfhlaðið, unglegt garðlag B í tveimur hlutum á svæði sem er um 115 m á lengd og liggur norðvestur-

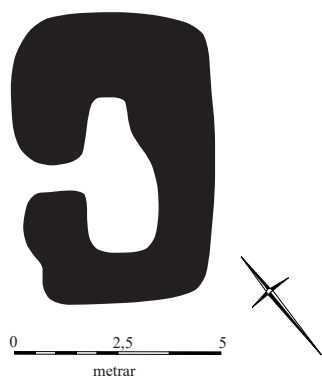
suðaustur. Næst tóftinni sést garðurinn á 30 m löngum kafla. Þá tekur við 45 m löng eyða þar sem garðurinn er horfinn vegna byggingar sumarbústaðar. Norðvestast sést garðurinn á um 40 m löngum kafla og nær hann nánast að túngarði 022. Frá garði B liggur garður C til NNV. Hann er um 110 m á lengd. Garðarnir eru 0,7-1 m á breidd og 0,4-0,5 m á hæð. Garður B hefur að líkindum afmarkað tún sem var í notkun á yngsta skeiði búsetu á jörðinni og hefur verið mun stærra en það tún sem sýnt er á túnakorti frá 1917. Garður C hefur líklega afmarkað beitarhólf utan við túngarðinn. Hann nær langleiðina að bakka Yrjaóss og hefur bakkinn afmarkað hólfid til norðvesturs en garðar 022 og 013B til vesturs og suðvesturs.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-433:014 tóft útihús

64°03.576N 20°01.546V

Útihús 014, horft til suðausturs á ljósmynd.

Tóft er um 15 m vestan við tóft 013A og um 25 m austan við bæjartóft 002.

Tóftin er í túninu sem tilheyrði yngsta bæjarstæði Yrja, fast suðvestan við sumarbústaðarlóð. Hún er á svæði sem er láglent en mishæðótt.

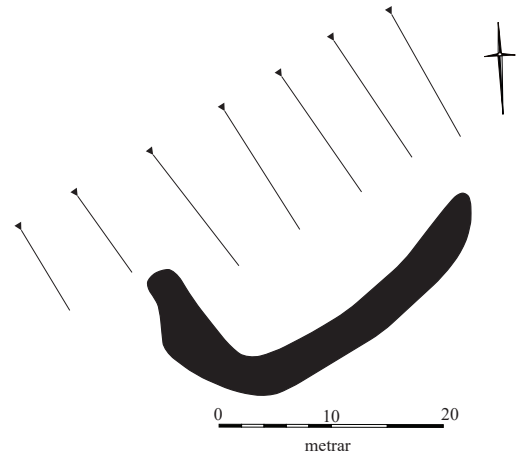
Tóftin er torf- og grjóthlaðin. Hún er einföld, um 7x5 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Dýraop er á tóftinni á miðri norðvesturhlið. Veggir tóftarinnar eru nokkuð signir, sér í lagi á norðausturhlið en hæstir eru veggirnir á suðaustur- og suðvesturhliðum þar sem þeir eru um 1,2 m á hæð. Rof er víða komið í vegg tóftarinnar. Ekki sést fjöldi umfara. Ætla má að tóftin sé af útihúsi en nákvæmt hlutverk hennar er ekki þekkt.

Hættumat: engin hætta

RA-433:015 gerði óþekkt

64°03.620N 20°01.765V

Einhvers konar gerði er um 25 m sunnan við bæ á Yrjum 001. Það er tæpum 60 m suðvestan við Yrjaós.

Meint gerði 015, horft til VSV á ljósmynd.

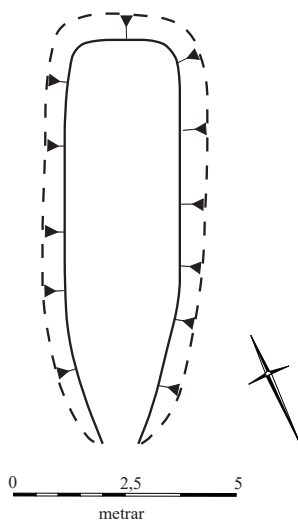
Túnið á gömlu Yrjum er á hæð og gerðið er byggt utan í hana. Umhverfis er gróið túnstæði sem liggur í nokkrum gárum.

Á þessum stað virðist hægt að greina fremur óverulegar leifar gerðis. Ummerkin eru óræð og er ekki fullvíst að þarna séu að finna mannaverk. Helst er þó eins og upp við brekkurætur hafi verið byggt L-laga gerði. Hryggir sem gætu hafa myndað suður- og vesturveggi eru greinilegir en brekkan hefði þá myndað norðurvegg. Engar leifar veggjar sjást að austan. Sem fyrr segir eru ummerki óveruleg. Hryggirnir eru á svæði sem er 28 x 14 m stórt og snýr ANA-VSV. Verið getur að stungið hafi verið innan úr svæðinu og því hrúgað upp sem veggir, eða hreinlega að svæðið hafi blásið upp og gróið aftur. Hinir meintu veggir eru allt að 3 m á breidd en 0,6 m á hæð. Ekki er óhugsandi að gerði þetta hafi tengst túngarði 015 sem má ímynda sér að hafi legið að Yrjaós um þetta bil en ekki fundust greinileg merki um hann í túninu á þessum slóðum.

Hættumat: engin hætta

RA-433:016 gryfja heygryfja

64°03.585N 20°01.610V

Gryfja 016, horft til norðausturs á ljósmynd.

Gryfja er mitt á milli bæjartóftar 002 og útihússtóftar 003 í túni yngsta bæjarstæðis Yrja.

Gryfjan er grafin inn í hólrana í norðurjaðri þess svæðis sem skilgreint er heimatún á túnakorti frá 1917. Svæðið er ójafnt en nokkuð sléttlent.

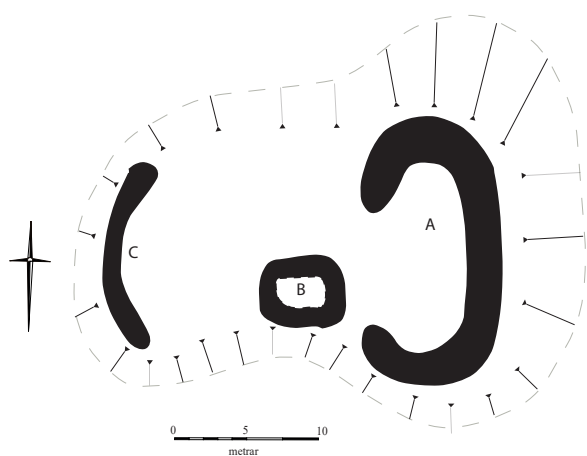
Gryfjan er um 9x2,5 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Op er á henni til suðvesturs þangað sem hún hallar lítillega. Gryfjan er dýpst um 0,5 m og ekki sjást skýrir hlaðnir veggir. Gryfjan er gróin og hvergi sést í grjót. Hutverk gryfjunnar er ekki þekkt en ekki er ósennilegt að hér sé um heygryfju að ræða.

Hættumat: engin hætta

RA-433:017 tóftir útihús

64°03.645N 20°01.849V

Mannvirki er á hæð í túninu 15-20 m vestan við bæjarhól 001 og um 60 m suðvestan við Yrjaós. Hóllinn er fast sunnan við þar sem lág er í túninu og líklegast hefur lækur einhvern tíma runnið í henni en hún er nú ávöl og gróin. Umhverfis er gamalt tún sem gróið er fallegu, grænu grasi enda enn beitt. Túnið er í talsverðum öldum eða hólum og er rústahóllinn á brún einnar slíkrar. Undir þessu númeri eru skráð saman nokkur óljós mannaverk sem eru saman á hæð í túninu en þurfa ekki endilega að hafa verið samtíða. Hóllinn er um 0,5 m hærri en umhverfið. Hann er 34 x 20 m stór og snýr austur-vestur. Á honum sjást mannaverk á þremur stöðum. Allra austast er þúst A. Hún er 20 x 12 m stór og er sporöskjulaga. Hún snýr norður-suður. Líklegast hefur

Tóftir 017, horft til norðurs á ljósmynd.

verið e.k. gerði á þessum stað en austurveggur þess er nú næstum alveg horfinn þó óljós hryggur sjáist þar. Gerðið er einfalt og ekki sést á því op. Það er grasi gróið og engar grjóthleðslur sjást í því. Veggir eru lágir (0,3 m) og víða 1 m á breidd þó að þeir nái allt að 3 m breidd vestast, við hóljaðar. 2-4 m vestan við þúst A er þúst B. Hún snýr þvert á hana eða austur-vestur. Þúst B er 6 x 4-5 m að stærð, ferhyrnd og einföld. Ekki er greinilegt op á henni. Ytri brún veggja er sæmilega greinileg en ekki er hægt að greina innri brún þeirra. Hæð veggja (ytri brúnar) eru um 0,3 m. Þústin er algróin. Um 11 m vestan við þúst B er garðlag sem snýr norður-suður og er um 15 m langt. Það liggur í svolítinn boga og er algróið. Veggurinn er mest 0,6 m hár.

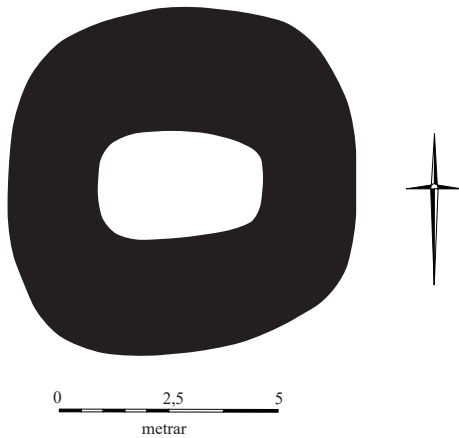
Hættumat: engin hætta

RA-433:018 tóft útihús

64°03.590N 20°01.633V

Hringlaga tóft er um 5 m vestan við tóft 003 í túni yngsta bæjarstæðis Yrja 002.

Tóftin er á hólrana í ójöfnu túni.

Hringlaga úthústóft 018, horft til vesturs á ljósmynd.

Tóftin er um 8 m í þvermál. Hún er einföld og gróin. Tóftin virðist vera torfhlaðin en þó kann að leynast grjót í henni líka. Tóftin er sigin og virðist eldri en flestar aðrar minjar í túninu. Suðurhlið tóftarinnar hefur að miklu leyti samlagast hólrananum sem hún er á. Mesta hleðsluhæð er um 0,3 m. Ekki er skýrt op á tóftinni. Hlutverk hennar er óljóst en ætla má að tóftin sé af útihúsi.

Hættumat: engin hætta

RA-433:019 þúst útihús

64°03.628N 20°01.872V

Ógreinileg þúst þar sem mannvistarleifar kunna að leynast undir sverði er í heimatúni gömlu Yrja, um 60 m suðvestan við bæjarhól 001 og 20 m SSV við tóftir 017.

Þúst 019, horft til norðurs.

Þústin er í fagurgrænu og hæðóttu túni sem er enn nýtt til sauðfjárbætur. Túnið er hæðótt og þar er þéttur grasvöxtur sem þó er fremur lágur.

Þústin er lág og ekki áberandi. Hún er 7-8 x 5-6 m stór og snýr austur-vestur. Hún rís um 0,2 m hærra en umhverfið. Þústin er fagurgræn og þessleg að mannvistarleifar leynist undir sverði.

Hættumat: engin hætta

RA-433:020 gryfja kálgarður

64°03.635N 20°01.660V

Óljós ummerki um kálgarð 020, horft til norðvesturs.

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var kálgarður um 110 m norðvestan við bæjartóft 002 og um 90 m norðvestan við útihús 003. Þar eru óljós ummerki um kálgarð. Meintur kálgarður er innan túngarðs 022 sem afmarkaði tún eldra bæjarstæðis Yrja 001.

Ummerki um kálgarð eru á láglandi neðan (norðan) við ílangan hólhrygg.

Grunn, gróin lægð er þar sem ætla má að kálgarðurinn hafi verið. Hún er um 16x7 m að innanmáli og snýr nálega austur-vestur. Ekki sjást skýr ummerki um hlaðið gerði

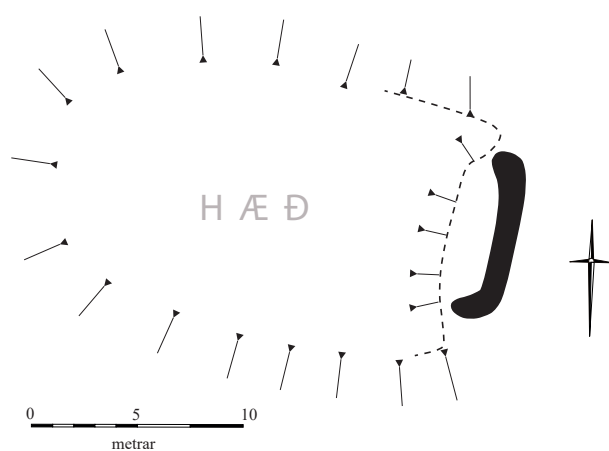
umhverfis lægðina.

Hættumat: engin hætta

RA-433:021 tóft útihús

64°03.636N 20°01.892V

Lítill og ógreinileg tóft eða þúst er byggð austan í lága og gróna sandöldu í túninu um 100 m VNV við bæ 001.

Útihús 021, horft til norðurs á ljósmynd.

Þústin er í fagurgrænu og hæðóttu túni sem er enn nýtt til sauðfjárbeitar. Túnið er hæðótt og þar er þéttur grasvöxtur sem þó er fremur lágur.

Þústin er lágreist og er vestan í lágri öldu eða hæð. Hún er 8 x 4 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún virðist einföld og ekki sést op á henni. Vesturveggur þústarinnar er í raun bara brekkan sem hún er byggð upp við en austurveggurinn er greinilegur ásamt hluta af bæði suður- og norðurvegg. Veggir eru 1,2 m á breidd en 0,2 m á hæð. Þeir eru grónir og hvergi sér í grjóthleðslur.

Hættumat: engin hætta

RA-433:022 garðlag túngarður

64°03.624N 20°01.638V

Garður sem afmarkar tún gamla bæjarins 001 er um 85 m norðvestan við yngsta bæinn 002 og um 115 m suðaustan við gamla bæinn 001. Ein áföst tóft er við innanverðan garðinn. Ummerki um annan túngarð 025 sem er líklega eldri sjást innan hans.

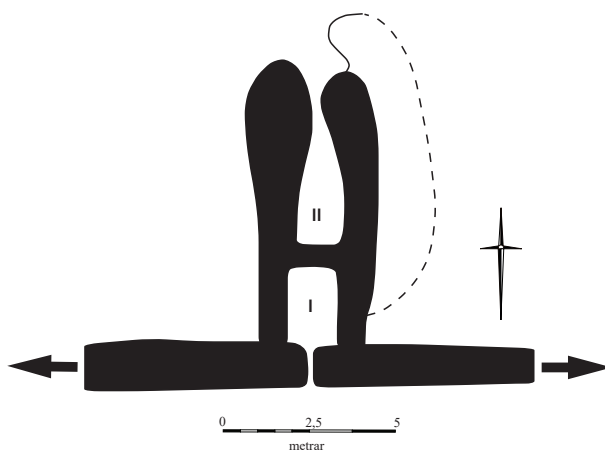

Túngarður 022, horft til suðausturs.

Garðurinn er aðhlutinnansumarbústaðarlóðar en að mestu leyti í grónum flatlendum móa. Suðausturhluti garðsins er að miklu leyti á hólhrygg sem er á milli tveggja gamalla vatnsrása. Á miðjum hryggnum er garðurinn horfinn, líklega vegna jarðvegsrofs sem gróið hefur aftur.

Garðurinn afmarkar svæði sem er um 390x280 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Garðurinn er á suðvesturhlið og suðausturhlið svæðisins, aðrar hliðar eru afmarkaðar af Þjórsá. Í vesturhorni svæðisins liggur garðurinn til suðurs frá Yrjaósi á um

20 m löngum kafla. Þá beygir garðurinn til suðvesturs og sést á 75 m löngum kafla. Þá tekur við gróið rof þar sem garðurinn sést ekki á um 105 m löngum kafla. Þá heldur garðurinn áfram með sömu stefnu á 100 m löngum kafla. Þar beygir hann til norðvesturs og er nánast óslitinn fram á bakka Þjórsár á 300 m löngum kafla. Garðurinn virðist vera torfhlaðinn. Hann er 1-1,5 m á breidd og 0,2-0,3 m á hæð þar sem hann er lægstur en hæstur er hann um 1 m á hæð. Tóftin

Tóft sambyggð innanverðum túngarði 022, horft til suðurs á ljósmynd.

er um 25 m norðaustan við suðurhorn garðsins. Hún er tvískipt, líklega torfhlaðin en ekki sést í grjót í henni. Eins og áður sagði er tóftin við innanverðan garðinn og gæti verið af kvíum en

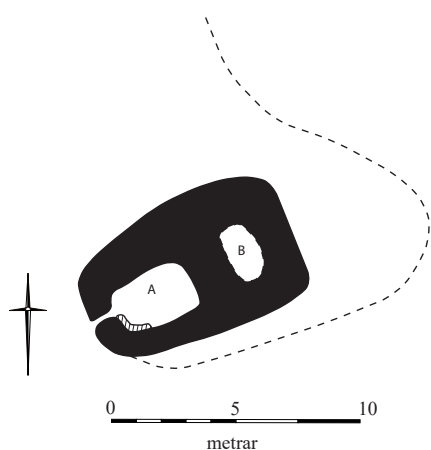
hlutverk hennar er ekki þekkt. Tóftin er vestan í lágri hæð og virðist austurhluti hennar vera grafinn inn í hæðina en austurmörk tóftarinnar eru mjög óljós. Tóftin er um 8x4 m að stærð og snýr norður-suður. Í norðurenda tóftarinnar er hólfi II. Það er um 4x1,5 m að innanmáli og snýr norður-suður. Hólfid mjókkar í norðurenda þar sem op er á því. Ekki er opið á milli hólfs I og hólfs II sem er í suðurenda tóftarinnar. Það er um 2,5x1,5 m að innanmáli og snýr líka norður-suður. Veggir þessa hólfs eru mjóir og lágir. Garðurinn sem tóftin er áföst myndar suðurvegg hólfsins og er op á honum þar. Mesta hleðsluhæð tóftarinnar er um 0,4 m.

Hættumat: engin hætta

RA-433:023 þúst útihús

64°03.606N 20°01.933V

Um 150 m suðvestan við bæ 001 er þúst í túninu. Garðlag sem liggur frá túngarði 025 er sunnan og vestan við tóftina og má vera að það hafi beygt til norðvesturs sunnan við hana og þá verið stórt hólfi eða gerði á túngarðinum. Líklega hefur þústin upphaflega verið tóft, sambyggð túngarðinum/gerðinu en öll þessi ummerki eru nú of óljós til að hægt sé að fullyrða um það. Þústin er í fagurgrænu og hæðóttu túni sem er enn nýtt til sauðfjárbæitar. Túnið er hæðótt og þar er þéttur grasvöxtur sem þó eru fremur lágur.

Útihús 023, horft til austurs á ljósmynd.

Þústin er 8 x 6 m stór og snýr austur-vestur (eða ASA-VNV). Hún er 8 m breið austast en aðeins 5 m á breidd vestast. Þústin er algróin og 0,2 m á hæð. Líklega hefur hún verið tvískipt og stærra hólfið vestar. Op virðist hafa verið á það á vesturvegg. Ekki eru greinileg önnur op. Norðurveggur þústar er allt að 2-2,5 m breiður en aðrir veggir skýrari.

Hættumat: engin hætta

RA-433:024 garðlag túngarður

64°03.610N 20°01.593V

Unglegt garðlag er innan sumarbústaðarlóðar um 40 m sunnan við yngra bæjarstæði Yrja 002

Túngarður 024, horft til suðurs.

og um 20 m suðvestan við túngarð 013B og kann að tengjast honum.

Garðurinn liggur yfir gamlan vatnsfarveg. Sléttaðar grasflatir eru sitthvoru megin við farveginn.

Garðurinn er um 13 m að lengd og liggur NNV-SSA. Hann er um 0,6 m á breidd og 0,4 m á hæð. Líklegt er að þessi garður hafi verið hlaðinn undir netagirðingu í farveginum og að hann sé því mjög ungur. Einnig kann að vera að hann hafi verið hlaðinn í tengslum við túngarð 013B en sambandið milli

garðlaganna sést ekki vegna rasks við sumarbústaðarbyggingu og sléttun í kringum hana.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

RA-433:025 garðlag túngarður

64°03.631N 20°01.999V

Túngarður hefur afmarkað tún gömlu Yrja. Annar garður sem líklega er yngri (sjá 022) er nokkuð beinn og afmarkar L-laga svæði umhverfis túnin en sá garður sem hér er skráður er minni (allur innan garðs 022) og liggur í meiri hlykkjum um túnið. Garðurinn hefur líklega afmarkað svæði sem hefur verið um 300 x 170 m en suðausturhluti hans er nú of óskýr til að hægt sé að fylgja honum af nokkurri vissu á þeim kafla.

Túngarður 025, horft til NNV.

Túngarðurinn markar í fagurgrænu og hæðóttu túni sem er enn nýtt til sauðfjárbæitar. Túnið er hæðótt og þar er þéttur grasvöxtur sem þó eru fremur lágur.

Garðurinn hefur líklega afmarkað svæði sem hefur verið um 300 x 170 m en suðausturhluti hans er nú of óskýr til að hægt sé að fylgja honum af nokkurri vissu á þeim kafla. Hér verður garðinum lýst og hefst lýsingin norðvestast, við Þjórsá. Garðinn má fyrst greina ofan við litla vík við Þjórsá, um 25 m sunnan við ána. Þar er hann nokkuð greinilegur þar sem hann liggur í um 100 m

til suðurs. Þá beygir garðurinn og liggur í um 70 m til SSV á vesturbakka gróins árfarvegar sem liggur í gegnum túnið. Garðurinn liggur svo í mjúka sveigju og heldur því næst áfram um 40-50 m til SSA áður en hann beygir enn og liggur samtals í um 120 m til ASA áður en örðugt verður að greina hann í túninu. Á þessum kafla (vestari hluta hans) er líkt og stórt hólfi hafi verið byggt við garðinn utanvert, að sunnan. Hólfið er 55 x 40 m stórt og snýr austur-vestur. Austurveggur

Þess er greinilegur en aðrar veggir svolítið óskýrari á jörðu niðri. Þúst 023 hefur líklega verið byggð upp við umrætt gerði að austan. Úr suðausturhorni horni gerðisins liggur garður áfram í um 70 m en hann verður ógreinilegur þar sem hann liggur að túngarði 022. Túngarðurinn er algróinn hryggur í túninu sem er víða 0,3-0,5 m hár en 1,5-2 m á breidd.

Hættumat: engin hætta

RA-433:026 tóft óþekkt

64°03.582N 20°01.784V

Lítil tóft er um 85 m austan við tóft 022B, 15 m suðaustan við túngarð 022A og um 160 m vestan við bæjartóft 002.

Tóftin er í grónum, hæðóttum móa. Í kringum tóftina eru ummerki um efnistöku og mögulega líka rof sem hefur gróið aftur.

Tóft 026, horft til norðausturs á ljósmynd.

Tóftin er einföld og virðist vera torfhlaðin. Hún er um 7x5 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Ógreinilegt op er á henni á norðvesturgafli en sá veggur er mjög illa farinn af rofi. Inni í tóftinni vex víðir. Mesta hleðsluhæð er um 0,4 m. Hlutverk tóftarinnar er ekki þekkt en líklegt hefur hún verið einhvers konar útihús.

Hættumat: engin hætta

RA-433:027 kantur uppsátur

64°03.933N 20°02.049V

Möguleg uppsátur hafa verið á tveimur stöðum skammt frá Gömlu Yrjum 001, á Skarfaneslæk. Þau eru skammt frá Yrjaós við Þjórás og suðaustan við gamla Irjabæinn 001. Þar má greina ummerki á tveimur stöðum sem hér eru skráðir undir einu og sama númerinu.

Á þessum slóðum er grasi gróinn árbakki, nokkurs konar hvammur sem er flatur og þægilegur. Syðra vikið er í náttúrulegri vík í árbakkanum. Vikið er lítið en upp úr því gengur sendinn blettur. Hann er ferhyrndur og 6 x 4 m stór. Á þessum stað er góð landing nema hvað stór stein

Möguleg uppsátur við bakka Þjósár. Á vinstri mynd er nyrða vikið, horft til NNA. Á hægri mynd er syðra vikið, horft til NNV.

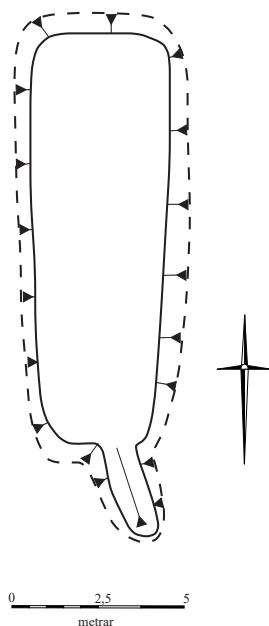
er í vikinni miðri. Um 50 m NNV er annað greinilegra vik í bakkann. Það er um 4 m breitt og 8 m langt og upp af því er V-laga blettur sem er 4 x 5 m stór.

Hættumat: engin hætta

RA-433:028 gryfja óþekkt

64°03.589N 20°01.755V

Niðurgrafið mannvirki er um 25 m norðaustan við tóft 026 og um 140 m vestan við bæjartóft 002.

Gryfja 028, horft til austurs á ljósmynd.

Gryfjan er við suðurbrún gamallar vatnsrásar í hæðóttum móa.

Gryfjan er um 12x4 m að innanmáli en mjókkar í vesturenda og er þar um 3 m á breidd. Mesta dýpt er um 0,5 m og er botn gryfjunnar flatur og sléttur. Innri brún veggja er nokkuð skýr. Mögulega er op á á gryfjunni í suðausturhorni en það kann að vera náttúrulegt. Í vesturenda

hennar er op og frá því er 3 m löng renna sem liggur upp úr henni. Rennan er 0,5-1 m á breidd. Að rennunni meðtaldri er mannvirkið 15x4 m að stærð. Hlutverk fornleifarinnar er ekki ljóst en þarna kann að hafa verið heygryfja.

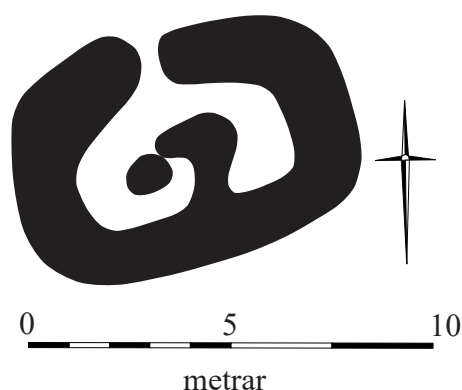
Hættumat: engin hætta

RA-433:029 tóft útihús

64°03.695N 20°01.917V

Nokkrar tóftir eru allra nyrst í túni gömlu Yrja (029, 031, 033, 035) á hrygg í túninu og tóftir 037 og 039 eru í raun í framhaldi á sama hrygg. Tóft 029 er 130 m norðvestan við bæ 001.

Á hrygg norðarlega í fagurgrænu og hæðóttu túni sem er enn nýtt til sauðfjárbæitar. Túnið er hæðótt og þar er þéttur grasvöxtur sem þó eru fremur lágur.

Útihús 029, horft til norðurs á ljósmynd.

Tóftin er 8 x 6 m stór og snýr nálega austur-vestur. Veggir hennar eru algrónir og um 1 m á breidd en 0,2 m á hæð. Engar grjóthleðslur sjást í tóftinni sem er vaxin mosa og grasi. Op virðist hafa verið á miðjum norður-langvegg hennar. Mikið þýfi er í tóftinni miðri og gæti það verið síðustu ummerki um vegg sem þá hefði skipt henni í tvö, nokkuð áþekkt hólfi.

Hættumat: engin hætta

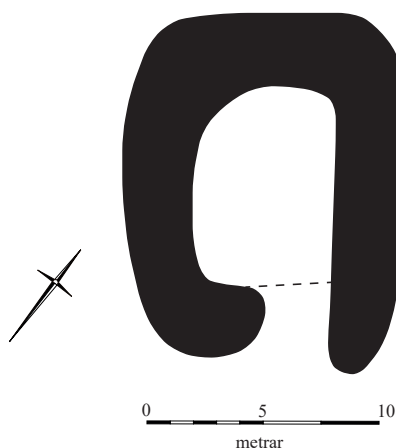
RA-433:030 tóft óþekkt

64°03.561N 20°01.653V

Fornleg tóft er um 50 m suðvestan við tóft 003 og um 60 m suðvestan við bæjartóft 002. Tóftin er fast norðaustan við garðlag 011 en er þó ekki sambyggð því.

Tóftin er stendur nokkuð hátt í hæðóttum, grösugum móa.

Tóftin er um 16x12 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er einföld og virðist vera torfhlaðin þó að grjót kunni einnig að leynast í veggjum. Veggir tóftarinnar eru um 3 m á breidd og 0,4 m á hæð. Norðaustast á suðausturhlið er op sem er um 3 m á breidd. Mögulega er það rof að hluta eða öllu leyti. Innri brún veggja er mun skýrari en ytri brún þeirra. Hlutverk tóftarinnar er ekki þekkt en lögun hennar minnir um margt á fjárskýli þó að hún sé ekki alveg hringlaga.

Fornleg tóft 030, horft til norðurs á ljósmynd.

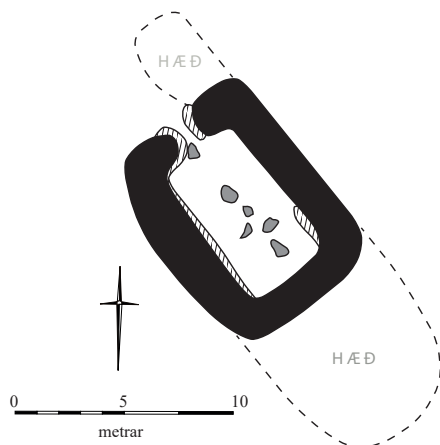
Hættumat: engin hætta

RA-433:031 tóft útihús

64°03.692N 20°01.888V

Nokkrar tóftir eru allra nyrst í túni gömlu Yrja (029, 031, 033, 035) á hrygg í túninu og tóftir 037 og 039 eru í raun á framhaldi á sama hrygg. Tóft 031 er 130 m norðvestan við bæ 001 og virðist hún yngra byggingarstig en flestar hinna tóftanna.

Á hrygg norðarlega í fagurgrænu og hæðóttu túni sem er enn nýtt til sauðfjárbættar. Túnið er hæðótt og þar er þéttur grasvöxtur sem þó eru fremur lágur.

Útihús 031, horft til austurs á ljósmynd.

Tóftin er í raun einföld og 8 x 7 m stór og snýr h.u.b. austur-vestur (ANA-VSV). Að auki hefur líklega verið heytóft austan hennar og annað mannvirki fast vestan við hana og því má segja að ummerki sjáist á svæði sem er 18 x 7 m stórt. Sjálf tóftin er greinileg og talsvert grjótt er í henni. Op er á miðjum vestur-skammvegg hennar. Aftan við hana (að suðaustan) er hæð sem er um 6 m löng þar sem hey hefur án efa verið sett upp. Þarna er grænn þúfnabakki en ekki er að sjá greinilega vegg eða annað. Í framhaldi af norðurvegg tóftar er 4 m löng hæð en ekki er hægt að greina hvaða tilgangi mannvirki þar hafa þjónað. Mögulegt er að umræddar mannvistarleifar

austan og vestan við tóft séu merki um eldra byggingarstig á sama stað. Örlítið rof er við suðurvegg tóftarinnar.

Hættumat: engin hætta

RA-433:032 garðlag vörslugarður

64°03.528N 20°01.816V

Fornlegur og siginn garður liggur til suðvesturs af garði 011 um 15 m sunnan við tóft 030.

Garðurinn liggur um mishæðótt mólendi.

Forn vörslugarður 032, horft til suðvesturs.

Garðurinn sést á um 210 m löngum kafla þar sem hann liggur frá garði 011 til VSV. Garðurinn er greinilegastur næst garði 011 þar sem hann liggur yfir dálitla lægð en þaðan liggur hann á hæðarbrún og hefur nánast alveg samlagast henni. Á loftmynd virðist garðurinn beygja til NNV meðfram sömu hæðarbrún þar sem hann hætti að sjást á vettvangi. Þar virðist hann ná að garði 022. Þessi hluti garðsins sem ekki sást glögg á vettvangi er um 100 m á lengd. Garðurinn er um 4 m á breidd og er hæstur um 1 m þar sem hann er greinilegastur en á hæðarbrúninni er

hann alveg útflattur og er þar í mesta lagi 0,2 m á hæð. Ekki er ljóst hvaða hlutverki garðurinn gegndi en líklegast er að hann sé gamall vörslugarður.

Hættumat: engin hætta

RA-433:033 þúst útihús

64°03.684N 20°01.894V

Þúst 033, horft til suðausturs á ljósmynd.

Nokkrar tóftir eru allra nyrst í túni gömlu Yrja (029, 030, 031, 033, 035) á hrygg í túninu og tóftir 037 og 039 eru í raun í framhaldi á sama hrygg. Tóft 033 er 130 m norðvestan við bæ 001 og 15-20 m SSV við tóft 031. Á hrygg norðarlega í fagurgrænu og hæðóttu túni sem er enn nýtt til sauðfjárbæitar. Túnið er hæðótt og þar er þéttur grasvöxtur sem þó eru fremur lágur.

Þústin er fagurgræn og nokkuð regluleg en ekki er hægt að sjá innri lögun hennar. Hún

er 4-5 x 3,5 m stór og snýr NNA-SSV.

Hættumat: engin hætta

RA-433:034 gata leið

64°03.536N 20°01.794V

Götur á leið 034, horft til suðurs.

Gamlar og grónar götur liggja yfir garð 032 frá bæ 001 til suðurs á leið 681:024.

Göturnar liggja yfir hæðóttan móa og grónar heiðar en hverfa þegar komið er á uppblásturssvæði norðan við Eskiholt RA-470.

Þar sem leiðin var skoðuð við garð 032 hefur hún grafist niður í eina djúpa rennu sem er um 1 m á breidd og 0,5 m á dýpt. Á loftmynd má fylgja leiðinni frá bæ 001 á um 1,5 km löngum kafla til suðurs að uppblásturssvæði.

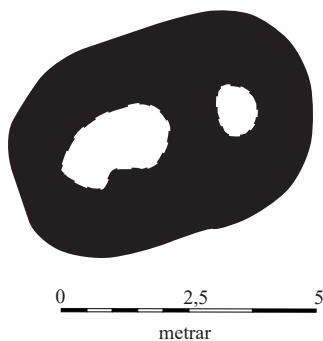
Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

RA-433:035 þúst útihús

64°03.706N 20°01.880V

Nokkrar tóftir eru allra nyrst í túni gömlu Yrja (029, 031, 033, 035) á hrygg í túninu og tóftir 037 og 039 eru í raun á framhaldi á sama hrygg. Fornleg þúst og nokkuð ógreinileg er á þessu svæði, um 120 m norðvestan við bæ 001 og 25 m norðan við tóft 031.

Á hrygg norðarlega í fagurgrænu og hæðóttu túni sem er enn nýtt til sauðfjárbæitar. Túnið er hæðótt og þar er þéttur grasvöxtur sem þó eru fremur lágur.

Þúst 035, horft til SSV á ljósmynd.

Þústin er mjög óljós og nokkuð fornleg. Hún er 6 x 4 m stór og snýr nálega austur-vestur. Ytri brún hennar er mun greinilegri en innri brúnir veggja en þó má giska á að hún hafi e.t.v. skipst í tvö hólfi og það stærra verið vestar. Ekki er hægt að greina op á tóftinni lengur. Hæð veggja er

0,1-0,2 m og veggir eru um 1 m á breidd.

Hættumat: engin hætta

RA-433:036 tóft beitarhús

64°03.554N 20°01.534V

Allfornleg tóft er um 5 m norðvestan við garð 011 og innan hans. Hún er um 75 m suðaustan við bæjartóft 002.

Fjárhústóft 036, horft til austurs á ljósmynd.

Tóftin er í mishæðóttu mólendi.

Tóftin er um 16x10 m að stærð, snýr norðvestur-suðaustur. Hún virðist skiptast í fimm hólfi. Í suðurhorni er hólf I. Það er um 3x1 m að innanmáli, snýr norðaustur-suðvestur. Úr því er op til norðausturs inn í hólf II sem er um 1x1 m að innanmáli. Ekki eru önnur op á þessum hólfum. Norðan við hólf II er hólf III. Það er um 9x1 m að innanmáli, snýr norðvestur-suðaustur. Óljóst op er á því til norðvesturs. Samsíða hólfi III til suðvesturs er hólf IV. Það er um 9x1,5 m að innanmáli. Óljós op eru á því í norðvesturenda. Að lokum er hólf V sem er suðvestan við hólf IV og samsíða því. Það er um 9x0,5 m að innanmáli. Ekki sést op á því. Mesta hleðsluhæð í tóftinni er um 0,4 m. Ekki sést í grjóti í veggjum. Hlutverk tóftarinnar er ekki þekkt en lögun þess minnir helst á fjárhús.

Hættumat: engin hætta

RA-433:037 þúst útihús

64°03.686N 20°01.927V

Nokkrar tóftir eru allra nyrst í túni gömlu Yrja (029, 031, 033, 035) á hrygg í túninu og tóftir 037 og 039 eru í raun á framhaldi á sama hrygg. Fornleg þúst og nokkuð ógreinileg er á þessu svæði, um 130 m norðvestan við bæ 001 og 10 m suðvestan við tóft 029.

Á hrygg norðarlega í fagurgrænu og hæðóttu túni sem er enn nýtt til sauðfjárbæitar. Túnið er hæðótt og þar er þéttur grasvöxtur sem þó eru fremur lágur.

Útihús 037, horft til norðausturs á ljósmynd.

Þústin er 7 x 4 m stór og snýr NNA-SSV. Hún er gróin mosa og grasi og engar grjóthleðslur sjást í henni. Ytri brúnir tóftarinnar eru greinilegar en innri brúnir óskýrar. Þó virðist líklegt að tóftin hafi skipst upp í tvö hólfi og að það syðra hafi verið stærra og með opi á suður skammvegg en inn af því hafi verið lítið hólf. Þessi ummerki eru þó of óljós til að hægt sé að fullyrða um innri skipun tóftar.

Hættumat: engin hætta

RA-433:038 gata leið

64°03.238N 20°01.069V

Greinileg leið var skráð af loftmynd á úrvinnslustigi og liggur hún um Yrjaheiði frá heimatúninu til suðurs á leið 681:024.

Yrjaheiði er gróin og í henni er mikið um mishæðir, hóla og lautir.

Hægt er að fylgja leiðinni á um 1 km löngum kafla frá norðvestri til suðurs. Leiðin sést fyrst við línuveg þar sem heimreið liggur af honum að sumarbústað nærri heimatúni Yrja. Til suðurs endar leiðin við Austurjaðar, þar sem uppblásturssvæði tekur við. Þar sem leiðin var ekki skoðuð á vettvangi er ekki hægt að lýsa henni frekar.

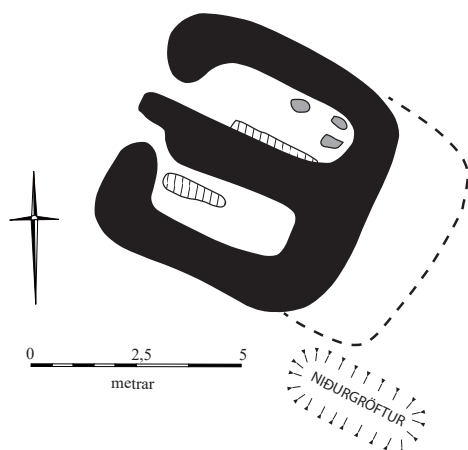
Hættumat: engin hætta

RA-433:039 tóft útihús

64°03.675N 20°01.942V

Nokkrar tóftir eru allra nyrst í túni gömlu Yrja (029, 031, 033, 035) á hrygg í túninu og tóftir 037 og 039 eru í raun á framhaldi á sama hrygg. Sæmilega skýr tóft sem hefur greinilega verið í notkun lengur en flestar hinna tóftanna á svæðinu er um 135 m vestan við gamla bæinn 001. Á hrygg norðarlega í fagurgrænu og hæðóttu túni sem er enn nýtt til sauðfjárbæitar. Túnið er hæðótt og þar er þéttur grasvöxtur. Láginn sem skiptir túninu beygir í næstum 90° horn og er tóftin fast norðan við hornið.

Tóftin er 7 x 6 m stór og snýr NNA-SSV. Tóftin er gróin en víða sér í grjóthleðslur. Hún skiptist í tvö hólfi og ekki er opið á milli þeirra. Nyrðra hólfið er skýrara en bæði virðast þau um 3,5 x

Útihús 039, horft til suðvesturs á ljósmynd.

2 m að innanmáli. Austan við tóftina er grænt svæði sem nær um 2 m lengra til austurs en hún. Við suðausturhorn hennar er er dæld sem er um 0,3 m djúp en 3 x 1 m að stærð.

Hættumat: engin hætta

RA-433:040 garðlag óþekkt

64°03.619N 20°00.901V

Tvö sigin garðlög eru um 560 m austan við bæjartóft 002. Línuvegur liggur á milli garðlaganna.

Garðlag 040A, horft til suðvesturs.

Garðlag 040B, horft til suðvesturs.

Garðlögin liggja bæði til norðausturs frá gamalli vatnsrás í nokkuð jafnlendum móa. Garðlögin sjást á svæði sem er um 50x50 m að stærð. Garðlag A er norðvestast á svæðinu. Það liggur í sveig frá vatnsrás til ANA og hættir að sjást þar sem leið 681:022 og leið 681:020 mætast. Garðlagið er um 2 m á breidd og 0,3 m á hæð og er nokkuð hlaupið í þúfur. Garðlag B er suðaustast á svæðinu. Það er um 30 m á lengd og liggur frá vatnsrás til norðausturs. Þetta garðlag er ógreinilegra og signara en garðlag A. Það er 2,5-3 m á breidd og 0,2 m á hæð. Á því vex lyng og kjarr en ekki á garðlagi A. Ekki er ljóst hvaða hlutverki þessi garðlög þjónuðu en

ætla má að þau hafi myndað einhvers konar gerði.

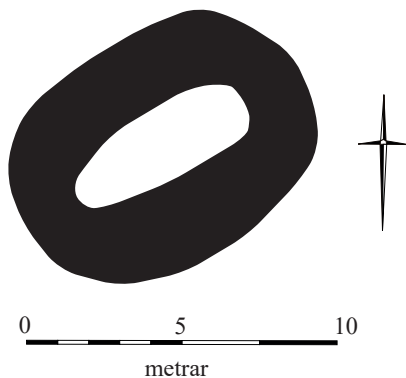
Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

RA-433:041 þúst útihús

64°03.601N 20°01.835V

Nokkrar tóftir eru allra nyrst í túni gömlu Yrja (029, 031, 033, 035) á hrygg í túninu og tóftir 037 og 039 eru í raun á framhaldi á sama hrygg. Ógreinileg tóft er um 110 m sunnan (eða SSV) við bæ 001.

Á hrygg norðarlega í fagurgrænu og hæðóttu túni sem er enn nýtt til sauðfjárbæitar. Túnið er hæðótt og þar er þéttur grasvöxtur. Láginn sem skiptir túninu beygir í næstum 90° horn og er tóftin fast norðan við hornið.

Útihús 041, horft til suðausturs á ljósmynd.

Þústin er 10 x 7 m stór og snýr nálega austur-vestur. Hún virðist einföld og ekki er greinilegt op á henni. Þústin er ávöl og vaxin grasi og mosa. Veggir eru 1,5-2 m breiðir og 0,2 m háir. Innanmál þústarinnar er 1-1,5 x 5 m.

Hættumat: engin hætta

RA-433:042 gerði óþekkt

64°03.506N 20°00.836V

Stórt skeifulaga gerði er um 600 m austan við bæjartóft 002, 780 m ASA við bæ 001 og um 80 m sunnan við garðlög 040. Leið 044 liggur yfir gerðið.

Gerðið er fast suðvestan við gamla og þurra vatnsrás. Það afmarkar grasi gróinn, flatlandan og sléttan blett.

Gerðið er um 180x145 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Ekki er hlaðið fyrir norðausturhlið þess en sú hlið er afmörkuð af vatnsrásinni. Gerðið virðist vera torfhlaðið og er nokkuð fornlegt og sigið. Veggir þess eru um 4 m á breidd og 0,2-0,3 m á hæð. Það er gengið í þúfur en er enn allgreinilegt. Hlutverk gerðisins er ekki þekkt en það hefur mögulega afmarkað

Gerði 042, horft til norðausturs.

lítið tún. Engin mannvirki sjást innan þess fyrir utan þrjár litlar gryfjur sem eru í röð frá norðaustri til suðvesturs um 20 m norðvestan við suðausturhlið gerðisins. Gryfja A er norðaustast og eru 8 m á milli hennar og gryfju B. Báðar þessar gryfjur eru ferkantaðar og 1,5x1,5 m að stærð. Gryfja A er um 1 m á dýpt og gryfja B er um 0,7 m á dýpt. Gryfja C er um 10 m suðvestan við gryfju B. Hún er um 3 m í þvermál og 1,3 m á dýpt. Hlutverk gryfjanna er ekki þekkt en ekki er útlokað að þetta séu könnunarholur sem gerðar voru

áður en háspennulína var lögð um svæðið.

Hættumat: engin hætta

RA-433:043 tóft óþekkt

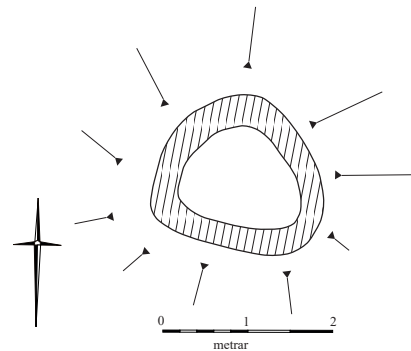
64°03.349N 20°03.519V

Um 1,5 km vestan við gamla Yrjabæinn 001 er grjóthlaðið byrgi, tæplega 10 m sunnan við Þjórsá og í jaðri Austurhrauns.

Úfið en sendið hraun er umhverfis en það er svolítið byrjað að gróa upp.

Grjóthlaðið byrgi 043, horft til NNV á ljósmynd.

Byrgið er byggt á lágum sandhól við Þjórsá, í halla að ánni. Talsvert af sandi er inni því, sérstaklega að sunnan. Byrgið er um 1,8 m á kant og hleðslan er hæst að norðan þar sem hún er 0,8 m há og sjást 4-5 umför. Byrgið er úr hraungrýti og ekki vandlega hlaðið. Það er einfalt og ekki sést op á því.

Hættumat: hætta, vegna uppblásturs

RA-433:044 gata leið

64°03.535N 20°00.918V

Götur á leið 044, horft til austurs.

Götur liggja yfir gerði 042 í austurátt frá bæjartóft 002 að Skógarvaði 005.

Leiðin liggur um hæðóttan móa. Línuvegur liggur yfir leiðina um 150 m vestan við gerði 042.

Leiðin var skoðuð þar sem hún liggur yfir gerði 042. Þar sjást 2-7 götur saman á svæði sem er 2-6 m á breidd. Göturnar eru grónar og eru um 0,2 m á breidd og dýpt. Leiðin frá bæ 002 að Skógarvaði er um 1,5 km að lengd. Leiðin verður mjög óskýr austan við gerði 042 þar sem hún liggur meðfram

vatnsrás eða ofan í henni og að Skógarvaði, eða á um 700 m löngum kafla.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

RA-433:045 garðlag óþekkt

64°03.371N 20°00.458V

Garðlag 045, horft til norðausturs.

Fornleg garðlög eru í Yrjalandi fast sunnan við Langastokk og um 1,2 km austan við gömlu Yrjur 001, norðan með Síðunesi.

Talsvert flatlendi er NNV af Síðunesi en sléttan er vaxin grasi og kjarri.

Garðlögin hafa líklega tengst tóftaþyrpingu 047 sem er fast austan við þau. Garðarnir eru í raun ekki annað en óljósir hryggir í landinu og ekki er alveg útilokað þeir gætu verið tilkomnir (a.m.k. að hluta) vegna uppblásturs. Garðarnir eru sérstakir í lögun og mynda í raun saman þríhyrnt hólf með einu afar gleiðu horni og tveimur hvössum. Garðarnir marka

af svæði sem er 670 x 150 m stórt og hefur það norðvestara legið talsvert lengra til suðvesturs. Götur 681:024 liggja samsíða því og áfram til suðvesturs. Garðarnir (hryggirnir) eru 2-3 m breiðir en 0,5 m háir og eru vaxnir lyngi og virðast fornlegir. Á einum stað eru óljós ummerki um eitthvað sem gæti verið gerði eða tóft hafi verið byggt við garðinn að norðanverðu.

Hættumat: engin hætta

RA-433:046 varða óþekkt

64°03.468N 20°04.048V

Vörðubrot er fast sunnan við Þjórsá við norðvesturenda Bæjarness og 1,9 km vestan við gamla bæinn á Yrjum 001. Varðan er 10-20 m sunnan við Þjórsá.

Mikið rof er astantil í Bæjarnesi og teygir það sig að vörðunni og endar þar. Varðan er frammi

Varða 046, horft til norðausturs.

á árbakka, í grýttu hrauni.

Varðan er um 1,2 m há þar sem hún rís hæst fram á árbakkann en annars staðar er hún 0,6-0,8 m há. Hún er aðeins ílöng og er 1,2 x 1 m að stærð (norður-suður). Varðan er uppmjó. Steinar hennar eru vaxnir skófum og mosa en varðan er lyngivaxin í toppinn.

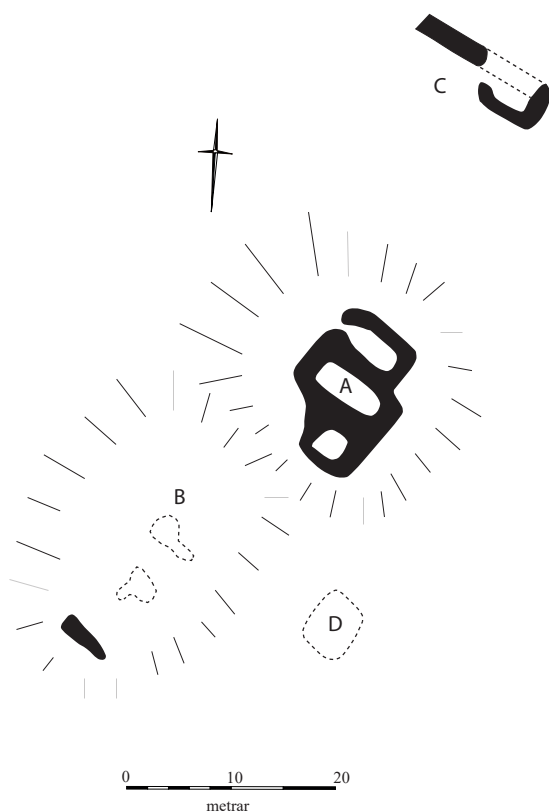
Hættumat: hætta, vegna uppblásturs

RA-433:047 tóftir óþekkt

64°03.447N 20°00.015V

Tveir stæðilegir rústahólar eru um 1,5 km austan við gamla bæinn í Yrjum 001 og á þeim og við þá eru þrjár tóftir (og niðurgroftur) í hnappi. Umræddur staður er utan í hóluröð (Síðunesi) að austan. Tóftirnar eru 160-180 m sunnan við Langaskurð.

Á þessum stað er hóluröð þar sem eru margir, álitlegir hvammar og hæðir. Til norðvesturs frá þeim eru hraunslétta sem er nú algróin. Rústirnar eru í hvammi sem er eins og gleitt U í laginu og eru byggðar upp við og í hóluröðina. Hvammurinn er grasi- og lyngivaxinn og þar vex talsvert kjarr.

Uppdráttur sem sýnir tóftir 047.

Á þessu svæði eru þrjár tóftir, niðurgroftur og garðlag. Minjarnar ná samtals yfir svæði sem er um 80 x 70 m stórt og snýr NNA-SSV. Aðalhöll svæðisins, A, er fagurgrænn og sést úr mikilli fjarlægð. Hann er norðaustarlega í hvamminum. Hann minnir mest á bæjarhól og brúnir hans eru afgerandi og skarpar. Hóllinn er mest um 1,5 m á hæð. Í hólnum/þústinni má greina þrjú hólfi. Nyrsta hólfið er 4 x 2 að innanmáli en veggir þess eru svolítið blásnir. Suðurveggurinn hefur líklega hrunið inn í tóftina, a.m.k. má þar sjá þúfnaröð líkt og eftir vegghrun. Miðjuhólf þústar er stærst en veggir þess eru mikið hrundir og erfitt að átta sig á hvar þeim sleppir. Það hefur verið a.m.k. 2 m á lengd en líklega frekar talsvert lengra eða allt að 5-6 m langt en 2 m á breidd. Í hólfinu er stöndug hraungrýtishleðsla og má sjá allt að 5-6 umför í henni. Neðan við hana má sjá aðra hleðslu neðar og má vera að þar hafi veirð jata. Syðst í tóftinni er svo hólfi sem stendur svolítið hærra en

hin. Veggir þess eru alveg hrundir en giska má á að það hafi verið á.a.g. 2 x 2 m að innanmáli.

Rústahólar 047A og B, horft til suðausturs.

Rústahóll 047A í forgrunni en tóft og garðlag 047C fjær, horft til norðausturs.

Ekkert op sést í tóftinni en það sést glitta í stein á stöku stað. Í suðvesturhorni er rof. Suðvestar er annar hóll sem er líka stæðilegur en á honum eru ógreinilegri rústir/dældir. Innan við 5 m eru á milli hólróta A og B. Hóll B er á mörkum þess að vera í hinum eiginlega hvammi. Hóllinn er 25 x 14 m stór og snýr NNA-SSV. Hann sker sig frá umhverfinu og er grænn og ræktarlegur. Suðvestast í honum sjást óljósar hleðslur sem eru L-laga og 7 x 5 m að stærð (snúa NNA-SSV). Annars sést ekki móta fyrir greinilegum mannaverkum á hólnum, fyrir utan það að einhverskonar dældir eða niðurgröft má greina á tveimur stöðum í sunnanverðum hólnum. Beint fyrir suðaustan rústahól B tekur við brekka sem hvammurinn gengur inn í. Þar ofan á, beint suðaustur af miðbiki hólins er reglulegur niðurgröftur D þar sem torf hefur líklega verið tekið. Niðurgröfturinn er með reglulegum brúnum 5 x 4,5 m að stærð og er 0,3 m á dýpt. Hann er mosa- og grasivaxinn. Norðaustast á svæðinu er tóft C og áfast garðlag við brekkurætur. Tóftin er um 7x5 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er einföld og líklega torfhlaðin. Op er á henni til norðvesturs. Norðaustur-langhlið tóftarinnar er grafin inn í brekkuna en þar sem eru hlaðnir veggir er mesta hæð þeirra um 0,3 m. Frá norðurhorni tóftarinnar liggur ógreinilegur garður til norðvesturs á 70 m löngum kafla og virðist enda við garðlag 045. Hlutverk minjanna er ekki þekkt.

Hættumat: hætta, vegna rofs

RA-433:048 þúst óþekkt

64°03.629N 20°00.645V

Niðurgröftur 048, horft til vesturs.

Ferhyrndur niðurgröftur, möguleg torfrista er fast norðan við leið 681:020 og um 115 m austan við línuveginn sem liggur með háspennulínu á þessum slóðum. Þetta er um 920 m austan við bæ 001.

Niðurgröfturinn er í flötum móa vöxnum snöggu grasi og lyngi.

Niðurgröfturinn er um 5 x 4 m að stærð og snýr ANA-VSV. Hann er um 0,2-0,4 m á dýpt.

Hættumat: engin hætta

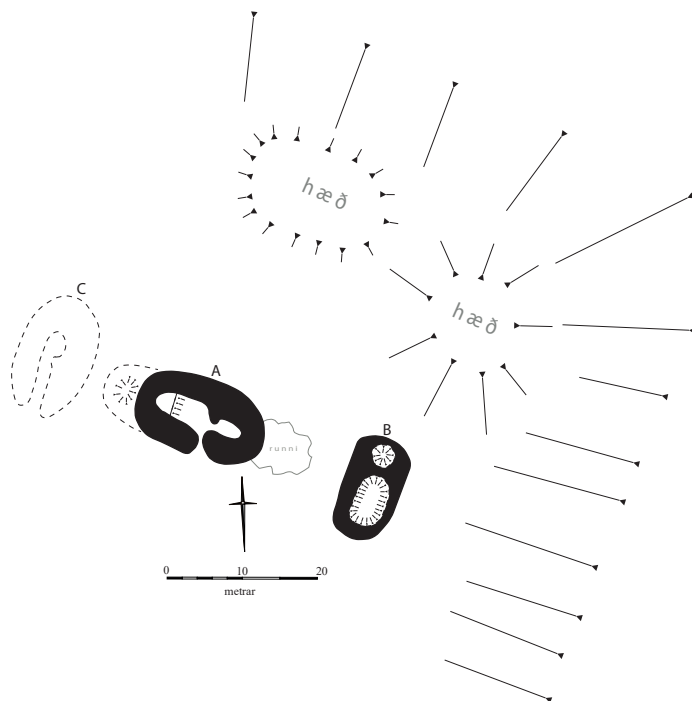
RA-433:049 *Bæjarnes* tóftir óþekkt

64°03.452N 20°04.178V

Bjarni F. Einarsson skráði þrjár rústir vegna fyrirhugaðra framkvæmda við Núpsvirkjun í Þjórsá sem hann taldi býli í Bæjarnesi 2001. Rústirnar eru tæpa 2 km vestan við bæ 001, á bakka Þjórsár og norðaustarlega á Bæjarnesinu. Ekki verður fullyrt án frekari rannsóknar hvaða hlutverki minjarnar gegndu.

Tangi út í Þjórsá. Sandur hefur líklega eitthvað gengið yfir svæðið en það er nú grasi og mosavaxið norðan við tóftir en sunnan þeirra tekur við meiri mói.

Á svæðinu eru þrjár rústir á svæði sem er um 44 x 15 m stórt og snýr nálega austur-vestur.

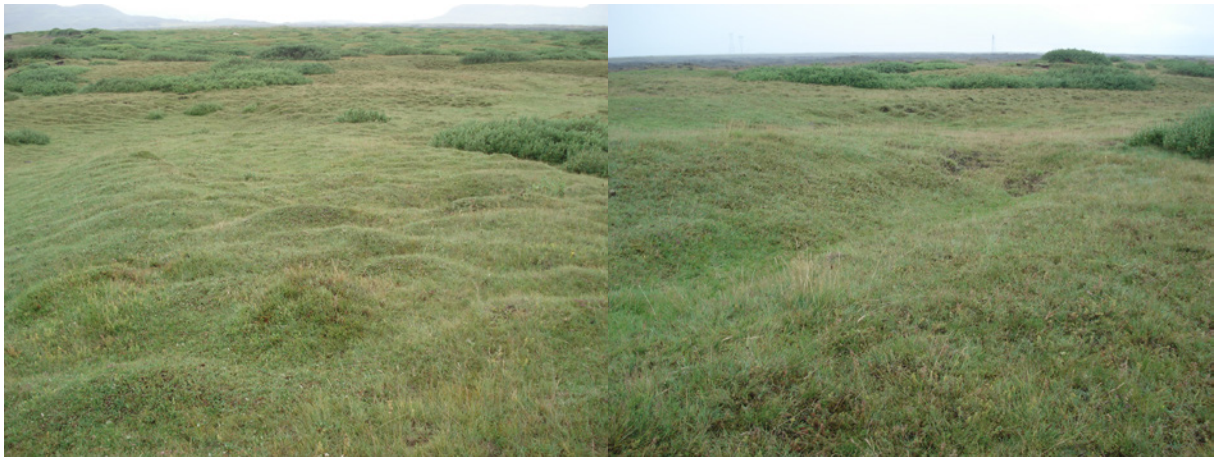

Uppdráttur af tóftum 049.

Tóft 049A, horft til norðvesturs.

Af rústunum þremur er miðjurústin, A, lang skýrust. Hún snýr þvert á hinar tvær eða nálega austur-vestur. Greinilegasti hluti tóftar A er 16 x 10-11 m stór og skiptist í 2-3 hólf. Rústin er sigin og fornleg og veggir hennar eru allt að 2,5 m á breidd og frá botni tóftar og upp á topp veggjar mest um 1,5 m. Inngangur er inn í tóftina austan við miðjan suðurvegg. Þar er komið inn í stærsta hólf tóftarinnar (hólf I) sem er 5 x 2 m að innanmáli. Þegar komið er inn í tóftina um op á útvegg er einnig op til vesturs inn í hólf II. Það er 2,5 x 0,8 m stórt og snýr austur-vestur. Allra austast í tóftinni er svo þriðja hólf III sem er í raun ekki afmarkað frá hólfi I nema að því leiti að botn þess er 0,5 m hærri en hólf I. Hólf III er í raun bara dæld í tóftina og er hún 2 x 1,5 m að innanmáli og snúr austur-vestur. Þá er hinna eiginlegu tóft lýst en fast vestan við hana er hins vegar mannvirki sem er talsvert lægra og sést undan tóftinni og til vesturs. Mögulegt er að þarna hafi verið heystæði eða að ummerkin séu um eldra byggingarstig. Þústin er 2 x 1,8 m að innanmáli og lengir tóft

Tóft 049B, horft til suðvesturs.

Þúst 049C, horft til suðvesturs.

A um 4 m til vesturs ef hún er talin með. Fast austan við tóftina er gríðarstór runni sem hylur svæðið austan hennar. Vel má vera að þar leynist mannvistarleifar. Runninn nær yfir 7-8 m til austurs. 8-10 m austan við rústina er önnur tóft, B. Þessi tóft snýr þvert á tóft A eða nálega norður-suður og henni hallar til suðurs. Hún er byggð upp við hól að norðvestan og eru útveggir hennar skýrir þótt erfitt sé á köflum að greina innri mörk þeirra. Tóftin er 12 x 5-7 m að stærð og virðist skiptast í tvö hól. Það syðra hefur verið stærra og það nyðra minna en annars er lítið hægt að fullyrða um hólfin sökum þess hversu óljósir veggir eru. Veggir eru um 2 m á breidd. Vestast á svæðinu er mjög óljós þúst. Þar er hóluröð og er þústin sá hól sem er næst rústasvæðinu. Þúst C er aðeins um 2 m vestan við meint heystæði tóftar A. Hún snýr norður-suður og er sem fyrr segir mjög óskýr. Virðst að mestu náttúrulegur hól og í hann er um 10 x 1,5 m dæld eftir endilöngu. Með góðum vilja mætti skipta þústinni upp í tvö hól en ummerkin er of óskýr til að hægt sé að segja nokkuð um það.

Hættumat: hætta, vegna rofs

Heimildir:BFE: LV2002/089

50 hdr. 1711, kirkjustaður. JÁMI, 291-2. c. 1185: kirkjugarður umhverfis kirkju getið í Þorláksögu yngri, Bsk I, 291 pq. 1178: Páll Jónsson ekki meir en djákni bjó þar; Þorláks saga B, Bsk I, 282; Páls saga, Bsk I, 127 [sbr og að Loptr sonur hans bjó þar eftir hann, Prestssaga Guðmundar. Bsk I, 487] c. 1200: Jarðarinnar getið í kirknaskrá Páls, DI XII, 7. 1207: Þar er djákni, Páls saga, Bsk I, 138 [1332]: máldagi kirkjunnar. “Michaels kirkia j skarde aa heimaland haalt med skogum oc xij kýr. med þorlaks ku.” DI II, 695-696 1353: Anno domini M. ccc. l. iij. j visitatione herra gyrdz biskups gaf sæmundur j skarde þar kirkiunne vpp alla þa skoga halfva sem skardz skogar voru kallader. ef þeir hefde eighe adur fylgt ad fornu. hiaverandum brodur eysteini. sira Eyulfur paalsson. sira ormur hoksson. sira sygurdur hallzson. þordur logmanne. DI III, 77 Eyjólfur varð ábóti í Þykkvabæ 1354, d. 1378. [1367]: Máldagi kirkjunnar. DI III, 218. 1397: Máldagi kirkjunnar. DI IV, 63-64. 1423 fellur dómur þar sem Jóni Ófeigssyni var dæmd jörðin í Skarði fyrir hönd konu sinnar sem erfði hana eftir föður sinn. DI IV, 310. 1438: Eyjólfur Þorvaldsson dæmdur til að halda dóm um reikning kirkjunnar. DI IV, 577-578. 1444: Vitnisburður um að Skarðskirkja hafi alltaf átt Ölmóðsey í Þjórsá; DI IV, 660-661. 1465: Getið um þingstaðinn á Skarði. DI V, 455. [1553]: Máldagi kirkjunnar DI XII 656 1575: Máldagi kirkjunnar DI XV, 661. 1626: Guðrún Brynjólfsdóttir selur kauphlutann í Skarði 6 hdr og 4 ærgildi. Brynjólfur Jónsson selur 14. hdr 40 ál í Skarði fyrir 10 hdr. Jarðabréf, 2.

46

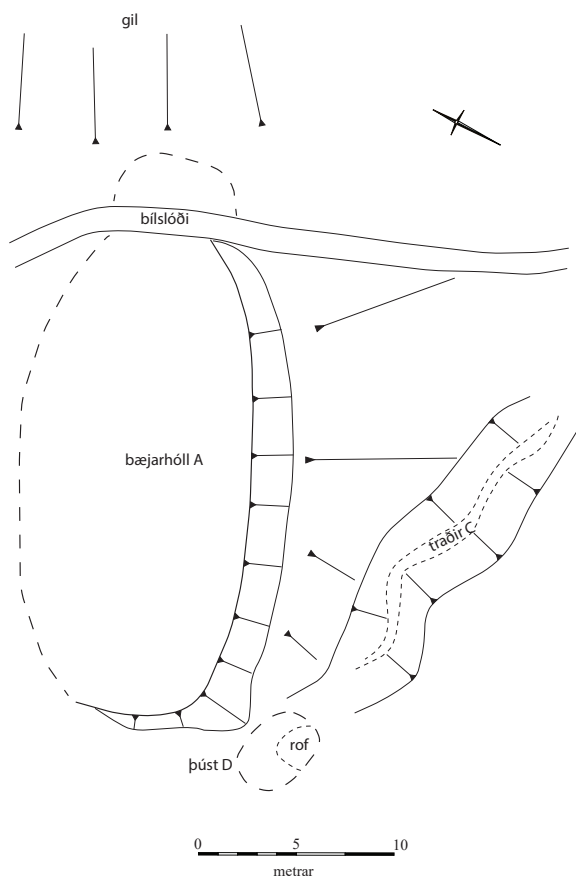
á skóg og reka fyrir Þykkvabæjarlandi. JÁM I, 292. Skarð með Skarðsseli og Króktúni er um 1600 ha.

1711: “Högum spillir stórlega blásturs sandur árlega og liggja framvegis undir ágangi og stórum spjöllum. Túni grandar mold og grjót, sem rennur úr fjallinu í snjóa leysingu og vatnagangi.” JÁM I, 292 1917: Tún 9,1 ha, sléttað 7 ha, garðar 1296 m²

RA-434:001 Skarð bæjarhóll bústaður

64°00.667N 20°07.704V

Í Árbók Hins íslenska fornleifafélags frá 1898 segir um bæinn í Skarði: “... stóð suðaustanundir miðju Skarðsfjalli á fögrum stað og í góðu skjóli. Þar var kirkja [002], sem kunnugt er. Skarð eyddist 1882, og er bærinn hulinn undir sandfönn. Aftur var reistur bær [003] og kirkja [004] fram við lækinn. Heldur sá bær nafninu Skarð, þó hann sé fjær fjallinu, sem skarðið er í.” “Bærinn stóð áður fast upp undir Skarðsfjalli að suðaustanverðu, undir Skarðinu svonefnda sem bærinn ber nafn af. Þar var hið fegursta bæjarstæði en oft snjóþungt. Jón Árnason bóndi og kirkjuhaldari í Skarði flutti bæ og kirkju undan sandfoki og landauðn og byggði bæinn upp vestan við hraunhæðina Arnarbæli [026] syðst í Skarðslandi og kirkju suður frá bæ,” segir í Sunnlenskum byggðum. Gamli bærinn í Skarði var á fögrum stað suðaustan undir Skarðsfjalli þar sem Kambsgil kemur úr norðaustri og beygir til suðausturs þar sem það fjarar út í aflíðandi

Uppdráttur sem sýnir bæjarhól 001A, þúst D og meintar traðir C.

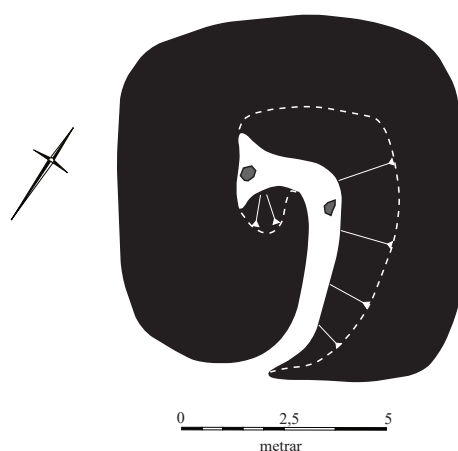

Á efri mynd er horft til suðausturs yfir bæjarhól 001A. Á neðri mynd er horft niður meintar traðir 001C til austurs.

brekku. Bæjarhóllinn er um 1,3 km norðvestan við bæjarstæði Skarðs 003. Auk bæjarhóls sjást leifar af einu útihúsi, þúst og meintar traðir. Þessar minjar eru skráðar með bæjarhólnum.

Í nágrenni gamla bæjarins í Skarði er nokkuð samfelld gróðurþekja en rof eru á nokkrum stöðum ekki síst í Kambsgili og suðaustan við það. Til suðausturs frá Skarðsfjalli eru raðir lágra hryggja (sandvarnargarða) sem liggja norðvestur-suðaustur og mynda bylgjur í landslaginu niður að Garðstjörn. Norðvestan við Kambsgil og norðaustan við gamla bæjarhóllinn er dálítið flatlent sléttlendi og eins er sléttlent suðvestan við bæjarhóllinn en þar er svæðið mun minna. Allhált er niður af bæjarhólnum á jafnsléttu og er hann á einhvers konar syllu sem hefur líklega myndast við mikla skriðu úr fjallinu löngu áður en byggð hófst á þessum stað. Bæjarlækurinn rann í Kambsgili sem er alldjúpt og breitt við upptök sín suðvestan undir Kambi en grynast og er fremur mjótt og grunnt þegar það beygir til suðausturs. Gilið er þurrt og gróið. Gott útsýni er frá bæjarhólnum að Búrfelli, Heklu og þar sem Skarðsfjall byrgir ekki sýn.

Sýnilegar minjar um elsta þekkta bæjarstæði Skarðs eru á svæði sem er um 70x40 m að stærð og snýr norður-suður. Þær fá bókstafi til aðgreiningar í lýsingu. Bæjarhóllinn A er sunnarlega á svæðinu. Hann er enn greinilegur en ekki sjást afgerandi byggingarleifar á honum. Hóllinn er um 25x12 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Norðvesturmörk hólsins eru óljós því hóllinn er í halla til suðausturs. Hóllinn er um 2 m á hæð og er nokkuð flatur að ofan. Vegarslóði liggur á milli bæjarhóls og Kambsgils þar sem það beygir og liggur hann mögulega yfir norðausturenda hólsins. Stutt er frá bæjarhólnum niður í gilið og lækinn sem þar hefur runnið áður fyrr. Þúst D er við suðvesturenda hólsins þar sem mannvirki kann að leynast undir sverði en erfitt er að segja til um það með vissu. Þústin er um 3x5 m að stærð og snýr austur-vestur. Rof hefur komið í þústina en gróið hefur yfir það aftur. Þústin er um 0,6 m á hæð. Um 6 m austar eru meintar traðir C að bænum. Þær liggja austur-vestur frá bæjarhól að bæjarlæknum og er í stefnu að meintri staðsetningu kirkju 002. Traðirnar sjást sem gróin geil sem er um 25 m á lengd og 1-2 m á dýpt. Hún hættir að sjást við bíslóðann sem liggur upp á fjallið. Fjargötur eru í geilinni. Allstór tóft B er um 40 m norðaustan við bæjarhól A. Tóftin er á milli fjallshlíðar til norðvesturs

Tóft 001B, horft til suðausturs á ljósmynd.

og Kambsgils til suðausturs og er lítið undirlendi á þessum stað en allflatlent og slétt tún. Tóftin er tvískipt og líklega torf- og grjóthlaðin. Hún er um 9x9 m að stærð og mesta hleðsluhæð er um 1 m. Op er á tóftinni úr suðaustri sem opnast inn í hólfi I. Það er um 5x1 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. Úr norðvesturenda þess er opið inn í hólfi II til suðvesturs. Það er mjög samansigið og er um 1,5x1,5 m að innanmáli. Á stöku stað sést í steina og rof er á einum stað í tóftinni. Ekkert virkt rof er komið í bæjarhólinn og ekki virðist hætta steðja að honum í nánustu framtíð vegna uppblásturs.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:SB V, 197; BJ: “Skrá yfir eyðibýli í Landsveit ...” Árbók 1898, 3

RA-434:002 heimild um kirkju 64°00.667N 20°07.634V

Kirkjan í Skarði var nálægt elsta þekkta bæjarstæði Skarðs (sjá 001) áður en hún var flutt á núverandi stað árið 1879 (sjá 004). Að sögn heimildarmanns, Kristins Guðnasonar, var kirkjan austan við Kambsgil þar sem það beygir til suðausturs og fór hún á kaf í sand þegar uppblástur á svæðinu náði hámarki um aldamótin 1900. Nákvæm staðsetning kirkjunnar er ekki þekkt en líklega var hún um 50 m austan við Gamla-Skarð 001.

Norðaustan við meint kirkjustæði eru grónir sandhólar í svokölluðum Háasandi. Suðaustan við það er aflíðandi grösugur halli niður að flatlendi.

SKARÐ (YTRA) Á LANDI (R) -Mikjáli (LANDÞING)

c. 1185: kirkjugarður umhverfis kirkju - Þorlákur bp á yfirreið; Þorlákssaga yngri, Bsk I, 291 pq. 1178: Páll Jónsson ekki meir en djákni bjó þar; Þorláks saga B, Bsk I, 282; Páls saga, Bsk I, 127 [sbr og að Loptr sonur hans bjó þar eftir hann, Prestssaga Guðmundar, Bsk I, 487]

c. 1200: Kirknaskrá Páls, DI XII 7

1207: Þar er djákni, Páls saga, Bsk I, 138

[1332]: Skard. Gamall maldagi.

Michaels kirkia j skarde aa heimaland haalt med skogum oc xij kýr. med þorlaks ku. c. asaudar.

kluckur vj. glerglugga viij. v. manna messuklædi. sloppa ij. kantarakapur iij. oc kaleka ij. alltaris steinn. skrin. mariu skriftt oc kistil oc budka ij. kertistikur iij. glodarker. oc elldbera. bakstur iarn ein. munnlaugar ij. horn ij. biarnfell oc tiolld vmmhuerfis sig. alltaris klædi fern. laas oc merki ij. krossa iij. font med vmmbunging.

kirkia j skardi a tiund fra hellum oc fra aa oc xvij alner enn fra a tijund af ýrsum oc skarfvanesi oc grof oc eskihollte. oc fra galltalæk tiund.

kirkiann a x hundrat j bokum.

þar skulu vera prestar ij oc diakn.

hun a kistu oc stol. michals skriftt. Máld DI II 695-696

1353: Anno domini M. ccc. l. iij. j visitatione herra gyrðz biskups gaf sæmundur j skarde þar kirkjunne vpp alla þa skoga halfva sem skardz skogar voru kallader. ef þeir hefde eighe adur fylgt ad fornu. hiaverandum brodur eysteini. sira Eyulfur paalsson. sira ormur hoksson. sira sygurdur hallzson. þordur logmanne. Máld DI III 77 Eyjólfur varð ábóti í Þykkvabæ 1354, d.

1378.

[1367]: xxxi. Michaelskirkia j Skarde a heimaland alltt med skogum. xiiij kyr. hundrad asaudar. kluckur sex

les Vilchinsmaldaga. þui flest ber saman. vtann hier nefner tijund af yrium. Skarfanese og grof. eskiuhollte og Galltalæk; Hítardalsbók DI III 218

1397: a heimaland halft med skogum

Kirkia j Skarde a tyund fra Hellumm oc fra A og .xviij. alner vmm framm tiund a Yrium oc Skarfanesi. Eskihollti og fra Galltarlæk Þar skulu vera .ij. prestar og diakn.

portio Ecclesiæ vmm .iiij. är tuær merkur arliga

Jtem a kirkiann sierliga j Þann reikning sem .vj. skynsamer menn meta epter skipan virduligs herra Otthgeirs biskups godrar minningar .viijc. oc .xl. hundrada

oreiknud oll Mortuaria Þau sem fallid hafa kirkiunni fra Þui er Sæmundur bondi atte jordina j Skardi oc til Þess er sira Jon tok.

j Skardi reiknadist j portio Ecclesiæ .xviij. aurar; Máld DI IV 63-64

10.6.1438: Eyjólfur Þorvaldsson dæmdur til að halda dóm um reikning kirkjunnar og koma til Skarðs föstudaginn næsta eftir Pétursmessu og gera Eiríki Krákssyni sem umboð hefur heilagrar Skarðskirkju eða hans umboðsmanni fullan og allan reikningsskap og heilagri Skálholltskirkju 4 merkur í dómrof; DI IV 577-578

8.10.1444: Vitnisburður um að Skarðskirkja hafi alltaf átt Ölmóðsey í Þjórsá; DI IV 660-661

[1553]: Máld DI XII 656

1575: Máld DI XV 661

1709: Þar er alkirkja og embættað þriðja hvern helgan dag; JÁM I: 291

Horft til austurs yfir það svæði þar sem líklegt er að kirkja 002 hafi staðið.

Ekki er fullljóst hvar kirkjan stóð nákvæmlega áður en hún fór undir sand. Líklegt er að hún hafi verið á fremur sléttri flöt suðaustan og norðvestan við sandhóla. Á flötinni eru nokkrar lágar þústir og kunna leifar kirkju að leynast í einhverri þeirra. Ekki sést móta fyrir kirkjugarði. Ekki er loku fyrir það skotið að kirkjan hafi verið í hólnum næst meintri staðsetningu til norðurs.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Bsk I, 127, 138, 282, 291, 487; DI XII 7; DI II 695-696; DI III 77; DI III 218; DI IV 63-64; DI IV 577-578; DI IV 660-661;

DI XII 656; DI XV 661; JÁM I, 291

RA-434:003 Skarð bæjarstæði bústaður

64°00.199N 20°06.575V

Í Árbók Hins íslenska fornleifafélags frá 1898 segir: "... [bærinn 001] stóð suðaustanundir

Bæjarstæði Skarðs 003 við Arnarbæli 026, horft til suðausturs.

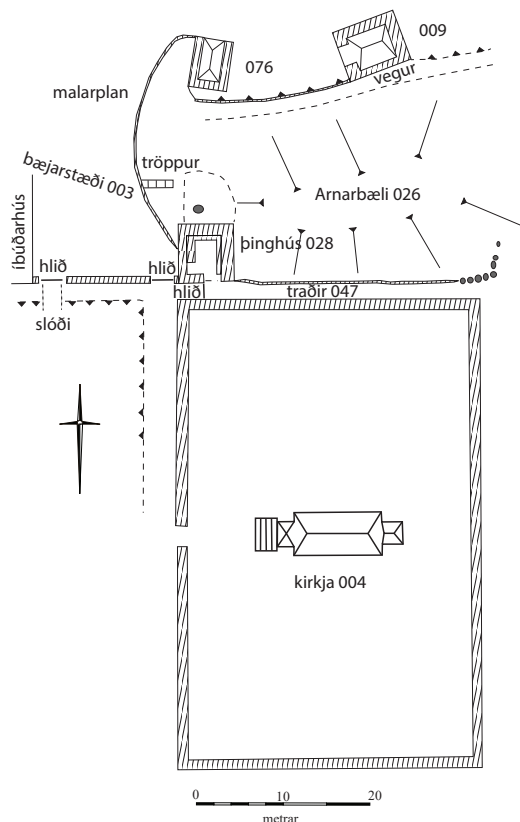

Mynd frá 1925 sem sýnir bæinn í Skarði 003, þinghús 028 í miðju og kirkju 004 sem byggð var 1879 og rifin 1931 (Landmannabók, bls. 299).

miðju Skarðsfjalli á fögrum stað og í góðu skjóli. Þar var kirkja [002], sem kunnugt er. Skarð [001] eyddist 1882, og er bærinn hulinn undir sandfönn. Aftur var reistur bær og kirkja [004] fram við lækinn. Heldur sá bær nafninu Skarð, þó hann sé fjær fjallinu, sem skarðið er í.” “Bærinn stóð áður fast upp undir Skarðsfjalli að suðaustanverðu, undir Skarðinu svonefnda sem bærinn ber nafn af. Þar var hið fegursta bæjarstæði en oft snjóþungt. Jón Árnason bóndi og kirkjuhaldari í Skarði flutti bæ og kirkju undan sandfoki og landauðn og byggði bæinn upp vestan við hraunhæðina Arnarbæli [026] syðst í Skarðslandi og kirkju suður frá bæ,” segir í Sunnlenskum byggðum. Bærinn í Skarði var fluttur um 1,3 km til suðausturs. Leifar þinghúss 028 sem byggt var 1910 eru fast sunnan við bæjarstæðið.

Bærinn var fluttur á sléttlendi þar sem nú er malarplan á milli Arnarbælis og núverandi íbúðarhúss.

Flatlent tún er sunnan við bæjarstæðið.

Uppdráttur sem sýnir kirkju 004 og nálægar minjar.

“Arnarbæli heitir sá stóri hóll, sem Skarðsbær hefur staðið vestan í síðan 1877 eða 1878, en Skarðskirkja var flutt utan frá Gamla-Skarði 1879. Í 1. hefti Íslenzkra sagnapátta og þjóðsagna Guðna Jónssonar er sögn um álfatrú tengd Arnarbæli [sjá 026], en því var trúað, að huldufólk þar hefði hefnt sín grimmilega á bóndanum Jóni (f. 12/9 1818 á Reynifelli á Rangárvöllum, d. 4/10 1889 í Skarði) Árnasyni, fólki hans og nokkrum afkomenda hans, fyrir þau friðarspjöll, sem bygging hins nýja bæjar í hólum olli.” Engin ummerki sjást um bæinn sem stóð vestan í Arnarbæli en hann var rifinn um 1980. Bærinn sneri dyrum til vesturs eins og kirkja 004. Í bæjarröðinni var viðbygging syðst, þá gamla húsið, sund, fjós og hlaða nyrst. Eftir niðurrif bæjarins var hlaðinn hár kantur meðfram norðvesturhlið Arnarbælis, á milli þinghúss 028

og útihúss 076. Hleðslan er um 1,5 m á hæð, og sjást í henni 6-7 umför. Tröppur eru í hleðslunni sem liggja upp á hólinn. Fast norðan við þinghúsleifar 028 sést örla á byggingaleifum á svæði sem er um 7x7 m að stærð. Önnur ummerki eru ekki um byggingar á bæjarstæðinu.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:SB V, 197; BJ: “Skrá yfir eyðibýli í Landsveit ...” Árbók 1898, 3; Ö-Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt og Yrjar, viðbætur, 3-4; Túnakort 1917

RA-434:004 kirkjugarður kirkja

64°00.173N 20°06.561V

Kirkja og kirkjugarður í Skarði var um 20 m suðaustan við bæ 003 eftir að kirkja 002 var færð vegna uppblásturs. Núverandi kirkja var byggð 1931 og er hún því ekki fornleif. Hún var byggð á sama stað og eldri kirkjan.

Kirkja og kirkjugarður eru á grónu flatlendi sunnan undir Arnarbæli 026.

Kirkja 004 í Skarði, horft til austurs.

Hlaðið gerði frá 1922 afmarkar kirkjugarðinn en bændur í sveitinni sáu um hleðsluna. Gerðið er um 55x35 m að stærð og snýr norður-suður. Veggir þess eru um 1 m á breidd og 1,2 m á hæð. Gerðið er hlaðið úr hraungrýti og mest sjást sjö umför í hleðslum. Birkitrjám hefur verið plantað innan við garð - meðfram veggjum þess, og nokkur trjágróður vex innan hans. Leiðin í kirkjugarðinum eru afar greinileg og legsteinar eru á þeim flestum. Elstu legsteinarnir eru frá upphafi 20. aldar.

Kirkjan er um 15x5 m að stærð og snýr austur-vestur. Steyptar tröppur liggja upp að dyrum á henni. Engin ummerki um eldri kirkju sjást.

Hættumat: hætta, vegna trjáræktar

Heimildir:Túnakort 1917

RA-434:005 heimild um útihús

64°00.199N 20°06.588V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var útihús um 50 m norðvestan við kirkju 004 og 10-15 m vestan við bæ 003.

Flatt malbikað plan er þar sem útihúsið var, á milli núverandi íbúðarhúss og Arnarbælis 026 Ekki sést til minja um útihúsið. Ætla má að það hafi verið rífið á sama tíma og bærinn 003 en það kann að hafa verið sléttað eða rífið fyrr.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1917

RA-434:006 heimild um óþekkt

64°00.204N 20°06.581V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var rétt eða kálgarður um 60 m norðvestan við kirkju 004, fast norðvestan við bæ 003.

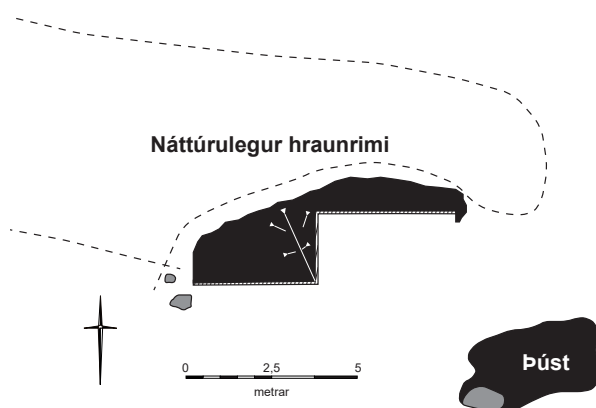
Malbikað plan er nú þar sem mannvirkið var, á milli núverandi íbúðarhúss og Arnarbælis 026. Ekki sést til minja um mannvirkið og hefur það verið rífið eða sléttað yfir það.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-434:007 hleðsla hrútakofi

64°00.216N 20°06.727V

Leifar af hrútakofa 007, horft til norðurs á ljósmynd.

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var útihús um 160 m norðvestan við kirkju 004 og um 135 m norðvestan við bæ 003. Að sögn heimildamanns, Kristins Guðnasonar, var hrútakofi á þessum stað. Það sem sést af útihúsinu (2012) eru hleðslur.

Þær eru í litlum klettarima í sléttuðu túni heima við hestagirðingu að norðvestan. Riminn liggur vestnorðvestur-austsuðaustur og er grasi gróin að mestu. Leifar veggjar í austsuð austri enda að suðaustanverðu. Sést greinilega frá kirkju.

Hleðslurnar eru leifar af 8 m löngum grjóthlöðnum vegg sem gæti verið norðurendi húss. Hugsanlega tvískipts húss. Hleðslurnar snúa til suðurs og eru um 0,5-1,5 m á hæð og u.þ.b. 0,5 m á breidd, studdar af hraunrimanum. Í hleðslunum sjást 2-5 umför af blöðróttu hraungrýti, líklegast úr rímanum sjálfum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

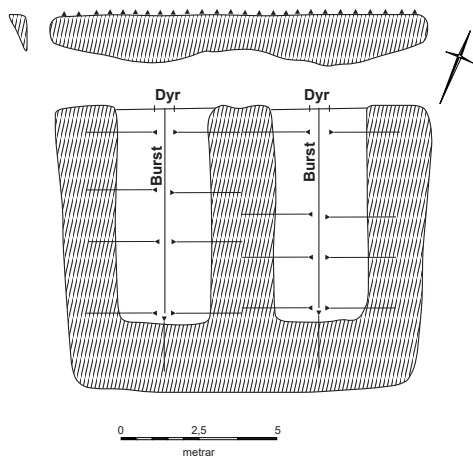
RA-434:008 hús lambhús

64°00.237N 20°06.499V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var útihús um 135 m norðaustan við kirkju 004 og um 120 m norðaustan við bæ 003. Þar er uppgert lambhús.

Lambhúsið er á norðausturenda bæjarríma, hús standa í rótum hans að norðanverðu.

Á túnakorti er sýnt einfalt útihús en lambhúsið sem hefur verið gert upp á sama stað skiptist í tvö rými. Það er um 12x9 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Gengið er inn að norðvestan.

Lambhús 008, horft til austurs á ljósmynd.

Húsið er hlaðið úr grjóti og torfi með torfpaki. Viðarþil er á húsinu að framan og á því eru tvennar dyr með litlum gluggum yfir. Engin op eru að aftan. Veggir hússins eru um 1-2 m á hæð, 2 m á breidd og hafa 6-9 umför úr blöðróttu hraungrýti.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-434:009 hús útihús

64°00.216N 20°06.546V

Útihús 009, horft til norðausturs.

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var lítið útihús um 70 m norðan við kirkju 004 og um 60 m norðaustan við bæ 003. Þar er nú hlaðið hús undir þaki og er mun stærra en útihúsið sem sýnt er á túnakortinu. Óvíst er hversu gamalt húsið er.

Húsið er á flatlendi norðan undir Arnarbæli 026.

Húsið er um 8x6 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Það er eitt rými. Bárújárnsþil er á norðvesturgaffli og dyr eru á því. Veggir eru grjóthlaðnir og strengur er

á milli grjótraða. Veggir eru grónir en þó sjást 5 umför hleðslu. Ekki reyndist unnt að komast inn í húsið. Mesta veggjahæð er um 1,4 m en upp í mæni eru 2,5 m. Þakið er tyrft en ekki sést hvernig gerð þess er að öðru leyti.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-434:010 heimild um útihús

64°00.225N 20°06.479V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var útihús um 20 m suðaustan við lambhús 008, 120 m norðaustan við kirkju 004 og 110 m suðvestan við útihús 012.

Útihúsið mun hafa verið í grasi grónum hraunrima sem liggur norðnorðaustur-suðsuðvestur. Riminn er 1-3 m hár og hefur aflíðandi brekkur. Rafmagnsstaur og fánastöng standa fast sunnan við svæðið.

Heimildamaður, Kristinn Guðnason, mundi ekki eftir útihúsi á þessum stað. Engin ummerki sjást lengur um útihúsið og hefur það líklega horfið vegna niðurrifs.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-434:011 þúst útihús

64°00.248N 20°06.460V

Þúst 011, horft til VSV.

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var útihús um 35-40 m norðaustan við lambhús 008, 80 m vestan við útihús 012 og 170 m norðaustan við kirkjudyrr 004. Þar sést enn þúst.

Þústin er í suðurhorni sléttaðs heimatúns.

Heimildamaður, Kristinn Guðnason, kannaðist ekki við útihús á þessum stað. Þústin sem enn sést er ávöl, ferköntuð og grasi gróin. Hún er 7x7 m að flatarmáli, 0,2-0,5 m á hæð og er flöt að ofan.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

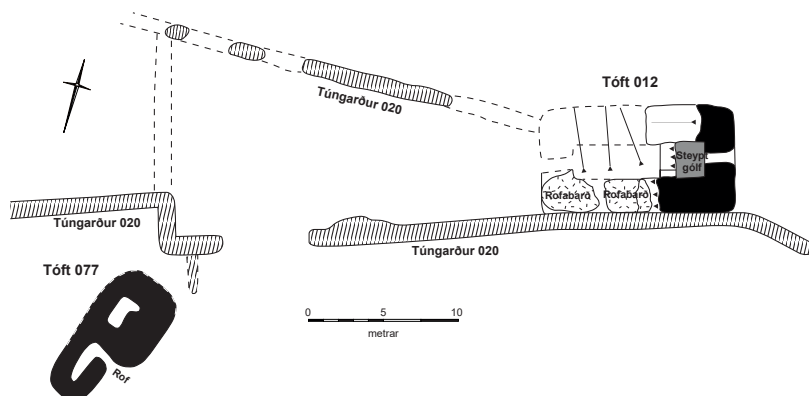
Heimildir: Túnakort 1917

RA-434:012 Tröð tóft hesthús

64°00.271N 20°06.355V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var útihús um 80 m VSV við útihús 013 og um 230 m norðaustan við bæ 003. Þar er tóft hesthúss sem hét Tröð og er það yngra en húsið sem sýnt er á túnakortinu. Eldra útihúsið er horfið vegna yngri byggingarinnar.

Tóftin er í jaðri heimatúnsins.

Teikning sem sýnir tóftir 012 og 077 auk túngarðs 020.

Tóftin er nokkuð stór og hluti af tveimur veggjum stendur enn. Túngarði 020 hefur verið hliðrað um 2-3 m á þessu svæði. Byggingin hefur verið stór, en ekki er útilokað að eldra útihús á þessum stað hafi verið gert að hluta hennar að norðaustan. Tóftin er 12x7 m að stærð og snýr ANA-VSV. Gluggi, 1x0,5 m að

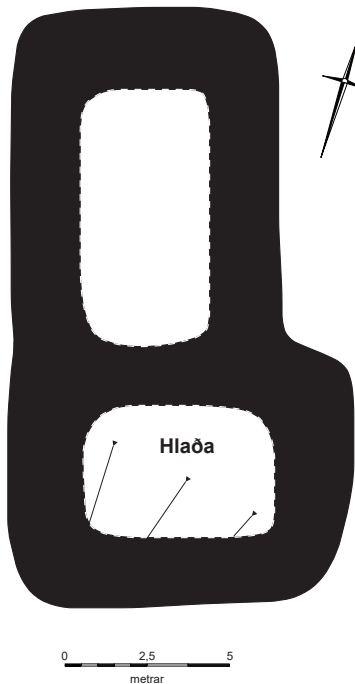
Hesthústófi 012, horft til austurs.

stærð, er á austurvegg og steipt gólf er í ANA-enda tóftarinnar þar sem veggir standa enn. Aðrir veggir eru fallnir inn. Þeir sem standa eru 1-2 m á hæð, annars 0,2-0,5 m. Að innan sjást 1-6 umför af hleðslugrjóti en að utan 6-9 umför. Veggir eru um 2 m á breidd og nokkuð rofnir vegna ágangs búpenings.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

RA-434:013 þúst fjárhús

64°00.289N 20°06.292V

Fjárhús 013, horft til SSA á ljósmynd.

“Þemba er laut eða slakki austast í Skarðstúni, innan við innsta fjárhúsið á túninu ...,” segir í örnefnalýsingu. Samkvæmt túnakorti frá 1917 var útihús um 310 m norðaustan við kirkju 004 og um 320 m norðaustan við bæ 003 og er það fjárhúsið sem nefnt er í örnefnalýsingu.

Leifar þess eru í austurhorni heimatúns, í ójöfnu graslendi.

Þar er nú grýtt, grasi gróin þúst og bárujárnsflyksur hér og þar í hól. Þústin er 18x10 m að stærð og snýr NNV-SSA. Hún er 0,2 -0,5 m á hæð. Útlínur þústarinnar eru nokkuð skýrar en innanmál hólfa er óljóst.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917; Ö-Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt og Yrjar, viðbætur, 14

RA-434:014 *Húshólsdalur* örnefni

64°02.711N 20°06.977V

“Slakkinn vestan við Gamla-Selstún [435:001], fram frá enda Vesturhrauns, heitir Húshólsdalur. Suður frá Húshólsdal er Stóri-Húshóll nær Gamla-Seli [435:001] og Litli-Húshóll nær Selsbæ [435:002],” segir í örnefnalýsingu. Húshólsdalur er um 590 m suðvestan við Sel/Gamla-Sel 435:001 og um 200 m norðaustan við Húshólsklif. Húshóll og Húshólsflöt eru örnefni í Hvammi, hinum megin við merkin á milli jarðanna.

Húshólsdalur er flatlendur og grasi gróinn, virðist hafa blásið upp og gróið aftur. Stóri Húshóll er vestanvert í dalnum og austanvert í dalnum eru þykkar jarðvegstorfur sem skaðast af vatnsaga og öðru rofi. Stóri-Húshóll er uppblásinn klapparhóll, allstór.

Engin hús eða leifar af þeim eru sýnileg í Húshólsdal en óvíst er af hvaða húsum örnefnin eru dregin eða hvar þau voru. Mögulega eru þau horfin vegna uppblásturs en líklegt verður að teljast að örnefnin séu dregin af húsum sem tengjast búsetu í Seli/Gamlaseli. Ekki sáust heldur nein ummerki í landi Hvamms.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Skarð, Króktún og Skarðssel, 40; Ö-Hvammur, 3

RA-434:015 *Gildruhóll* þúst landamerki

64°02.389N 20°07.100V

“Upp í hálsinum suður frá Stóra-Húshól [sjá 014] er Gildruhóll, einstæður, kúpumyndaður grjóthóll með vörðu eða steinhnúgu efst uppi,” segir í örnefnalýsingu. Gildruhóll er á landamerkjum milli Skarðs og Hvamms RA-439 og er getið í landamerkjalyðsingu sem lesa má í viðauka við örnefnalýsingu Skarðs, Króktúns, Skarðssels, Eskiholts og Yrja og í örnefnalýsingu Skarðs, Króktúns og Skarðssels. Grjóþúst er á Gildruhól um 415 m sunnan við Húshólsklif og um 1 km norðan við Grænuflatarrústir 063. Nafn hólins gefur til kynna að á honum hafi verið refagildra. Þústin á hólnum virðist vera hrunin varða en mögulega var refagildra í henni á einhverjum tíma.

Þúst 015 er á Gildruhóli, horft til norðurs.

Gildruhóll er sérstæður og hár hól sem sker sig úr. Hann er mjög grýttur og brattur, sérstaklega til norðvesturs en þaðan er gríðarhátt fall fram af honum. Girðing er austan við hólninn og hann því allur í landi Hvamms.

Grjóþústin er um 3x2 m að stærð og snýr suðvestur-norðaustur. Hún er um 0,7 m á hæð og nokkuð gróin, sér í lagi að norðvestanverðu. Hleðslur eru hrundar og ekki sést fjöldi umfara.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Skarð, Króktún og Skarðssel, 41, 44-45

RA-434:016 tóftir beitarhús

64°01.973N 20°05.183V

“Skammt frá suðausturjaðri Skarðsheiðar framarlega eru háir hólur, sumir með grjóti í og hálfköllnum tóftum. Liggja þeir í beinni stefnu frá Haga í Gnúpverjahreppi í Skarð, og heita Grenhólar eða Syðri-Grenhólar,” segir í örnefnalýsingu. Beitarhúsatóftir eru í hólunum um 3,2 km norðaustur af Gamla-Skarði 001 og 3,8 km norðaustan við Króktún 436:002. Minjarnar eru á suðvesturbrún Skarðsheiðar í Grenhólum sem eru að mestu grónir, hvelfdir hólur með hvompum á milli. Að sögn Kristins Guðnasonar, heimildamanns, voru fjárhús frá Króktúni á þessum stað.

Frá minjunum er gott útsýni yfir flatlendið til suðurs og suðvesturs og frá þeim sést að ærhúsum 069 frá Skarði í heiðinni.

Tóft 016A, horft til norðvesturs.

Tóft 016C, horft til norðvesturs.

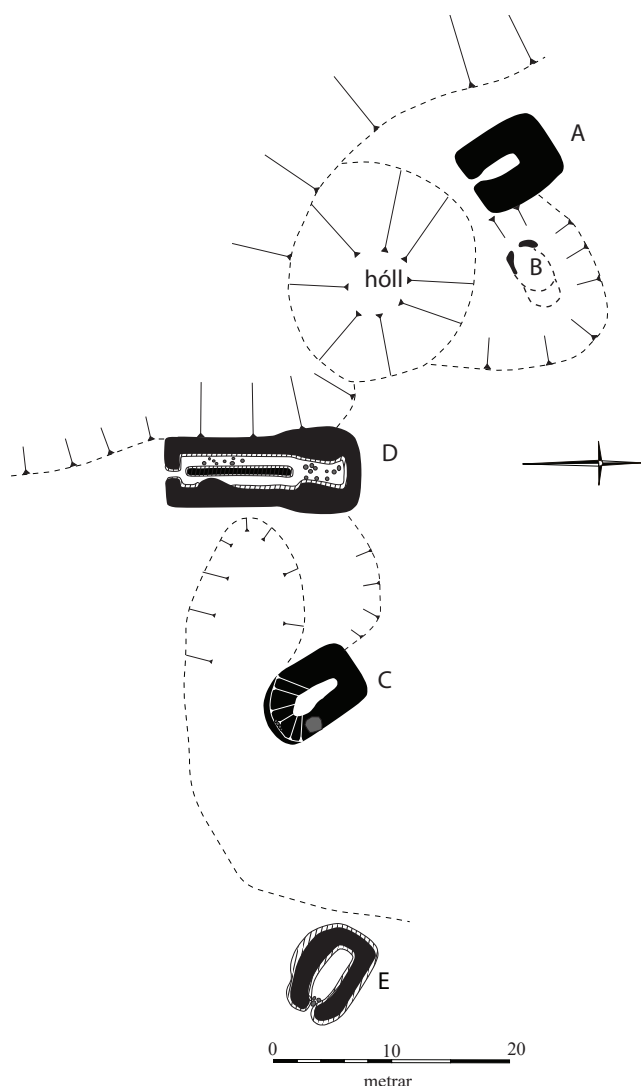
Á svæði sem er um 80x15 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur eru fimm tóftir. Þær fá bókstafi til aðgreiningar í lýsingu. Tvær þeirra (D&E) eru fremur unglagar og hafa verið síðast í notkun en þrjár þeirra (A-C) eru eldri og grónari. Allar fá þær bókstafi til aðgreiningar í lýsingu.

Tóft 016D, horft til suðausturs.

Tóft 016E, horft til suðausturs.

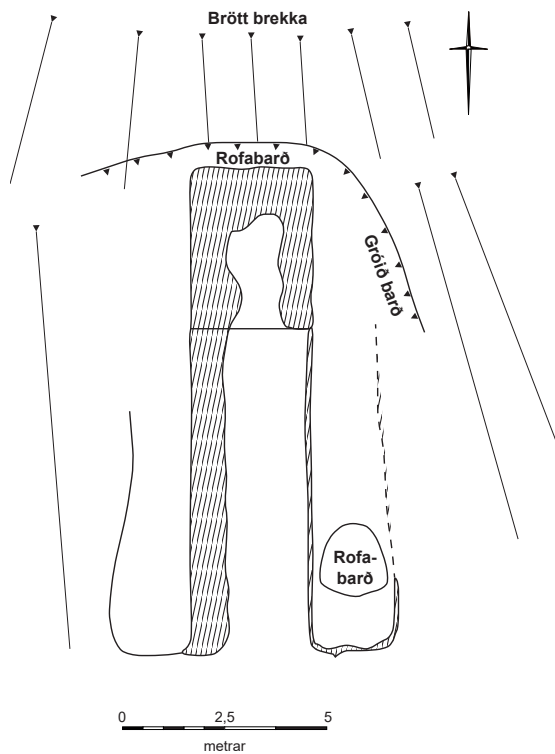
Beitarhúsatóftir 016 í Grenhólum.

Allar tóftirnar eru grjóthlaðnar að mestu en einnig er torf í þeim. Í norðvesturenda svæðisins er tóft A. Hún er um 8x6,5 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er einföld og er sigin og útflött. Mesta hæð veggja er um 0,5 m. Op er á henni til suðausturs. Umhverfis tóftina má sjá ummerki þess að efni hafi verið tekið í hana. Um 3 m norðaustan við tóft A er útflött tóft B í hvompu milli hóla. Tóftin er um 3x5 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Lítilsháttar veggir eða hleðslur sjást í suðvesturenda og einn stakur steinn. Mesta hæð er um 0,3 m. Tóftin hefur líklega verið einföld. Norðvesturveggur sést ekki og hefur samlagast brekkunni sem tóftin er upp við. Tóft D er torf- og grjóthlaðin, tvískipt tóft sem er um 16x8 m að stærð og snýr norður-suður. Í norðurenda er hlaða sem er grafin inn í hólbrekku en er hlaðin að innan. Hún er um 4x1,5 m að innanmáli og snýr norður-suður. Hrunið hefur úr hleðslunni inn í hólfið. Fjórshúshlutinn, hólfi I, er um 10x2,5 m að innanmáli, snýr norður-suður. Inngangur er á suðurgafli. Grjóthlaðinn garði er eftir miðju hólfinu

og er hann um 9 m langur, 1 m á breidd og 0,3 m á hæð. Í garðanum sjást 3 umför hleðslu. Mesta hleðsluhæð tóftar D er um 1 m. Í innanverðum norðurenda tóftar sjást 9 umför í hleðslu. Rof er komið í vegg tóftarinnar og hrunið hefur inn í fjórshúshlutann. Opið er á milli hólfanna og ekki er veggur á milli þeirra. Tóft C er um 8x6 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hún er líklega torf- og grjóthlaðin en er mjög gróin. Hún er einföld og ekki sést skýrt op á henni. Suðvesturendi tóftarinnar virðist vera grafinn inn í lágan hól en það er orðið óljóst vegna rofs sem þó er gróið. Lágur hólrani er á milli tófta C og D og kann að hafa verið aðhald norðaustan við hann en þar er náttúruleg laut sem er um 13x8 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. Tóft E er einföld og hlaðin úr grjóti og torfi. Hún er um 8x6 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Op er á suðausturgafli en hrunið hefur fyrir það. Tóftin er gróin og mest sjást 3 umför í hleðslum. Mesta hleðsluhæð er um 0,5 m.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Skarð, Króktún og Skarðssel, 41

Fjallhús 017, horft til suðurs á ljósmynd.

“Frá ærhúsum suðaustan í Skarðsfjalli ber þá í Bjólfell á Rangárvöllum,” segir í örnefnalýsingu. Í annarri örnefnalýsingu fyrir Skarð segir: “Fjallhús hefur verið nefnt ærhúsið uppi í Skarðsfjalli vestan við upptök Kambsgils.” Fjárhústóftin er um 65 m norðaustan við tóft 043 og 1,5 km NNV við kirkju 004.

Hún er fast undir 5 m háum grasigróum hól um 20 m vestan við Kambsgil, grafið inn í grasigróna brekku sem hallar um 10-20° til suðsuðausturs.

Tóftin er ílöng og skiptist í fjárhús og hlöðu og var timburþili í suðurenda. Hún er 12x7 m á lengd og snýr norður-suður. Tóftin er grjót- og torfhlaðin, veggir eru 0,8-1,2 m á hæð. Aðeins austurveggur í fjárhúsi er í nokkuð góðu standi. Hlaðan er í norðurenda tóftarinnar. Hún fallin saman og er um 0,5 dýpri en fjárhúsið. Hleðslur hafa 4-5 umför og er hlaðan grafin a.m.k. 2-3 m ofan í brekkuna. Veggir eru grasi- og mosagrónir, um 2 m að breidd fremst en óljóst hversu breiðir þeir eru inni í brekku, líklega innan við 1,5 m. Innamál fjárhúsanna hefur trúlega verið um 8x3 m og hlöðunnar 4x3 m áður en veggir sigu inn. Engar garðaundirstöður eru greinilegar í fjárhúshlutanum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Skarð, Króktún og Skarðssel, 41-42; Ö-Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt og Yrjar, viðbætur, 6

RA-434:018 Gerði garðlag túngarður

64°00.581N 20°06.024V

Leifar af Gerði 018, horft til suðvesturs.

“Graslendið suðaustan við Skarðsmela nefnist Teygingar; ná þær fram að engjastykki innan við túnið, því er Gerði nefnist,” segir í örnefnalýsingu. Á örnefnaupprætti Ingólfs Einarssonar er Gerði 2-300 m SSV við Króktúngerði 073 og stendur neðan við nafnið innan sviga “Vírgerði”. Það gefur til kynna að mannvirkið hafi ekki verið ýkja gamalt og það hafi verið hlaðið undir gaddavírsgirðingu. Á þessum slóðum er lítilfjörlegt, grjóthlaðið garðlag sem er að líkindum leifar af Gerði. Garðlagið er um

800 m norðaustan við bæ 003.

Það er á flatlendi milli tveggja túna.

Garðurinn er um 255 m á lengd og liggur norðaustur-suðvestur. Hann er jarðlægur og gróinn og er aðeins einföld röð steina á breiddina. Mest sjást tvö umfö. Garðurinn er 0,3 m á breidd og 0,2-0,3 m á hæð. Aðrir hlutar Gerðisins eru horfnir vegna ræktunar.

Hættumat: hætta, vegna jarðræktar

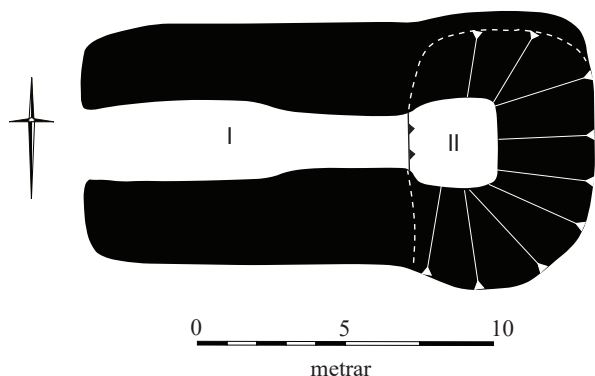
Heimildir: Ö-Skarð, Króktún og Skarðssel, 42; IE-Örnefnauppráttur, Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt, Yrjur

RA-434:019 Kompuhús tóft beitarhús

64°01.033N 20°04.804V

“Í Teygingunum innantil á móti við Skarðsmela eru graslautir með grjóthólum á milli; heitir þar Kompur. Fjárhús, sem þar stendur, nefnist Kompuhús,” segir í örnefnalýsingu. Kompuhús er um 2,1 km suðvestan við bæ 003.

Tóft Kompuhúss er við suðvesturendann á hólrima í harðlendu graslendi sem nefnist Teygingar. Frá tóftinni er stutt í örfoka hraunbreiður. Tvö sumarhús eru 300-500 m norðaustan við tóftina.

Kompuhús 019, horft til austurs á ljósmynd.

Tóftin er grjót- og torfhláðin og er tvískipt. Hún er um 17x9 m að stærð og snýr austur-vestur. Í vesturenda tóftarinnar er hólfi I, fjárhús. Það er um 11x3 m að innanmáli og snýr eins og tóftin. Hólfið mjókkar í austurenda og op er á því í vesturenda. Ekki sjást undirstöður garða eða jata. Hólfi II, hlaða, er í austurenda tóftarinnar. Það er um 3x3 m að innanmáli og er grafið niður og inn í hólrimann sem tóftin er við. Ekki er að sjá að hlaðinn veggur skilji hólfin að en hlaðan er um 0,5 m dýpri en fjárhúshúshlutinn. Mesta hleðsluhæð er um 0,6 m. Ekki sést fjöldi umfara í veggjum. Tóftin er gróin en þó er komið rof í hana hér og hvar. Umhverfis hana sjást ummerki um efnistöku.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Skarð, Króktún og Skarðssel, 42

RA-434:020 garðlag túngarður

64°00.243N 20°06.448V

“Með túngarðinum suðaustanvert við túnið í Skarði [003] ...,” segir í örnefnalýsingu. Á túnakorti frá 1917 sést að túnið á yngri bæjarstæði Skarðs 003 var afmarkað með túngarði til allra átta nema norðausturs. Hann afmarkaði tún sem var 500x260 m að stærð. Leifar af túngarðinum sjást á köflum meðfram suðausturjaðri gamla túnsins.

Hluti af túngarði 020, horft til VSV.

Garðurinn sést í gömlu flatlendu túni.

Garðurinn er grjóthlaðinn og sést á köflum á svæði sem er um 500x40 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Garðurinn liggur í hlykkjum. Suðvestasti hluti hans er innan sumarþústaðalóða þar sem mikill gras- og trjávöxtur er. Á milli útihúsa 010-012 er garðurinn útflattur og gróinn. Þar hefur túnið verið fært lítillaga út til suðausturs og afmarkar yngri garður þá útfærslu. Þar sem hleðslur sjást er garðurinn 0,2,-0,5 m á hæð og sjást 1-2 umför.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Skarð, Króktún og Skarðssel, 42; Túnakort 1917

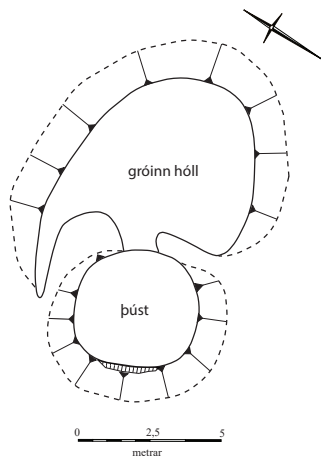
RA-434:021 Háhlaðnaborg þúst fjárskýli

64°00.505N 20°06.408V

“Á Skarðsflöt er hóll með tóftarbroti á, nefnist hann Háhlaðnaborg,” segir í örnefnalýsingu. Á hólnum Háhlaðnaborg er þúst sem er að öllum líkindum leifar af tóftarbrotinu sem nefnt er í örnefnalýsingu. Hún er um 585 m norðan við bæ 003 og 135 m VNV við Gerði 018.

Hóllinn er í miðju flatlendu túni sem verið var að endurrækta þegar skráningarmaður var á ferð (2012).

Þústin er um 4x4 m að stærð. Grjót sést í rofi á suðvesturbrún en ekki hleðslur. Þústin er að mestu gróin og er um 0,4 m á hæð. Líklegt er að hér hafi staðið (borg)hlaðið fjárskýli sem

Leifar af Háhlöðnuborg 021, horft til norðurs á ljósmynd.

hóllinn dregur nafn sitt af. Norðaustan og suðaustan við þústina eru grónar dældir sem bera þess merki að vera manngerðar. Ef til vill hefur efni í tóftina verið tekið þar. Á austurhluta hólsins má sjá laust grjót en ekki er að sjá að það sé úr mannvirki. Það gæti verið til komið vegna grjóthreinsunar úr túninu.

Hættumat: hætta, vegna jarðræktar

Heimildir: Ö-Skarð, Króktún og Skarðssel, 42

RA-434:022 Jónasargata heimild um leið 64°00.708N 20°05.760V

“Af Skarðsflöt liggur götuslóði innan við Skyggni til ærhúsanna [023] suðaustan í Skarðsfjalli; nefnist hún Jónasargata,” segir í örnefnalýsingu. Leiðarinnar var leitað norðan við Jónasarhús 072 en engin ummerki fundust þar. Mögulegt er að leiðin sé að miklu leyti horfin undir malarveg sem liggur að ærhúsunum og áfram til norðurs á línuveg við Gamla-Sel 435:001.

Leiðin lá um svæði sem er illa farið af uppblæstri en er tekið að gróa að nýju.

Engin ummerki fundust um leiðina þar sem þeirra var leitað.

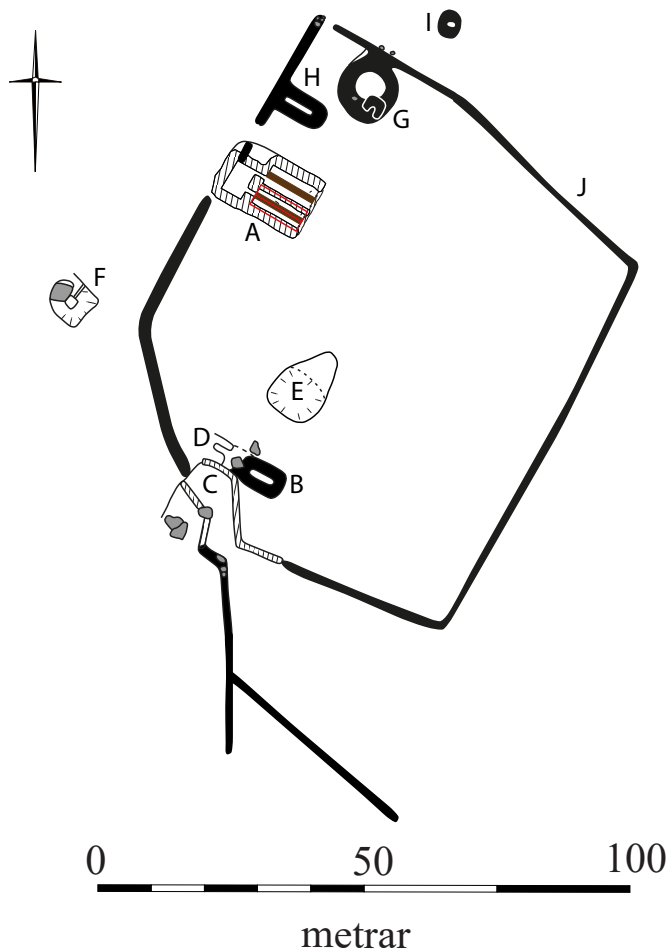
Heimildir: Ö-Skarð, Króktún og Skarðssel, 42

RA-434:023 tóftir beitarhús 64°01.520N 20°06.499V

“Af Skarðsflöt liggur götuslóði innan við Skyggni til ærhúsanna suðaustan í Skarðsfjalli; nefnist hún Jónasargata [022],” segir í örnefnalýsingu. Fjárhúsin eru innan hlaðins gerðis sem afmarkaði lítið tún sem er 2,4 km norðan við yngra bæjarstæði Skarðs 003 og 250 m sunnan við fornbyli 056. Fleiri tóftir og þústir eru á svæðinu og eru þær minjar skráðar saman undir eitt númer.

Hluti minjanna er uppi á háum hjalla undir Skarðsfjalli og hluti þeirra á flatlendu gömlu túni suðaustan undir hjallanum og fjallinu. Svæðið er slétt að mestu leyti og grasi vaxið. Stór björg sem hrunið hafa úr fjallinu eru á dreif um svæðið og hafa þau sum hver verið nýtt í garð- og veggjahleðslur.

Á svæði sem er 150x90 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur er stórt, tvískipt gerði með sambyggðri rétt. Innan gerðisins eru fimm tóftir og ein þúst. Rétt utan við gerðið eru tvær þústir.

Uppdráttur sem sýnir minjar innan gerðis suðaustan undir Skarðsfjalli

Allar fá þessar minjar bókstafi til aðgreiningar í lýsingu. Ferkantað gerði J afmarkar svæði sem er um 125x80 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Norðurhorn gerðisins er uppi á háum hjalla undir Skarðsfjalli en stærstur hluti þess er á flatlendi undir hjallanum. Gerðið skiptist í tvo hluta, annars vegar aðalhólf sem er 90x80 m að stærð og hins vegar minna hólf sem er suðvestan við það og er 40x35 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur, þvert á stærra hólf. Ekki er hlaðinn veggur á suðausturhlíð þess. Veggir gerðisins eru víðast úr torfi og er rof komið í þá víða, sumpart vegna ágangs búpenings. Þeir eru 0,4-1 m á hæð og mjókka upp. Rétt C er undir hjallanum þar sem hlutar gerðisins mætast. Hún er hlaðin úr hraungrýti og lagskiptu móbergi. Réttin er 17x7 m að innanmáli og

snýr nálega norður-suður. Hún er óregluleg í laginu þar sem veggirnir í henni eru hlaðnir á milli bjarga sem fallið hafa úr fjallinu. Op er inn í réttina í suðurenda sem er 3 m breitt. Veggirnir eru 0,1-1 m á hæð, víða útflattir. Tóft B er fast austan við rétt C. Hún er einföld, 9x5,5 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Tóftin er vel grasi gróin og virðist hlaðin úr torfi og grjóti. Hér og þar glittir í hraungrýti í veggjum og botni. Veggjahleðslur eru signar og eru 0,3-1 m á hæð.

Beitarhús 023A, horft til NNA

Tóft 023B, horft til suðausturs.

Horft yfir minjasvæði 023 til VNV.

Op er inn í tóftina í suðausturenda. Sigin og ógreinileg tóft D er fast norðaustan við tóft B og norðan við rétt C. Tóftin er einföld og er neðst í brattri brekku. Hún er um 4x4 m að stærð. Op er inn í hana á suðausturhlið. Mesta hæð veggja er 0,3 m. Þúst E er 18 m norðaustan við tóft B og 35 m sunnan við fjárhústóft A. Hún er um 9x7 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er flöt að ofan og 1-1,5 m á hæð. Út frá þústinni gengur 6 m löng tota til norðausturs. Þústin er grösug og virðist vera manngerð en ekki er útilokað að hún sé í raun náttúrulegur hóll. Uppi á hjallanum, í norðurhorni gerðis J eru þrjár tóftir; fjárhústóft A og tóftir H og G. Fjárhústóftin snýr norðvestur-suðaustur og eru þrískipt. Hlaða liggur aftan við tvö hús sem snúa fram. Húsin eru hlaðin úr hraungrýti og móbergi og einhverju af torfi. Hraunið er tilhoggið og eru veggir teknir að hrynja. Milliveggur milli fjárhúsa er að stórum hluta fallinn sem og suðausturendi austurveggjar eystra hússins. Í fjárhúsunum eru timburgarðar en engar grjótundirstöður. Hvort hús eru um 10x4 m að innanmáli en hlaðan 4x6 m. Veggir í hlöðu standa enn að mestu. Þó er suðurveggur við eystri inngang farinn að halla ískyggilega mikið. Í fjárhúsum eru veggir um 1,6 m að hæð og hlaðnir úr 6-10 umföllum en í fjárhúsi 2-2,5 m með 10-14 umföllum. Gengið er um tvennar dyr inn í hlöðu úr sitt hvoru húsinu. Dyrnar eru um 1 m á breidd. Þakið er hrunið niður í eystra húsi en stendur enn í því vestara. Það er ein burst með timburþili og bárujárni. Hætt var að nota fjárhúsin árið 1995. Óvíst er hversu gömul þau eru en ekki er ólíklegt að þau hafi verið byggð á sama stað og eldri hús.

Tóft H er 7 m norðaustan við tóft A, við innanverðan suðvesturvegg gerðisins. Tóftin er sigin

og gróin. Hún er einföld, um 9,5x5 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Veggir eru 0,2 m á hæð. Ekki sést op á tóftinni. Tóft G er hringlaga og gróin og er hún fast innan við norðausturvegg gerðisins sem afmarkar svæðið og fast austan við tóft H. Lögun tóftarinnar minnir á fjárborg og er hún um 11 m í þvermál og 5 m í þvermál innanmáls. Veggir hennar eru 2-3 m á breidd og 0,5-1 m á hæð. Óljóst op er inn í hana úr suðaustri. Önnur tóft eða annað hól er ofan á veggnum í suðurhluta tóftarinnar og stendur hærra. Sú tóft er 4x3,5 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Op er inn í hana úr suðvestri. Innamál hennar er um 1x1 m. Þústir F og I eru utan gerðis J, uppi á hjallanum. Þúst I er 12 m norðaustan við gerðið. Hún er 5x4 m að stærð og snýr NNA-SSV. Óljóst dæld er í miðri þústinni sem er 1x2 m að innanmáli og snýr þvert á þústina. Ekkert hleðslugrjót sést í þústinni sem er um 0,4 m á hæð.

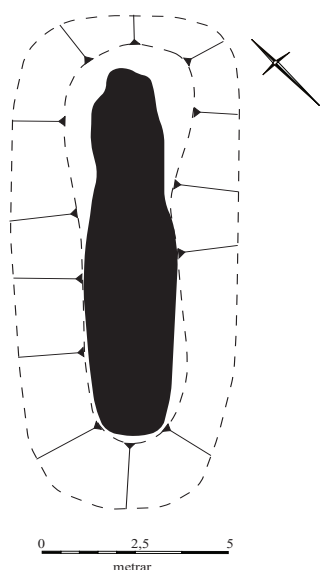
Þúst F er 14 m norðvestan við gerði J og 40 m suðvestan við fjárhústóft A. Hún er mjög ógreinileg og óvíst að hún sé manngerð. Þústin er suðaustan undir stóru bjargi. Hún er um 10x10 m að stærð og 1-1,2 m á hæð. Í henni miðri er gróflega ferhyrnd lægð sem er 1,5x1,5 m að innanmáli. Mögulega var op inn í meint hól úr norðaustri.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Skarð, Króktún og Skarðssel, 42

RA-434:024 *Pinghóll* þúst þingstaður

64°00.719N 20°07.057V

Pinghóll 024, horft til VSV á ljósmynd.

“Á miðjum sama gára [og Ketilhóll 060 er á] er stór grjóthóll í stefnu frá Bæli í Skarðsfjalli rétt norðan við Stuðulgil, sem síðar mun getið verða. Nefnist hann Pinghóll. Þar mun hafa verið þingstaður Landamanna fyrr á tímum,” segir í örnefnalýsingu. Þingstaðarins er getið í dómi frá 1465. Pinghóll er um 530 m austan við Gamla Skarð 001 og 30-50 m vestan við upptök Garðalækjar sem rennur í Garðatjörn (sjá 061). Þinghús 028 var byggt við yngra bæjarstæði

Skarðs 003 árið 1910. Líklegt verður að teljast að þinghald á Þinghóli hafi lokið nokkru fyrir þann tíma vegna uppblásturs.

Norðan við Þinghól eru lágir og litlir hólur, sumir grónir en aðrir uppblásnir. Uppblásinn melur er til suðvesturs og er svæðið í kringum hólinn almennt fremur illa farið af uppblæstri.

Þinghóll er allstór en ekki mjög hár hóll. Hann er fremur flatur að ofan og er uppblásinn. Á suðvesturenda hólsins er uppblásin þúst og er aðflutt blágrýti í henni og sitthvoru megin við hana. Ætla má að þessi ummerki séu leifar af þinghúsi. Þústin er um 15x6 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hún er hæst um 1,2 m. Öll gróðurþekja er farin af þústinni í norðausturenda.

Hættumat: hætta, vegna uppblásturs

Heimildir:Ö-Skarð, Króktún og Skarðssel, 42; DI V, 455

RA-434:025 Svarta-rétt heimild um rétt

64°00.266N 20°07.920V

Grjóthleðslur þar sem Svarta-rétt 025 var; horft til ANA.

“Á gáranum í stefnu frá Bælinu í Litla-Víxlahnúk, sem síðar mun verða getið, heitir Svarta-rétt, var þar áður fjárrétt,” segir í örnefnalýsingu. Réttin mun hafa verið um um 1,1 km VNV við kirkju 004 og 230 m austan við þústir 091.

Réttin var þar sem er þýft graslendi í útjaðri (norðurjaðri) hrauns fast norðan við rafmagnsstaur.

Ekkert sést til réttarinnar en þó eru tvær grjótraðir á þeim stað þar sem hún var sem kunna að vera náttúrulegar. Á milli

grjótraðanna eru 14 m. Norðvestari röðin er um 12 m á lengd og suðaustari röðin er um 4 m á lengd. Báðar liggja þær norðaustur-suðvestur og eru 0,5-1 m á breidd.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Skarð, Króktún og Skarðssel, 43

RA-434:026 Arnarbæli heimild um huldufólksbústað

64°00.199N 20°06.556V

“Arnarbæli heitir sá stóri hóll, sem Skarðsbær hefur staðið vestan í síðan 1877 eða 1878 (heimildum ber ekki saman), en Skarðskirkja var flutt utan frá Gamla-Skarði 1879. Í 1. hefti Íslenzkra sagnabátta og þjóðsagna Guðna Jónssonar er sögn um álfatrú tengd Arnarbæli, en því var trúað, að huldufólkið þar hefði hefnt sín grimmilega á bóndanum Jóni (f. 12/9 1818 á Reynifelli á Rangárvöllum, d. 4/10 1889 í Skarði) Árnasyni, fólki hans og nokkrum afkomenda hans, fyrir þau friðarspjöll, sem bygging hins nýja bæjar í hólnum olli,” segir í örnefnalýsingu. Arnarbæli eða Bæli er afgerandi gróinn hraunhóll á flatlendi fast norðan við kirkju 004 og fast austan við bæ 003.

Arnarbæli 026, horft til ANA.

Hóllinn er á flatlendi og eru byggingar, nýjar og gamlar, allt í kringum hann. Fjöldi trjáa vex á hólum.

Arnarbæli er um 50x20 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hóllinn er um 5 m á hæð og eru hlíðar hans fremur brattar.

Heimildir:Ö-Skarð, Króktún og Skarðssel, 44; Íslenzkir sagnaþættir og þjóðsögur I, 79-80

RA-434:027 varða landamerki

64°00.847N 20°08.252V

Landamerkjum Skarðs er lýst á eftirfarandi hátt í örnefnaskrá Skarðs, Króktúns og Skarðssels frá um 1950: “Bein stefna úr Víxlhnúk [sjá 046] í vörðu á Miðfelli, úr þeirri vörðu í Dagmálahól, úr Dagmálahól í Vindskarð, sem fyrr er getið, úr Vindskarði í Hvítuskriðu, úr Hvítuskriðu í Gildruhól [014], úr Gildruhól í Þjórsá nokkuð fram frá Skarðsseli [RA-435], þaðan ræður

Landamerkjavarða 027, horft til SSV.

Þjórsá í Stórákarl, úr Stórákarli í Fagurhól [sjá 038], úr Fagurhól í vörðu [057] innan við Eskiholt, úr þeirri vörðu í Stóra-Grenhól, úr Stóra-Grenhól í grjóthólinn Hrísa [sjá 039], norðvestan við Litlavöll, úr Hrísa í Vatnsskarð vestan við Baðheiðarhól, úr Vatnsskarði í Litlabæli, úr Litlabæli í flúð eina í Klofalæk, úr flúðinni í Borgarbæli [462:024], úr Borgarbæli í Víxlhnúk.” Varðan á Miðfelli er um 830 m norðnorðaustan við landamerkjavörðu 046 og um 1,9 km norðaustan við kirkju 004.

Grýtt, ávöl strýta eða holl í Miðfelli norðanverðu. Sést vel milli varða. Strýtan er úti á brún, um 1-2 m í fjallsbrún að suðvestanverðu og um 6 m að norðvestan. Hún er lítt mosa- og lynggróin.

Varðan er grjóthrúga, um 0,5 m há, u.þ.b. átta umför (ef svo skyldi kalla). Varðan er 1x1 m að flatarmáli, ferköntuð og mjókkar örlítið í toppinn. Ógróin.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Skarð, Króktún og Skarðssel, 44-45

RA-434:028 tóft þingstaður

64°00.192N 20°06.569V

Tóft þinghúss sem byggt var árið 1910 er fast norðan við bæjarstæði 003, við vesturenda traða

Séð inn í þinghústóft 028, horft til norðvesturs.

047 og norðan við norðvesturhorn kirkjugarðs í kringum kirkju 004. Eldri þingstaður var á Þinghóli 024.

Þinghúsið er byggt sunnan í hólinn Arnarbæli 026 en það er gróinn hóll með trjágróðri efst. Þinghústóftin er hlaðin úr hraungrýti. Hún er um 6,5x5,5 m að stærð og snýr norður-suður. Norðurg afl tóftarinnar er hlaðinn inn í hólinn Arnarbæli. Op er á suðurvegg og tröppur en líklega er það síðari tíma breyting. Meðfram norður- og austurveggjum er 0,3-0,4 m breiður kantur sem er 0,3 m á hæð.

Meðfram nyrðri helmingi af innanverðum vesturvegg er 1 m breið hleðsla sem er um 0,5 m á hæð. Hlutverk hennar er óljóst. Mesta hleðsluhæð tóftar er um 2 m og sjást mest 9 umför. Frá suðvesturhorni þinghústóftarinnar er nýlegur hlaðinn veggur sem liggur til vesturs á 16 m löngum kafla að núverandi íbúðarhúsi. Hann er um 1 m á hæð og breidd, 5 umför. Hlið eru á 2 stöðum á veggnum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: SB V, 197

RA-434:029 *Garðar* bæjarstæði býli

63°59.895N 20°07.605V

Í skrá Brynjúlfs Jónssonar um eyðibýli í Landsveit sem birtist í Árbók Hins íslenska fornleifafélags árið 1898 segir: “Garðar [061] stóðu niðri á túninu fyrir austan Eril [066]. Þeir voru og fluttir undan sandfoki fram að læknum litlu síðar en Hátún [436:001].” Í Sunnlenskum byggðum segir: “Við norðurenda Garðatjarnar, sem er norðvestur af Króktúni [436:002], er grænn hóll. Þar stóðu Garðar [061], sem flytja varð, líklega um 1860, þangað sem Fellsmúli [437:011] er nú. En Garðar hurfu úr tölu býla 1897, er þeir voru lagðir undir Fellsmúlann, en bóndanum í Görðum byggðir hálfir Stóruvellir.” Í örnefnalýsingu segir: “Garðabalar eru suðvestarlega í Punthólma, við Garðavað [042] á Króktúnslæk. Garðar stóðu síðast þar, sem fjósið og gamla hlaðan eru nú frá Fellsmúla, norðan við bæjarhús þau, sem byggð voru 1912.” Síðasta bæjarstæði Garða var að öllum líkindum um 30 m norðan við yngsta bæjarstæði Fellsmúla 437:011 og um 1,3 km suðvestan við Gömlu-Garða 061.

Horft til vesturs yfir yngsta bæjarstæði Garða 029.

Bæjarstæðið var þar sem er rúllustæði norðan við útihús frá Fellsmúla. Austan við það er beitarhólf.

Engin sýnileg ummerki eru um bæinn á þessum stað og er líklegt að byggingarnar hafi verið sléttaðar í tún þegar Fellsmúlabærinn 437:011 var fluttur á þessar slóðir.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir: BJ: “Skrá yfir eyðibýli í Landsveit ...” Árbók 1898, 3; SB V, 130; Ö-Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt og Yrjar, viðauki, 6-7; GÁ: “Uppblástur og eyðing býla í Landsveit” Minningarit Sandgræðslunnar 1958, 84

RA-434:030 Selsgil þúst óþekkt

64°02.238N 20°06.558V

Örfoka rústir eru sunnanvert við Selsgil, um 650 m norðan við Grænuflatarrústir 063 og um 3 km norðaustan við Gamla Skarð 001. Á örnefnaupprætti Ingólfs Einarssonar af jörðinni má sjá að á þessum slóðum er merkt inn á kortið “rústir”. Guðmundur Árnason frá Múla taldi að á þessum stað kynni elsta bæjarstæði Skarðssels RA-435 að hafa verið.

Minjarnar eru á móbergshrygg meðfram Selsgili. Hryggurinn er blásinn niður í berg. Sunnan við hann er flatlent graslendi, Grænuflatir. Viðsýnt er frá staðnum til vesturs, suðvesturs og norðvesturs.

Svæði 030B, horft til austurs.

Svæði 030A, horft til vesturs.

Ummerki um rústir á þessum stað eru á svæði sem er um 135x70 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Skráð voru þrjú minni svæði innan þess og fá þau bókstafi til aðgreiningar. Norðvestast er svæði A sem er um 40x40 m að stærð. Á svæðinu er grjótdreif og mest er af grjóti syðst og austast. Mest er um blá- eða grágrýti en einnig er einstaka hraungrýti. Lítið er orðið eftir af jarðvegi á svæðinu og móbergið er víða vindsorfið. Ekki er útlokað að mannvirki á svæðinu hafi verið að hluta grafin ofan í móbergið. Norðan við svæði A rennur lækur. Svæði B er um 50 m suðvestan við svæði A. Það er í aflíðandi halla mót austri og er um 20x30 m að stærð, snýr norðaustur-suðvestur. Lítilræði er eftir af jarðvegi suðvestast á þessu svæði. Vestan við svæði B rennur lækur. Svæði C er um 70 m vestan við svæði A og um 50 m norðan við svæði B. Það er á bakka Selsgils og er líklegt að hrúnið hafi úr því ofan í gilið. Svæði C er minnsta svæðið, um 15x5 m að stærð og snýr nálega austur-vestur. Grjótdreif er á því. Á svæðum A, B, C er mest af grjóti en allt í kringum þau er laust grjót. Sumt af því kann að hafa komið úr byggingum á þessu

svæði. Ekki er hægt að fullyrða hvaða minjar hér hafa verið. Örnefnið Selsgil bendir til þess að sel hafi verið í nágrenninu og kunna þetta að vera örblásnar minjar um sel frá Skarði. Þá er ekki hægt að útiloka að elsta bæjarstæði Skarðssels hafi verið á þessum stað.

Hættumat: stórhætta, vegna uppblásturs

Heimildir: GÁ: Sandgræðslan, 86-87

RA-434:031 garðlag landamerki

63°59.948N 20°07.548V

Garðlag er á merkjum milli Fellsmúla RA-437 og Skarðs en það afmarkar norðausturmörk svæðis sem áður tilheyrði Görðum 029 og var fært undir Fellsmúla 1897 þegar býlið fór í eyði.

Garður 031 á merkjum milli Skarðs og Fellsmúla, horft til norðvesturs.

Garðurinn liggur að stærstum hluta milli túna um fremur flatlent svæði.

Garðurinn er um 195 m á lengd og liggur norðvestur-suðaustur. Um 40 m norðvestan við suðausturenda beygir garðurinn lítillega til austurs. Þar sem garðurinn liggur á milli túna virðist hann vera torfhlaðinn en norðvesturendi garðsins er á uppblásturssvæði sem er að gróa aftur upp og þar er hann grjóthlaðinn. Torfhlaðni hlutinn er um 150 m á lengd. Hann er víða um 1 m á breidd og 0,6 m á hæð. Garðurinn er gróinn en rof er komið í hann sumsstaðar. Girt er ofan á garðinn.

Þegar komið er úr túni í gróinn hraunmóa er

garðurinn grjóthlaðinn. Grjóthlaðni hluti garðsins er mun umfangsminni en sá torfhlaðni. Hann er um 0,5 m á hæð og breidd og eru hleðslur hrundar sumsstaðar. Mest sjást 3 umför í hleðslu.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

RA-434:032 Koltjörn örnefni kolagröf

64°00.272N 20°06.729V

“Koltjörn segir Árni í Klofa að heiti tjörn sú, sem núverandi bílvegur liggur yfir, í Skarðstúni norðvestan við bæinn. Ingvar á Bjalla segir, að á uppvaxtarárum hans í Skarði hafi tjörnin verið kölluð Sílatjörn. Núverandi íbúar í Skarði nefndu hana Fífutjörn, enda er fífan þar mikils ráðandi,” segir í örnefnalýsingu. Landamerki 1687: “... fyrst úr þeim garði [031], sem liggur í lækinn yfir um þvera heiði á milli Fellsmúla og Skarðs og uppundir fjall; úr garðsendanum sjónhending í Litla Víglahnúk. Út Litla Víglahnúk sjónhending í Stóra Víglahnúk [sjá 046]. Út Stóra Víglahnúk og sjónhending í Miðfelli [sjá 027] að vestan, úr Miðfelli og í þann hrygg er liggur úr Miðfelli yfir um þvert utan vert við Dalbotna, úr hryggnum sjónhending og norður eftir eggjunum fyrir vestan alla Dalbotna og laust við alla Hrossahnúka. Af þessari öldu og austanvert við Hvítuskriðu, þaðan og í Gildruhól [015], þaðan sjónhending í Kistufelli, sem stendur fyrir norðan Núpsfjall, so norður með á og uppundir Yrjaland. Einnig lögfesti ég að

Koltjörn 032, horft til norðvesturs.

sunnan og austan plátsið á milli Koltjarnar og Seltjarnarlæks [463:013], sem kallast Klofi og í þúfuna, sem er við Koltjarnarauga og uppeftir þeim garði [034] er liggur í Vatnshlíð. Þaðan og uppeftir þeim garði [037] er liggur hartnær uppundir Skógarhól. Úr Skógarhól og sjónhending í Fagurhól [sjá 038] og í þúfuna [035] sem upp var sett í Síðunesi, þá forlíkun gerðist milli Skarðseiganda og Eskiholts. Úr þeirri þúfu og sjónhending í Markhól [sjá 057] og so sjónhending rétta í Skógartorfu og Markhellu og austan til við

Þjófapollsmel og norður með ánni, sem nefnist Skarðstangi. Þaðan sjónhending og ofan með Seljabrúnum [472:030] og í garðinn [033] sem Gamla-Skarfanes [RA-472:001] stóð á og eftir garðinum og rétta sjónhending í Ósgrafarbotna og so eftir því sem Ósgrafarlækur rennur allt í móts við Markhól, og so aftur í Markhól.” Koltjörn er um 230 m norðvestan við kirkju 004, fast norðan við gamla þjóðveginn heim að bæ 003.

Þar er mýrarfen, gróið störum í náttúrulegri lægð sem er 0,5-2 m djúp á blautu svæði sem liggur norðvestur-suðaustur meðfram vegi um 20-50 m breitt og 100-150 m langt.

Ekkert sést til fornleifa.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt og Yrjar, viðbætur, 2, 9

RA-434:033 heimild landamerki

Landamerkjum Skarðs frá 1687 er lýst á eftirfarandi hátt í viðbótum við örnefnalýsingu Skarðs, Króktúns, Skarðssels, Eskiholts og Yrja: “Einnig lögfesti ég að sunnan og austan plátsið á milli Koltjarnar [032] og Seltjarnarlæks [463:013], sem kallast Klofi og í þúfuna, sem er við Koltjarnarauga og uppeftir þeim garði [034] er liggur í Vatnshlíð. Þaðan og uppeftir þeim garði [037] er liggur hartnær uppundir Skógarhól [sjá Hrísar 039]. Úr Skógarhól og sjónhending í Fagurhól [sjá 038] og í þúfuna [035] sem upp var sett í Síðunesi, þá forlíkun gerðist milli Skarðseiganda og Eskiholts. Úr þeirri þúfu og sjónhending í Markhól og so sjónhending rétta í Skógartorfu og Markhellu og austan til við Þjófapollsmel og norður með ánni, sem nefnist Skarðstangi. Þaðan sjónhending og ofan með Seljabrúnum [sjá 472:030] og í garðinn sem Gamla-Skarfanes [472:001] stóð á og eftir garðinum og rétta sjónhending í Ósgrafarbotna og so eftir því sem Ósgrafarlækur rennur allt í móts við Markhól, og so aftur í Markhól.” Garðurinn sem sagt er að Gamla-Skarfanes hafi staðið á sést ekki lengur vegna mikils uppblásturs og sandfoks.

Hættumat: hætta, vegna uppblásturs

Heimildir:Ö-Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt og Yrjar, viðbætur, 2

RA-434:034 heimild landamerki

64°00.984N 20°04.662V

Landamerkjum Skarðs frá 1687 er lýst á eftirfarandi hátt í viðbótum við örnefnalýsingu Skarðs, Króktúns, Skarðssels, Eskiholts og Yrja: “Einnig lögfesti ég að sunnan og austan plátsið á milli Koltjarnar [032] og Seltjarnarlæks [463:013], sem kallast Klofi og í þúfuna, sem er við Koltjarnarauga og uppeftir þeim garði er liggur í Vatnshlíð. Þaðan og uppeftir þeim garði [037] er liggur hartnær uppundir Skógarhól [sjá Hrísa 039]. Úr Skógarhól og sjónhending í Fagurhól [sjá 038] og í þúfuna [035] sem upp var sett í Síðunesi, þá forlíkun gerðist milli Skarðseiganda og Eskiholts. Úr þeirri þúfu og sjónhending í Markhól og so sjónhending rétta í Skógartorfu og Markhellu og austan til við Þjófapollsmel og norður með ánni, sem nefnist Skarðstangi. Þaðan sjónhending og ofan með Seljabrúnum [sjá 472:030] og í garðinn [033] sem Gamla-Skarfanes [472:001] stóð á og eftir garðinum og rétta sjónhending í Ósgrafarbotna og so eftir því sem Ósgrafarlækur rennur allt í móts við Markhól, og so aftur í Markhól.” Merkin voru skoðuð suðvestan við Vatnsskarð, um 150 m suðaustan við Kompuhús 019 og 2,5 km ANA við Gamla Skarð 001 en þar er enginn garður sýnilegur á núverandi merkjum eða í næsta nágrenni. Garðurinn lá um svæði sem er að miklu leyti uppblásið og einkennist af hraunhólum og sandi. Ætla má að garðurinn hafi horfið vegna uppblásturs ef hann hefur verið torfhlaðinn.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt og Yrjar, viðbætur, 2

RA-434:035 heimild um landamerki

Landamerkjum Skarðs frá 1687 er lýst á eftirfarandi hátt í viðbótum við örnefnalýsingu Skarðs, Króktúns, Skarðssels, Eskiholts og Yrja: “Einnig lögfesti ég að sunnan og austan plátsið á milli Koltjarnar [032] og Seltjarnarlæks [463:013], sem kallast Klofi og í þúfuna, sem er við Koltjarnarauga og uppeftir þeim garði [034] er liggur í Vatnshlíð. Þaðan og uppeftir þeim garði [037] er liggur hartnær uppundir Skógarhól [sjá Hrísa 039]. Úr Skógarhól og sjónhending í Fagurhól [sjá 038] og í þúfuna sem upp var sett í Síðunesi, þá forlíkun gerðist milli Skarðseiganda og Eskiholts. Úr þeirri þúfu og sjónhending í Markhól og so sjónhending rétta í Skógartorfu og Markhellu og austan til við Þjófapollsmel og norður með ánni, sem nefnist Skarðstangi. Þaðan sjónhending og ofan með Seljabrúnum [sjá 472:030] og í garðinn [033] sem Gamla-Skarfanes [472:001] stóð á og eftir garðinum og rétta sjónhending í Ósgrafarbotna og so eftir því sem Ósgrafarlækur rennur allt í móts við Markhól, og so aftur í Markhól.”

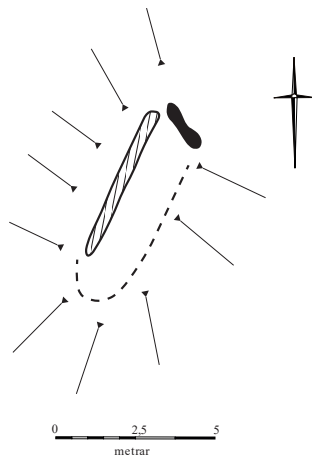
Ekki er vitað hvar þúfan sem “upp var sett við Síðunes” er og ekki tókst að staðsetja hana í skráningu 2012.

Heimildir:Ö-Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt og Yrjar, viðbætur, 2

RA-434:036 tóft óþekkt

64°03.813N 19°55.394V

Stök rúst er um 1,75 km suðaustan við elsta bæjarstæði Skarfanes 472:001 og um 3 km austan við Ósgröf II (471:002). Hún er á lágum hólum um 210 m vestan við rústahól Skógarkots 064.

Óþekkt tóft 036 í nágrenni við Skógarkot 064, horft til norðvesturs á ljósmynd.

Hún er í jaðri hrauntungu. Líklega hefur tóftin tengst Skógarkoti 064 en hún taldist þó of langt í burtu frá bæjarhólnum til að hægt væri að skrá hana undir sama númeri.

Svæðið er illa blásið en einhver gróður er þó á hrygg sem gengur til suðvesturs frá tóftinni.

Tóftin er óljós og úr lagi gengin. Hún 5 x 3,5 m að stærð og snýr NNV-SSA. Ekki sést skipting í henni. Stór hraunhella (jarðfastur klettur) er upp á rönd í norðurhorni hennar. Einföld röð af hraungrýti hallar niður af rúst í allar áttir en innan veggja hennar er yfirborð hátt og gróið. Ekkert op sést á tóftinni.

Hættumat: stórhætta, vegna uppblásturs

RA-434:037 heimild landamerki

64°01.545N 20°03.184V

Landamerkjum Skarðs frá 1687 er lýst á eftirfarandi hátt í viðbótum við örnefnalýsingu Skarðs, Króktúns, Skarðssels, Eskiholts og Yrja: “Einnig lögfesti ég að sunnan og austan plátsið á milli Koltjarnar [032] og Seltjarnarlæks [463:013], sem kallast Klofi og í þúfuna, sem er við Koltjarnarauga og uppeftir þeim garði [034] er liggur í Vatnshlíð. Þaðan og uppeftir þeim garði er liggur hartnær uppundir Skógarhól [sjá Hrísa 039]. Úr Skógarhól og sjónhending í Fagurhól [038] og í þúfuna [035] sem upp var sett í Síðunesi, þá forlíkun gerðist milli Skarðseiganda og Eskiholts. Úr þeirri þúfu og sjónhending í Markhól og so sjónhending rétta í Skógartorfu og Markhellu og austan til við Þjófapollsmel og norður með ánni, sem nefnist Skarðstangi. Þaðan sjónhending og ofan með Seljabrúnum [472:030] og í garðinn [033] sem Gamla-Skarfanes [472:001] stóð á og eftir garðinum og rétta sjónhending í Ósgrafarbotna og so eftir því sem Ósgrafarlækur rennur allt í móts við Markhól, og so aftur í Markhól.” Farið var með merkjum frá Vatnsskarði (sjá 034) og að Hrísum (áður Skógarhóll) en enginn garður sést á því svæði. Garðurinn lá um heiði sem er uppblásin en hefur gróið aftur að hluta.

Ætla má að garðurinn hafi horfið vegna uppblásturs ef hann hefur verið torfhlaðinn.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt og Yrjum, viðbætur, 2

RA-434:038 *Fagurhóll* varða landamerki

64°02.815N 20°02.962V

Landamerkjavarða 038 á Fagurhóli, horft til suðurs.

Í viðbótum við örnefnalýsingu Skarðs, Króktúns, Skarðssels, Eskiholts og Yrja er skrá yfir landamerki Skarðs frá 1887: “Borgarbæli [462:024] í Stóra-Víxlahnúk [sjá 046], þaðan í Miðfell [sjá 027] þar sem það er hæst, þaðan í Gildruhól [015], þá í Húshól [sjá 014], þaðan beint í Þjórsá “móts við mitt Kistufell”, síðan ræður Þjórsá fyrir austan alla hólma og sker norður á móts við [M]arkvörðu [089], sem er skammt fyrir sunnan Yrjur [RA-433]. Þaðan beint í Fagurhól, þaðan beint í Markhól [sjá Vörðuhól 057], sem er skammt fyrir vestan Eskiholt [RA-471]; þaðan beint

í vörðu [039], sem stendur á svokölluðum Hrísum, þaðan beint í vörðu [040] þá, sem stendur á hól vestantil við Vatnsskarð, þaðan beint í Litlabæli, þaðan beint í Borgarbæli.” Á Fagurhóli er vörðubrot nálægt hornmerkjum Skarðs, Eskiholts og Yrja. Tvöföld háspennulína gengur yfir svæðið og beygir (um 110° horn) á þessum stað. Stærsti hóllinn á svæðinu er líklega umræddur Fagurhóll sem er skammt norðan við línuveg.

Suðurhluti hólins er horfinn í malarnám og rask en gróna vörðu er enn að finna á hóltoppinum. Varðan er fremur hrunin. Hún er 0,8 m í þvermál og 0,2-0,3 m á hæð. Í henni sjást 1-2 umför og aðeins 6-8 steinar.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir:Ö-Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt og Yrjar, viðbætur, 3.

RA-434:039 heimild landamerki

64°01.709N 20°02.749V

Í viðbótum við örnefnalýsingu Skarðs, Króktúns, Skarðssels, Eskiholts og Yrja er skrá yfir landamerki Skarðs frá 1887: “Borgarbæli [462:024] í Stóra-Víxlahnúk [sjá 046], þaðan í Miðfell [sjá 027] þar sem það er hæst, þaðan í Gildruhól [015], þá í Húshól [sjá 014], þaðan beint í Þjórsá “móts við mitt Kistufell”, síðan ræður Þjórsá fyrir austan alla hólma og sker norður á móts við [M]arkvörðu [089], sem er skammt fyrir sunnan Yrjur [RA-433]. Þaðan beint í Fagurhól [038], þaðan beint í Markhól [sjá Vörðuhól 057], sem er skammt fyrir vestan Eskiholt [RA-471]; þaðan beint í vörðu, sem stendur á svokölluðum Hrísum, þaðan beint í vörðu [040] þá, sem stendur á hól vestantil við Vatnsskarð, þaðan beint í Litlabæli, þaðan beint í Borgarbæli.” Hrísar (einnig Hríshóll, Skógarhóll) er um 2,1 km norðaustan við Kompuhús og um 4,5 km norðaustan við Gamla Skarð 001.

Hríshóll er lágur hóll með heiðargróðri (berjalyng, víðir skófir, mosi) á fremur flatlendu, uppblásnu svæði.

Ekki sást varða þar sem hornstaur er á merkjagirðingu á Hrísum. Ef til vill hefur hún verið rifin

og grjótið úr henni verið notað til að hlaða undir girðingu eða til að púkka með girðingarstaurum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt og Yrjar, viðbætur, 3

RA-434:040 heimild um landamerki

64°01.024N 20°04.555V

Í viðbótum við örnefnalýsingu Skarðs, Króktúns, Skarðssels, Eskiholts og Yrja er skrá yfir landamerki Skarðs frá 1887: “Borgarbæli [462:024] í Stóra-Víxlahnúk [sjá 046], þaðan í Miðfell [sjá 027] þar sem það er hæst, þaðan í Gildruhól [015], þá í Húshól [sjá 014], þaðan beint í Þjórsá “móts við mitt Kistufell”, síðan ræður Þjórsá fyrir austan alla hólma og sker norður á móts við [M]arkvörðu [089], sem er skammt fyrir sunnan Yrjur [RA-433]. Þaðan beint í Fagurhól [038], þaðan beint í Markhól [sjá Vörðuhól 057], sem er skammt fyrir vestan Eskiholt [RA-471]; þaðan beint í vörðu [039], sem stendur á svokölluðum Hrísum, þaðan beint í vörðu þá, sem stendur á hól vestantil við Vatnsskarð, þaðan beint í Litlabæli, þaðan beint í Borgarbæli.” Ekki er öruggt hvar varða við Vatnsskarð var en ef marka má örnefnauppdrátt Ingólfs Einarssonar af jörðinni var Vatnsskarð austan við Kompuhús 019. Þar er hraunhóll vestan við tjarnir í landi Stóra-Klofa.

Svæðið á merkjum milli Skarðs og Stóra-Klofa er illa farið af uppblæstri.

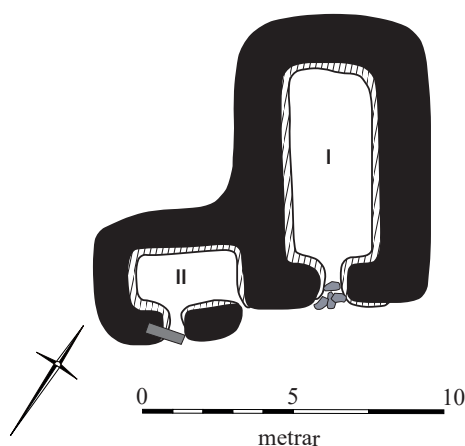
Engin ummerki fundust um vörðu á hólum vestan við tjarnirnar eða í nágrenni hans. Þó er hleðsla 090 í skarði á hólum og kann hún að vera endurnýting á grjóti úr vörðunni.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt og Yrjar, viðbætur, 3; IE-Örnefnauppdráttur, Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt, Yrjur

RA-434:041 *Eskiholtshóll* tóft beitarhús

64°02.025N 20°04.458V

Beitarhúsatóft 041 á Eskiholtshóli, horft til norðvesturs á ljósmynd.

“Eskiholtshóll er á Austurjaðri skammt norðaustur af Efri-Grenhólum en 600 m vestur af Eskiholti III [470:004]. Í hólum eru tættur sauðahúss frá Skarði,” segir í örnefnalýsingu.

Tóftin er um 540 m austan við beitarhús 016 í Grenhólum.

Tóftin er um 20 m norðvestan við mörk gróins svæðis og uppblásturssvæðis í hólótttri heiði. Hóllinn sem tóftin er á er uppblásinn að miklu leyti.

Ein tvískipt tóft er á Eskiholtshól. Hún er torf- og grjóthlaðin og hefur ef til vill verið niðurgrafin að hluta. Uppblásinn hólkollurinn er fast vestan við tóftina og rof er komið í hana að suðvestan- og norðvestanverðu. Tóftin er um 10x11 m að stærð og snýr suðvestur-norðaustur. Hólf I er í norðausturhluta. Það er um 6x3 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. Dyraop er á því til suðausturs en dyrahellan er hrunin. Hólf II er í suðvesturhluta og er um 2x3,5 m að innanmáli, snýr suðvestur-norðaustur. Dyraop er á því til auðausturs en dyrahellan hefur líka hrunið ofan í opið. Mesta hleðsluhæð utanmáls er um 0,4 m og mest sjást 3 umför innanmáls. Tóftin er í aflíðandi halla mót suðaustri.

Hættumat: hætta, vegna uppblásturs

Heimildir:Ö-Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt og Yrjar, viðbætur, 6

RA-434:042 *Garðavað* heimild um vað 63°59.881N 20°07.511V

“Garðabalar eru suðvestarlega í Punthólma, við Garðavað á Króktúnslæk. Garðar stóðu síðast [434:029] þar, sem fjósið og gamla hlaðan eru nú frá Fellsmúla [437:011], norðan við bæjarhús þau, sem byggð voru 1912. ... Garðavað var á Króktúnslæk austur af Fellsmúlubæ (frá 1912),” segir í örnefnalýsingu. Garðavað er um 70 m austan við yngsta bæjarstæði Fellsmúla 437:011 og um 960 m suðvestan við yngsta bæjarstæði Skarðs 004. Líklega var vaðið á leið 681:027 sem lá frá Stóruvöllum RA-462, yngri bæjarstæði Fellsmúla 437:003 og 437:011, um Skarð 003 og áfram til norðurs að Þjórsá.

Við lækjarbakkann í landi Skarðs er tún en Fellsmúlamegin við lækinn er beitarhólf á bakkanum. Dálítill tangi er út í lækinn þeim megin og afar lágt niður af honum en Skarðsmegin er bakkinn um 1 m á hæð. Lækurinn er um 10 m breiður á þessum stað, grunnur og lygn.

Ekki sjást skýr ummerki um vaðið og engar götur sjást liggja að því.

Hættumat: engin hætta

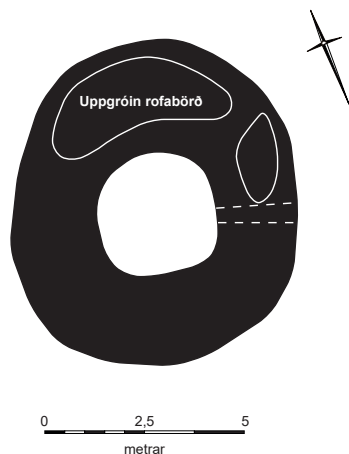
Heimildir:Ö-Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt og Yrjar, viðbætur, 6-7

RA-434:043 tóft óþekkt 64°00.822N 20°07.647V

“Garðdalur er slakki ofan við Tjörvakletta. Þar er kofatótt,” segir í örnefnalýsingu. Tóftin er um 1,5 km vestan við kirkju 004 og 60 m vestan við Fjallhús 017. Hlutverk tóftarinnar er ekki þekkt.

Á brún Garðdals í austurenda hans vestan við girðingu. Um 120 m norðvestan við Lindargil 007 er grasi gróinn hjalli sem hallar 5-10° til suðsuðausturs.

Tóftin er hringlaga og einföld. Hún er 8x7 m að stærð og snýr ASA-VNV. Innanmál tóftarinnar er 3x3 m. Veggirnir eru rofnir en hafa gróið aftur og er tóftin vel grasi gróin. Hæð veggja er á bilinu 0,4-1 m og eru þeir hærri að VNV. Óljóst er hvar gengið hefur verið inn, líklegast að ASA.

Tóft 043 í Garðdal, horft til VNV á ljósmynd.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt og Yrjar, viðbætur, 7

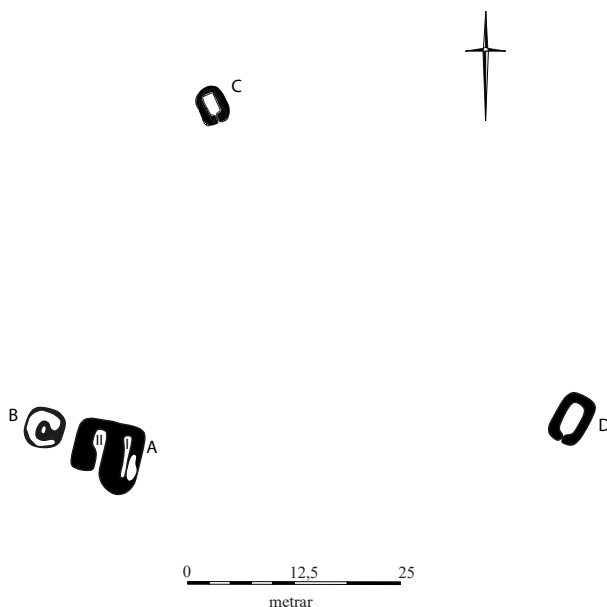
RA-434:044 *Garðahús/Guðbrandstættur* tóftir beitarhús 64°00.789N 20°08.246V

“Garðahús var fjárhúskofi framan undir Miðfelli. Annað nafn á rústum þessum er Guðbrandstættur, kennt við Guðbrand Arnbjörnsson, er bjó síðastur í Görðum (til 1897, er Garðar lögðust til Fellsmúla), en bjó síðast á Stóruvöllum og drukknaði þar í læknum (Guðbrandshyl) 10. maí 1913, 63 ára gamall,” segir í örnefnalýsingu. Fjórar tóftir eru á þessum stað um 110 m suðsuðvestan við vörðu 027 og 1,8 km norðnorðvestan við kirkju 004.

Minjarnar eru á gróðurtorfu uppi á Skarðsfjalli. Í kringum hana er uppblásið svæði með gróðurlausa kletta.

Tóftirnar eru á svæði sem er um 62x38 og snýr austur-vestur. Þær fá bókstafi til aðgreiningar í lýsingu. Tóft B er suðvestast á svæðinu. Hún er einföld og nokkuð hringlaga, líklega heytóft. Hún er

um 5 m í þvermál og 1x0,5 m að innanmáli, snýr norðaustur-suðvestur. Veggir eru 1,5-2 m á breidd og 0,2-0,5 m á hæð. Þeir eru grasi- og mosagrónir. Gróið rof er í veggjunum en ekki sést í grjóthleðslur. Tóft A er fast austan við tóft B. Hún er tvískipt fjárhústóft sem er 8x8 m að stærð. Hólf I er í suðausturhluta tóftarinnar. Það er 5x1 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Hólf II er breiðast í norðausturenda en mjókkar lítillega til suðvesturs. Op hefur verið í þeim enda en sést ekki lengur. Hólf II er norðvestan við hólf I og er 2x1,5 m að innanmáli, snýr eins og hólf I. Greinilegt op er inn í það úr suðvestri. Tóftin er öll

Garðahús/Guðbrandstættur 044.

Tóftir 044A-C, horft til SSV

Tóftir 0444D, horft til suðvesturs.

gróin og sigin og farin að ganga í þúfur. Veggir eru 0,2-0,5 m á hæð, ekki sést í hleðslugrjót í þeim. Tóft C er um 40 m NNA við tóft A. Hún er einföld og grjóthlaðin. Tóftin er 4,5x3,5 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Op inn í tóftina er í suðausturenda. Veggir tóftarinnar eru um 1 m á breidd, 0,3-0,5 m á hæð. Þeir eru grasi- og mosavaxnir en 2-3 umför hleðslu sjást. Að lokum er tóft D um 52 m austan við tóft A og 50 m suðaustan við tóft C. Hún er á grasi gróinni brekkubrún um 3 m neðan við klettanibbur sunnan í Miðfelli, um 10 m sunnan við topp klettanibunnar. Stórt rofabarð er í brekku suðvestan við tóftina. Tóftin er um 6 m á lengd og 4 m á breidd. Hún er grjóthlaðin og snýr í norðaustur-suðvestur. Gengið var inn að suðvestan, en inngangurinn er nú fallinn saman. Veggir eru 0,3-0,5 m háir. Innanmál er u.þ.b. 4x2 m.

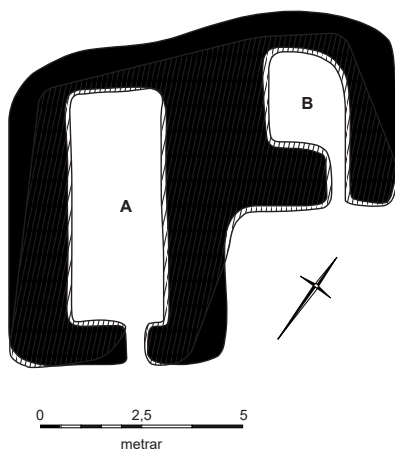
Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt og Yrjar, viðbætur, 7

RA-434:045 *Gíslatættur* tóft beitarhús

64°00.380N 20°08.474V

“Gíslatættur eru neðst í grastorfu skammt austur og niður frá vörðunni [046] á Víxlahnúk. Kenndar við Gísla Árnason, sem bjó í Klofa um skeið, en átti um hrið heima í Látalæti og byggði þá þennan kindakofa í gömlum tóttum frá Hátúni eða Króktúni,” segir í örnefnalýsingu.

Gíslatættur 045, horft til austurs á ljósmynd.

Tóftin er um 1,6 km vestan við kirkju 004 og 120 m suðaustan við vörðu 046 á Víxlahnúk.

Grasi gróin fjallshlíð fast suðaustan undir toppi Víxlahnúks.

Tóftin er tvískipt, hlaðin úr torfi og grjóti. Hún 9,5x9 m að stærð, snýr norðvestur-suðaustur. Gengið er inn í bæði hólfin að suðaustan. Tóftin er grafin inn í hlíðina. Hólf A er í suðvesturhluta tóftarinnar. Það er 12x5 m að innanmáli og snýr eins og tóftin. Hólf B er í norðausturhlutanum og er 5x4 m að innanmáli og snýr einnig eins og tóftin. Hleðslur í veggjum standa að mestu grónar. Veggir eru 1,5-2 m að breidd, þak alveg horfið. Í hólfi A eru veggir 0,5-1,2 m á hæð (2-6 umför) en í hólfi B eru þeir 1-2 m á hæð. Þar er hleðslan er u.þ.b. 8-12 umför. Hleðsluefnið er að stórum hluta flatt hraungrýti úr hlíðinni. Fast við suðurhorn tóftar er lækjargil, uppbornað og rofið. Það getur valdið skaða á tóftinni. Upphaf gilsins er um 2 m norðvestur af tóft og það liggur austur-vestur niður brekkuna niður á láglendi um 6-8 m neðar.

Hættumat: hætta, vegna rofs

Heimildir:Ö-Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt og Yrjar, viðbætur 7

RA-434:046 varða landamerki

64°00.423N 20°08.587V

Landamerkjavarða 046, horft til suðvesturs.

“Gíslatættur[045] er uneðst í grastorufuskammt austur og niður frá vörðunni á Víxlahnúk” segir í örnefnalýsingu. Landamerki á milli Hellna RA-440 og Skarðs lágu um Víxlahnúk og er varðan því landamerkjavarða. Varðan er um 125 m norðvestan við Gíslatættur 045 og 1,7 km vestan við kirkju 004.

Varðan stendur á stórgrýttum og grasigrónum fjallstopp. Hann er flatlendur með slípuðum klettum.

Varðan er að mestu stórt bjarg með hvössum toppi. Bjargið er tæpir 2 m á hæð og 2 x 3 m

að stærð og snýr í norðaustur-suðvestur. Ofan á því er óregluleg grjóthleðsla, innan við 0,5 m að hæð og u.þ.b. 0,5x0,5 m að flatarmáli. Grjótið er gróið skófum og smá mosa. A.m.k. sex stór björg eru skammt sunnan við vörðuna og mynda þyrpingu. Að norðanverðu liggur girðing fast upp við vörðuna.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt og Yrjar, viðbætur, 7

RA-434:047 hleðsla traðir

64°00.190N 20°06.552V

Traðir eru á milli hólans Arnarbælis 026 og kirkjugarðs í kringum kirkju 004. Kirkjugarðs-veggurinn afmarkar þær til suðurs og hleðsla afmarkar þær til norðurs.

Arnarbæli er gróinn hóll með trjágróðri efst. Sunnan við hann er kirkjugarðurinn á flatlendi.

Hleðslan sem afmarkar traðirnar til norðurs liggur samsíða norðurvegg kirkjugarðsins. Hún

Traðir 047, horft til vesturs.

er um 25 m á lengd og snýr austur-vestur. Hleðslan er um 1,2 m á hæð. Hún er gróin og ekki sést fjöldi umfara. Hleðslan lækkar til austurs og laust grjót er austast. Á milli kirkjugarðs og hleðslu eru 2 m. Í framhaldi af tröðum til vesturs er hlaðinn kantur í línu við norðurvegg kirkjugarðsins og myndar hann suðurbrún vegar sem sést á 18 m löngum kafla.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

RA-434:048 Hagavað heimild um vað

64°03.474N 20°04.711V

“Hagavað er á Þjórsá úr vestanverðum Bæjarnessporði í stefnu á Haga í Gnúpverjahreppi,” segir í örnefnalýsingu. Á þessum slóðum eru talsverðir gatnaslóðar 681:020 meðfram Þjórsánni og liggja 2-4 niður að vaðinu. Einnig lá leið 681:023 að vaðinu úr suðvestri. Vaðið hefur legið yfir Þjórsá til norðurs og verið farið út í skammt austan við Vaðeyri á ánni.

Þjórsá er lygn á þessum slóðum og er árbakkinn sléttur og gott að komast uppúr og ofan í á. Þjórsá er um 400 m breið þar sem vaðið hefur legið yfir hana.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt og Yrjar, viðbætur, 7

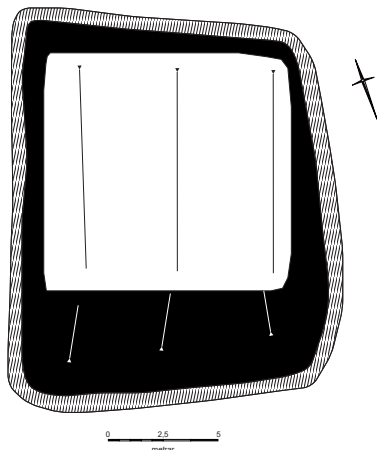
RA-434:049 tóft rétt

64°00.156N 20°07.613V

Grjóthlaðin rétt er um 20 m norðan við þjóðveg og um 850 m ASA við kirkju 004.

Hún er í mosa- og grasigrónum suðurjaðri Króktúnshrauns, sem er úfið hraun. Þar er græn dæld sem liggur í VNV-ASA.

Réttin er eitt hólfið og hefur hugsanlega tvö byggingarstig. Hún er 18,5x15 m að stærð og snýr í NNA-SSV og hefur lága grasi gróna vegg sem hraungrýti er hlaðið ofan á, eitt til fjögur umför.

Rétt 049, horft til VSV á ljósmynd.

Neðri hluti veggja er um 1-2 m á breidd og 0,3-1 m á hæð, hæstir efst í brekkunni í NNA. Efri hluti þeirra, sem er grjóthlaðinn er mjórri, um 0,5 m á breidd og 0,2-1 m á hæð. Botn réttarinnar hallar um 5° til SSV.

Hættumat: engin hætta

RA-434:050 *Kumburtjörn* Þjóðsaga

64°00.537N 20°07.347V

Í Þjóðsögum Jóns Árnasonar segir: “Fyrir kemur það að nykur er nefndur kumbur: hvort sem af því er dreginn Kumbravogur eða ekki, þá er þó af því dregin Kumburtjörn hjá Skarði undir Skarðsfjalli í Landsveit. Ýmist þar eða í öðru stærra stöðuvatni hjá Háholti á að vera nykur. Úr Kumburtjörn kom einu sinni graðhestur grár í aðra hesta og fyljaði meri eina: folaldið sem hún átti varð stór hestur og hinn mest valsgripur, en aldrei mátti ríða honum mjög djúpt í vatni því þá vildi hann leggjast niður. Sú er saga til þess að nykur sé ekki bundinn við hestlíki eitt saman að úr þessu sama vatni kom einu sinni grá kýr stór og troðjúgra. En er átti að mjólka hana varð þess vart að klaufirnar sneru öfugt á henni eins og hófarnir á nykrinum; vildi þá enginn við hana eiga, enda varð kýrin þá svo ólm að hún kramdi barn eitt fyrir bóndanum til dauðs og hvarf síðan.” Tjörnin er fast suðvestan við býlið Garða 061 og um 370 m suðaustan við Gamla-Skarð 001. Tjörnin er á flatlendi suðaustan undir Skarðsfjalli. Hún var ekki vatnsmikil þegar skráningarmaður var á ferð vorið 2012 en hún getur orðið allstór ef marka má ummerki í kringum tjörnina.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: ÞJÁ I, 131

RA-434:051 heimild um kolagröf

Gert var til kola í Landskógum sem voru á milli Skarfaness RA-472 og Merkihvols RA-469:006 og suðvestan við Búrfell. Í ritgerð Guðmundar Árnasonar um uppblástur og eyðingu býla í Landsveit segir: “Á þeim árum [á fyrri hluta 19. aldar] var mikið gjört til kola í Landskógum, eigi aðeins af Landmönnum, heldur og af bændum úr lágsveitum sýslunnar.” Skarð hefur í gegnum tíðina átt land í Landskógi og því eru kolagrafirnar skráðar undir þeirri jörð. Hins vegar var stór hluti skógarins almenningur og fleiri jarðir áttu hluta af skóginum.

Landskógur er nánast allur horfinn og ekkert eftir nema úfið og blásið hraun.

Ekki var gengið skipulega yfir hraunið í leit að ummerkjum um kolagrafir en þær hafa verið víða á stóru svæði.

Heimildir: GÁ: “Uppblástur og eyðing býla í Landsveit” Minningarit Sandgræðslunnar 1958, 52

RA-434:052 garðlag óþekkt

64°00.721N 20°07.201V

Meint garðlag er um 100 m suðaustan við Litla-Skarð 062 og 120 m vestan við Þinghól 024. Ekki er útlokað að um sandvarnargarð sé að ræða en hann liggur ekki þvert á ríkjandi vindátt úr norðaustri eins og venjan er með sandvarnargarða undir Skarðsfjalli. Mögulega er garðurinn leifar af túngarði Litla-Skarðs.

Garðlag 052, horft til norðausturs.

Garðbrotið er á svæði sem hefur blásið upp og gróið aftur og er í úthaga jarðarinnar.

Garðurinn sést á 63 m löngum kafla þar sem hann liggur norðaustur-suðvestur. Hann sést sem allbreiður grjóthryggur sem sandur hefur fokið að og er að verða yfirgróinn. Kjarni hryggjarins, þar sem grjótið er, er um 1 m á breidd en hryggurinn er 3 m á breidd. Mesta hæð er um 0,5 m.

Hættumat: engin hætta

RA-434:053 heimild um myllu

64°00.027N 20°07.399V

Mögulegar leifar af myllu 053, horft til suðurs.

“Mylla var við Króktúnlæk örskamt suðvestan við Fells múlastíflu,” segir í örnefnalýsingu. Myllan var að öllum líkindum um 740 m suðvestan við yngra bæjarstæði Skarðs 003.

Tún ná nánast fram á lækjarbakka beggja vegna við Króktúnlæk. Norðvestan við lækinn er bakkinn lágur og aflíðandi en sýnu hærri og brattari suðaustan við hann.

Engin ummerki sjást um myllu á þessum stað en þó er steypuklumpur og grjót úti í læknum, fast við norðvesturbakkann. Mögulega er það

leifar af myllu. Ekki er ljóst hvort hún hafi verið rifin eða hvort hún hafi hrunið í lækinn.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt og Yrjar, viðbætur, 11

RA-434:054 Strýtuhóll þjóðsaga

64°02.064N 20°06.181V

“Strýtuhóll er strýtumyndaður hóll fast austan vð Grænuflöt miðja, örskammt norðvestan við Fjárhól. Í hól þessum átti að vera gull,” segir í örnefnalýsingu. Strýtuhóll er um 400 m norðaustan við Grænuflatarrústir 063 og um 2,9 km norðaustan við Gamla-Skarð 001.

Hóllinn er í grónum hæðóttum móa.

Hóllinn er grasi gróinn, um 15x10 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hann er um 5 m á hæð og er hæstur til suðvesturs. Í hann hefur verið grafið og er innanmál gryfjunnar um 3x2 m og snýr hún norðaustur-suðvestur. Gryfjan er um 0,5 m á dýpt þar sem hún er dýpst og er hún gróin.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt og Yrjar, viðbætur, 12

Strýtuhöll 054, horft til suðvesturs.

Gryfja í Strýtuhöli, horft til suðvesturs.

RA-434:055 gata leið

64°01.787N 20°06.375V

Götur á leið 055, horft til suðurs.

Götur liggja um tún Grænuflatarrústa 063 og sjást á stuttum kafla innan þess. Ekki er ljóst á hvaða leið göturnar eru og ekki útilokað að um fjárgötur sé að ræða.

Göturnar liggja um smápýft graslendi, neðarlega í halla til norðausturs.

Göturnar sjást á 200 m löngum kafla þar sem hún liggur nálega norður-suður. 6-7 grónar götur sjást á 5 m breiðu svæði.

Hættumat: engin hætta

RA-434:056 tóftir býli

64°01.665N 20°06.430V

Bjarni F. Einarsson, fornleifafræðingur, fann fornar tóftir undir Skarðsfjalli árið 2001 þegar fram fór fornleifaskráning vegna fyrirhugaðra framkvæmda við Núpsvirkjun í Þjórsá og taldi hann

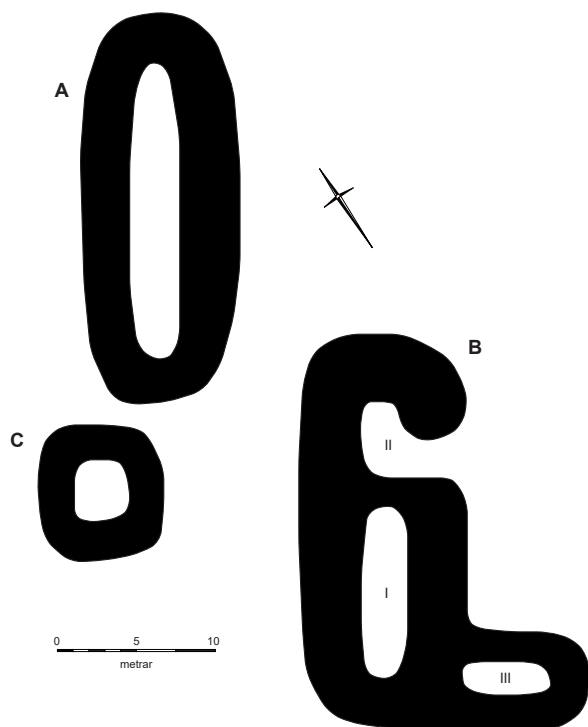
Horft yfir minjar 056 til suðurs.

Tóft 056A, horft til suðvesturs.

að um víkingaaldarrústir væri að ræða. Á því svæði eru nokkrar mjög signar tóftir, staðsettar um 270 m NNV við fjárhús 023, 430 m SSA við Grænuflatarrústir 063 og um 2,1 km norðaustan við Gamla-Skarð 001.

Minjarnar eru á grasigrónum sléttlendum hjalla austan undir norðurenda Skarðsfjalls. Þær eru við rætur fjallsins á efsta hjalla sem hallar 0-5° til suðausturs, þeim sama og fjárhús 023.

Tóftir 056 A-C.

Sex mannvirki eru sýnileg á svæði sem er um 80x40 m að stærð og snýr NNA-SSV. Hvert þeirra fær bókstaf til aðgreiningar í umfjöllun. Tóftir A og B eru greinilegar skálalaga tóftir. Tóft A er norðarlega á svæðinu. Hún er um 25 m á lengd, 10 m á breidd og snýr NNA-SSV samsíða fjallshlíðinni. Hún er einföld og er innanmál um 16x3 m. Veggir eru 0,2-0,4 m á hæð. Tóft B er fast sunnan við tóft A. Hún er einnig um 25 m á lengd of 10 m á breidd og snýr á sama veg og þúst A. Hún virðist vera tví- eða þrískipt. Veggir eru um 0,2-0,4 m á hæð. Tóft C fast suðvestan við tóft A. Hún er ferköntuð, 8x8 m að stærð og 0,4 m á hæð. Innanmál hennar er óljóst en er u.þ.b. 3x3 m. Tóftin er grasigróin og ávöl. Þúst D er um 20 m suðvestan við tóft B. Hún er 9x8 m að stærð, snýr í norðaustur-suðvestur og er tæplega 0,5 m há. Þústin er ávöl og ekki er

hægt að greina innanmál hennar. Þúst E er um 20 m austan við þúst D og 20 m SSA við tóft B. Hún er 13x11 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Þústin er ávöl og er 0,4-0,8 m á hæð. Ekki er hægt að greina innanmál hennar. Gryfja F er um 5 m norðaustan við tóft A. Hún er 2x4 m að innanmáli sný norðvestur-suðaustur. Engir veggir eru greinilegir í henni. Allt bendir til þess að minjarnar sem hér hefur verið fjallað um séu leifar af áður óþekkту býli frá víkingaöld.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: BFE LV2002/089, 67

RA-434:057 *Vörðuhóll* varða landamerki 64°02.355N 20°03.819V
 “Vörðuhóll er skammt norðvestur frá austurjaðri Skarðsheiðar, norðvestur frá Eskiholti III [RA-470:004]. Mun vera sami hóll, sem nefndur er Markhóll í örnefnalýsingu ...,“ segir í viðauka við örnefnalýsingu Skarðs, Króktúns, Skarðssels, Eskiholts og Yrja. Vörðuhóll er um 1,1 km suðvestan við landamerkjavörðu 038 á Fagurhóli.

Vörðubrot er á háum hól sem hefur blásið upp að stórum hluta, fast austan við mikið jarðfall í hæðóttri Skarðsheiði.

Landamerkjavarða 057 á Vörðuhóli, horft til suðausturs.

Vörðubrotið er á mörkum blásins og óblásins hluta hólsins og virðist vera á óblásna hlutanum. Aðeins sjást þrír steinar saman á þessum stað og er vörðubrotið um 0,5 m í þvermál og 0,4 m á hæð.

Hættumat: hætta, vegna rofs

Heimildir: Ö-Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt og Yrjar, viðbætur, 14

RA-434:058 hleðsla óþekkt

Hleðsla 058, horft til norðvesturs.

64°02.164N 20°04.055V

Óljóst, hlaðið mannvirki er á hól um 290 m NNV við Eskiholt III 470:004 og 415 m norðaustan við fjárhús 041 á Eskiholtshól.

Hóllinn sem mannvirkið er á er nálægt austurjaðri Skarðsheiðar sem eru algrónir sandhólar.

Hóllinn er fremur afgerandi, fagurgrænn og grasi gróinn og svolítið stærri en flestir hólarnir í kring. Í vesturhlið hans er nokkurt rof sem nær að hóltoppi. Á toppnum eru nokkrir hraungrýtissteinar sem greinilega hafa verið settir saman á þessum stað. Saman

liggja þrír steinar en umhverfis eru nokkrir steinar til viðbótar og virðist sem grjótinu hafi verið raðað í hleðslu á kafla (4-5 steinar sjást í röð). Öll eru þessi ummerki of óljóst til að hægt sé að fullyrða mikið um hlutverk þeirra en þó er hægt að segja án nokkurs vafa að þarna hefur verið hlaðið mannvirki.

Hættumat: hætta, vegna uppblásturs

RA-434:059 álagablettur

64°00.304N 20°06.290V

Um 60 m norðaustan við hesthús 012 og 310 m norðaustan við kirkjudyr 004 fast norðaustan við fjárhús 013 er álagablettur og átti hey ekki að hrekjast þar að sögn Kristins Guðnasonar, heimildamanns.

Á þessu svæði liggur nú þjóðvegur en austan og vestan við hann sjást leifar af lautinni.

Lautin er grasigróin, 0,5-1 m djúp og náttúruleg að gerð. Hún er a.m.k. 40 m á breidd vestan við veg.

Álagablettur 059 þar sem hey átti ekki að hrekjast, horft til austurs.

Hættumat: engin hætta

RA-434:060 Ketilhóll þjóðsaga

64°00.747N 20°06.773V

Í Frásögum um fornaldarleifar I segir: “Skamt fyrir Nordan Túngardin á Skardi [sjá 001] er nefndur Ketilhóll, hvarí Bóndi að Skardi skyldi í Forntíð hafa grafid ketil sinn með Fje miklu.” Ketilhóll er um 240 m austan við Þinghól 024 og um 775 m austan við Gamla-Skarð 001.

Hóllinn er allur uppblásinn nema að ofan. Í kringum hann eru lágir hólar, ýmist grónir eða uppblásnir.

Í Frásögum um fornaldarleifar I segir enn fremur: “Sunnaní Hólnum má sjá, að einhvörntíma

Ketilhóll 060, horft til suðausturs.

hefur verid grafid til, og er sagt að Menn vegna missyninga hafi frá sér géfid en séd þó aðr á Kétíl Eyrad. Holl þesse er næsta krínglóttur og lidugir 30 Fadmar ummáls að nedann. Allur er hann með smáþrepum uppeptir, og geingur sköpulega að sér, Lysir hann þó í það heila nú ecke á sér neinum sjáanlegum Mannaverkum.” Efst á Ketilhól er óblásin torfa sem er um 6x4 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hún er um 1,2 m á hæð, hæst til norðvesturs. Ekki er ólíklegt að einhvers konar mannvirki leynist undir torfunni.

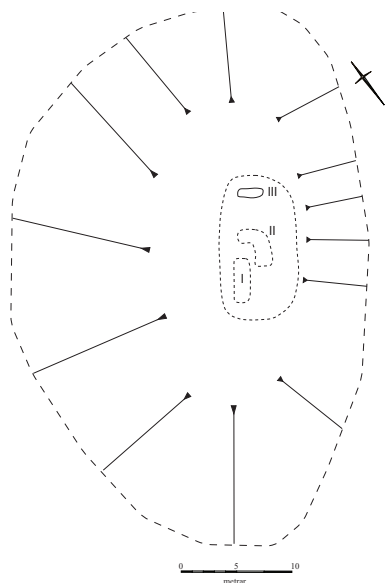
Hættumat: hætta, vegna uppblásturs

Heimildir: FF I, 184

RA-434:061 Gömlu-Garðar bæjarstæði býli

64°00.563N 20°07.308V

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín frá 1711 segir: “Garðar. Engin man þess fyrstu byggð. ...” Í skrá Brynjúlfs Jónssonar um eyðibýli í Landsveit sem birtist í Árbók Hins íslenska fornleifafélags árið 1898 segir: “Garðar stóðu niðri á túninu fyrir austan Eril [066]. Þeir voru og fluttir undan sandfoki fram að læknum [sjá 029] litlu síðar en Hátún [436:001].” “Í stefnu

Bæjarstæði Gömlu-Garða 061, horft til norðvesturs á ljósmynd.

frá Bælinu [026] í Tjörvaklett, sem

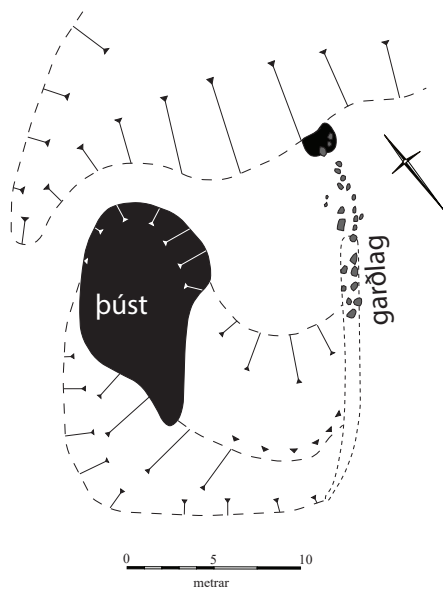
síðar verður getið, er hár grasi gróinn hóll á þessum sama gára; þar stóð bærinn Garðar á fyrri tímum, og heitir þar því Gömlu-Garðar,” segir í örnefnalýsingu. “Við norðurenda Garðatjarnar, sem er norðvestur af Króktúni [436:002], er grænn hóll. Þar stóðu Garðar, sem flytja varð, líklega um 1860, þangað sem Fellsmúli [437:011] er nú. En Garðar hurfu úr tölu býla 1897, er þeir voru lagðir undir Fellsmúlann, en bóndanum í Görðum byggðir hálfir Stóruvellir,” segir í Sunnlenskum byggðum. “Garðabalar eru suðvestarlega í Punthólma, við Garðavað [042] á Króktúnslæk. Garðar stóðu síðast þar, sem fjósið og gamla hlaðan eru nú frá Fellsmúla, norðan við bæjarhús þau, sem byggð voru 1912,” segir í örnefnalýsingu. Býlið Garðar var fast norðaustan við Garðatjörn, um 370 m suðaustan við Gamla-Skarð 001.

Bærinn var á hól á fremur flatlendu svæði við tjörnina sem hefur blásið upp að nokkru leyti. Bíslóði liggur fast norðaustan við hólinn.

Í umfjöllun Guðmundar Árnasonar í Múla um uppblástur og eyðibýli í Landsveit segir: “Bæjarstæðið er allstór hóll, þakinn hleðslugrjóti og sýnir, að þar hafa verið töluverðar byggingar.” Bærinn hefur að líkindum verið á allháum hól sem er að hluta náttúrulegur en að hluta uppsafnaðar mannvistarleifar. Hólinn snýr suðvestur-norðaustur, er um 40x25 m að stærð og 3 m á hæð. Norðaustanvert við miðjan hól er ógreinileg tóft sem er um 10x5 m að stærð og snýr eins og hólinn. Í tóftinni má óljóst greina þrjú hólf. Hólf I er í suðvesturenda. Það er um 3x1 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Ekki sést op á því. Hólf II er L laga og er um 2x2 m að innanmáli. Ekki sést op á því. Hólf III er í norðausturenda tóftarinnar, er um 1,5x0,5 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. Mesta hleðsluhæð er um 0,3 m. Ekki sjást grjóthleðslur í tóftinni.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: JÁM I, 293; BJ: “Skrá yfir eyðibýli í Landsveit ...” Árbók 1898, 3; Ö-Skarð, Króktún og Skarðssel, 43; SB V, 130; Ö-Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt og Yrjar, viðbætur, 6-7; GÁ: “Uppblástur og eyðing býla í Landsveit” Minningarit Sandgræðslunnar 1958, 84

Minjar um Litla-Skarð 062, horft til vesturs á ljósmynd.

Í grein Brynjúlfs Jónssonar um eyðibýli í Landsveit sem birtist í Árbók Hins íslenska fornleifafélags árið 1898 segir: “Litla Skarð stóð undir fjallinu fyrir austan túnið. Þar var bygð lögð niður nálægt 1850 til að bæta upp ágang af sandfoki, sem heimajörðin varð fyrir á öðrum stöðum.” “Litla-Skarð hét hjáleiga austan við Gamla-Skarð [001], og eyddist um 1870,” segir í Sunnlenskum byggðum. “Litla-Skarð er úti í gáranum beint niður undan Stuðlagili, um 350 m norður af Gömlu-Görðum [061]. Sjást þar bæjarrústir á litlum, grænum hól, og garðleifar umhverfis,” segir í örnefnalýsingu. Minjar um býlið Litla-Skarð eru um 370 m norðaustan við Gamla-Skarð 001 og um 200 m vestan við Þinghól 024.

Minjarnar eru í graslendi í hæðóttu landslagi suðaustan undir Skarðsfjalli á milli Kambgils og Stuðlagils.

Þar sem ætla má að býlið Litla-Skarð hafi verið er stór þúst og garðlag. Minjarnar eru á svæði sem er um 16x22 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Þær eru á milli náttúrulegra hólríma til norðausturs og suðvesturs. Norðvestast á svæðinu er þúst A sem er um 13x8 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hún er um 1 m á hæð en henni hallar til suðausturs og eru 2 m frá neðsta punkti og upp á hæsta punkt. Þústin er gróin en stöku steinn (blágrýti) stendur upp úr sverði. Garðlag B liggur á milli hólríma um 7 m suðaustan við þúst A. Það er um 22 m á lengd og liggur norðaustur-suðvestur en sveigir lítillega í átt að fjallinu í báðum endum, til norðvesturs. Garðurinn er gróinn í suðvesturhluta en eftir því sem lengra dregur til norðausturs kemur meira grjót í ljós undan sverði og í norðausturenda er ógróið grjót (blágrýti). Þar í endanum kann að hafa verið op á garðinum. Garðurinn er hæstur um 0,5 m. Ekki sést fjöldi umfara í honum. Ekki er ólíklegt að frekari mannvistarleifar séu á milli garðlags B og þústar A og í næsta nágrenni við þær þó að þær sjáist ekki á yfirborðinu.

Hættumat: engin hætta

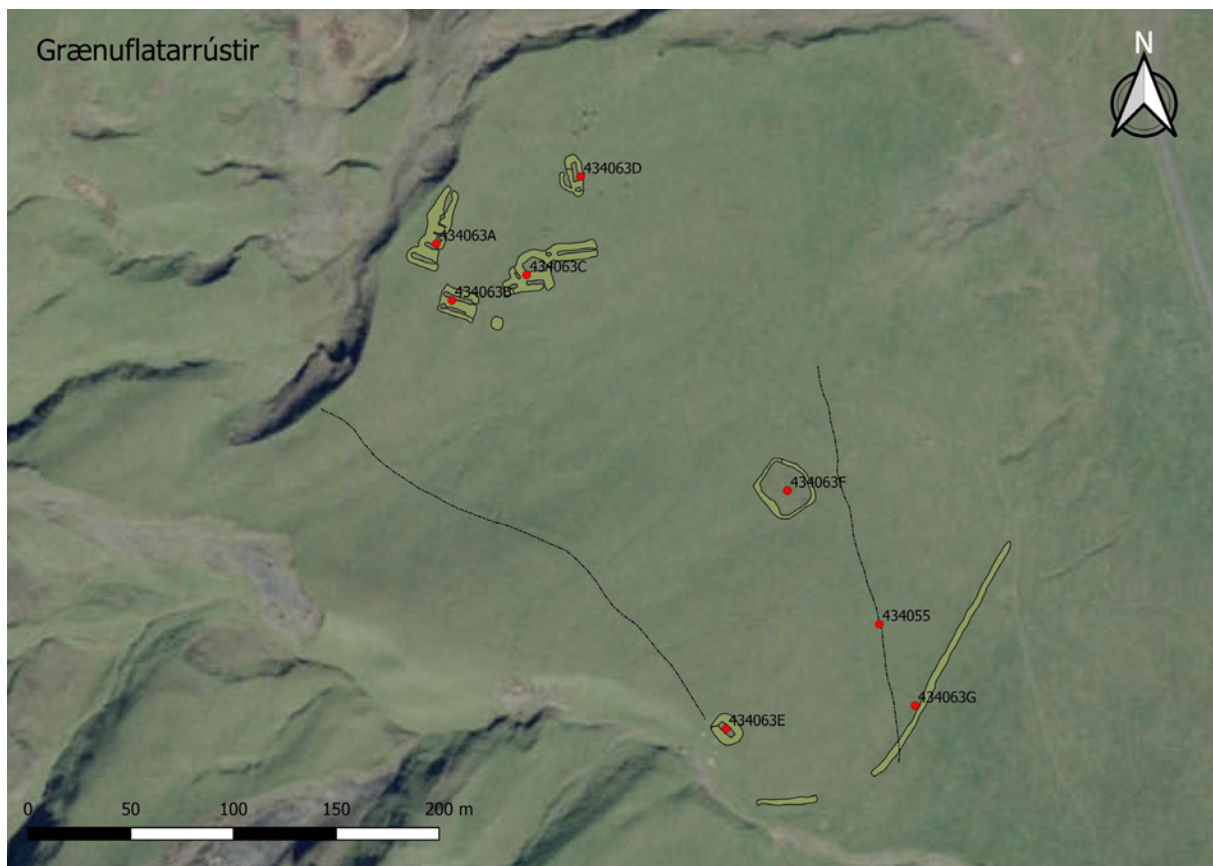
Heimildir:BJ: “Skrá yfir eyðibýli í Landsveit...” Árbók 1898, 3; SB V, 129; Ö-Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt og Yrjar, viðbætur, 7

RA-434:063 *Grænuflatarrústir* tóftir býli 64°01.884N 20°06.644V

Í grein Brynjúlfs Jónssonar um eyðibýli í Landsveit sem birtist í Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1898 segir: “Grænuflatarrústir verður hér að telja, því þær eru í Skarðslandi: Norðaustanundir Skarðsfjalli, eigi all-langt suður frá Skarðsseli [RA-435], er flöt, sem Grænaflöt heitir og liggur móabrekka eigi brött frá henni upp í fjallið. Í þeirri brekku eru rústir, miklar og einkennilegar, sem ekkert nafn eiga og enginn hefir tekið eftir fyrr en nú. Lítur út fyrir, að þar hafi bær verið einhverntíma til forna. Rústirnar eru á 4 stöðum, og eru þær merktar með stórum bókstöfum á uppdrætti, sem ég læt fylgja.” “Neðst í Bláberjaholti, sem er fyrir innan ærhúsin og fyrr er getið, eru fornar tóftarleifar, sem nefnast Grænuflatarrústir,” segir í örnefnalýsingu. Grænuflatarrústir eru austan í norðurenda Skarðsfjalls, um 480 m norðan við býli 056 og um 2,5 km norðaustan við Gamla-Skarð 001.

Minjarnar eru austan við skarð í austurhlíðum Skarðsfjalls í aflíðandi halla til ANA. Austan við rústirnar eru Grænuflatir, flatlent, grasi vaxið svæði.

FRÍDLÝSTAR FORNMINJAR. Í grein Brynjúlfs sem áður er nefnd er rústunum lýst: “Hin efsta og mesta (A) líkist mjög fornum bæjarrústum. Hún snýr mót suðaustri, og er austast tóft,

Uppmæling á Grænuflatarrústum 063. Sjá má hvar götur 055 liggja yfir tún fornbylisins. Loftmynd: Loftmyndir ehf.

er snýr hliðinni fram, nál. 9 faðma löng. Dyr sýnast að vera við norðausturgaflinn, og aðrar inn úr vesturendanum inn í aðra tóft, sem þar er áföst við og snýr stafni fram með dyrum á. Hún er nál. 4 fðm. löng. Þar vestan við er tóft, sem virðist hlaðin sundur í miðju og sínar dyr á hvorum enda, eru það þá 2 tóftir, hvor fyrir sig 2 faðma löng. Svo eru enn 2 tóftir í röðinni, er snúa stöfnum fram með dyrum á; er lengd hinnar eystri nál. 5 faðm. En hinnar vestri nál. 8 faðm. Skammt til suðausturs frá suðvesturenda hennar er önnur rústin (B): Þar eru 2 tóftir samhliða, nál. 10 faðm. langar.; það gæti verið lambhústóftir. Þaðan til suðausturs nokkru neðar er hin þriðja rústin (C). Hún er mjög einkennileg: Efst eru 3 tóftir (eða 4?), eigi allstórar og veit hver frá annari. - Það kynni að hafa verið hesthús fyrir reiðhesta og tryppi. - Við norðurhlið neðstu tóftarinnar er hálfhringmynduð tóft, nál. 8 faðm. löng og 6 faðm. víð; það hefir naumast verið hús, en öllu heldur heystæði. Neðan við þessa tóft er eins og lítil þvertóft, er snýr til norðurs, og aftur niður frá henni liggur stór tóft til austurs, nál. 10 faðm. löng, og gengur mjó tröð eða stórt ræsi niður frá dyrum hennar. Þetta gæti verið fjóstóft. Fjórða rústin (D) er nálægt í norður frá þessari, og eru svo sem 14-16 faðmar í milli. Það er nál. 7 faðm. löng tóft frá norðri til suðurs og hefir dyr á hliðinni mót austri, en lítið afhús við suðurendann, er einnig hefir dyr mót austri, en engar inn í aðaltóftina. Eftir löguninni kynni þetta að geta verið hofatóft, og séu rústirnar frá heiðni. ... ég get ekki ætlað, að hér séu rústir peningshúsa frá þeim tíma, sem eigi var venja að hýsa “útigangspening” og sízt á ágætri útigangsjörð. Eigi líkjast þær heldur seltóftum, þeim er ég hefi séð; eru líka of margar saman til þess í heimalandi, þar eð allar virðast þó frá sama tíma. Ég réð því að telja þetta með eyðibýlum; ...” Grænuflatarrústir eru á svæði sem er um 330x180 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Innan þess svæðis eru fimm tóftir, eitt gerði og túngarður. Minjarnar fá bókstafi til aðgreiningar. Grænuflatarrústir voru fyrst skráðar á vettvangi árið 2012. Farið var aftur á staðinn árið 2015 þegar Minjastofnun Íslands stóð fyrir skráningarátaki á friðlýstum minjum. Þá voru allar minjar á bæjarstæðinu mældar upp með nákvæmum hætti. Í þeirri heimsókn bættist við ein tóft (E) sem Brynjúlfur Jónsson nefnir ekki í sinni umfjöllun. Í norðvesturenda svæðisins er tóft A sem virðist vera bæjartóft. Hún stendur hæst af minjunum, á stalli nærri austurbrún alldjúps skarðs. Tóftin er um 30x15 m að stærð og snýr NNA-SSV. Hún er algróin og er líklega torf- og grjóthlaðin þó hvergi sjáist í grjót. Tóftin skiptist í sex hólfi. Í SSV-enda er hólfi I sem er um 2x11 m að innanmáli og snýr ASA-VNA. Óljóst op er á því í ANA-enda. Fast NNA við hólfi I er hólfi II. Það er um 6x1,5 m að innanmáli og snýr eins og hólfi I. Það er einnig með op í ANA-enda. Hólfi III er NNA við hólfi II. Það er um 1x1 m að innanmáli. Op virðist vera á því til NNA. Óljóst er hvort hólfi hafi verið NNA við hólfi III en þar er mjó renna sem skilur á milli hólfa I-III og hólfa IV-VI. NNA við rennuna er hólfi IV sem er um 4x1,5 m að innanmáli og snýr ANA-VSV. Op er á því til NNA í hólfi V sem er fremur ógreinlegt en virðist vera 1,5x1,5 m að innanmáli. Óljóst op er úr því til NNA inn í hólfi VI. Það er um 10x2 m að innanmáli og snýr NNA-SSV. NNA-endi hóflsins og tóftarinnar er óskýr en í honum virðist vera op og úr því liggur renna til ASA. NNA við tóftarendann er hólrani. Stallurinn sem tóftin er á verður hærri eftir því sem norðar dregur og er 7-8 m á hæð í norðurenda. Mesta hæð tóftarinnar er um 1 m en víðast eru veggir um 0,5 m á

Bæjartóft 063A, horft til norðurs.

Tóft 0363B, horft til suðausturs.

hæð. SSV við tóft A er þýft á svæði sem er um 13x10 m að stærð og snýr NNA-SSV. Líklegt er að fleiri mannvistarleifar leynist þar undir sverði. Tóft B er um 10 m suðaustan við tóft A, líklega fjárhús. Hún er tvískipt og gróin, líklega torf- og grjóthlaðin. Tóftin er um 16x12 m að stærð og snýr nálga austur-vestur. Tóftin er byggð inn í aflíðandi brekku þannig að ekki eru hlaðnir veggir á suður- og vesturhliðum. Hólf I er í suðurhluta tóftarinnar. Það er um 12x1,5 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Líklega hefur verið op á því í vesturenda en það sést ekki. Hólfið er breiðast í vesturenda og þar er það 2 m á breidd. Um 3 m frá vesturenda hólfsins mjókkar það og kann þar að hafa verið veggur sem skipti því í tvennt. Hólf II er samsíða hólfi I. Það er um 13x2 að innanmáli. Op er á því í austurenda. Mesta hæð veggja í tófinni er 0,5 m. Lítið afgerandi þúst er 8 m suðaustan við tóft B, óvíst er að þar séu mannvistarleifar undir sverði. Þústin er um 6 m í þvermál. Tóft C er um 35 m ANA við tóft B. Hún er líklega fjóstóft en þar sem hún er mjög stór og skiptist í sex hólfa má ætla að í henni hafi verið fleiri hús, ef til vill hesthús. Tóftin er um 46x21 m að stærð og snýr austur-vestur. Hún er í aflíðandi halla. Tóftin er gróin en líklega torf- og grjóthlaðin. Mesta hleðsluhæð er um 1 m en víða er hún lægri. Hólf I er austast. Það er um 20x1,5 m að innanmáli og snýr austuru-vestur. Óljóst op er á því í austurenda og frá opinu er gata eða rás sem liggur til ANA. Við vesturenda þessa hólfs er hólf II sem er um 2x2 m að innanmáli. Ekki sést op á því. Vestan við hólf II er hólf III sem er líklega

Meint fjóstóft 063C, horft til austurs.

Tóft 0063D, horft til norðurs.

gerði eða heygarður. Það er um 12x6 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Greinilegt op er í báðum endum þess en þau kunna að vera tilkomin vegna rofs. Sunnan við hólfi III er hólfi IV. Það er um 8x1,5 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Op er á því í suðausturhorni. Hólfi V er suðvestan við hólfi III. Það er um 3,5x0,5 m að innanmáli, snýr norðvestur-suðaustur. Op er á því til norðvesturs. Hólfi VI er suðvestan við hólfi V. Það er um 4x1 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Op er á því til norðausturs. Mögulega hefur verið gengt á milli hólfa IV, V og VI þar sem op er á hólfi VI. Tóft D er um 75 m ANA við tóft A og um 50 m norðaustan við tóft C. Tóft D er um 18x10 m að stærð og snýr nálega norður-suður. Hún er gróin en líklega torf- og grjóthlaðin. Tóftin skiptist í þrjú hólfi. Mesta hleðsluhæð er um 0,4 m. Hólfi I er í norðurenda. Það er um 9x2,5 m að innanmáli, snýr norður-suður. Ekki er skýrt op á því. Hólfi II er sunnan við hólfi I. Það er um 3x1 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Óljós op eru á því í suðaustur- og norðausturhornum. Hólfi II er ógreinilegra en hin hólfin, mögulega heystæði. Það er samsíða hólfi I að vestanverðu og er um 7x1,5 m að innanmáli. Op eru á því í báðum endum. Hlutverk tóftarinnar er ekki þekkt en ætla má að þarna hafi verið útihús. Tóft E er 270 m suðaustan við tóft A. Hún er einföld og sigin. Tóftin er 15x12,5 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Veggir virðast að mestu torfhlaðnir, hvergi sést í grjót. Mesta hæð veggja er 0,2 m. Óljóst op er í vesturhorni tóftarinnar. Fornlegt og ógreinilegt gerði F er um 120 m suðaustan við tóft C. Það er neðarlega í allbrattri hlið sem snýr mót norðaustri. Gerðið er einföld, líklega torf-

Tóft 063E, horft til suðurs.

Yfirlitsmynd yfir Grænuflatarrústir, horft til norðausturs.

og grjóthlaðin og hlaupin í þúfur. Hún er um 27x25 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Veggir hennar eru um 1 m á breidd og 0,2-0,3 m á hæð. Vesturhorn gerðisins er óljóst vegna þýfis. Ekki er skýrt op á gerðinu. Að lokum er ógreinilegt garðlag G um 100 m suðaustan við gerði F sem liggur eftir aflíðandi, grasi vaxinni brekku. Garðurinn sést á um 130 m löngum kafla þar sem hann liggur norðaustur-suðvestur. Um 40 m vestan við suðvesturendann sést aftur garður á um 25 m löngum kafla. Ætla má að þetta sé sami garðurinn og að hann hafi afmarkað tún Grænuflatarrústa. Þegar garðurinn kemur niður á flatlendið til norðausturs fjarar hann út. Garðurinn er 4-5 m á breidd og er 0,5 m á hæð þar sem hann er hæstur á ytri brún (suðausturbrún). Hann er torfhlaðinn og mjög genginn í þúfur. Í brekkunni suðvestan við túnið eru götur 065 sem

liggja frá tóft E til norðvesturs og enda við gilið sem tóft A er við. Svo virðist sem göturnar liggi eftir alveg útfloðtum garði og hefur hann verið hluti af túngarði G. Þýfðara er í brekkunni ofan við göturnar/garðinn (utan túns) en neðan við hann (innan túns). Þessi hluti garðsins er 250 m á lengd. Samanlagt afmarkar þá sýnilegur túngarður svæði sem er 320x160 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Götur á leið 055 liggja í gegnum túnið til norðurs.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:BJ: “Skrá yfir eyðibýli í Landsveit ...” Árbók 1898, 3-4; Ö-Skarð, Króktún og Skarðssel, 44; ÁG Friðlýsingarskrá, 69

RA-434:064 *Skógarkot* bæjarstæði býli 64°03.838N 19°55.117V

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín frá 1711 segir: “Skógarkot hefur býli heitið langt út í högum jarðarinnar. Í því takmarki, sem kallast Markvörður. Er fyrst bygt fyrir 28 árum, bygging hjelst 10 ár. Eyðilagðist síðan í Hekluhlaupi því síðasta. ... Þetta kot kann ekki aftur byggjast, því slægjur eru engar, þar til hús og tóftir fallið í grunn.” Í Sunnlenskum byggðum segir: “Skammt suðaustan Seljabrúna [472:030] er önnur hraunbrún með því suðlægri stefnu og heitir Skógarkotsbrún, en vestan undir henni, um 1200 m suðvestur af seljarústinni undir Seljabrúnum er bæjarstæði Skógarkots á grasi grónum hól en dálítill grassléttur framan við. Skógarkot var í byggð 1683-1870.” Skógarkot er um 1,75 km suðaustan við Elsta Skarfanes 472:001 og um 2,5 km austan við Gömlu-Ósgröf 471:001. Skógarkot er ekki lengur í landi Skarðs en er á landsvæði sem tilheyrði Skarði fyrr á öldum skv. landamerkjalyðingu frá 1687 (sjá t.d. 034) og er því skráð undir þeirri jörð.

Bæjarhóll (meintur bæjarhóll) Skógarkots sker sig úr umhverfi sínu og er fagurgrænn og tiltölulega ræktarlegur en í framhaldi af honum gengur hryggur, alblásinn til norðvesturs.

“Skógarkot stóð í brekku vestan í móti, spölkorn austur í hrauninu frá Ósgrafartorfu. Sjást enn rústir af bænum og örlitlar gróðurleifar, svo að bæjarstæðið er grænt tilsýndar á sumrum,”

Bæjarstæði Skógarkots 064, horft til NNW.

segir í örnefnaskrá. Kotið lagðist af sem lögbýli 1834 að sögn Brynjúlfs Jónssonar en var byggt húsfólki eftir það. Samtals sjást óljósar minjar þarna á svæði sem er 65 x 28 m stórt. Bæjarhóllinn er á hrygg sem er náttúrulegur og heldur áfram til norðvesturs þar sem bæjarhól sleppir. sjálfur bæjarhóllinn er mjög illa farinn og að stóru leyti alveg blásinn. Hóllinn er hár og myndarlegur. Suðurhluti hann er enn gróinn og grænn og í honum má greina svolitlar dokkir/dældir þótt ekki sé hægt að tala um eiginleg hól. Þessi

hluti/gróðurtorfa er um 25 x 18 m stórt og snýr norðvestur-suðaustur. Utan í bæjarhólnum má víða sjá glitta í grjóthleðslur í rofinu en hvergi þó heillegar leifar. Utan í hólnum að vestan

eða norðvestan fundust stórgripabein og leifar dýrabeina mátti reyndar greina víðar í hólnum. Annar hóll er skammt suðaustan við bæjarhólinn. Hann er örfoka og ekki sáust mannvistarleifar í honum nú. Til suðurs voru svo fleiri lágir hólur þar sem mögulegt er að mannvist hafi verið en ekki sjást þess greinileg merki nú. Skammt VSV við bæjarhólinn eru óljós ummerki og er mögulegt að þar hafi verið einhvers konar gerði. Gerðið er eiginlega í hlíðum bæjarhólsins þó í litlum halla. Austast á svæðinu er e.k. bogadreginn hryggur sem gæti verið austurveggur gerðis. Aðrir veggir sjást ekki og ekki er hægt að fullyrða að mannvirki hafi verið á þessum stað.

Hættumat: hætta, vegna uppblásturs

Heimildir:JÁM I, 292-293; SB V, 133; Ö-Skógarkot, Mörk, Eskiholt, Stóri-Klofi, Litli-Klofi, Borg, 15; B J: “Skrá yfir eyðibýli ...” Árbók 1898, 6

RA-434:065 gata leið

64°01.715N 20°06.414V

Götur á leið 065 sem liggja eftir túngarði 063G í Grænuflatarrústum, horft til suðausturs.

Götur liggja eftir túngarði í Grænuflatarrústum 063, gegnum býlisstæði 056 og langleiðina að fjárhúsum 023. Ekki er ljóst hvaðan eða hvert leiðin lá en hún hefur legið meðfram suðaustanverðu Skarðsfjalli og stefnir yfir það til norðvesturs.

Þar sem leiðin var skoðuð liggur hún um smáþýft graslendi.

Leiðinni var fylgt á 250 m löngum kafla þar sem hún liggur eftir meintum túngarði í Grænuflatarrústum. Á honum sést hún fyrst við djúpt gil í norðvestri og liggur til suðausturs en hættir að sjást á stuttum kafla við lækjargil sem skilur á milli Grænuflatarrústa

og býlis 056. Hinum megin við það sést leiðin svo aftur á loftmynd og er hægt að rekja hana á 270 m löngum kafla þar sem hún liggur nálega norður-suður. Göturnar eru gamlar og grónar og ekki mjög skýrar.

Hættumat: engin hætta

RA-434:066 Erill bæjarstæði býli

64°00.521N 20°07.834V

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín frá 1711 segir: “Erill. Hans fyrstu bygð muna menn ekki. Þetta býli hefur ekki nærst ár bygt verið, nema hvað heimajarðarinnar ábúandi hefur það til slægja brúkað fyrir eftirlátsemi landsdrottins. ... Þessi hjáleiga kynni að sönnu byggjast ómagalausum manni, en þrengir að heimajörðunni og þurfa ábúendur hennar við til slægna. Húskona er í hjáleiguhúsunum ...” Í grein Brynjúlfs Jónssonar um eyðibýli í Landsveit sem birtist í Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1898 segir: “Erill stóð fyrir sunnan og vestan heimatúnið. Hann hefir eigi verið byggður í manna minnum, en gekk þó kaupum og sölum sem

sérstakt býli og notuðu eigendur túnið til slægna, unz það fór af af sandi. Þar sem Erill stóð sést grjótrúst í sandinum.” Í örnefnalýsingu segir: “Í Stefnu frá Bæli [026] á Hátún [436:001], sem síðar mun verða getið, er á þessum sama gára, sléttur blettur, sem nefnist Erill; voru þar engjar, áður en landið blés upp.” Í Sunnlenskum byggðum segir: “Skammt fyrir innan Hátún hét kot nokkurt Erill, en eyddist um 1870 og munu tættarnar vera sandkafnar og týndar.” Á vettvangi voru ekki sýnilegar minjar um býlið Eril og nákvæm staðsetning þess ekki kunn en það var staðsett með nokkurri vissu út frá lýsingum í örefnaskrá og örnefnakorti Ingólfs Einarssonar sunnan við Ás(a)gil og á milli Hátúns 436:001 og Garða 061. Líklegt er að býlið hafi verið um 290 m suðvestan við Gamla-Skarð 001.

Býlið var neðarlega suðaustan undir Skarðsfjalli í aflíðandi hlíðum þess. Miklir sandvarnargarðar eru með jöfnu millibili í hlíðinni en gróið er yfir þá að mestu leyti. Ætla má að mikið af sandi hafi fokið að þessum gördum og er landslag mikið breytt frá fyrri tíð.

Engin ummerki sjást um býlið Eril og eru minjarnar að öllum líkindum grafnar undir sandi eins og segir í Sunnlenskum byggðum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:JÁM I, 294; B J: “Skrá yfir eyðibýli ...” Árbók 1898, 3; Ö-Skarð, Króktún og Skarðssel, 43; SB V, 129

RA-434:067 garðlag landamerki

63°59.877N 20°07.934V

Í viðbótum við örnefnalýsingu Skarðs Króktúns, Skarðssels, Eskiholts og Yrja er landamerkjalyking fyrir Skarð frá 1687: «... fyrst úr þeim garði, sem liggur í lækinn yfir um þvera heiði á milli Fellsmúla og Skarðs og uppundir fjall; úr garðsendanum sjónhending í Litla Víglahnúk. Úr Litla Víglahnúk sjónhending í Stóra Víglahnúk [sjá 046].» Ætla má að garðurinn sem getið er í landamerkjalykingunni sé á sama stað og garður á gömlum merkjum milli Fellsmúla og Skarðs og sést liggja til suðausturs á stuttum kafla frá Markagarði 437:006. Garðurinn er um 270 m vestan við yngsta bæjarstæði Fellsmúla 437:011 og um 1,5 km SSV við Gamla-Skarð 001.

Þar sem garðurinn sést er hann í grónum hólóttum móa á milli túns og uppblásturssvæðis sem tekið er að gróa á ný.

Landamerkjagarður 067, horft til norðvesturs.

Garðurinn sést greinilega á um 20 m kafla þar sem hann liggur norðvestur-suðaustur. Þar sem hann er hæstur og breiðastur er hann um 1,2 m á hæð og breidd. Fáeinum metrum norðvestan við enda skýra kaflans sést hann aftur óskýrt á um 15 m löngum kafla og þegar komið er út fyrir gróðurlendi sést aðeins grjótröð á um 15 m löngum kafla að Markagarði 437:006 og áfram norðvestan við Markagarð á um 25 m löngum kafla. Líklegt

er að grjótröðin hafi verið undir síðari tíma netagirðingu. Ummerki um torfhlaðinn garð má því sjá á um 35 m löngum kafla suðaustan við Markagarð.

Hættumat: engin hætta

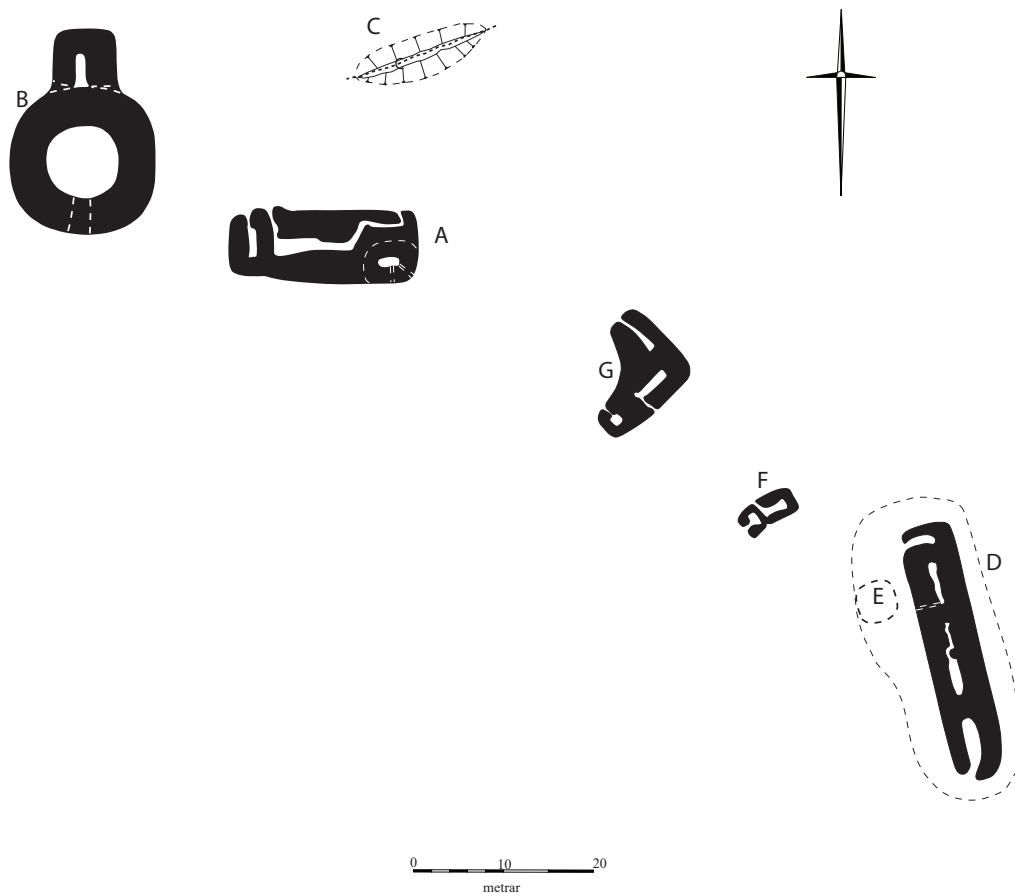
Heimildir: Ö-Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt og Yrjar, viðbætur, 2

RA-434:068 *Selataettur* tóftir sel

64°02.315N 20°05.359V

“Litlu framar er Selhóll, einnig á norðvesturjaðri heiðarinnar, er hann í stefnu frá Haga í Gnúpverjahreppi í vesturenda Hvolfjalls í Hvolhreppi. Vestan undir honum er dálítill klettur. Milli Selhóls og sauðahúsa [069] frá Skarði, sem eru skammt suður frá honum, eru húsarústir, uppgrónar að mestu; heita þær Selataettur,” segir í örnefnalýsingu. Selataettur við Selhól eru um 3,6 km norðaustan við Gamla-Skarð 001 og um 150 m VNV við beitarhús 069.

Minjarnar eru á grónu, hæðóttu svæði sunnan við Selhól sem er hæsti og stærsti hóllinn á svæðinu.

Uppdráttur sem sýnir Selataettur 068 við Selhól.

Á svæði sem er um 140x50 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur voru skráðar sex tóftir, og ein þúst. Hvert mannvirki fær bókstaf til aðgreiningar í lýsingu sem hefst norðvestast á svæðinu. Tóft B er norðvestast á minjasvæðinu og er hún fast sunnan undir Selhól. Hún er mikið mannvirki, tvískipt tóft, sem er gróin. Hún er um 22x16 m að stærð og snýr norður-suður. Hólf I

Seltóft 068A, horft til suðurs.

Hringlaga tóft 068B, horft til norðurs.

er í suðurhluta tóftarinnar. Það er hringlaga og er um 8 m í þvermál að innanmáli. Ekki sést skýrt op á því en þó örlar á opi til suðurs út úr tóftinni og til og norðurs í hólfi II sem er mun óskýrara en hólfi I. Það er um 4x1 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Mesta hæð veggja í tóftinni er um 1 m og eru veggirnir 3-4 m á breidd. Tóftin líkist mjög fjárskýli en það er óvanalegt að það sé annað minna hólfi áfast slíkum minjum. Þó er tóft 468:060 í landi Galtalækjar annað dæmi um slíkt. Tóft A er seltóft sem er um 10 m suðaustan við tóft B. Á milli hennar og Selhóls er djúp og ílöng laut. Tóft B er við austurenda lautarinnar og lokar henni nánast. Ofan í lautinni er náttúruleg kví C sem kann þó að hafa verið niðurgrafin að litlu leyti. Tóft A er seltóft sem er um 21x8 m að stærð og snýr austur-vestur. Hún skiptist í fimm hólfi. Tóftin er gróin og hlaupin í þúfur.

Meintar kvíar 068C, horft til VSV.

Mesta hæð veggja er um 0,5 m. Í vesturenda tóftarinnar er hólfi I. Það er um 3x1 m að innanmáli og snýr norður-suður. Op er á því í norðurenda. Hólfi II er austan við hólfi I. Op er inn í það í norðvesturhorni. Hólfið er um 2x5 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Óljós skil eru á milli hólfa II og III sem er austan við hólfi II. Hólfi III er um 1x4 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Óljós gangur eða renna er úr hólfi III til norðausturs í meint hólfi IV sem er um 5x0,5 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Ógreinilegt op er á því í

norðausturhorni. Hólfi V er sunnan við hólfi V, í suðausturhorni tóftarinnar. Það er um 2x1 m að innanmáli, snýr austur-vestur. Þetta hólfi er mun greinilegra en aðrir hlutar tóftarinnar. Meintar kvíar C eru sem fyrr segir í djúpri laut á milli tóftar A og Selhóls. Ekki er líklegt að kvíarnar hafi að hluta verið grafnar út. Þær eru um 15 m á lengd og snúa suðvestur-norðaustur. Í botninum eru þær um 1 m á breidd en víkka út og eru um 1,5 m á dýpt. Kindagata liggur eftir kvíunum þannig að svo virðist sem op hafi verið við báða enda hennar en það er ekki augljóst að svo hafi verið. Þær þrjár minjar sem fjallað hefur verið um virðast vera með elstu minjum á svæðinu.

Tóft 068G, horft til suðausturs.

Tóft 068F, horft til norðvesturs.

Tóftir F og G eru nokkuð signar og kunna að vera samtíða tóftum A-C. Tóft G er um 30 m suðaustan við tóft A. Hún er L laga, er um 12x10 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Tóftin skiptist í þrjú hólfi. Í suðvesturenda tóftarinnar er fremur óljóst hólf III sem er um 1x1 m að innanmáli. Op er á því til norðvesturs. Norðaustan við hólf III er hólf I. Það er um 4,5x1 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Op er á því í suðvesturenda til suðausturs. Hólf II er norðvestan við hólf I. Það er um 4x0,5-1 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. Op er á því í norðvesturenda. Mesta hæð veggja í tóftinni er um 0,6 m. Hún er gróin og nokkuð sigin. Tóft F er um 20 m suðaustan við tóft G. Hún er 6,5x3 m að stærð, snýr norðaustur-suðvestur og er tvískipt. Hólf I er í norðausturenda tóftarinnar. Það er um 3x1 m að innanmáli og snýr ANA-VSV. Op er á því í norðvesturhorni. Hólf II er í suðvesturenda tóftarinnar. Það er um 1x1

Seltóft 068D, horft til suðvesturs.

Þúst 068E, horft til norðvesturs.

m að innanmáli. Op er á því til suðvesturs. Tóftin er gróin og sigin og er mesta hæð veggja um 0,5 m. Tóft D er önnur seltóft sem er suðaustast á svæðinu og er það unglegasta tóftin. Hún er um 70 m suðaustan við tóft A og um 10 m suðaustan við tóft F. Tóftin er um 29x6 m að stærð, snýr nálega norður-suður og skiptist í fimm hólfi. Hún er á hólrima og nær nánast yfir hann allan. Fjargötur liggja yfir tóftina þvera og endilanga. Hólf I er í suðurenda tóftarinnar. Það er 6x1,5 m

að innanmáli og snýr norður-suður. Op er á því til suðurs, niður af hólrimanum. Norðan við hól I er hól II sem er um 4x1 m að innanmáli og snýr norður-suður. Op er úr því til norðurs í hól III sem er mjög saman sigið. Það er um 3x0,5 m að innanmáli og snýr norður-suður. Hól IV er norðan við hól III en ekki er sýnilegt op á milli þeirra. Það er um 5x1 m að innanmáli og snýr norður-suður. Óljóst op er úr suðurenda þess til vesturs. Að lokum er hól V í norðurenda. Það er ógreinilegt en virðist vera 3x1 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Op er á því til vesturs. Mesta hleðsluhæð veggja í tóft D er 1 m en víðast eru veggir um 0,5 m á hæð. Tóftin er gróin og ekki sést í hleðslur en ætla má að hún sé torf- og grjóthlaðin. Þúst E er um 2 m vestan við norðurenda tóftar D. Þar virðast vera mannvirkjaleifar. Þústin er hlaupin í þúfur en er um 4x4 að stærð og 0,3 m á hæð. Ekki sést í grjót í henni og ekki sést móta fyrir innanmáli hólfa.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Skarð, Króktún og Skarðssel, 39

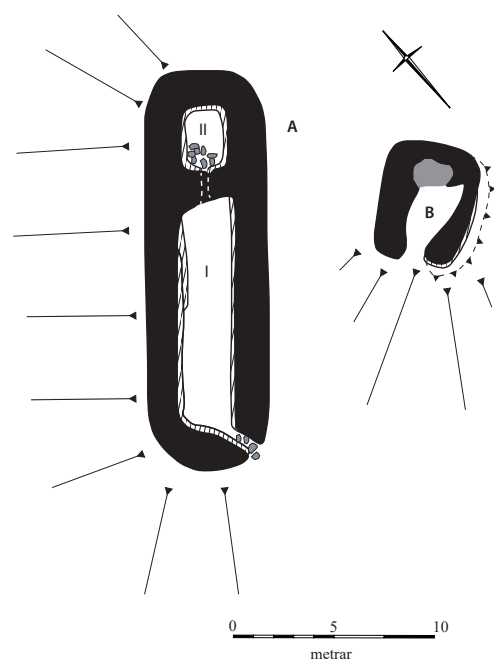
RA-434:069 tóftir beitarhús

64°02.285N 20°05.090V

“Litlu framar er Selhóll [068], einnig á norðvesturjaðri heiðarinnar, er hann í stefnu frá Haga í Gnúpverjahreppi í vesturenda Hvolfjalls í Hvolhreppi. Vestan undir honum er dálítill klettur. Milli Selhóls og sauðahúsa frá Skarði, sem eru skammt suður frá honum, eru húsarústir, uppgrónar að mestu; heita þær Selatættur [068],” segir í örnefnalýsingu. Þar sem sauðahús frá Skarði voru eru tvær tóftir uppi á háum hól um 150 m ASA við sel 068 og 3,7 km norðaustan við Gamla-Skarð 001.

Víðsýnt er af hólnum sem tóftirnar eru á og sker hann sig úr umhverfinu vegna þess hversu grænn gróður vex á honum. Hóllinn er í gróinni heiði þar sem skiptast á hólur og lautir.

Tóftirnar eru á svæði sem er um 17x20 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Fjárhústóftin

Beitarhús 069.

A er á norðvesturhluta svæðisins. Hún er torf- og grjóthlaðin og sjást grjóthleðslur í innanverðum veggjum enn mjög vel. Tóftin er um 20x6 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hún skiptist í tvö hól, fjárhús I og hlöðu II. Fjárhúshlutinn er í suðvesturenda tóftarinnar. Það hól er um 11,5x2,5 m að innanmáli og snýr eins og tóftin. Op er inn í hólfið í suðurhorni þess. Ógreinilegt op er úr hólfi I inn í hól II til norðausturs. Hól II, hlaðan, er um 3x2 m að innanmáli og snýr eins og tóftin. Grjót úr hleðslum hefur hrunið inn í það. Ekki er garði í hólfi I en líklega hafa verið jötur meðfram langveggjum og á norðvesturlangvegg sést hlaðinn stallur á 3 m löngum kafla sem er 0,3 m á hæð og breidd. Tóftin er að hluta grafin inn í hólinn sem hún er á og á að við um norðausturendann og suðausturhlið tóftarinnar.

Uppbornuð tjörn er fremst á mynd en fjær er hóll með tóftum 069, horft til norðausturs.

Beitarhúsatóft 069A, horft til austurs.

Mesta hleðsluhæð veggja utanmáls er um 1 m og í innanverðum veggjum sjást mest 5 umför í hleðslu. Á stöku stað sjást járnaleifar úr þaki. Tóft B er um 5 m suðaustan við tóft A. Hún er mjög jarðlæg og gróin. Tóftin er einföld og er um 5x6 m að stærð, snýr ANA-VSV. Hún er byggð við stórt bjarg sem myndar hluta veggjar í ANA-enda. Op er á tóftinni til VSV og brött brekka er niður frá henni í þá átt. Veggir hennar eru nánast útflattir en mesta hleðsluhæð er 0,6 m. Ekki sést fjöldi umfara í veggjum en hún virðist vera torf- og grjóthlaðin. Hlutverk tóftarinnar er ekki augljóst. Ef til vill er hér um að ræða gamla heytóft eða fjárskýli. Líklega hefur verið vatnsból C í djúpri laut á milli hóla um 80 m suðvestan við tóftirnar. Þegar verið var á vettvangi í júní 2012 var þar þurr, ógróinn moldarbotn á svæði sem er um 3x2 m að innanmáli. Moldarbotninn gefur til kynna að vatn standi þarna stundum en þornar upp í þurrkatíð.

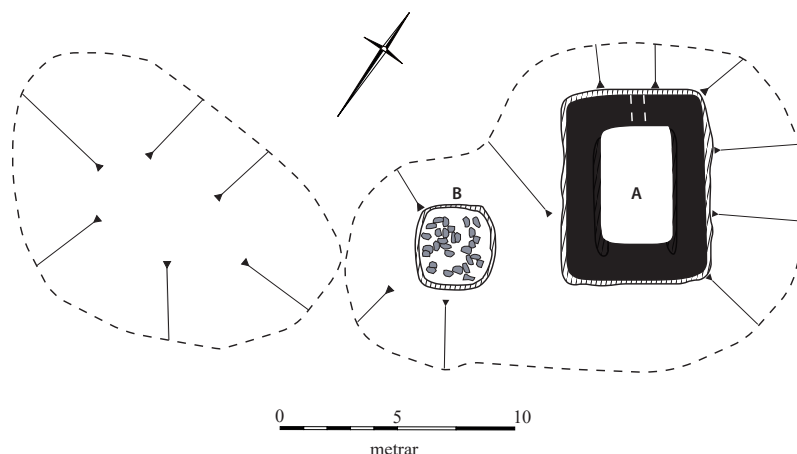
Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Skarð, Króktún og Skarðssel, 39

RA-434:070 *Erlendartættur* tóftir beitarhús

64°02.833N 20°05.767V

“Norðvestan við Skarðsheiði er hraunbelti, sem Austurhraun nefnist. Nær það frá Þjórsá skammt fyrir vestan Yrjur fram að norðurenda Skarðsfjalls. Framarlega í því hrauni sér móta fyrir

Erlendartættur 070.

tóttum á ávölum grjóthól, fremur stórum; heita þær Erlendartættur; eru þær í beinni stefnu frá Fossnesi í Gnúpverjahreppi í Selhól [068],” segir í örnefnalýsingu. Erlendartættur eru um 1 km norðan við sel 068, fast sunnan við línuveg sem liggur meðfram

Erlendartættur 070. Grjótpúst B er fremst á mynd, horft til norðurs.

háspennulínu.

Minjarnar eru í blásnu hrauni þar sem mikið er um hóla og lægðir á milli þeirra. Hóllinn með tóftunum sker sig úr umhverfinu vegna þess að hann er grænn af grasvexti. Hóllinn er um 4 m á hæð og fremur brattur til norðvesturs en meira aflíðandi til suðausturs.

Minjarnar eru á svæði sem er um 12x8 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Þar sést ein tóft og ein þúst og fá þær bókstafi til aðgreiningar í lýsingu. Tóft A er norðaustast á svæðinu. Hún er grjóthlaðin og einföld. Tóftin er um

8x6 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún hefur fyllst af sandi og grjóti og er gróið yfir hana. Mesta hleðsluhæð er um 1 m og sjást mest 4 umför. Dýraop er á norðvesturgaffli en það hefur fallið saman. Grjótpúst B er um 3 m suðvestan við tóft A. Hún er um 3x3 m að stærð og er um 0,5 m á hæð. Í enni sjást 4 umför. Hún hefur fallið saman og innanmál hennar sést ekki. Líklega eru þetta leifar af fjárskýli eða beitarhúsum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Skarð, Króktún og Skarðssel, 39

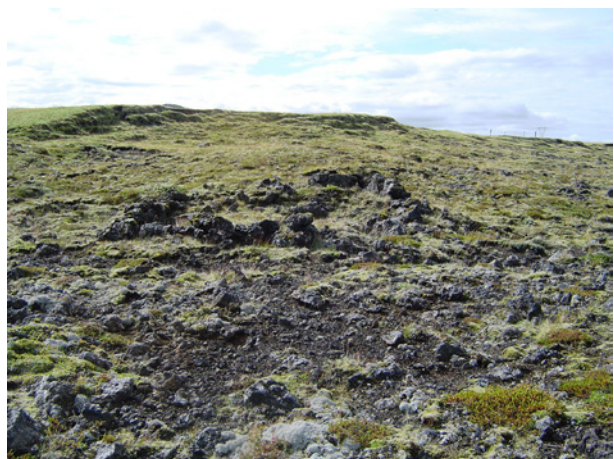
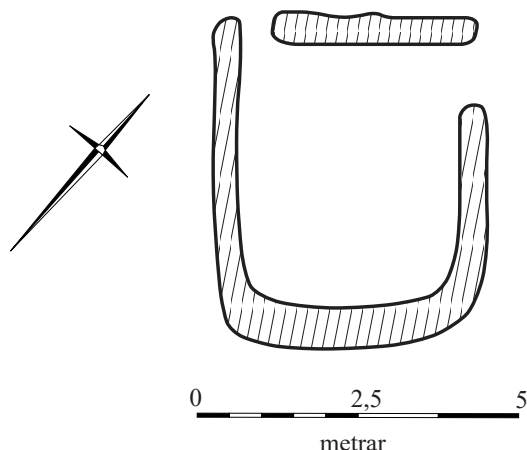
RA-434:071 tóft óþekkt

64°03.201N 20°06.603V

Lítill, grjóthlaðin tóft er á Þjorsárbakka, um 130 m VSV við beitarhúsatóft 092 og um 4,8 km norðaustan við Gamla-Skarð 001.

Tóftin er við norðvesturbrún Karlsness á uppblásnu svæði sem tekið er að gróa upp.

Tóftin er um 4x5 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hún er einföld og mesta hleðsluhæð er um 0,4 m. Tóftin er grjóthlaðin og eru veggir einhlaðnir, víðast 0,3 m á breidd. Mest sjást 2

Tóft 071, horft til suðausturs á ljósmynd.

umför. Ekki er skýrt op á tóftinni en rof er í veggjum hennar í austur- og norðurhorni. Hlutverk tóftarinnar er óljóst.

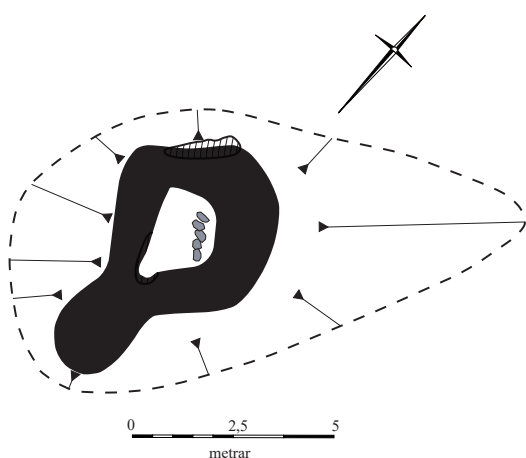
Hættumat: engin hætta

RA-434:072 *Jónasarhús* tóft óþekkt

64°00.686N 20°05.764V

“Fyrir innan Gerðið [019] er girt engjastykki frá Króktúni [436:002]. Þar eru fallnar tættur, ef nefnist Jónasarhús,” segir í örnefnalýsingu. Á örnefnakort Ingólfs Einarssonar af Skarði er Jónasarhús merkt norðan við Króktúnsgerði 073. Þar er ógreinileg tóft um 1,6 km austan við Gamla-Skarð 001 og um 1,2 km norðaustan við Skarð 003.

Tóftin er á suðvesturenda lágs hólís innan um fleiri svipaða hóla á milli nýræktaðs túns og annars túns sem er í ræktun (2012).

Jónasarhús 072, horft til suðvesturs á ljósmynd.

Tóftin virðist vera einföld og er torf- og grjóthlaðin. Hún er um 8x5 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Innanmál tóftarinnar er um 2x2,5 m. Ekki sést skýrt op á tóftinni en líklega hefur það verið á norðvesturhlið hennar. Í suðurhorni tóftar er þúst þar sem annað hólfr kann að hafa verið. Þústin er um 2x2 m að stærð. Mesta hleðsluhæð tóftar er um 0,3 m og ekki sést fjöldi umfara. Hlutverk tóftarinnar er ekki þekkt. Líklegt er að þetta hafi verið einhvers konar fjárhús og myndi þá flokkast undir beitarhús.

Hættumat: hætta, vegna jarðræktar

Heimildir: Ö-Skarð, Króktún og Skarðssel, 42; IE-Örnefnauppdráttur, Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt, Yrjur

RA-434:073 *Króktúnsgerði* örnefni

64°00.650N 20°05.769V

“Króktúnsgerði er nafn á gömlu engjastykki frá Króktúni [436:002] um 100 m norðaustur frá Skarðsbæ. Þar eru nú engar slægjur,” segir í örnefnalýsingu. Samkvæmt örnefnakort eftir Ingólf Einarsson af jörðinni var Króktúnsgerði um 1 km norðaustan við bæ 003, skammt sunnan við Jónasarhús 072.

Sléttað, flatlent tún er þar sem gerðið var.

Ekki sést til minja um Króktúnsgerði og er óvíst að hlaðið hafi verið í kringum það.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt og Yrjum, viðbætur, 9-10; IE-Örnefnauppráttur, Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt, Yrjur

RA-434:074 heimild um kálgarð

64°00.173N 20°06.591V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var tvískiptur kálgarður fast vestan við kirkjugarð 004 og fast sunnan við bæ 003.

Sléttað tún er þar sem kálgarðurinn var.

Engin ummerki sjást um kálgarða vegna sléttunar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-434:075 gata leið

64°02.224N 20°04.574V

Götur sjást um 380 m norðan við tóft 041. Á loftmynd er hægt að rekja leiðina nánast samfellt á um 1,4 km löngum kafla.

Göturnar liggja um gróna, hæðotta Skarðsheiði.

Götur á leið 075, horft til austurs.

Þar sem leiðin var skoðuð lá hún eftir grunnum skorningi milli hóla á svæði sem er 1-5 m á breidd. Mest sjást þrjár götur saman en aðallega virðist hér vera ein djúp gata sem breikkar og mjókkar eftir aðstæðum. Hún er dýpst um 0,5 m. Leiðin liggur austur-vestur. Ógróin fjárgata liggur eftir leiðinni sem er að öðru leyti gróin. Á loftmynd má sjá að leiðin liggur yfir Skarðsheiði samsíða leið 681:021. Hún liggur frá yngsta bæjarstæði Eskiholts III 472:004 til norðvesturs, litlu norðaustan við beitarhús 069 og sel 068 þar sem hún

hverfur við mörk gróðurs og uppblásturs. Ekki er ósennilegt að þessi leið hafi legið á milli Skarðssels 435:002, yngsta Eskiholts 472:004 og Merkur 469:001/002 og hefur leiðin færst til suðvesturs eftir því sem bæjarstæði Eskiholts færðist lengra til vesturs.

Hættumat: engin hætta

RA-434:076 hús útihús

64°00.210N 20°06.564V

Hlaðið hús undir þaki er um 70 m norðan við kirkju 004 og um 40 m norðan við bæ 003.

Húsið er hlaðið inn í hlíðar Arnarbælis 026 og endar nýleg hleðsla sem liggur meðfram Arnarbæli frá þinghúsi 028 hjá þessu húsi. Nýleg bygging er um 15 m NNA við húsið.

Útihús 076, horft til SSV.

Húsið er grjóthlaðið og er um 4x6 m að stærð og snýr NNA-SSV. Á NNA-gafla er timburþil og dyr á því. Það er klætt að innan með krossviðarplötum og hefur líklega verið notað sem útihús eða geymsla. Það er annað hvort fremur ungt að upplagi eða hefur verið endurbyggt. Aðeins er eitt rými innan þess. Mesta hæð veggja er um 1,3 m og sjást 6 umför í hleðslum í utanverðum veggjum á NNA-gafla. Torf er á milli umfara. Frá jörðu og upp í mæni eru um 2 m. Torf er á þaki og er þakið klætt að innan með krossvið og

tjörupappa en ekki sést hvort timbur eða bárujárn er undir torfinu.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

RA-434:077 tóft óþekkt

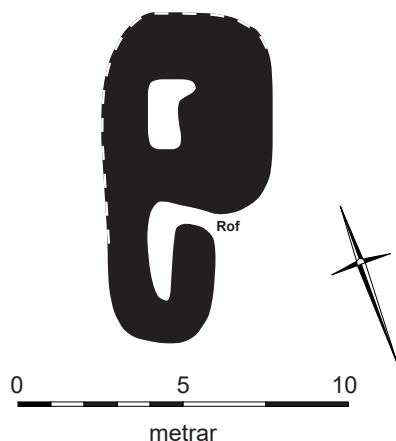
64°00.254N 20°06.379V

Sigin og ógreinileg tóft er fast suðaustan við tún, um 190 m norðaustan við yngra bæjarstæði Skarðs 003 og 40 m suðvestan við útihús 012. Hlutverk hennar er ekki þekkt en vafalaust er hún útihúsatóft.

Tóftin er á svæði sem hefur blásið upp en gróið aftur. Hraunklettur og grjót stendur víða upp úr grassverðinum.

Tóftin er grasi- og mosagróin og skiptist óljóst í tvö hólfi. Hún er 11x5 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Tóftin virðist lítillega niðurgrafin en veggir eru 0,2-0,5 m háir. Það sést í grjóthleðslum hér og þar og er hún grjót- og torfhlaðin. Í norðausturenda er lítið hólf sem er 2x1 m að innanmáli og snýr eins og tóftin óljóst op er úr því til austurs. Í suðvesturenda er annað hólf sem er 3x0,5 m að innanmáli. Það snýr einnig eins og tóftin. Op er úr því til suðausturs úr norðausturenda hólfsins. Mikið er af drasli í tóftinni.

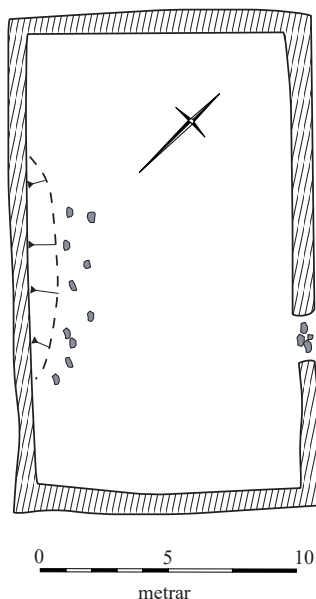
Hættumat: engin hætta

Tóft 077, horft til SSV á ljósmynd.

RA-434:078 gerði kálgarður

64°00.184N 20°06.478V

Kálgarður 078, horft til norðausturs á ljósmynd.

Ferhyrnt gerði er um 80 m austan við bæ 003. Það er á milli Arnarbælis 026 og Klofalækjar. Líklegt er að þetta sé gamall kálgarður.

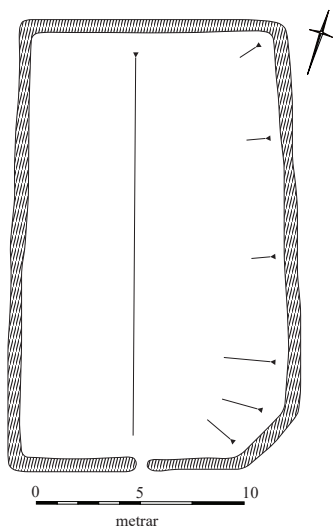
Gerðið er í mishæðóttu, gömlu túni.

Gerðið er grjóthlaðið, er um 12x20 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hleðslurnar eru 0,5-1 m á breidd og hæstar eru þær um 1 m. Mest sjást 3 umför. Hleðslurnar eru fremur óvandaðar og víða hrundar. Þetta eru virðast vera ungar minjar en aldur þeirra er ekki þekktur. Ógreinilegt op eða rof er á suðvesturlangvegg. Gerðinu hallar lítillega til suðvestur.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

RA-434:079 gerði rétt

64°00.271N 20°06.302V

Rétt 079, horft til austurs á ljósmynd.

Um 35 m austan við útihús 013 og 280 m norðaustan við kirkju 004 er gerði, hugsanlega rétt. Gerðið er í grasigróinni lág sem liggur austnorðaustur-vestsuðvestur í úfnu hrauni sem liggur samsíða túngarði 020 að sunnanverðu.

Gerðið er ferhyrnt, um 13 m breitt og 22 m á lengd og snýr NNV-SSA. Veggir eru grjóthlaðnir og eru þeir um 0,3 m á breidd og 0,3-0,8 m á hæð. Í þeim sjást 1-3 umför af hleðslugrjóti. Gerðið er fremur illa hlaðið og hraungrýti af svæðinu er nýtt í hleðsluna, létt gróið mosa og skófum. Inngangur er að sunnanverðu. Líklega er um að ræða gróflega hlaðið aðhald af einhverju tagi.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

RA-434:080 frásögn vað

64°00.013N 20°07.438V

Vað 080 á Króktúnslæk, horft til suðausturs.

Kristinn Guðnason, heimildamaður, man eftir vaði á Króktúnslæk, um 300 m suðvestan við Króktún 436:002 og um 700 m suðvestan við bæ 003. Líklega var vaðið á leið 681:027 sem lá frá Stóruvöllum RA-462, yngri bæjarstæði Fellsmúla 437:003 og 437:011, um Skarð 003 og áfram til norðurs að Þjórsá.

Litlar flúðir eru í læknum þar sem farið var yfir hann á vaði. Suðausturbakki lækjarins er aflíðandi og gróinn en norðvesturbakinn er allbrattur á þessum stað.

Vaðið hefur að líkindum verið bílfært. Ekki

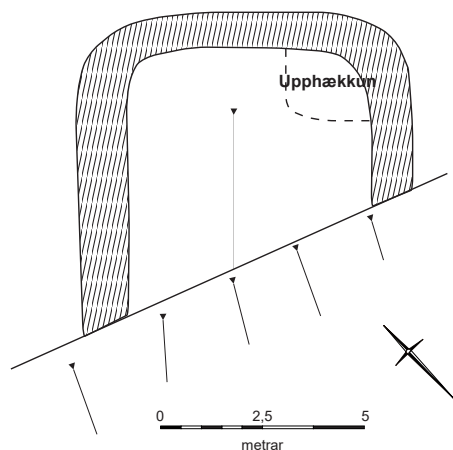
sjást götur liggja að því eða frá því vegna túnræktunar og ekki sjást skýr ummerki við vaðið um að þar hafi verið farið yfir lækinn.

Hættumat: engin hætta

RA-434:081 tóft rétt

64°00.311N 20°07.215V

Réttartóft er á hól suðvestan undir litlum kletti um 560 m norðvestan við Skarð 003 og 10 m

Réttartóft 081, horft til norðausturs á ljósmynd.

ofan og norðvestan við þjóðveg.

Hóllinn sem tóftin er á er gróinn en vestan við hann er flag sem er að gróa upp.

Réttin er grjóthlaðin og einföld. Hún er 10x8 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Suðvesturhluti tóftarinnar er raskaður vegna vegagerðar. Réttin gæti haft tvö byggingarstig. Ofan á breiða, grasigróna eldri veggir eru mjórrir og yngri grjóthlaðnir veggir. Samtals eru veggirnir um 0,5-1,2 m á breidd og 0,5 m á hæð. Mest sjást 3 umför hleðslu. Mögulega er op á tóftinni á miðjum norðausturvegg en það getur líka verið rof.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

RA-434:082 *Húshólsklif* örnefni leið 64°02.613N 20°07.120V

“Milli Nóngrjóts og Stóra-Húshóls [sjá 014] heitir Húshólsklif,” segir í örnefnalýsingu. Húshólsklif er um 700 m suðvestan við Gamla-Sel 435:001 og liggur það til suðvesturs upp úr Húshólsdal 014. Örnefnið Húshólsklif gefur til kynna að leið hafi legið um það og líklegt að sú leið hafi legið að Hvammi frá Gamla-Seli, Yrjum, Ósgröf og Skarfanesi.

Húshólsklif er grunnt skarð milli grýtttra og blásinna hóla eða ása. Mikil jarðvegseyðing er á þessu svæði og er moldarsvað í klifinu.

Engin ummerki um götur sjást í Húshólsklifi eða í nágrenni þess vegna jarðvegseyðingar.

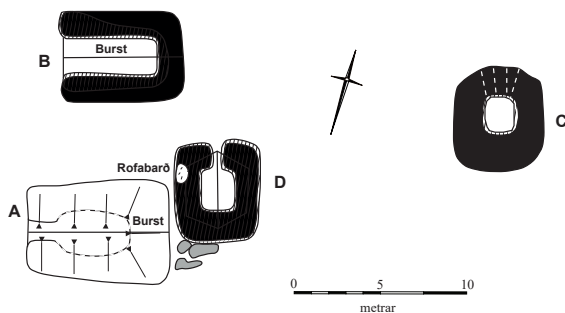
Heimildir: Ö-Skarð, Króktún og Skarðssel, 40

RA-434:083 hús útihús 64°00.218N 20°06.408V

Þrjú hús og tóft eru um 80 m suðaustan við 008 og 150 m norðaustan við kirkju 004.

Húsin standa í grasigróinni dæld í úfnu hrauni sem liggur í norðaustur-suðvestur um 50 m suðaustan við bæjarrannann.

Þrjú hús standa undir þaki og að auki er ein tóft þar sem þak er hrunið. Húsin eru torf- og grjóthlaðin með þaki úr torfi og bárujárn. Hraungrýti er nýtt í hleðslurnar. Veggir eru 1-1,5 m á hæð og 2 m á breidd og grasigrónir. Tóft A er reykkofti. Veggir hennar eru nokkuð rofnir að vestsuðvestan. Í austurhluta þess er timburþil og hurð. Hús B hefur bárujárnsþak og timburgrind. Huganlega er um að ræða jötuhaus því inni í því eru timburleifar sitt hvoru megin við vegg. Tóft

Uppdráttur af útihúsum 083. Á ljósmynd til hægri sjást hús A og B, horft til suðausturs.

Tóft 083C, horft til suðausturs.

Útihús 083D, horft til suðurs.

C er um 20 m norðaustan við hús B og 20 m norðnorðaustan við hús A. Veggir eru 1,5-2 m á breidd og 0,5-1,2 m á hæð. Þak er hrunið ofan í tóftina og er í henni timbur, bárujárnsbrak og torf. Að innan eru veggir tóftarinnar 0,2-0,5 m á hæð. Gengið er inn að norðvestanverðu. Veggir eru grasigrónir en hleðslugrjót sést í þeim að innan. Rofabörð eru ofan á veggjum. Hurð eða timburpil með hurð hefur verið á gaffli tóftarinnar. Hús D er undir þaki og hefur grjóthlaðna vegg, ekkert torf er á milli grjóthleðslna. Þeir eru 1,5 m á breidd og 1,5-2 m á hæð og hafa 6-8 umför af hleðslugrjóti. Inngangur er um 1,5 m á hæð. Timburleifar eru inni í húsinu.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

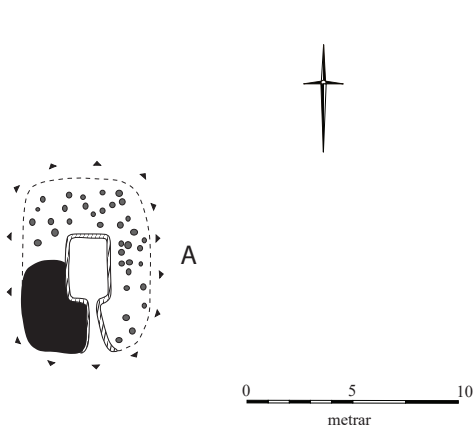
RA-434:084 tóft fjárskýli

64°02.814N 20°06.241V

Tóft og þúst eru undir háspennumastri um 380 m vestan við Erlendartóttir 070 og 65 m suðaustan við Gamla-Sel 435:001. Línuvegur liggur 20-30 m norðan við minjarnar.

Minjarnar eru á lágu hól í uppblásnu hrauni sem tekið er að gróa á ný.

Minjarnar eru á svæði sem er um 30x15 m að stærð og snýr nálega austur-vestur. Tóft A er vestast á svæðinu. Hún er torf- og grjóthlaðin og er einföld. Tóftin er um 8x6 m að stærð og snýr nálega norður-suður. Op er á henni til suðurs. Mesta hleðsluhæð er um 1 m og mest sjást 5 umför. Þúst B er um 20 m ANA við tóft A. Hún er úr gróti og torfi og sjást hleðsluleifar á einum

Tóft og þúst 084.

Tóft 084A, horft til norðurs.

stað. Þar eru 3 umför greinanleg. Þústin er um 3x4 m að stærð og snýr austur-vestur. Hæst er hún um 1 m. Líklega eru þessar minjar leifar af fjárskýlum en ekki er útilokað að um útihús frá Gamla-Seli sé að ræða.

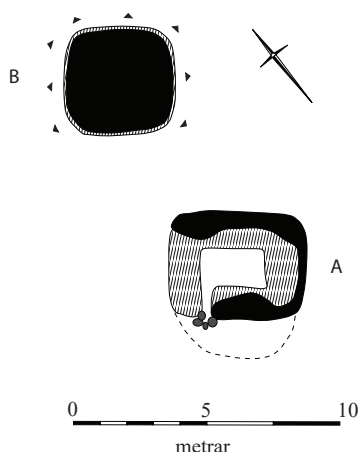
Hættumat: engin hætta

RA-434:085 tóft óþekkt

64°03.279N 20°05.021V

Tóft og þúst eru utan í norðvesturjaðri Bæjarness, um 5,3 km NNA við Gamla-Skarð 001 og um 130 m suðvestan við tóft 096.

Minjarnar eru grónu svæði á mörkum gróðurlendis og uppblásturssvæðis sem er grýtt og sendið.

Tóft og þúst 085, horft til norðvesturs á ljósmynd.

Minjarnar eru á svæði sem er um 12x9 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Tóft A er í suðvesturenda svæðisins. Hún er einföld og er torf- og grjóthlaðin. Tóftin er um 5x4 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Dýraop er í vesturhorni tóftarinnar. Mesta hleðsluhæð er um 0,6 m og sjást 4 umför hleðslu. Tóftin er lyngi vaxin og gróin. Um 3 m norðaustan við tóft A er þúst B. Hún er um 4x4 m að stærð og er um 0,5 m á hæð. Á jöðrum þústarinnar sést í grjót en ekki sést innri brún veggja og gróið er yfir þústina. Hún er á lágrí hæð og er stórgrýti í kringum hana nema til suðvesturs. Grjótið kann að vera hrun úr hleðslum en gæti líka verið náttúrulegt. Ekki sést móta fyrir opi á þústinni. Hlutverk minjanna er ekki þekkt.

Hættumat: engin hætta

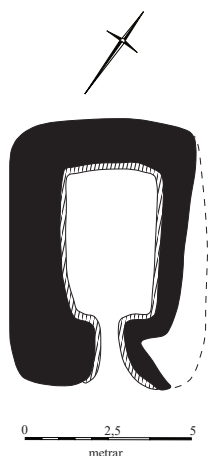
RA-434:086 tóft óþekkt

64°03.322N 20°04.891V

Tóft er nærri norðvesturjaðri Bæjarness um 130 m norðaustan við tóft og þúst 085 og um 5,4 km NNA við Gamla-Skarð 001.

Tóftin er í hæðóttum móa sem vaxinn er lyngi.

Tóftin er um 6x8 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er einföld og er torf- og grjóthlaðin. Dýraop er á suðausturgafli. Mesta hleðsluhæð er um 0,5 m utanmáls. Við dýraopið sjást 5 umför hleðslu en færri umför eru annarsstaðar. Rof er komið í veggj aðallega norðvestur-

Tóft 086, horft til suðvesturs á ljósmynd.

og norðausturveggi. Þar er mestallt torf horfið. Hlutverk tóftarinnar er óljóst.

Hættumat: engin hætta

RA-434:087 *Lindargil* heimild um leið

64°00.788N 20°07.774V

Lindargil 087, horft til suðausturs.

Á örnefnakorti er merktur stígur upp á Skarðsfjall við Lindargil. Samkvæmt heimildamanni var þessi leið farin af biskupum.

Gilið liggur norðvestur-suðaustur niður í Kambsgil þar sem komið var upp.

Ekkert sést til götuslóða í giliinu.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: IE-Örnefnauppráttur, Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt, Yrjur

RA-434:088 *Háavarða* varða samgöngubót

64°01.343N 20°07.111V

Háavarða 088, horft til ASA.

Varða er um 1,3 km norðaustan við vörðu 027 og um 2,2 km norðan við kirkju 004.

Varðan stendur á hæsta punkti Skarðsfjalls á ávöllum þursabergsstapa.

Varðan er hlaðin úr hraungrýti og brotabergi. Hún er tæplega 1,2 m á hæð og er best lýst sem grjóthrúgu, engin sérstök umför eru greinanleg. Varðan er 1,5x1,5 m að grunnflatarmáli, þríhyrningslaga og snýr í vestnorðvestur-austsuðaustur. Að ofan er flatarmál hennar 1,5x0,2-0,5 m. Grjótið í

botni vörðunnar er vel mosagróid.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: IE-Örnefnauppdráttur, Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt, Yrjur

RA-434:089 *Markvarða* örnefni landamerki

Í örnefnalýsingu er skrá yfir landamerki frá 1887: “Borgarbæli [462:024] í Stóra-Víxlahnúk [sjá 046], þaðan í Miðfell [sjá 027] þar sem það er hæst, þaðan í Gildruhól [015], þá í Húshól [sjá 014], þaðan beint í Þjórsá “móts við mitt Kistufell”, síðan ræður Þjórsá fyrir austan alla hólma og sker norður á móts við [M]arkvörðu, sem er skammt fyrir sunnan Yrjur [RA-433]. Þaðan beint í Fagurhól [sjá 038], þaðan beint í Markhól [sjá Vörðuhól 057], sem er skammt fyrir vestan Eskiholt [RA-471]; þaðan beint í vörðu [039], sem stendur á svokölluðum Hrísum, þaðan beint í vörðu [034] þá, sem stendur á hól vistantil við Vatnsskarð, þaðan beint í Litlabæli, þaðan beint í Borgarbæli.” Ekki er ljóst hvar Markvarða er og fannst hún ekki á vettvangi. Ekki er útilokað að hún sé á hólum sem Árnatóft 433:008 er við í landi Yrja. Um hólinn er sagt að uppi á honum séu nokkrir steinar. Staðurinn var ekki skoðaður á vettvangi því að Árnatóft fannst ekki þá en við yfirferð loftmynda á úrvinnslustigi sáuust tóftir vestan við hól sem er 940 m norðaustan við Fagurhól 038 og 890 m suðvestan við Yrjar 433:001. Er önnur þeirra Árnatóft.

Heimildir: Ö-Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt og Yrjur, viðbætur, 3

RA-434:090 hleðsla óþekkt

64°01.025N 20°04.559V

Hleðsla 090, horft til vesturs.

Lítill hleðsla er fast norðaustan við merkjagirðingu milli Skarðs og Stóra-Klofa, á stórum hól suðvestanvert við Vatnsskarð. Hún er um 200 m austan við Kompuhús 019 og um 2,6 km ANA við Gamla-Skarð 001. Landamerkjavarða 040 var á svipuðum stað og ekki er útilokað að grjót úr henni hafi verið notað í hleðsluna en engin ummerki um vörðuna sjást lengur.

Hleðslan er á milli tveggja stórra bjarga á stórum uppblásnum hól.

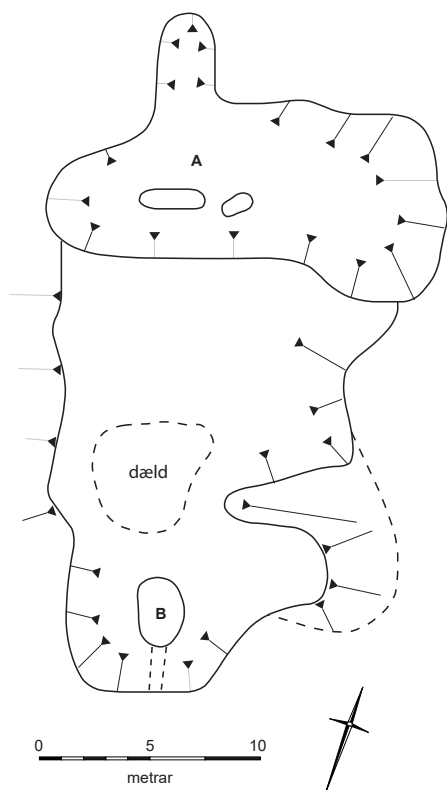
Hleðslan er um 1,2x0,4 m að stærð og snýr norður-suður. Hún er um 0,3 m á hæð og sjást 2 umför í henni. Hlutverk hleðslunnar er óljóst en mögulega hefur hún myndað aðhald eða skjól með stóru björgunum við sinn hvorn enda hennar.

Hættumat: engin hætta

RA-434:091 þúst óþekkt

64°00.284N 20°08.210V

Þústir eru um 220 m sunnan við Hátún 436:001, 320 m NNV við Svörturétt 025 og um 1,35 km vestan við kirkju 004.

Þústir 091, horft til suðausturs á ljósmynd.

Minjarnar eru við grasigrónar rætur Víxlahnúks. Brekkan hallar 5-10° í suðsuðaustur. Þær eru beint fyrir neðan grasigróinn rima sem liggur NNV-SSA og suðaustan við 3 m háa grasigróna strýtu upp við kletta.

Þústirnar eru grasigrónar og er ekki hægt að útiloka að um náttúrumyndun sé að ræða. Þúst B er neðst í rímanum en þúst A um 20 m norðnorðvestar og ofar. Þústirnar eru grafnar ofan í rimann. Ekkert hleðslugrjót er sjáanlegt. Þústirnar eru um 0,5-1 m háar að utanverðu. Dæld í þúst A er tæplega 0,3 m djúp og dæld í þúst B 0,4-0,5 m djúp. Þústirnar eru vel grasi- og mosagrónar.

Hættumat: engin hættu

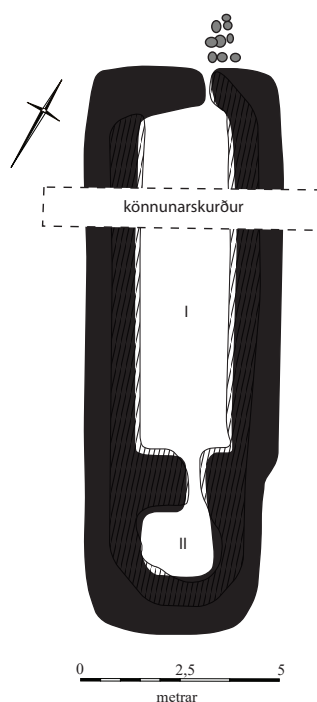
RA-434:092 tóft beitarhús

64°03.227N 20°06.451V

Fjárhústóft er á bökkum Þjórsár um 130 m ANA við tóft 071, 980 m norðaustan við Skarðssel 435:002 og 4,9 km NNA við Gamla-Skarð 001. Á þessum stað er merkt ærhús á örnefnakort Ingólfs Einarssonar.

Tóftin er í grasgefnu mólendi sem einkennist af hæðum og lægðum. Stutt er í uppblástursgeira til suðvesturs.

Tóftin er um 14x5 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er hlaðin úr grjóti og torfi og er tvískipt. Dyraop er á tóftinni á norðvesturgafli. Mesta hæð veggja er um 1,1 m í norðvesturenda og mest sjást 7 umför hleðslu. Suðausturendi tóftarinnar er grafinn inn í lága, aflíðandi brekku. Hólf I er í norðvesturenda. Það er um 8,5x2 m að innanmáli og snýr eins og tóft. Það var fjárhúshluti tóftarinnar en ekki sjást ummerki um jötur eða garða í því. Úr hólfi I er dyraop sem heldur sér nokkuð vel til suðausturs í hólfi II. Þar var hlaða. Hólf II er nokkuð samansigið og er um 1,5x2 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Ekki sést mikið grjót í veggjum þess enda er það að mestu leyti grafið inn í halla. Hólf II er ekki dýpra en hólfi I eins og oft er um hlöður í beitarhúsum. Árið 2009 grófu fornleifafræðingar hjá Fornleifafræðistofunni könnunarskurði

Beitarhúsatóft 092, horft til suðausturs á ljósmynd.

Þvert í gegnum tóftina í hólfi I og framan við dyr inn í sama hólfi. Rannsóknin var hluti af mótvægisáðgerðum vegna fyrirhugaðra virkjunarframkvæmda í Þjórsá. Markmiðið var að komast að því hvort eldri mannvirki leyndust undir tóftinni. Það reyndist ekki vera en ummerki um endurgerð var hægt að greina. Einn nagli fannst í skurðinum framan við tóftina.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: IE-Örnefnauppdráttur, Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt, Yrjur; BFE: LV2010/003, 26-27

RA-434:093 kuml legstaður

64°03.519N 20°05.040V

Í bókinni Kuml og haugfé segir: “Sumarið 1932 komu í ljós mannabein í uppblæstri í svonefndu Karlsnesi fyrir norðan Skarðsfjall, allnærri Þjórsá, skammt fyrir neðan Hagavað [048]. Land er þar allt blásið á mjög stóru svæði, og hraun, sem undir er, víða orðið bert. Ekki er vitað til, að bær hafi nokkru sinni verið þarna í nánd. Næsti bær er Skarðssel [RA-435], sem stóð norðan undan Skarðsfjalli.” Bjarni F. Einarsson leitaði kumlsins árið 2001 í tengslum við deiliskráningu fornminja vegna fyrirhugaðra virkjunarframkvæmda í Þjórsá. Hann fann ekki óyggjandi ummerki um kumlið en þó fann hann bein og skammt frá því eina perlu úr rauðum, grófum sandsteini með boruðu gati. Kumlið var talið í mikilli hættu vegna lóns ef verður af virkjunarframkvæmdum. Árið 2009 gróf Fornleifafræðistofan 10 prufuholur á Karlsnesi í nágrenni þess staðar sem kumlið fannst á. Markmiðið var að leita að fleiri kumlum á svæðinu en sú leit reyndist árangurslaus. Nákvæm staðsetning kumlsins er ekki lengur þekkt en það hefur verið um 1,6 km norðaustan við Gamla-Skarð 435:001 og um 2,8 km vestan við Yrjar 433:001. Tóftir 433:049 eru í norðausturenda Bæjarness og var kumlið 700 m vestan við það. Bjarni F. Einarsson taldi þær vera leifar af býli og er það þá næsti bær við kumlið.

Kumlstæðið er á uppblásnu svæði þar sem sandur og grjót er innan um blásna hraunhóla. Í Kuml og haugfé segir enn fremur um kumlið: “Lægð var í hrauninu, þar sem beinin fundust. Voru þau að mestu óhreyfð, er Matthías Þórðarson rannsakaði kumlið 1932. Maðurinn hafði verið lagður á bakið, höfuð lítið eitt hærra en búkurinn. Tekin hafði verið gröf, 2 m að l. og 75 sm að br., ofan að dökku vikurlagi, en ekki er getið um grjót í kumlinu. Gröfin snéri NV-SA, höfuð í suðausturenda. Hægri fótur hafði verið lagður yfir hinn vinstri fyrir neðan hné, vinstri hönd og framhandleggur þversum yfir bakið, hægri framhandleggur upp með upphandlegg og höndin við hálsinn og hefur sennilega haldið um spjótsskaft, sem nú er horfið. Beinin voru úr fremur ungum karlmanni. Haugfé (14. mynd): 11354. Spjót, sem helzt er að skipta í flokk hinna einkennasnauda spjóta frá seinni hluta 10. aldar, Sverd, bls. 34-36. Var við fætur líkinu. 11355-56. Tvö met úr blýi, annað flatt og kringlótt, hitt aflangur ferstrendingur. 11357-59. Þrjár sörvistölur, ein úr hvíttri, holóttri steintegund, önnur úr rafi, þriðja úr grænu gleri með hvítum röndum. Höfðu verið um háls manningum. 11360. Lítil steinn, glær og ferstrendingur.- Smáhlutirnir, aðrir en sörvistölurnar, munu hafa verið í þússi mannsins. 11361. Hnífur, lítilfjörlegar leifar. Við hægri mjöðm.”

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: KEKH 2000, 66-67; BFE: LV2002/089; BFE: LV2010/003, 29

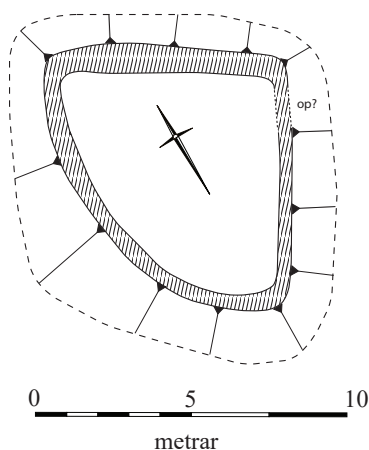
RA-434:094 tóft óþekkt

64°03.446N 20°05.138V

Grjóthlaðin tóft er efst á lágum hól um 130 m suðvestur af Þjórsá í Vesturhrauni á milli Karlsness og Bæjarness. Hún er um 210 m vestan við tóft 095 og um 5,6 km NNA við Gamla-Skarð 001. Tóftin er á uppblásnu svæði, grýttu og sendnu.

Tóftin er um 8x9 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hún er einföld og grjóthlaðin sem fyrr segir. Frá norðurhorni tóftar liggur veggur í boga meðfram hólbrún að suðurhorni hennar. Aðrir veggir eru beinir. Ólóst op er fast suðvestan við austurhorn tóftarinnar. Mesta hleðsluhæð er um 0,6 m og sjást 3-5 umför. Hlutverk tóftarinnar er ekki þekkt.

Hættumat: engin hættu

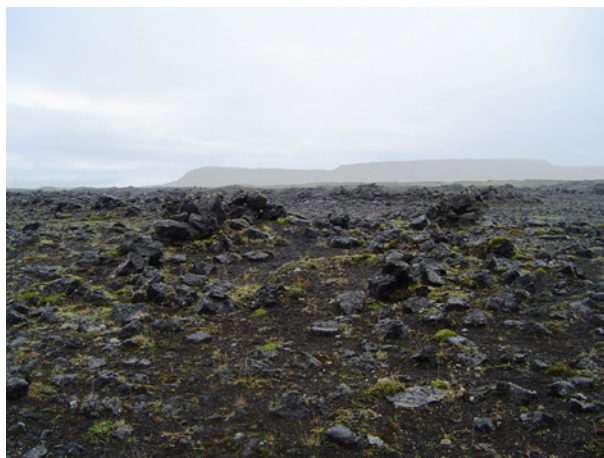
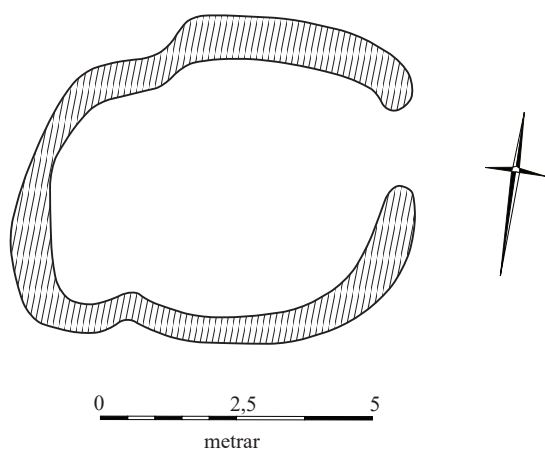

Tóft 094, horft til norðvesturs á ljósmynd.

RA-434:095 tóft óþekkt

64°03.403N 20°04.898V

Grjóthlaðin tóft er í Vesturhrauni á milli Karlsness og Bæjarness, um 210 m austan við tóft 094 og um 5,6 km NNA við Gamla-Skarð 001.

Tóft 095, horft til vesturs á ljósmynd.

Tóftin er á uppblásnu svæði, grýttu og sendnu.

Tóftin er um 6x7 m að stærð og snýr ANA-VSV. Hún virðist vera einföld. Veggir tóftarinnar eru einhlaðnir og er mesta hleðsluhæð um 0,5 m og sjást mest 2 umför. Hlutverk tóftarinnar er ekki þekkt.

Hættumat: engin hætta

RA-434:096 Skarðstangi kuml legstaður

64°03.681N 19°52.924V

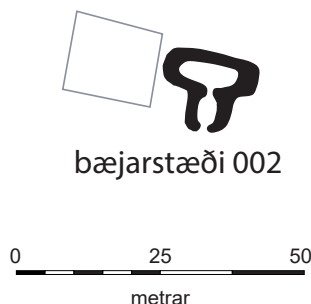
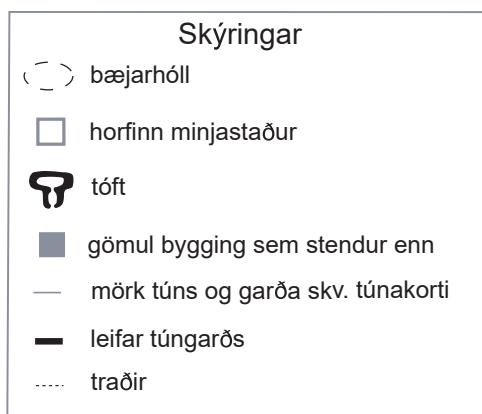
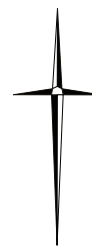
Í bókinni Kuml og haugfé segir: “Í júní árið 1989 gengu nokkrir ferðamenn fram á uppblásin mannabein í Merkurhrauni og rannsakaði Guðmundur Ólafsson staðinn 1. júlí sama ár. Í austur frá Þjórsá liggur um eins kílómetra löng og um 50 m breið grastunga sem nefnist Skarðstangi. Beininn fundust í uppblásinni hraunlæg, skammt frá vegarslóða sem þar liggur og um 5 m norðan við Skarðstanga.” Í skýrslu Guðmundar Ólafssonar um rannsóknina er kumlið sagt vera við Miðtanga og á korti er það merkt á milli Miðtanga og Lambhaga í landi Skarfaness. Allar staðarlýsingar og ljósmyndir styðja það hins vegar að kumlið hafi fundist við Skarðstanga sem er talsvert austar en Miðtangi. Staðurinn var ekki skoðaður á vettvangi þegar aðalskráning fornleifa fór fram árið 2012. Næsta þekkta býli við kumlfundinn er Skógarkot 064 sem er 1,8 km VNV við kumlið en ekki er vitað frá hvaða býli kumlbúinn var. Skarðstangi er ekki lengur innan jarðarinnar Skarðs en hann er á landsvæði sem tilheyrði Skarði fyrr á öldum skv. landamerkjalyðingu frá 1687 (sjá t.d. 034) og er því kumlið skráð undir þeirri jörð.

Í umfjöllun um kumlfundinn í bókinni Kuml og haugfé segir: “Við uppgröft kom í ljós gröf sem sneri NV-SA og var um 160-180 sm löng, um 60 sm breið við axlir og 66 sm til fóta. Ekki verður nú sagt um upphaflega dýpt grafarinnar, enda jarðvegur ofan af henni blásinn - þó var sýnilegur niðurgröftur um 50 sm djúpur í miðju en grynri til beggja enda. Í gröfinni fundust

sæmilega varðveitt bein úr fullorðnum einstaklingi, líklega konu, samkvæmt greiningu Hildar Gestsdóttur. Hefur konan verið lögð á bakið, með höfuð í SA-enda, hendur í skaut, fætur beinir. Svo virðist sem torf hafi verið lagt í botn grafarinnar og ofan á líkið. Ofan á torfinu mátti sjá vott af tréleifum, eins og fjalir hefðu verið lagðar ofan á hina látnu. Þar ofan á voru síðan enn grastorfur og mátti sjá gjóskulög í torfinu. ... Engir gripir komu fram við rannsókn á vettvangi, en við beinagreiningu fann Jón Steffensen brot úr kambí og beinhólk sem virðist hafa verið nálhús.”

Heimildir:KEKH 2000, 60-61; GÓ 2005, 3

Túnakort Skarðssels

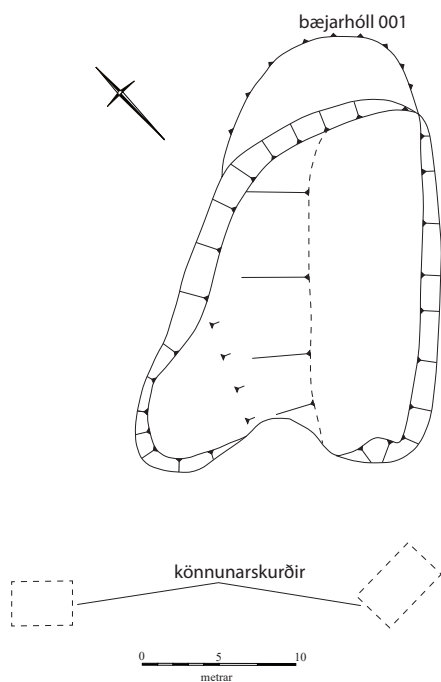
Kort sem sýnir minjar í túni yngsta bæjarstæðis Skarðssels. Byggt á túnakorti frá 1917.

RA-435 Sel

Hjáleiga frá Skarði. 1711 segir að hjáleigan hafi verið byggð fyrir elstu manna minni. JÁM I, 293. “Skarðssel er eyðijörð, óskipt úr Skarðstorfu, forn að byggingu, ein af Skarðshjáleigunum. Var 5 hundruð að fornu mati. Lá undir miklum áflöllum af sandi og fór í eyði 1935.” SB V, 199. 1711: “Slægjum, sem voru, hefur blástur sandur spilt og liggur það lítið sem eftir er undir ágangi, jafnvel eyðileggingu. Líka grandar gil nokkurt úr fjallinu, sem í leysingu og vatnsgágni rennur í húsin, so stórt skaðavon er, ef ekki væru athugi á hafður. Beitolandinu grandar og stórum blásturs sandur.” JÁM I, 293 1917: Garðar 200 m²

RA-435:001 *Gamla-Sel* bæjarhóll bústaður 64°02.832N 20°06.309V

Í skrá yfir eyðibýli í Landsveit eftir Brynjúlf Jónsson sem birtist í Árbók Hins íslenska fornleifafélags árið 1898 segir: “Skarðssel stóð við norðurenda Skarðsfjalls. Það var flutt undan sandfoki vestur á bakka Þjórsár nú fyrir 2 árum, er þetta er ritað [sjá 002].” “Norðvestan við Austurhraun tekur við grastunga, er Bæjarnes nefnist. Mun nesið draga nafn af því, að fremst í því stóð bærinn að Skarðsseli fyrr á tímum, heitir þar nú Gamla-Sel,” segir í örnefnalýsingu. “Norðaustur frá Skarðsfjalli er Skarðsheiði að framanverðu en Yrjaheiði ofar. Suðaustan þessara grösugur hólóttu heiða er sandorpið hraun, nefnt Gárinn, og norðvestan heiðarinnar er einnig blásið hraun til norðausturs, að Þjórsá. Mjó gróðuræma utanvert við miðju hraunsins skiptir því í Austur- og Vesturhraun, en grasræman heitir Bæjarnes, og í suðurenda þess, rétt við norðurtagl Skarðsfjalls, er Gamlasel, þar sem bærinn Skarðssel stóð til 1895, en var þá fluttur að

Gamla-Skarðssel 001, horft til norðurs á ljósmynd.

Þjorsá á gróðurspildu norðvestur

af Skarðsfjalli. ... Skarðssel [002] fór í eyði 1935,” segir í Sunnlenskum byggðum. Gamla-Sel er um 1,1 m suðaustan við Skarðssel 002 og um 4,2 km norðaustan við Skarð 434:001. Tóft og þúst 434:101 eru um 60 m suðaustan við Gamla-Sel og eru mögulega útihús frá þeim bæ.

Minjar um Gamla-Sel eru í suðvesturenda Bæjarness, mjórrar gróðurræmu sem enn er óblásin og liggur frá Þjorsá að Skarðsfjalli. Tvær háspennulínur liggja yfir bæjarstæðið og línuvegur liggur fast suðvestan við það.

Enn sjást leifar af bæjarhól Gamla-Sels. Hann er grasi gróinn og flatur að ofan. Bæjarhóllinn er um 28x18 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hæsti hluti hólins er um 22x6 m að stærð og þar er mesta hæð um 1 m. Bratt er fram af hólnum til suðausturs. Þessi hæsti hluti hólins er fremur flatur en aðeins íhvolfur. Ógróið rof er í norðausturenda hólins. Hóllinn lækkar til norðvesturs. Í vesturhorni hans er þúst sem er um 6x6 m að stærð og hæst um 1 m. Ekki sjást önnur óyggjandi ummerki um mannvirki á þessum stað en líklegt er að eitthvað sé af þeim undir sverði þó að þær sjáist ekki lengur á yfirborði. Þegar Búrfellslína 3A var lögð um Landsveit árið 1998 stóð til að reisa mastur á bæjarhól Gamla-Sels. Fjórar prufuholur voru gerðar í hólinn til að kanna jarðlög á svæðinu og var komin niður á mannvist í þeim öllum. Bjarni F. Einarsson gerði í framhaldinu rannsókn þar sem grafið var niður á óhreyfða jörð í öllum holunum. Niðurstöður rannsóknarinnar eru í stórum dráttum þær að búseta í Gamla-Seli hafi hafist rétt eftir 1721 og staðið til 1895.

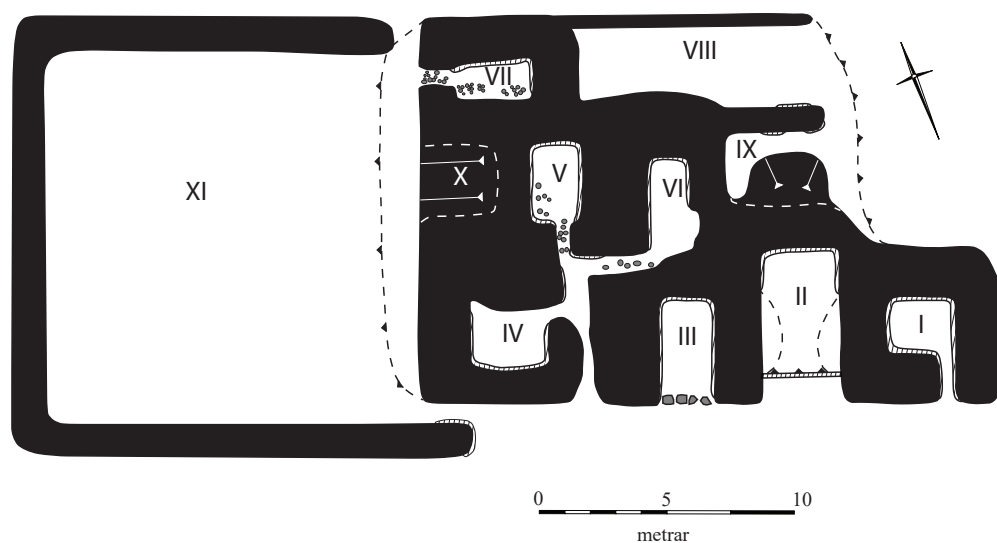
Hættumat: hættu, vegna vegagerðar

Heimildir:BJ: “Skrá yfir eyðibýli í Landsveit ...” Árbók 1898, 3; Ö-Skarð, Króktún og Skarðssel, 39; SB V, 130; Túnakort 1917; BFE: Goðasteinn 2004, 72-73, 99

RA-435:002 *Skarðssel* bæjarstæði bústaður

64°03.019N 20°07.556V

Í skrá yfir eyðibýli í Landsveit eftir Brynjúlf Jónsson sem birtist í Árbók Hins íslenska fornleifafélags árið 1898 segir: “Skarðssel stóð við norðurenda Skarðsfjalls [sjá 001]. Það var flutt undan sandfoki vestur á bakka Þjórsár nú fyrir 2 árum, er þetta er ritað.” “Framarlega í Karlsnesi, á bökkum Þjórsár, stendur bærinn að Skarðsseli,” segir í örnefnalýsingu. “Norðaustur frá Skarðsfjalli er Skarðsheiði að framanverðu en Yrjaheiði ofar. Suðaustan þessara grösugu hólóttu heiða er sandorpið hraun, nefnt Gárinn, og norðvestan heiðarinnar er einnig blásið hraun til norðausturs, að Þjórsá. Mjó gróðuræma utanvert við miðju hraunsins skiptir því í Austur- og Vesturhraun, en grasræman heitir Bæjarnes, og í suðurenda þess, rétt við norðurtagl Skarðsfjalls, er Gamlasel [001], þar sem bærinn Skarðssel stóð til 1895, en var þá fluttur að Þjórsá á gróðurspildu norðvestur af Skarðsfjalli. ... Skarðssel fór í eyði 1935,” segir í Sunnlenskum byggðum. Skarðssel er um 1,1 km norðvestan við Gamla-Sel 001. Bæjarhúsin eru einu húsin sem sýnd eru á túnakorti fyrir jörðina frá 1917 en í túninu má enn sjá sex tóftir (003-006, 009-010), gerði 007 og lítilsháttar leifar af túngarði 008. Ætla má að þessar minjar séu frá því eftir að túnakortið var gert. Minjarnar eru engu að síður skráðar þar sem þær eru órjúfanlegur hluti af minjaheildinni í túni Skarðssels og eru til vitnis um síðasta búsetuskeið á jörðinni.

Bæjartóft og kálgarður á yngsta bæjarstæði Skarðssels 002.

Bæjarstæðið er á grasgefnum og fremur flatlendum bakka Þjórsár. Túnið er fremur harðlent. Bæjartóftin er hlaðin úr torfi og grjóti. Hún er um 39x17 m að stærð og snýr VNV-ANA. Tóftin skiptist í 10 hól og er einn sambyggður kálgarður við VNV-enda hennar. Kálgarðurinn XI er um 14x14 m að innanmáli. Op er á honum í suðurhorni og einnig í austurhorni. Opið í suðurhorni virðist upprunalegt en hitt opið virðist vera rof í kálgarðsvegginn þar sem hann tengdist bæjartóftinni. Gengið er inn í bæjartóftina úr SSV um samansigin göng. Á vinstri hönd er hól IV sem er um 3x2,5 m að innanmáli. Op er á því til ASA inn í göngin og það snýr ASA-VNV. Við NNA enda ganganna er gengið inn í hól V sem er um 3x2 m að innanmáli og

Bæjartóft 002, horft til suðurs.

Hólf 1-IV í bæjartóft 002, horft til NNA.

snýr NNA-SSV. Grjót hefur hrunið í dyraopið inn í það. Á hægri hönd við enda ganganna er hólf VI. Það er um 4x1,5-2 m að innanmáli, snýr NNA-SSV. Það mjókkar til NNA. Ekki er gengt inn í fleiri hólf úr göngunum. Í bæjarröðinni ASA við göngin er hólf III sem er um 4x2 m að innanmáli og snýr NNA-SSV. Ekki er hlaðinn veggur fyrir SSV hlið þess. Hólf II er svo VSV við hólf III í bæjarröðinni. Það er niðurgrafið um 1,5 m og er um 5x3 m að innanmáli, snýr NNA-SSV. Ekki er hlaðinn veggur fyrir SSV hlið þess. ASA við hólf II er hólf I sem er síðasta hólfíð í bæjarröðinni. Það er um 2x2,5 m að innanmáli, snýr ASA-VNV. Op er inn í það í suðurhorni. NNA við hólf II er hólf IX. Það er um 2,5x4 m að innanmáli en er hálfhúllt af grónu hruni. Hólfíð snýr ASA-VNV. Ekki er hlaðinn veggur fyrir ASA hlið. NNA við hólf XI er hólf VIII. Það er líklega heystæði en NNA-hlið þess er afmörkuð af mjög lágum og mjóum torfvegg og ekki er veggur á ASA-hlið. Hólfíð er um 10x3 m að innanmáli og snýr ASA-VNV. VNV við hólf VIII er hólf VII. Það er um 3,5x1,5 m að innanmáli og snýr ASA-VNV. Dyraop er á því á VNV-hlið. Ógreinilegt hólf X er SSV við hólf VII og VNV við hólf V. Það er um 3x3 m að innanmáli. Ekki er hlaðinn veggur fyrir VNV hlið þess. Hólfíð er grunnt og hallar til VNV. Ekki virðist hafa verið þak á því eða að fyllt hefur verið upp í það. Mesta hleðsluhæð tóftar er um 1,4 m. Mest sjást 13 umför í hólfí II sem er niðurgrafið sem fyrr segir. Engin uppsöfnun er á bæjarstæðinu enda stóð búseta stutt á þessum stað. Minjar í túni Skarðssels voru skráðar árið 2002 vegna mats á umhverfisáhrifum Núpsvirkjunar í Þjórsá. Voru allar minjar í túni yngsta bæjarstæðis Skarðssels taldar í mikilli hættu vegna lóns ef verður af virkjunarframkvæmdum.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir:BJ: “Skrá yfir eyðibýli í Landsveit ...” Árbók 1898, 3; Ö-Skarð, Króktún og Skarðssel, 40; SB V, 130; Túnakort 1917; BFE: LV2002/089, 5

RA-435:003 tóft útihús

64°03.010N 20°07.544V

Lítil tvískipt tóft er um 7 m vestan við bæjartóft 002 og um 60 m norðan við tóft 004.

Tóftin er í harðlendu túni á fremur flatlendum bakka Þjórsár.

Tóftin er um 6,5x3,5 m að stærð og snýr austur-vestur. Hún skiptist í tvö hólf og virðist vera torfhláðin. Hólf I er í austurenda tóftarinnar og er mun skýrara en hólf II. Það er um 2,5x2,5 m

Útihústóft 003, horft til suðurs á ljósmynd.

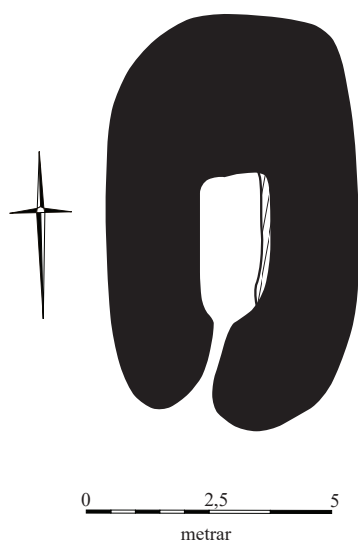
að innanmáli. Dyraop er á því í norðvesturhorni. Hólf II er í vesturenda tóftarinnar. Það er um 2x2 m að innanmáli en ekki er sýnilegur veggur fyrir norðurhlið. Mesta veggjabreidd er um 0,5 m og í austurhlutanum er mesta veggjahæð um 0,5 m en í vesturhlutanum eru veggir hæstir um 0,3 m. Hlutverk tóftarinnar er ekki ljóst en um einhverskonar útihús eða heytóft er að ræða. Minjar í túni Skarðssels voru skráðar árið 2002 vegna mats á umhverfisáhrifum Núpsvirkjunar í Þjórsá. Voru allar minjar í túni yngsta bæjarstæðis Skarðssels taldar í mikilli hættu vegna lóns ef verður af virkjunarframkvæmdum.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir: BFE: LV2002/089, 5

RA-435:004 tóft útihús

64°02.977N 20°07.525V

Útihústóft 004, horft til suðurs á ljósmynd.

Tóft er um 70 m sunnan við bæjartóft 002 og um 80 m ASA við tóft 005.

Tóftin er í harðlendu túni á fremur flatlendum bakka Þjórsár.

Tóftin er um 8x5 m að stærð og snýr norður-suður. Hún er torf- og grjóthlaðin og er einföld.

Mesta hleðsluhæð er um 0,5 m. Ekki sést fjöldi umfara í veggjum. Hlutverk tóftarinnar er ekki þekkt en ætla má að um útihús sé að ræða. Minjar í túni Skarðssels voru skráðar árið 2002 vegna mats á umhverfisáhrifum Núpsvirkjunar í Þjórsá. Voru allar minjar í túni yngsta bæjarstæðis Skarðssels taldar í mikilli hættu vegna lóns ef verður af virkjunarframkvæmdum.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir:BFE: LV2002/089, 5

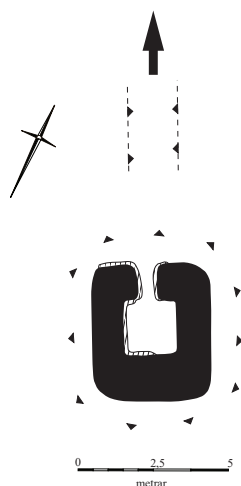
RA-435:005 tóft útihús

64°02.982N 20°07.626V

Tóft er um 80 m vestan við tóft 004 og um 80 m suðvestan við bæjartóft 002.

Tóftin er í harðlendu túni á fremur flatlendum bakka Þjórsár.

Tóftin er um 4,5x4 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er torf- og grjóthlaðin

Útihústóft 005, horft til suðausturs á ljósmynd.

og er einföld. Mesta hleðsluhæð er um 1,3 m. Mest sjást 4 umför hleðslu. Rof er komið í norðausturhlið tóftarinnar. Op er á tóftinni á miðri norðvesturhlið. Umhverfis tóftina sjást ummerki um efnistöku. Um 3 m norðvestan við tóftina er grunn renna sem liggur frá henni til norðvesturs á um 28 m löngum kafla og endar við háan og brattan bakka Þjórsár. Rennan er 1-1,5 m að innanmáli og er um 0,2 m á dýpt. Næst ánni virðist jarðvegi úr rennunni hafa verið hlaðið upp á norðausturbrún hennar. Hlutverk tóftarinnar er ekki þekkt en hún hefur að öllum líkindum verið einhvers konar útihús. Minjar í túni Skarðssels voru skráðar árið 2002 vegna mats á umhverfisáhrifum Núpsvirkjunar í Þjórsá. Voru allar minjar í túni yngsta bæjarstæðis Skarðssels taldar í mikilli hættu vegna lóns ef verður af virkjunarframkvæmdum.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

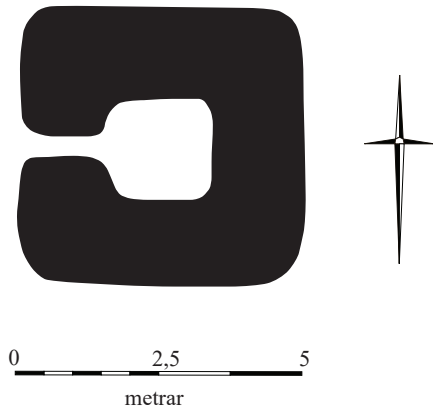
Heimildir:BFE: LV2002/089, 5

RA-435:006 tóft útihús

64°03.009N 20°07.485V

Tóft er um 45 m austan við bæjartóft 002 og um 65 m norðaustan við tóft 005.

Tóftin er í harðlendu túni á fremur flatlendum bakka Þjórsár.

Útihústóft 006, horft til austurs á ljósmynd.

Tóftin er um 5x5 m að stærð og er einföld. Hún er torf- og grjóthlaðin og er rof komið í vegg hennar. Dyraop er á tóftinni á vesturhlið. Mesta hleðsluhæð er um 0,4 m. Ekki sést fjöldi umfara. Hlutverk tóftarinnar er ekki þekkt en ætla má að um útihús sé að ræða. Minjar í túni Skarðssels voru skráðar árið 2002 vegna mats á umhverfisáhrifum Núpsvirkjunar í Þjórsá. Voru allar minjar í túni yngsta bæjarstæðis Skarðssels taldar í mikilli hættu vegna lóns ef verður af virkjunarframkvæmdum.

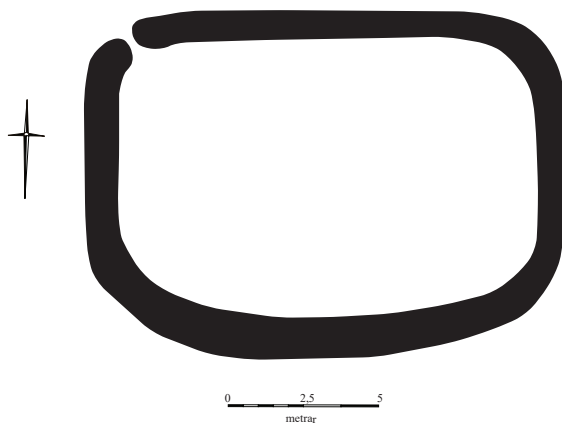
Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir:BFE: LV2002/089, 5

RA-435:007 gerði rétt

64°03.004N 20°07.481V

Torfhlaðið gerði er fast sunnan við tóft 006 og um 70 m suðaustan við bæjartóft 002.

Rétt 007, horft til austurs á ljósmynd.

Gerðið er í harðlendu túni á fremur flatlendum bakka Þjórsár.

Gerðið er um 16x12 m að stærð og snýr nálega austur-vestur. Op er á því í norðvesturhorni. Veggir þess eru 1-1,5 m á breidd og hæstir eru þeir um 0,6 m. Hlutverk gerðisins er ekki þekkt en líklega hefur það verið heimarétt. Minjar í túni Skarðssels voru skráðar árið 2002 vegna mats á umhverfisáhrifum Núpsvirkjunar í Þjórsá. Voru allar minjar í túni yngsta bæjarstæðis Skarðssels taldar í mikilli hættu vegna lóns ef verður af virkjunarframkvæmdum.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir:BFE: LV2002/089, 5

RA-435:008 garðlag túngarður

64°02.999N 20°07.448V

Túngarðsleifar eru um 20 m suðaustan við gerði 007 og um 95 m suðaustan við bæjartóft 002. Garðbrotið er í harðlendu túni á fremur flatlendum bakka Þjórsár.

Af túngarðinum sést aðeins um 3 m langt garðbrot sem er um 0,5 m á hæð og 0,7 m á breidd.

Leifar af túngarði 008, horft til norðurs.

Garðurinn er torf- og grjóthlaðinn og liggur norður-suður. Við suðurendann á garðbrotinu er 2 m breitt skarð og þaðan sjást ógreinileg ummerki um garðinn stefna til suðvesturs á um 6 m löngum kafla. Um skarðið liggur leið 012. Ekki sjást ummerki um túngarðinn víðar en mögulega er garðbrot sem er samfast tóft 010 einnig hluti af túngarðinum. Minjar í túni Skarðssels voru skráðar árið 2002 vegna mats á umhverfisáhrifum Núpsvirkjunar í Þjórsá. Voru allar minjar í túni yngsta bæjarstæðis Skarðssels taldar í mikilli hættu vegna lóns ef verður af virkjunarframkvæmdum.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir:BFE: LV2002/089, 5

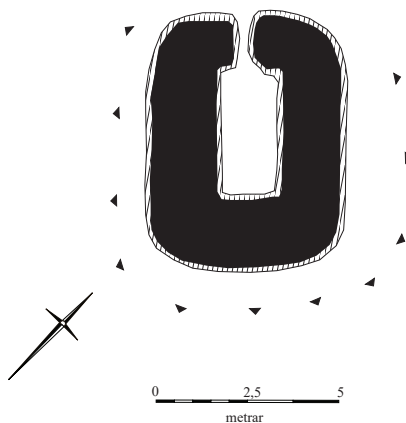
RA-435:009 tóft útihús

64°03.068N 20°07.526V

Tóft 009 er um 90 m norðan við bæjartóft 002 og um 25 m suðaustan við tóft 010.

Tóftin er í harðlendu túni á fremur flatlendum bakka Þjórsár.

Tóftin er einföld og er torf- og grjóthlaðin. Hún er um 7x5 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hlaðnir stallar undir jötur eru meðfram innanverðum langveggjum. Op er á tóftinni til norðvesturs. Hleðslur standa enn nokkuð vel. Veggir eru um 1,5 m á hæð og sjást 6 umförr í innanverðum veggjum. Umhverfis tóftina eru ummerki um efnistöku. Hlutverk tóftarinnar er ekki þekkt en ætla má að um útihús sé að ræða. Minjar í túni Skarðssels voru skráðar árið 2002 vegna mats á umhverfisáhrifum Núpsvirkjunar í Þjórsá. Voru allar minjar í túni yngsta bæjarstæðis Skarðssels taldar í mikilli hættu vegna lóns ef verður af virkjunarframkvæmdum.

Útihústóft 009, horft til suðausturs á ljósmynd.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

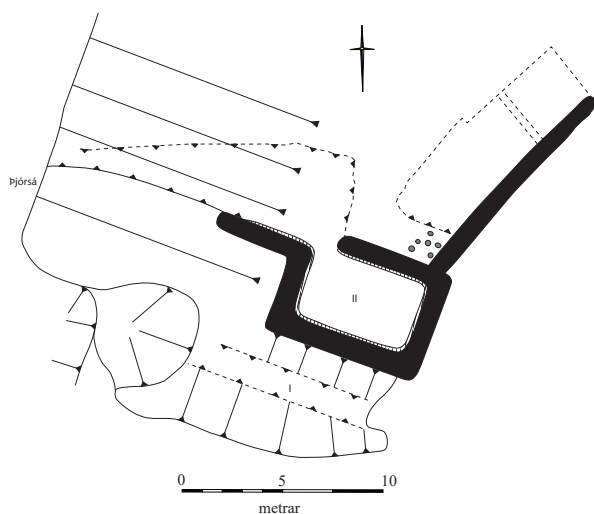
Heimildir:BFE:LV2002/089, 5

RA-435:010 tóft naust

64°03.065N 20°07.564V

Tóft og sambyggt garðbrot er um 25 m norðvestan við tóft 009 og um 105 m norðan við bæjartóft 002.

Tóftin er í harðlendu túni frammi á bakka Þjórsár.

Minjar 010, horft til suðvesturs á ljósmynd.

Saman ná minjarnar yfir svæði sem er um 25x25 m að stærð. Tóftin er tvískipt og er um 22x12 m að stærð. Hún snýr VNV-ASA. Í SSV-hluta tóftarinnar er hólfi I sem er niðurgrafið. Það er um 9x1,5 m að innanmáli. Hólfið breikkar eftir því sem ofar dregur en neðst er það 1,5 m á breidd. Rof er í innanverðum SSV-langvegg. Ekki er hlaðið fyrir VNV-enda hólfsins og fram af þeim enda er bratt niður í Þjórsá. Mesta dýpt hólfsins er 1-1,2 m. Ætla má að hér hafi verið naust fyrir ferju. NNA við hólfi I er hólfi II sem er grjót og torf-hlaðið. Það er um 6x4 m að innanmáli og snýr VNV-ASA. Í NNV-horni er op á hólfinu og frá því opi er hlaðinn kantur til VNV á 13 m löngum kafla niður brattan árbakkann niður að Þjórsá. Kanturinn er um 0,4 m á

hæð og sjást 2 umför í hleðslum. NNA við kantinn hefur myndast renna eða gróf sem breikkar eftir því sem ofar dregur. Efst er hún um 5 m á breidd en neðst er hún um 1 m á breidd. Rennan er um 0,4 m á dýpt. Garðbrot liggur til norðausturs frá ANA horni tóftarinnar. Það er um 12 m á lengd. Norðvestan við garðbrotið eru tveir grónir fletir þar sem torf hefur verið stungið upp og mjótt haft skilið eftir á milli þeirra. Ekki er ósennilegt að garðbrotið sé hluti af túngarði 008 og hefur þá tóftin verið sambyggð honum. Minjar í túni Skarðssels voru skráðar árið 2002 vegna mats á umhverfisáhrifum Núpsvirkjunar í Þjórsá. Voru allar minjar í túni yngsta bæjarstæðis Skarðssels taldar í mikilli hættu vegna lóns ef verður af virkjunarframkvæmdum.

Hættumat: stórhætta, vegna framkvæmda

Heimildir:BFE: LV2002/089, 5

RA-435:011 *Lindarbali* heimild um vatnsból 64°02.804N 20°06.418V

“Vestast í Gamla-Selstúni er hóll, að nokkru uppblásinn, er heitir Lindarbali. Framan undir honum var áður vatnsból frá bænum í Gamla-Seli [001],” segir í örnefnalýsingu. Vatnsbólið var að líkindum um 100 m suðvestan við Gamla-Sel 001.

Lindin er vestast í Bæjarnesi sem er gróin landræma innan um uppblásturssvæði. Lindarbali er uppblásinn að hluta. Malarvegur liggur fast suðvestan við hann.

Nákvæm staðsetning lindarinnar er ekki kunn og ekki voru nein ummerki í nágrenni Lindarbala sem gaf staðsetningu hennar til kynna. Ekki er ólíklegt að lindin hafi verið neðst í slakka suðvestan við Lindarbala. Ekkert vatn rennur um þetta svæði (2012).

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

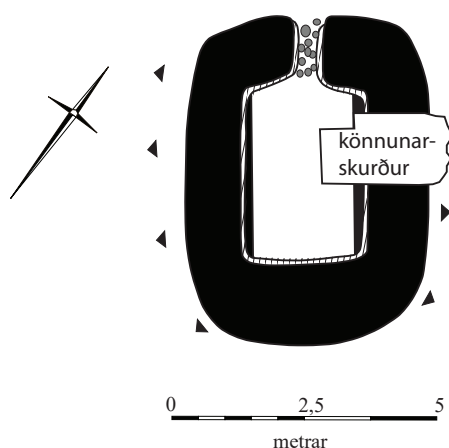
Heimildir:Ö-Skarð, Króktún og Skarðssel, 40

RA-435:012 tóft beitarhús 64°03.222N 20°07.050V

Tóft er norðaustarlega á Litla-Karlsnesi um 560 m norðaustan vð Skarðssel 002 og um 490 m vestan við beitarhúsatóft 434:092.

Tóftin er um 10 m suðaustan við bakka Þjórsár í smápýfðum, fremur flatlendum móa.

Tóftin er um 6x4,5 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er einföld og er torf- og

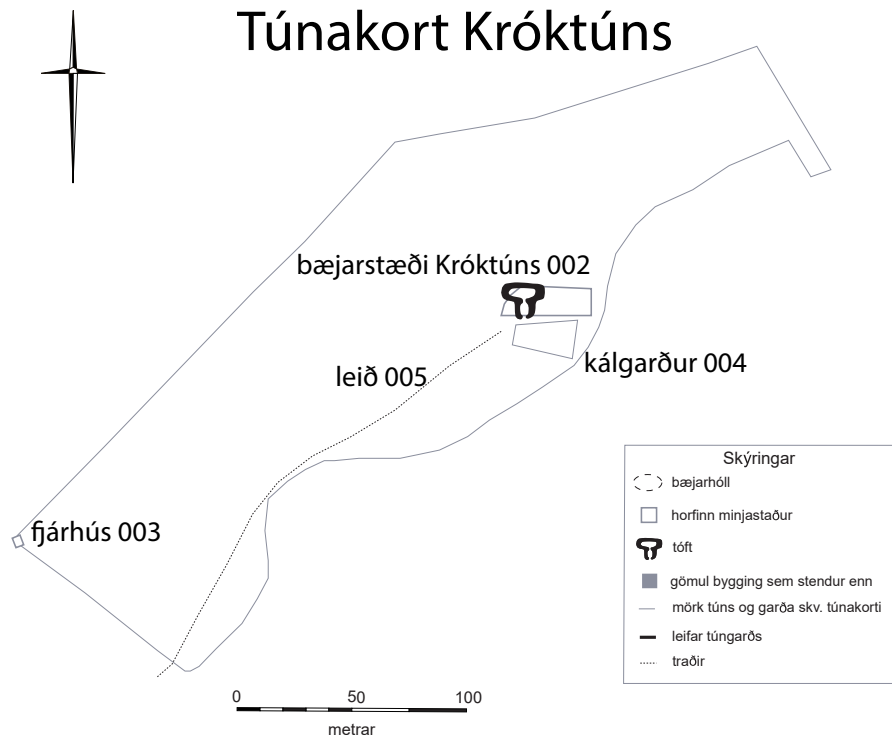

Beitarhúsatóft 012, horft til suðvesturs á ljósmynd.

grjóthlaðin. Dyraop er á henni á norðvesturgaffli og hefur grjót hrunið ofan í það að hluta. Umhverfis tóftina sjást ummerki um efnistöku. Meðfram innanverðum langveggjum eru grjóthlaðnir stallar undir jötur. Mesta hleðsluhæð veggja er um 1,3 m og mest sjást 6 umför hleðslu. Árið 2009 gróf Fornleifafræðistofan prufuskurð í gegnum norðaustur-langvegg tóftarinnar. Rannsóknin var gerð í tengslum við fyrirhuguð virkjunaráform í Þjórsá. Niðurstaða hennar var að um fjárhúsa- eða sauðahúsarúst væri að ræða sem tilheyrir hafði yngsta skeiði búsetu í Skarðsseli 002.

Hættumat: hætta, vegna rofs

Heimildir:BFE: LV2010/003, 26

Kort sem sýnir minjar í túni Króktúns eftir að bærinn í Hátúni var fluttur og fékk nýtt nafn. Byggt á túnakorti frá 1917.

RA-436 Hátún

Hjáleiga frá Skarði, í byggð 1711. JÁM I, 294. Í eyði frá 1974, nefnist Krókur eða Króktún. 1711: “Túninu grandar grjót og aur úr fjallinu.” JÁM I, 294. 1917: Tún 3,1 ha, sléttað 2,5 ha, garðar 664 m².

RA-436:001 Hátún bæjarhóll bústaður 64°00.393N 20°08.157V

Í skrá Brynjúlfs Jónssonar um eyðibýli í Landsveit sem birtist í Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1898 segir: “Hátún stóð vestur í fjallshlíðinni á fögrum stað. Það var flutt þaðan fram að læknum undan sandfoki 1854. Heitir það síðan Króktún [002].” “Einn þeirra var Hátún, á hjalla við fjallsrætur undir Lambabrekkum, beint austur og niður af Víxlahnúk. Bærinn

Bæjarhóll Hátúns 001, horft til norðausturs.

var fluttur árið 1853 austur að læk þeim, sem nú heitir Króktúnslækur, á spildu þar sem heitir Krókur skammt fyrir ofan Fellsmúla, og heitir síðan Krókatún. Þar var búið til 1974,” segir í Sunnlenskum byggðum. Býlið Hátún var um 630 m suðvestan við Gamla-Skarð 434:001 og um 950 m norðvestan við Króktún 002.

Bæjarhóll Hátúns stendur mjög hátt í hlíðum Skarðsfjalls og er víðsýni mikið. Uppblásnar Lambabrekkur eru upp af bænum til VNV og

í hlíðum fjallsins til ASA er einnig nokkuð uppblásið. Neðan við býlið til suðurs eru aflíðandi grónar brekkur og þar sunnan við er gróið láglendi austur að Garðatjörn. Þvert á brekkurnar sunnan við býlið eru hryggir sem myndast hafa vegna sandvarnargarða sem hlaðnir voru á stóru svæði neðst í hlíðum Skarðsfjalls. Sandur safnaðist upp að gördunum og svo hefur gróið yfir sandhryggina sem mynduðust við garðana.

Túnstæði Hátúns er illa farið af uppblæstri en enn er óblásin torfa yfir bæjarhólnum og næsta nágrenni hans. Í þessari torfu sést bæjarhóllinn og mögulega leifar af einu útihúsi. Bæjarhóllinn er um 25x12 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hann er ósléttur að ofan en ekki sést skýr hólaskipting. Hóllinn er um 2 m á hæð. Norðvesturmörk hólins eru óljós vegna þess að hóllinn er í aflíðandi halla til suðausturs. Grjót sést upp úr grassverði í suðvestanverðum hólnum. Fast norðaustan við bæjarhóllinn er allstór þúst sem er um 8x5 m að stærð og snýr SSV-NNA. Mögulega er hér um náttúrumyndun að ræða en líklegra er að í þústinni séu leifar af útihúsi. Áfokssandur hefur fyllt hana og afbakað lögun hennar. Ekki sjást önnur skýr ummerki um mannvirki í túni Hátúns.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:BJ: “Skrá yfir eyðibýli í Landsveit ...” Árbók 1898, 3; SB V, 129; Túnakort 1917

RA-436:002 *Króktún* tóft bústaður

64°00.130N 20°07.158V

Í skrá Brynjúlfs Jónssonar um eyðibýli í Landsveit sem birtist í Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1898 segir: “Hátún stóð vestur í fjallshlíðinni á fögrum stað. Það var flutt þaðan fram að læknum undan sandfoki 1854. Heitir það síðan Króktún.” “Einn þeirra var Hátún, á hjalla við fjallsrætur undir Lambabrekkum, beint austur og niður af Víxlahnúk. Bærinn var fluttur árið 1853 austur að læk þeim, sem nú heitir Króktúnlækur, á spildu þar sem heitir Krókur skammt fyrir ofan Fellsmúla, og heitir síðan Krókatún. Þar var búið til 1974,” Segir í Sunnlenskum byggðum. Króktún er um 950 m suðaustan við Hátún 001 og um 490 m vestan við yngra bæjarstæði Skarðs 434:003.

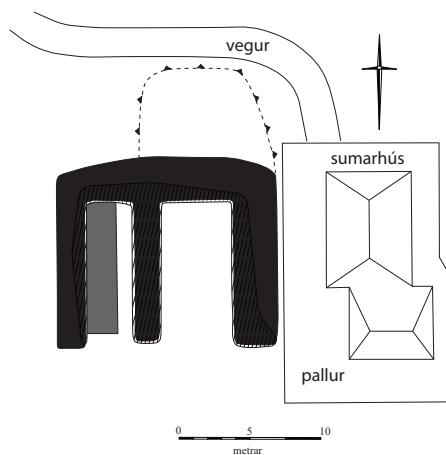
Minjarnar eru á fremur flatlendum krók við lækinn sem rennur sunnan við bæinn. Tún eru allt í kring. Sumarhús er fast austan við grjóthlaðna tóft á bæjarstæðinu.

Í Sunnlenskum byggðum segir ennfremur: “Króktún er afbýli frá Skarði og stendur á grasspildu norðan við Skarðslæk, er Krókur nefnist. Jörðin er fremur landlítil og er óskipt úr Skarðslandi.

Mynd af Króktúni 002 eftir að bærinn var fluttur af eldra bæjarstæði Hátúns 001 (SB V, 196).

Hún er þurrland og fremur vel gróin, skjólgóð og góð til beitar.” Á bæjarstæði Króktúns er tvöföld tóft. Ljósmynd er af bænum í Sunnlenskum byggðum sem hefur líklega verið tekin um það leyti sem bærinn fór í eyði (1974). Af henni að dæma var sú tóft sem enn sést á bæjarstæðinu samtengd íbúðarhúsi

Minjar á bæjarstæði Króktúns 002, horft til norðurs á ljósmynd.

Þar sem sumarhús stendur í dag (2012) og virðist vera af hlöðu og fjósi. Á ljósmyndinni sést a.m.k. eitt hús austan við húsinn sem tóftin er af en það hefur verið rífið. Tóftin sem enn sést er torf- og grjóthlaðin og er um 15,5x13 m að stærð, snýr austur-vestur. Ekki eru veggir fyrir suðurgöflum og voru þar bárujárnsklædd þil á timburgrind. Hólf I er í austurenda tóftarinnar. Það er um 5x9 m að innanmáli og snýr norður-suður. Í því hefur líklega verið hlaða. Hólf II er í vesturenda tóftarinnar. Það er um 3,5x9 m að innanmáli og snýr norður-suður. Innanverður vesturveggur í hólfi II er steiptur veggur sem er um 0,5 m á hæð. Steipt plata er á um 2/3 hlutum gólfsins í þessu hólfi. Í þessu hólfi hefur líklega verið fjós og básarnir þar sem steipta gólfið og veggirnir eru. Efst í veggjum sjást leifar af timbri úr þaki. Mesta hæð veggja er um 1,5 m og sjást 8 umför hleðslu í innanverðum veggjum. Fast norðan við hólf I er þúst sem er um 9x6 m að stærð og snýr austur-vestur. Hún er 0,3-0,5 m á hæð. Í henni kunna að leynast mannvistarleifar. Ekki er hólmyndun á bæjarstæðinu enda var búseta á þessum stað aðeins í rúmlega 100 ár.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:BJ: “Skrá yfir eyðibýli í Landsveit ...”Árbók 1898, 3; SB V, 129

RA-436:003 heimild um fjárhús

64°00.082N 20°07.459V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var útihús í vesturhorni túns Króktúns 002 um 260 m suðvestan við bæjarhúsin. Á svipuðum stað er merkt ærhús inn á örnefnakort Ingólfs Einarssonar. Ætla má því að útihúsið á túnakortinu hafi verið fjárhús.

Útihúsið var þar sem nú er sléttað tún í aflíðandi halla til suðausturs að Króktúnslæk.

Ekki sést til minja um útihúsið og hefur það að líkindum horfið við túnasléttun en gamla heimatún Króktúns hefur verið fært út frá því túnakortið var gert 1917.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1917; IE-Örnefnauppráttur, Skarð, Króktún, Skarðssel, Eskiholt, Yrjur

RA-436:004 heimild um kálgarð

64°00.123N 20°07.150V

Á túnakorti frá 1917 sést að kálgarður hefur verið fast sunnan við bæjarhúsin í Króktúni 002. Kálgarðurinn var í aflíðandi halla mót suðri á norðvesturbakka Króktúnslækjar. Þar er sléttuð flöt innan lóðar sumarhúss sem byggt hefur verið þar sem bærinn var. Á flötinni er trjágróður og leiktæki fyrir börg.

Engin ummerki sjást um hlaðið gerði umhverfis kálgarð. Líklegt er að það hafi horfið við túnasléttun.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-436:005 heimild um leið

64°00.126N 20°07.189V

Á túnakorti frá 1917 er merkt gata sem lá frá Króktúnsbæ 002 til suðvesturs út úr heimatúninu. Leiðin lá eftir norðvesturbakka Króktúnslækjar í sléttuðu túni.

Engar götur sjást í túninu þar sem leiðin lá og hafa þær horfið við túnasléttun. Leiðin hefur legið að Görðum 434:029 og Fellsmúla 437:011

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

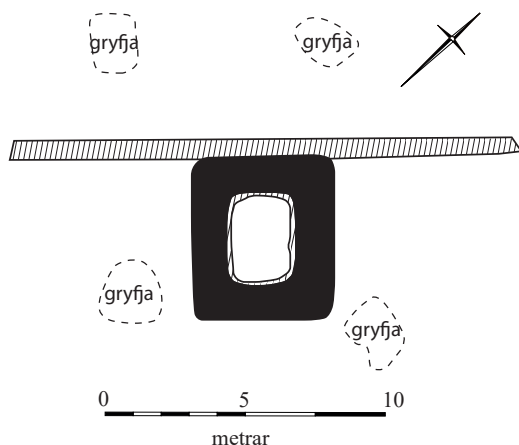
RA-436:006 garðlag vörslugarður

64°00.121N 20°07.528V

Grjóthlaðinn vörslugarður liggur til norðausturs frá norðurhorni á landamerkjagardi 434:031. Tvær tóftir eru sambyggðar innanverðum garðinum og tvö stór gerði er við utanverðan norðausturenda garðsins. Gerðin eru sýnd stakstæð á túnakorti frá 1917. Minjarnar eru um 180 m NNV við yngra bæjarstæðið, Króktún 002.

Minjarnar eru í grónum hraunmóa en upp úr honum standa víða hraunnibbur. Svæðið er á milli eldri Landveggar og nýræktaðs túns.

Minjarnar eru á svæði sem er um 670x100 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Þær fá bókstafi til aðgreiningar í lýsingu. Vörslugarður A er um 520 m á lengd og liggur norðaustur-suðvestur. Hann er sem fyrr segir grjóthlaðinn. Garðurinn er á bilinu 0,5-1 m á hæð og víða er grjót hrútið úr honum. Garðurinn er einhlaðinn og er 0,3-0,5 m á breidd, eftir stærð grjótsins.

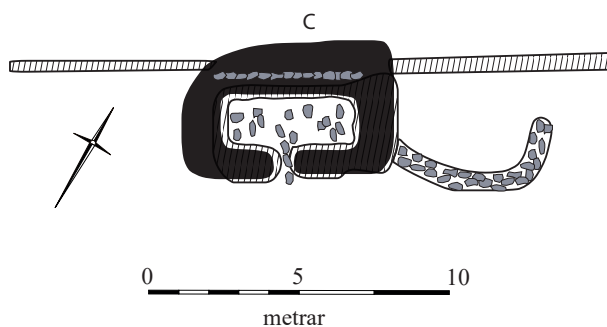
Tóft 006B, horft til norðvesturs á ljósmynd.

Grjóthlaðinn vörslugarður 006A, horft til norðausturs.

Gerði 006D, horft til suðausturs.

Mest sjást 4 umfö. Hér og hvar standa girðingastaurar upp úr hleðslunni og hefur verið girt ofan á hana með gaddavír. Tóft B er um 170 m norðaustan við suðvesturenda garðs A. Hún er einföld og gróin, torf- og grjóthlaðin. Tóftin er um 5x6 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Ekki er skýrt dyraop á henni en líklegt er að það hafi verið á suðausturgaffli þar sem veggjahleðslur eru hvað lægstar. Mesta hleðsluhæð er um 0,5 m. Ekki sést fjöldi umfara. Hlutverk tóftarinnar er ekki þekkt en líklegt verður að teljast að um einhvers konar útihús eða heytóft sé að ræða. Utan við hvert horn tóftarinnar eru litlar grónar gryfjur. Tvær þeirra eru innan garðs og tvær utan garðs. Þær eru 1-2x2 m að innanmáli og um 0,5 m á dýpt. Sennilega hefur efni í tóftina verið tekið úr þessum gryfjum. Tóft C er um 160 m norðaustan við tóft B. Hún er að mestu grjóthlaðin og er tvískipt. Tóftin er um 12x5 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hólf I

Tóft 006C, horft til norðvesturs á ljósmynd.

er í suðvesturenda tóftarinnar. Hún er um 4x1,5 m að innanmáli og snýr eins og tóft. Dyraop er á henni til suðausturs á miðri suðvesturlanghlið. Veggirnir í hólfi I eru grónir og þar virðist torf vera innan um grjótið. Mikið af grjóti hefur hrunið inn í hólf I. Hólf II er í norðausturenda tóftarinnar. Það er eingöngu hlaðið úr grjóti og er ógróið. Hólfið er 4,5x3,5 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Op er inn í það í norðausturenda. Mesta hleðsluhæð í tóftinni er 1,7

m í utanverðum norðvesturlangvegg en víðast eru hleðslur 0,5-0,7 m á hæð. Mest sjást 6 umför. Hlutverk tóftarinnar er ekki þekkt en sennilega er hún líka einhvers konar útihús. Gerði D er svo við norðausturenda garðs A. Það skiptist í þrjú hólfi. Gerðið er um 160x70 m að stærð og snýr ANA-VSV. Það er á þeim stað þar sem náttthagi er merktur inn á örnefnakort Ingólfs Einarssonar og er það því sennilegt hlutverk þess. Gerðið er að mestum hluta torf- og grjóthlaðið en vestast í því er hólf I sem er eingöngu grjóthlaðið. Það er um 25x12 m að innanmáli og snýr NNV-SSA. ANA við hólf I er hólf II sem er um 90x70 m að innanmáli og snýr ANA-VSV. ANA við hólf II liggur heimreið að Króktúni 002 í gegnum gerðið. Í ANA-enda er svo hólf III sem er um 70x55 m að innanmáli og snýr ANA-VSV. Mesta hleðsluhæð í gerðunum er um 0,5 m og mest sjást 3-4 umför. Eyða er í SSA-langvegg í hólfi I í gerði D. Þar eru ummerki á svæði sem er um 6x6 m að stærð sem benda til þess að hús eða einhvers konar mannvirki hafi verið rífið.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

RA-436:007 tóftir fjárhús

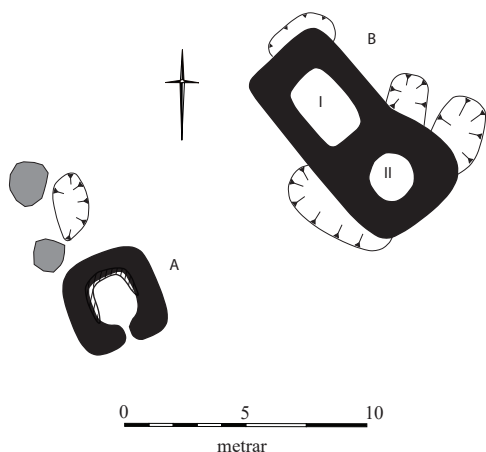
64°00.138N 20°07.441V

Tvær tóftir eru um 90 m suðaustan við tóft 006C og um 220 m VNV við yngra bæjarstæðið, Króktún 002, á svæði sem er á milli vörslugarðs 006A og ræktaðs túns. Hlutverk tóftanna

er ekki þekkt en ætla má að þarna hafi verið útihús, líklega fjárhúskofar.

Minjarnar eru í grónum hraunmóa þar sem hraunnibbur sjást víða upp úr grasinu.

Tóftirnar eru á svæði sem er um 20x10 m að stærð og snýr suðvestur-norðaustur. Tóft A er í suðurhorni svæðisins. Hún er ferköntuð, er um 4x4 m að stærð og er einföld. Tóftin er úr torfi og grjóti og dyraop er á henni til SSA. Veggir eru lágir, aðeins 0,3 m á hæð. Grjót sést á stöku stað í innanverðum veggjum en það kann að vera jarðfast grjót sem nýtt var

Tóftir 007.

Tóft 007A, horft til NNV.

Tóft 007B, horft til norðausturs.

við húsagerðina. Dæld er fast norðvestan við tóftina sem er um 3x1,5 m að innanmáli og snýr norður-suður. Líklega hefur efni í tóftina verið tekið þar. Um 10 m norðaustan við tóft A er tóft B. Hún er tvískipt, líklega torf- og grjóthlaðin. Hún er um 9x5 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hólf I er í norðvesturenda. Það er nokkuð skýrt og virðist hafa verið grafið niður. Hólfið er um 3x2 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. Ekki sést skýrt op á því. Í innanverðum veggjum sést aðeins í grjót en það kann að vera jarðfast. Hólf II er óljóst. Það er um 1,5 m í þvermál og er í suðausturenda tóftarinnar. Það er ekki skýrt op á því en líklega hefur verið op á milli hólfa I og II. Mesta hleðsluhæð er um 0,5 m. Sjá má ummerki um efnistöku í kringum tóftina.

Hættumat: engin hætta

RA-436:008 tóftir rétt

64°00.163N 20°07.373V

Þrjár tóftir og tvö samföst gerði eru um 170 m norðvestan við yngra bæjarstæðið, Króktún 002, á svæði sem er á milli vörslugarðs 006 og ræktaðs túns. Hlutverk minjanna er ekki þekkt en ekki er ósennilegt að gerðin séu réttir og tóftirnar eru útihús, mögulega fjárhúskofar.

Minjarnar eru í grónum hraunmóa fast vestan nýræktaðs túns.

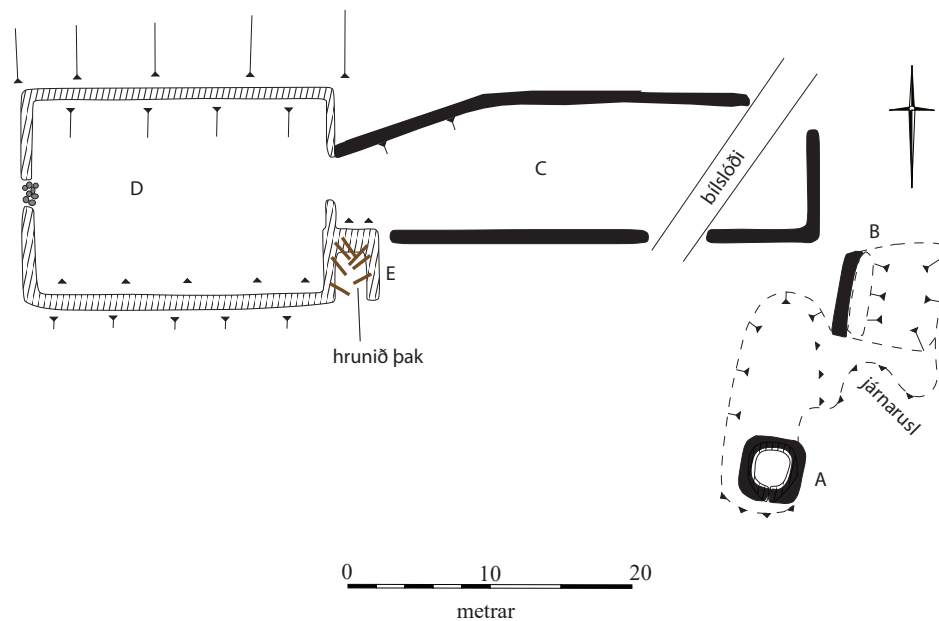
Minjarnar eru á svæði sem er um 65x30 m að stærð og snýr austur-vestur. Innan þess eru þrjár tóftir og tvö gerði eins og fyrr segir og fær hvert mannvirki bókstaf til aðgreiningar í umfjöllun. Tóft A er í suðausturhorni svæðisins. Hún er um 4x4 m að stærð og er einföld. Hún er að mestu grjóthlaðin en einnig er torf í veggjum. Líklega var op á henni á SSA vegg en hrunið hefur ofan í það. Mesta hleðsluhæð er um 1 m og mest sjást 4 umför innanmáls. Tóftin er á suðurenda lítils hólrana og er ekki útilokað að eldri útflattar minjar leynist á honum. Ógreinileg tóft B er um

Tóft 008A, horft til NNA.

Tóft 008E, horft til suðurs.

12 m norðaustan við tóft A. Hún er um 9x10 m að stærð, snýr NNA-SSV. Aðeins er skýr ytri brún á NNV-hlið tóftarinnar og óljóst má greina eitt hólf í henni sem er um 6x1 m að innanmáli og snýr eins og tóft. Mesta hleðsluhæð er um 0,4 m. Ekki sést fjöldi umfara í veggjum en ætla má að hún sé torf- og grjóthlaðin. SSV við tóftina er afgerandi laut eða lægð og í hana hefur

Gerði og tóftir 008.

járnarusli verið safnað. Gerði C er fast VNV við tóft B. Það er torfhlaðið og er um 34x12 m að stærð og snýr austur-vestur. Rof er á því í austurenda vegna vegarslóða sem liggur í gegnum það. Veggir þess eru um 1 m á breidd og 0,7 m á hæð innanmáls. Gerðið mjókkar til vesturs. Við vesturenda þess er gerði D. Það er grjóthlaðið og er um 15x22 m að stærð. Gerðið er hlaðið á brúnir náttúrulegrar lægðar. Það er tvíhlaðið, mesta hæð er 0,5 m og í því sjást mest 4

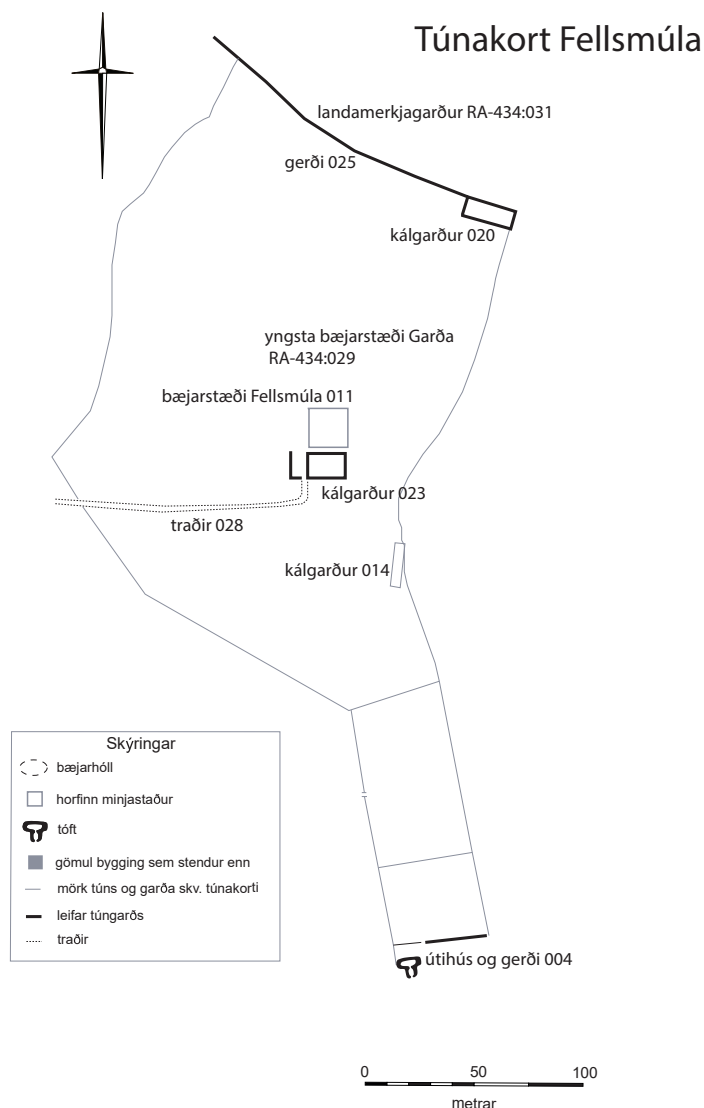
Gerði 008C, horft til vesturs.

Gerði 008D, horft til austurs.

umför í hleðslum. Ekki er skýrt op á gerðinu en hleðslur eru hrundar fyrir miðjum austur- og vesturveggjum þar sem op kunna að hafa verið. Tóft E er við utanvert suðausturhorn gerðis D og er sambyggð því. Tóftin er einföld, um 3,5x5 m að stærð, að gerðisvegg meðtöldum, og snýr norður-suður. Op er á tóftinni í suðurgafli. Tóftin er að mestu grjóthlaðin en líklega hefur torf líka verið í veggjum. Þakið hefur hrunið ofan í tóftina og er það úr timbri, járn og torfi.

Hættumat: engin hætta

Kort sem sýnir minjar í túni Fellsmúla á yngsta bæjarstæðinu. Byggt á túnakorti frá 1917.

RA-437 Fellsmúli

Jarðadýrleiki óviss 1711, talinn ekki meiri en 15 hdr. JÁM I, 299. c. 1185. Þorlákur bp þar á yfirreið; Þorlákssaga yngri, Bsk I, 290. c. 1200: Jarðarinnar getið í kirknaskrá Páls biskups, DI XII, 7. 1270: Getið í máldaga Oddakirkju. DI II, 86-88. “[1367]: Máldagi kirkjunnar. DI III, 218. 1375: Selur Ólafur Þorsteinsson Þórði Kolbeinssyni jörðina Fellsmúla. “tveggja manadar beit j hellna jord j annad maal fram. [eda] mandar j bædi. tvíjtuga grof j ostvatzhólts jord og fimm stodhrossa beit a svmar. Jtem filgia kirkivne ij kyr.” [ef falsbréf þá eru þessar uppl líklega rétt stolnar] DI III, 291. [1375x97]: Máldagi kirkjunnar. DI III, 266; DI IV, 64-65. [1553]: Máldagi kirkjunnar DI XII, 656. {1598: hálfkirkja; AM 263 fol. bl. 57}.

Útkirkja á jörðinni. Jörðin á skógarpláss og hólma í Þjórsá. Eyðihjáleigan Vindás 1711.

1711: “Á túnið rennur mold og sandur í vatna leysíngum og gjörir skaða, liggur og framvegis undir spjöllum.” JÁM I, 300. “Á 19. öldinni er þar jafnan góður meðalbúskapur fram yfir 1870, en þá er farið að skefla yfir austurtúnið, sem var undir snarbratti brekku. ... En þegar sandurinn

var kominn vestur fyrir öxlina - en svo er fremsta horn Skarðsfjalls nefnt - færðist hann ört yfir túnið og bæinn, svo að 4 árum liðnum, eða 1878 átti Þórður ekki annarra kosta en að flytja bæinn. Var þá fullur helmingur landsins blásinn upp eða kominn í kaf, þar á meðal tún og engjar með öllu.” GÁ: “Uppblástur og eyðing býla í Landsveit” Minningarit Sandgræðslunnar 1958, 80. 1917: Tún 4,2 ha, sléttað 2,8 ha, garðar 486 m²

RA-437:001 *Gamli-Fellsmúli* bæjarhóll bústaður 64°00.060N 20°09.056V
 “Gamli-Fellsmúli heitir þar sem nú er þykkt sandhaf vaxið melgrasi undir Snösum, syðstu töglum Skarðsfjalls. Þaðan varð að flýja með bæinn 1878 austur undir Króktúnslæk [sjá 003], og 1912 var bærinn færður þaðan ofar, alveg að læknum, þangað sem hann stendur nú [sjá 011].”
 “Bærinn stóð í fögrum hvammi í suðurmúla Skarðsfjalls. Sandur tók að herja á jörðina á 17. öld og undan sandi var bærinn fluttur 1878, enda mest land jarðarinnar þá að fara í auðn. Nýr bær var byggður í austurjaðri landareignar,” segir í Sunnlenskum byggðum. Elsta þekkta bæjarstæði Fellsmúla var um 1,2 km vestan við yngsta bæjarstæðið 011 og um 1,1 km norðvestan við miðbæjarstæðið 003.

Elsta bæjarstæði Fellsmúla 001 neðan við gjörblásnar brúnir, horft til suðvesturs.

Gamli-Fellsmúli 001 var að öllum líkindum neðan við gjörblásna hólkolla í hvammi sem tekinn er að gróa upp, horft til suðausturs.

Þar sem bærinn stóð er aflíðandi hlíð í víðum hvammi norðaustan við Bæjargil. Miklir sandskaflar hafa safnast upp á svæðinu og eru þeir allvel grónir næst gilinu en eftir því sem lengra dregur til norðausturs er minni gróðurþekja. Núverandi ábúendur í Fellsmúla hafa plantað trjáa á þessu svæði en ekki í miklum mæli. Bæjarstæðið stendur nokkuð hátt og er víðsýnt frá því til suðurs. Í skrá Brynjúlfs Jónssonar um eyðibýli í Landsveit sem birtist í Árbók Hins íslenska fornleifafélags segir: “Til hins gamla bæjar sést ekki nema lítil grjóthrúga, sem er köstuð saman til merkja. Fjós og heygarður [021] hafði verið fram á túninu, og sér til þeirrar rústar.” Engin ummerki sjást um bæinn og ekki fannst grjóthrúgan sem nefnd er í Árbók. Nákvæm staðsetning bæjarins er ekki kunn en af lýsingum og aðstæðum að dæma var bærinn ofarlega í hvammi undir Laufási og þremur hólkollum sem eru gjörblásnir.

Hættumat: hætta, vegna trjáræktar

Heimildir:SB V, 129, 195; B J: “Skrá yfir eyðibýli ...” Árbók 1898, 2

RA-437:002 heimild um útkirkja

64°00.051N 20°09.035V

Hálfkirkja var í Fellsmúla. Samkvæmt örnefnakorti Ingólfs Einarssonar var kirkjan fast suðaustan við Gamla-Fellsmúla 001.

Þar sem kirkjan var að líkindum er aflíðandi hlið í víðum hvammi norðaustan við Bæjargil. Miklir sandskaflar hafa safnast upp á svæðinu og eru þeir allvel grónir næst gilinu en eftir því sem lengra dregur til norðausturs er minni gróðurþekja. Núverandi ábúendur í Fellsmúla hafa plantað trjám á þessu svæði en ekki í miklum mæli.

FELLSMÚLI Á LANDI (R) -Jóni (LANDÞING) - HÁLFKIRKJA

c. 1185. Þorlákur bp þar á yfirreið; Þorlákssaga yngri, Bsk I, 290.

c. 1200: Kirknaskrá Páls, DI XII 7

[1367]: xxxiii. Jonskirkia ad fellsmula a .xxc j lande. ij kyr. tuenn messuklæde

les Vilchinsbok. hun er og hier fyllre; Hítardalsbók, sjá [1371]; DI III 218

22.2.1375: [Ólafur Þorsteinsson selur jörðina] með þessvm jskilldvm

syngia hvern dag helgar tijder. luka iiij. merkur preste.

Biskvpsgistijngar þa er hannn vm Rijdvrr.

Jtem tvævetrann gelldijng hvertt havst til Odda.

Enn þessvm jtokvm j annra manna jarder.

tveggia manadar beit j hellna jord j annad maal fram. [eda] mandar j bædi.

tvijtuga grof j ostvatzholts jord og fimm stodhrossa beit a svmar.

Jtem filgia kirkivne ij kyr. DI III 292 [ef falsbréf þá eru þessar uppl líklega rétt stolnar]

[1375x97]: XLIII. Fellsmvle.

Jonskirkia ad fellsmula a .xxc. j lande. iiij. kyr. tuenn messuklæde. og þriu vond. alltaraklædi.

iiij. kluckur. ij. iiij. biollur. krossa .ij. Jons lijkneski. tiolld vm kirkiu. vatskietill. skjirnar sár.

kista olæst. messuklædi. ij. merki. glerglugg. alltarissteinn buinn. bokastoll.

þar skal syngia huern dag helgann oc luka. iiij. merkur presti.

þar er heima manna groptur oc biskups gisting.

Jtem [glóðarker og ásauðarkúgildi]

portio Ecclesiæ vmm .xij. ár .iiij. hundrud.

A Fellsmvla vantar [skírnarsá, 2 merki, glerglugg og tjöld, sem talið var í inventorii] Vilchinsbók Máld DI III 266; DI IV 64-65 [Tvær kýr hafa bæst við e. 22.2.1375. Jþ telur að Hít hafi endað á biskups gistingu]

[1553]: Máld DI XII 656

{1598: hálfkirkja; AM 263 fol. bl. 57}

1709: Hjer er hálfkirkja og heimamanna gröftur. Embættar hjer prestur sá, sem til er kvaddur Þegar heimafólk er til sacramentis; betalast þar ei annað fyrir en Þjónustugjörð aftur hjá Þeim sama af prestinum, sem á býr, og so hefur það verið um lánngan tíma; JÁM I, 299. [Lénsjörð

prests í Landþingum]

17.5.1765: Hálfkirkja í Fellsmúla lögð niður; (PP, 67) [konungsbréf].

Nákvæm staðsetning kirkjunnar er ekki þekkt og engar minjar um hana sjást lengur vegna uppblásturs en þær hafa annað hvort grafist undir sand eða blásið burt.

Hættumat: hætta, vegna trjáræktar

Heimildir: IE-Örnefnauppdráttur, Fellsmúli; Bsk I, 290; DI XII 7; DI III 218; DI III 292; DI III 266; DI IV 64-65; DI XII 656; AM 263 fol. Bl. 57; JÁM I, 299; PP, 67

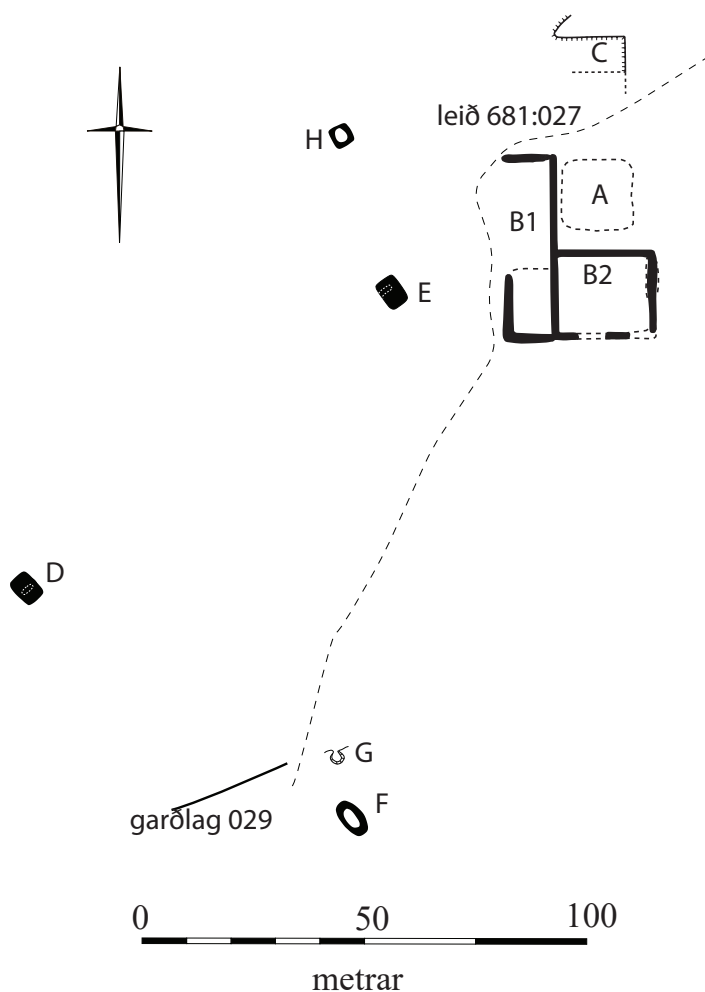
RA-437:003 *Fellsmúli* bæjarstæði bústaður 63°59.742N 20°07.885V

“Gamli-Fellsmúli [001] heitir þar sem nú er þykkt sandhaf vaxið melgrasi undir Snösum, syðstu töglum Skarðsfjalls. Þaðan varð að flýja með bæinn 1878 austur undir Króktúnslæk, og 1912 var bærinn færður þaðan ofar, alveg að læknum, þangað sem hann stendur nú [sjá 011].” “Bærinn stóð í fögrum hvammi í suðurmúla Skarðsfjalls. Sandur tók að herja á jörðina á 17. öld og undan sandi var bærinn fluttur 1878, enda mest land jarðarinnar þá að fara í auðn.

Nýr bær var byggður í austurjaðri landareignar,” segir í Sunnlenskum byggðum. Annað bæjarstæði Fellsmúla er um 340 m suðvestan við yngsta bæjarstæðið 011 og um 1,1 km suðaustan við Gamla-Fellsmúla 001. Í kringum þetta bæjarstæði eru tveir kálgarðar, niðurgröftur, þúst, gryfja og þrjár tóftir og eru allar þessar minjar skráðar með bæjarstæðinu. Þær fá bókstafi til aðgreiningar í lýsingu. Leið 681:027 liggur í gegnum minjasvæðið.

Bæjarstæðið er í hæðóttum móa á milli afleggjara að fiskeldisstöð og flatlends túns. Svæðið er grasi gróið og vex nokkuð af elftingu á því.

Minjar á öðru bæjarstæði Fellsmúla eru á svæði sem er um 185x100 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Bæjarstæðið sjálft A er í horninu sem myndast á milli tveggja kálgarða B til norðausturs. Þar er lágur hóll sem bærinn var á. Á hólnum er þúst sem er um 16x16 m að stærð og er

Fjöldi minja sést enn á mið-bæjarstæði Fellsmúla 003.

Bæjarstæði 003A og kálgarður 003B1, horft til suðausturs.

Tóft 003D, horft til norðvesturs.

um 0,4 m á hæð. Í þústinni sést ekki móta fyrir útlínunum hólfa en ekki er vitað hvernig hús var á bæjarstæðinu, hvort það var timburhús eða torfhús. Sunnan við bæjarstæðið er torfhlaðinn kálgarður B2 sem er um 18x21 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Veggir hans eru grasi grónir og að innanverðu eru þeir um 1,2 m á hæð en á innanverðri norðurhlið er stallur undir kálgarðsvegg sem gæti verið eftir niðurgröft eða veggjahleðslu en alls er hæðin á innanverðum norðurvegg um 1,6 m. Víða er komið rof í vegg kálgarðsins. Vestan við þennan kálgarð eru leifar af öðrum kálgarði B1 sem er um 40x9 m að innanmáli og snýr norður-suður. Veggurinn

Tóft 003E, horft til suðvesturs.

Tóft 003F, horft til suðvesturs.

á vesturhlið hans er að miklu leyti horfinn. Kálgarðurinn virðist vera torfhlaðinn en grjótt er í norðausturhorni hans og virðist hafa verið hlaðið þar í gat á kálgarðsveggnum. Mesta hæð veggja í þessum kálgarði er um 0,8 m. Um 25 m NNA við bæjarstæði A er grafið L-laga horn C inn í hólhrygg. Niðurgröfturinn er um 8x16 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Mesta dýpt er um 1,6 m. Meðfram norðurlanghlið er hlaðinn stallur sem er um 0,3 m á breidd og 0,5 m á hæð. Hann er um 10 m á lengd og liggur úr norðausturhorni til vesturs. Frá vesturenda niðurgraftarins er hlaðið meðfram hólbrúninni á um 5 m löngum kafla til norðausturs. Hleðslan hefur samlagast

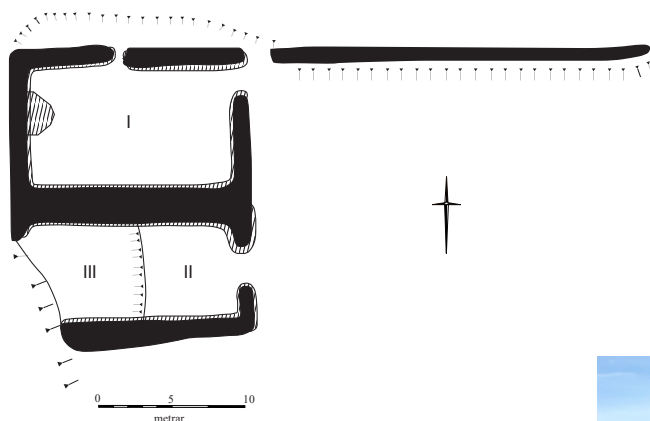
hólnum en er um 0,5 m á hæð. Ekki er vitað hvaða mannvirki var á þessum stað en ekki er ólíklegt að það hafi verið niðurgrafin hlaða. Þúst E er um 40 m sunnan við tóft H og um 50 m suðvestan við bæjarstæði A. Þústin er um 5x7 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er um 0,5 m á hæð. Á suðvesturhlið sést móta fyrir opi rétt norðvestan við miðja þúst inn í óljóst hól sem er um 3x1 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur Tóft H er einföld og er hún hlaðin suðaustan í hólrana. Hún er um 60 m norðvestan við bæjarstæði A. Tóftin er um 6x6 m að stærð en norðvesturveggur hennar sést ekki og hefur hann samlagast hólnum. Mesta hæð á suðausturhæð sem er hæstur er um 0,6 m. Ekki sést skýrt op á tóftinni sem er líklega torfhlaðin. Tóft F er um 150 m suðvestur af bæjarstæði A. Hún er einföld og virðist vera torfhlaðin. Tóftin er um 9x5 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Norðausturlangveggur er útflattur. Líklegt er að op inn í tóftina hafi verið á þeirri hlið. Mesta veggjahleðsla er um 0,5 m. Um 10 m norðan við tóft F er gryfja G. Gryfjan er í lágri aflíðandi hólbrekku. Ekki er útilokað að um náttúrumyndun sé að ræða. Gryfjan er um 2x2 m að innanmáli og er op á henni til norðvesturs. Mesta hæð innanverðra veggja er um 1,2 m. Ógreinileg tóft D er um 85 m norðvestan við tóft F og um 150 m suðvestan við bæjarstæði A. Hún er um 5x7 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Óljóst má greina eitt hól í tóftinni sem virðist vera torfhlaðin. Mesta hleðsluhæð er um 0,3 m

Hættumat: engin hætta

Heimildir:SB V, 129, 195

RA-437:004 tóft útihús

63°59.746N 20°07.540V

Tóft og gerði 004.

Um 240 m sunnan við yngsta bæjarstæði Fellsmúla 011 er merkt útihús og gerði inn á túnakort frá 1917 og sjást þau enn. Tóftin er um 110 m vestan við Króktúnslæk.

Tóftin er í lág í rennislétu túni þannig að vestur- og norðurhliðar hennar standa

Hluti af tóft 004, horft til norðvesturs.

lítið upp úr túninu sé hort frá íbúðarhúsinu. Mörk hins eiginlega túns eru um 20 m austar. Undir þessu númeri er skráð útihústóft og gerði samfast henni. Þetta er samtals 19 x 16 m stórt. Útihústóftin er sunnar og er hún samtals 14 x 6 m að innanmáli með 2 m

breiðu opi sunnarlega á austurhlið. Sjálf tóftin skiptist í tvö hólf (I og II). Það austara (hólf II) er 6 x 7 m stórt. Í því eru jötur upp við báða veggja en einnig gengur lágur hryggur eftir hólfinu miðju. Jöturnar eru lágar og líklega hefur þetta verið fjárhús. Innan við (vestan við) húsin hefur svo líklega verið hlaða (III). Hún er 0,8-1 m dýpri en hólf II. Veggir hlöðunnar eru næstum 2 m á dýpt þar sem mest er. Talsvert af drasli er í henni. Vesturveggur hennar er mikið hruninn eins og vesturhluti suðurveggjar. Norðan við tóftina er gerði (hólf I) sem er 14 x 8 m stórt og er með opi nyrst á austurvegg og á miðjum norðurvegg. Tóftin og gerðið eru stæðileg og vegghleðslur eru við 1,5 m háar og að mestu úr grjóti. Frá húsunum gengur garðlag sem hefur afmarkað haga (nátt Haga?) á þessum slóðum (sjá 026). Það sést í um 25 m í átt að túnjaðri en verður þar óskýrt á 20-30 m kafla þar til komið er í haga sem enn er notaður til beitar og þar sést framhald garðsins. Um 15 m austan tóftarinnar er þúst 030.

Hættumat: hætta, vegna jarðræktar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-437:005 kuml legstaður

63°59.756N 20°09.165V

“Vindás [022] hefur heitið hjáleiga frá Fellsmúla og mun hafa verið um 300 m SA þaðan, sem gamli bærinn í Fellsmúla stóð (Gamli Fellsmúli [001]). Rétt hjá hinu gamla bæjarstæði Vindáss hafa smám saman komið fram nokkrar beinagrindur sem munu vera úr fornum kumlum. Sennilegt er, að þetta sé kumlategur frá Fellsmúla, eldri en byggð hjáleigunnar,” segir í Kumlum og haugfé. Engin ummerki um hin meintu kuml fundust í radíus suðaustur eða suðvestur af Vindási.

Svæðið er uppblásið hraunlendi með sendnum og stundum uppgræddum flákum inn á milli. Á einstaka stað eru örlitlar gróðurtorfur með lyngi og öðrum gróðri. Yfir svæðið gengur háspennulína og hefur eitthvað rask orðið hennar vegna. Stór malarnáma er einnig í jaðri þess svæðis sem til greina kom fyrir meintan kumlateg. Götuslóðar, líklega aðeins kindagötur, lágu á svipuðum slóðum og meint kuml.

“1. kuml. Árið 1888 fannst beinagrind úr stórvöxnum manni 57 m SA frá Vindásrústum. Hún lá á bakinu með handleggi niður með síðum og snéri austur og vestur, “eins og nú tíðkast að jarða lík” (Guðmundur Árnason í Múla í bréfi til Matthíasar Þórðarsonar, dags. 15. 12. 1917). Ekkert fannst hjá beinunum, og var þó vandlega leitað. Þau voru jörðuð að kirkju í Skarði. 2.-3. kuml. Aftur fundust tvær beinagrindur vorið 1907. Engin glögg vitneskja er um þær, en þær voru 200 m ASA frá Vindási. Líklega hefur ekkert fundizt með þeim. Grafnar að Skarði. 4.-6. kuml. Vorið 1927 fundust enn mannabein um 107 m vestur frá bæjarleifum Vindáss, og voru kumlin talin tvö og 14 m milli þeirra. Matthías Þórðarson kom á staðinn og hirti leifarnar. Allmargir steinar höfðu verið fluttir í þessi kuml, en annars var svo úr þeim fokið, að fátt er víst um þau. Við rannsókn beinanna komst Jón Steffensen að því, að þau voru úr a.m.k. þremur mönnum. Þekktanlegt virtist eitt bein úr karli og annað úr konu. Af þessum rökum eru þessi kuml tölusett hér sem 4.-6. Með beinunum í syðra kumlinu fundust þessir gripir:

9357. Spjót, falbrotið, en hefur verið af rennilegri K-gerð, Sverd 21. 9358. Lykkja úr bronsi,

lítil og óvönduð, 1,5, sm að br., tvö göt á spaðanum.

7. kuml. Enn fannst ein beinagrind á þessum slóðum 1930, og rannsakaði Matthías Þórðarson legstaðinn óhreyfðan. Kumlið var nokkrum metrum NV við þau, sem fundust 1927, 4.-6. kuml, en var nú mikið blásið. “Höfuðkúpan var efst, fremur heilleg; handleggsbein, nokkrir liðir og bein úr fótleggjum voru undir henni og suðvestan-undir henni; mjaðmabein neðst, um $\frac{1}{4}$ m undir yfirborðinu. Svo var að sjá sem hér hefði verið gerð lítil gröf, varla meira en $\frac{3}{4}$ m að lengd og $\frac{1}{2}$ m að breidd og líkið látið sitja í henni með fætturna dregna að búknum, og arnarnir lagðir yfir þá, en höfuð hneigt fram yfir fætturnar, móti norðaustri.... Virtust þetta vera leifarnar gamallar konu, sjálfsagt frá heiðni. Gripir fundust þarna alls engir, og grjótt var ekkert í dysinni.” Greining beinanna er rétt. Þetta ætti að vera góð heimild um, að lík hafi “setið” í gröf sinni,” segir í Kumlum og haugfé.

Heimildir: KEKH, 48-49

RA-437:006 *Markagarður* garðlag varnargarður 63°59.964N 20°07.829V

“Vestan í því [Garðastykki] liggur varnargarður, er Markagarður nefnist; er hann milli Króktúns og Fells múla,” segir í örnefnalýsingu. Markagarður liggur frá núverandi merkjum milli Fells múla og Skarðs til suðvesturs. Hann er um 250 m norðvestan við yngsta bæjarstæði Fells múla 011. Garðurinn er í uppblásnum hraunmóa sem er á milli þjóðvegjar og túns. Svæðið hefur gróið vel aftur og er nokkuð grösugt.

Markagarður 006, horft til suðvesturs.

Garðurinn sést á um 630 m löngum kafla og liggur norðaustur-suðvestur. Heimreið að yngsta bæjarstæðinu liggur í gegnum garðinn og skiptir honum í tvennt. Þar eru hleðslur horfnar á um 30 m breiðum kafla. Frá norðausturenda garðsins við merkin á móti Skarði og að heimreiðinni er hann um 260 m á lengd. Þessi hluti garðsins er jarðlægur og varla stendur steinn yfir steini. Garðurinn er einhlaðinn úr hraungrýti. Suðvestan við heimreiðina er garðurinn um 340 m á lengd og þar er hann mun greinilegri, er um 0,5 m á

breidd og hæstur er hann um 1 m á hæð en algeng hæð er 0,6 m. Mest sjást 4-5 umför í hleðslum. Mikið stórgrýti er í garðinum og hleðslan er ekki sérlega vönduð. Gamalt girðingastæði er innan við báða hluta garðsins til suðausturs og er víða grjótrönd á því þar sem hlaðið hefur verið undir girðinguna.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

Heimildir: Ö-Fells múli, 47

RA-437:007 *Borgardalur* örnefni fjárskýli

63°59.851N 20°08.375V

“Norðaustast í Vesturhrauni, milli Fellsmúla og Múla er gamalt eldvarp, er heitir Borgardalur. Hann er nú grasi gróin. Um hann liggur Þjóðleiðin [681:006], “segir í örnefnalýsingu. “Jaðarshús nefnist kofi fyrir vesturgamalt fé á Jaðrinum suðaustur af Borgardal,” segir í viðbótum við örnefnalýsingu. Borgardalur er grunnt og grasgefið dalverpi eða hvompa í hrauninu. Ekki telja menn að eiginleg borg hafi verið á þessum slóðum.

Hvammurinn er grasgefinn og gott beitar svæðið og er notaður sem slíkur.

Á nokkrum stöðum í hvamminum eru sérlega græn og ræktarleg svæði, sérstaklega nærri austurbrún hans en engar tóftir sjást á yfirborði. Af loftmyndum að dæma mætti mögulega ætla að ferhyrnt gerði (þá 25-35 á kant) hefði verið í hvamminum norðan við veg en það er ekki hægt að greina á yfirborði. Eldri þjóðvegur 681:006 (á kafla götuslóðar og á kafla bílvegur) liggur þvert yfir hvamminn austarlega.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Fellsmúli, 47 og Ö-Fellsmúli viðb., 3

RA-437:008 *Litli-Selhóll* tóftir beitarhús

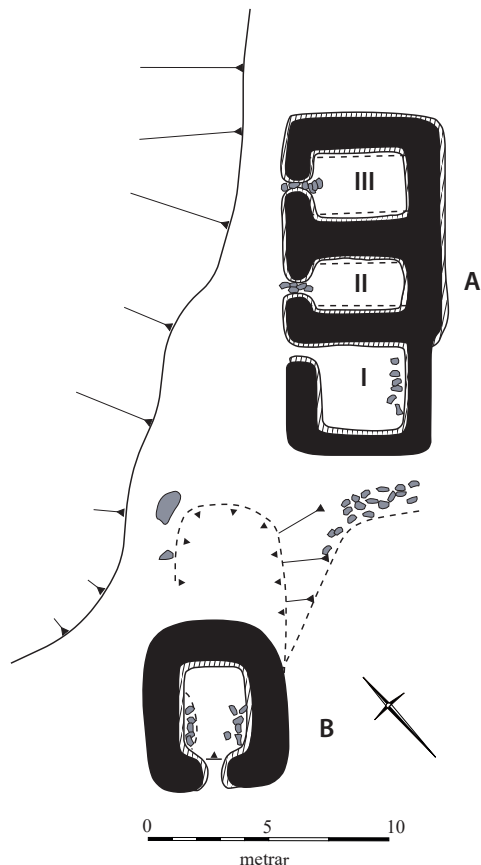
63°59.367N 20°09.537V

“Við norðvesturjaðar Fellsmúlaheiðar framarlega er Stóri-Selhóll [024] og Litli-Selhóll nokkrum fððmum austar,” segir í örnefnalýsingu. “Litli-Selhóll er í ytri jaðri Fellsmúlaheiðar, um kílómetra norðnorðaustur af Háfnun og örlitlu skemmri spöl beint vestur af Hestakletti. Þar

eru sauðahústættur. Hann er ranglega nefndur Stóri-Selhóll í lýsingu Magnúsar Finnbogasonar,” segir í viðbótum við örnefnalýsingu. Sauðahústættarnar eru um 1,5 m suðvestan við Fellsmúla 003 og um 1,3 km SSV við Gamla-Fellsmúla 001. Afar ólíklegt virðist að sel hafi verið á sama stað og sauðahúsin þó að nafn hólins sem þær eru á gefi það til kynna, sjá umfjöllun um Stóra-Selhól 024.

Minjarnar eru uppi á Litla-Selhól, á honum norðanverðum. Til norðvesturs er gróið uppblásturssvæði sem er grasgefið en með hraunnibbum upp úr sverði. Til suðausturs er grösugur, öldóttur mói. Allbratt er til norðvesturs frá tóftunum.

Tvær tóftir eru á svæði sem er um 28x12 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Í norðausturenda svæðisins er tóft A. Hún er um 14,5x6,5 m að stærð og skiptist í þrjú hólf. Tóftin er torf- og grjóthlaðin og snýr norðaustur-suðvestur. Í suðvestuenda hennar er hólf I. Það er niðurgrafið og ekki sjást ytri brúnir

Tóftir 008 á Litla-Selhóli.

Tóft 008A, horft til ANA.

Tóft 008B, horft til norðausturs.

veggja á suðvestur- og suðausturhliðum. Hólfíð er um 3,5x4 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. Dyraop er á því til norðvesturs. Hólf II er norðaustan við hólf I. Það er um 2,5x4 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. Dyraop er á því til norðvesturs en hrúnið hefur ofan í það. Meðfram innanverðum langveggjum í hólfi II má greina hlaðnar undirstöður fyrir jötur. Hólf III er norðaustan við hólf II og er í aðalatriðum eins og það en það er litlu breiðara, eða 3 m á breidd. Í því sjást einnig undirstöður fyrir jötur meðfram langveggjum. Suðausturgaflar í hólfum II og III eru að stórum hluta jarðfastir klettir sem hlaðið hefur verið ofan á. Mesta hleðsluhæð tóftar er um 1,3 m og mest sjást 6 umför hleðslu. Tóft B er um 7 m VSV við tóft A. Hún er einföld, er um 6x7 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Dyraop er á henni til suðvesturs. Tóftin er torf- og grjóthlaðin. Hún er niðurgráfin um 0,5 m og standa suðaustur- og norðausturveggir lítið upp úr jörðu. Mesta hleðsluhæð er um 1 m og mest sjást 6 umför hleðslu. Nokkurt grjóthrun úr veggjum er inni í tóftinni. Bárujárnsleifar sjást í tóftinni. Fast norðaustan við tóft B er óljóst, lítillaga niðurgrafið mannvirki, líklega heystæði. Það er um 5x4 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Grjót er við austurhorn þess sem kann að vera leifar af hleðslu í kringum meint heystæði.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Fellsmúli, 47; Ö-Fellsmúli viðb., 4

RA-437:009 *Dalatóftarvarða* varða landamerki 63°59.158N 20°11.789V

Landamerki: “Bein stefna úr Víxlahnúk í Borgarbæli, úr Borgarbæli í Arnarbæli, sem er sunnan við Stóruvallalæk í bugðu, sem er á læknum, úr Arnarbæli í Háf, hraundranga upp úr gróinni grund vestur frá Arnarbæli, úr Háfi í Dráttarhól, sem er innan megin við Stóruvallalæk, skammt norðvestur frá Stóruvöllum, úr Dráttarhól í Dalatóftarvörðu, norðaustur frá Minnivöllum, úr Dalatóftarvörðu í hinn vestasta hinna svo nefndu Þerrishóla, en þeir eru skammt vestan við Gamla-Fellsmúla, sem er spölkorn fram frá Fellsmúlabæ, úr vestasta Þerrishól í Víxlahnúk,» segir í örnefnaskrá Fellsmúla. Dalatóftarvarða er á merkjum sem nú eru girt með girðingu sem liggur í norðausturjaðri vörðu. Undir girðinguna hefur verið hlaðið á kafla. Varðan er um 3,7 km vestan við yngsta bæjarstæði Fellsmúla 011 og tæpum 100 m norðaustan við Minnivallalæk.

Dalatóftarvarða 009, horft til suðvesturs.

Í hólóttu og lítt grónu hraunlendi. Varðan er á þeim hól sem ber hæst á þessu svæði.

Varðan er fornleg og vaxin miklum skófum. Hún er um 1,2 m í þvermál og 0,4 m á hæð. Auk merkjagirðingar sem eins og fyrr segir liggur í norðausturjaðri vörðunnar liggur þvergirðing til austurs frá henni.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Fellsmúli, 47-48

RA-437:010 *Dalatóftarvarða* örnefni óþekkt

Nafnið Dalatóftarvarða (sjá 009) bendir til að tóft hafi verið skammt frá vörðunni og þannig sé nafngiftin tilkomin. Ekki er lengur vitað hvaða tóft varðan gæti verið kennd við. Fellsmúlamegin við merkin eru úfin hraun á þessum slóðum og ekki fáir staðir sem koma til greina. Nágrenni vörðunnar beggja vegna við merki var þó gengið í leit að tóftum án árangurs. Raunar verður líklegasta svæðið fyrir tóft að teljast norðan merkja við Minnavallalæk. Vert er að benda á að mögulegt er að landamerkjavarða 009 hafi verið byggð á rústum lítillar tóftar, s.s. byrgis en hún er óvenjuvegleg að umfangi. Um þetta mál verður ekki fullyrt frekar að svo stöddu en ekki fannst tóft í nánasta nágrenni vörðunnar.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Fellsmúli, 47-48

RA-437:011 *Fellsmúli(yngsta bæjarstæði)* bæjarstæði bústaður 63°59.880N 20°07.596V

“Gamli-Fellsmúli [001] heitir þar sem nú er þykkt sandhaf vaxið melgrasi undir Snösum, syðstu töglum Skarðsfjalls. Þaðan varð að flýja með bæinn 1878 austur undir Króktúnslæk [sjá 003], og 1912 var bærinn færður þaðan ofar, alveg að læknum, þangað sem hann stendur nú,” segir í Sunnlenskum byggðum. Bærinn í Fellsmúla var fluttur á nýtt bæjarstæði árið 1912 og þar stóð hann í um 40 ár eða allt fram til 1954 þegar hann brann og nýtt íbúðarhús var reist á enn nýjum stað um 80 m SSV þar sem það stendur enn. Bærinn sem byggður var 1912 telst til fornleifa og er því skráður.

Þar sem bærinn sem byggður var 1912 stóð er ekki hægt að greina neina uppsöfnun en þar stendur bárujárnsklædd hlaða með steinsteyptu húsi sambyggðu að austan.

Ekkert sést til fornleifa.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:SB V, 129; Túnakort 1917

RA-437:012 *Fornufjós* örnefni fjós

63°59.948N 20°09.071V

“Fornufjós er örnefni örskammt sunnan við hið gamla bæjarstæði á Gamla-Fellsmúla [001],” segir í viðbótum við örnefnalýsingu. Fornufjós voru, samkvæmt örnefnakorti Ingólfs Einarssonar um 1,2 km vestan við bæ 011 en um 200 m sunnan við 001.

Litlar sem engar leifar sjást nú á þessum stað og ekki muna menn eftir þeim. Svæðið er illa blásið en aftur uppræktað að hluta. Á því er mikið um sandhóla og dældir.

Staðsetning örnefnisins er gróflega þekkt. Örnefnið Fornufjós er notað yfir svæðið sem er um 40 m norðan við þjóðveg og 500 m austan við veginn sem liggur frá þjóðvegi til norðurs og endar hjá Hvammshjáleigu. Á svæðinu fannst L-laga dæld á einum stað en ekki er sérstaklega líklegt að þar séu fundnar fjósleifar. Dældin er 11 x 6 m stór og snýr norður-suður.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Fellsmúli viðb., 2; IE-Örnefnauppdráttur, Fellsmúli

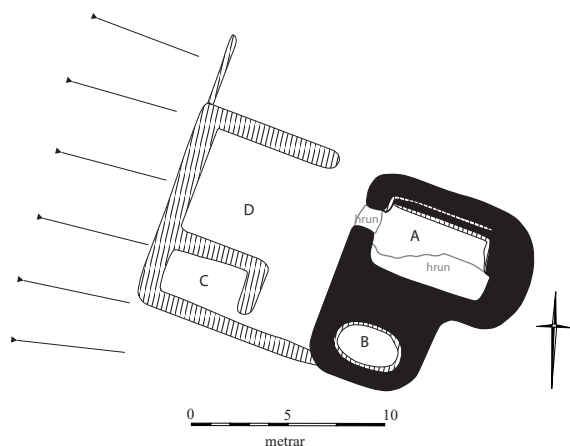
RA-437:013 *Jaðarshús* tóft+garðlag beitarhús

63°59.701N 20°08.366V

“Jaðarshús nefnist kofi fyrir veturgamalt fé á Jaðrinum suðaustur af Borgardal [007],” segir í viðbótum við örnefnalýsingu. Jaðarhús eru rúmum 700 m suðvestan við Fellsmúlabæ 011 og um 125 m suðvestan við vegslóða að Minnivöllum (fiskeldi í landi Fellsmúla).

Húsin eru í grasgefinni dokk eða lág í grónu hraunlendinu. Gróinn hraunhryggur er fast vestan við gerðið og annar austan við sjálf fjárhúsin.

Á þessum stað er sambyggt fjárhús, súrheysgryfja og tvískipt gerði/rétt vestan við. Samtals ná þessi mannvirki yfir svæði sem er 19 x 11 m stórt og snýr norðvestur-suðaustur. Sjálf fjárhúsin eru gróflega 6-7 x 3-4 m að innanmáli en suðurveggur þeirra hefur hrunið inn og gróið yfir tóftina sem gerir það að verkum að erfitt er að áætla innanmál með nákvæmum hætti. Veggir eru að stóru leyti hlaðnir úr grjóti en eru grónir í toppinn og að utanverðu. Eftir norðurhlið fjárhúsanna (hólf A) gengur jata og hún hefur mögulega verið við austurgafli hússins líka. Lítið er hægt að segja um suðurvegg hússins vegna hruns. Sunnan við fjárhúsin (A) er mikil heygryfja (B). Líklega hefur þar verið súrhey. Hún er hringhlaðin en sívöl og alveg hlaðin úr grjóti. Gryfjan er 3-3,5 x 1,8-2 m að innanmáli. Á einum stað má sjá í henni grónar bárujárnsleifar. Framan við

Jaðarshús 013, horft til suðausturs á ljósmynd.

tóftina er svo grjóthlaðið gerði (C-D) sem er samtals 11 x 8 m stórt og skiptist í tvö hólf. Það syðra, C, er um 4 x 2,5-3 m að innanmáli, einfalt og með opi syðst á vesturhlið. Nyrðra hólf, D, er 7 x 6 m stórt og alveg opið til suðausturs, að fjárhúsunum. Um 12 m NNA við gerðið er ferhyrnt svæði sem er 3,5 x 2 m stórt og 0,2 m á dýpt. Þar hefur torf í mannvirkið verið rist.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Fellsmúli viðb., 3

RA-437:014 heimild um kálgarð

63°59.852N 20°07.578V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var gerði um 60 m SSA við bæjarstæði 011. Engar leifar gerðis sjást nú (2012) á þessum slóðum en það hefur verið austan í lágri brekku sem tekur við norðan við hlað nýja íbúðarhússins (frá 6. áratug 20. aldar).

Rennislétt, stutt en aflíðandi brekka er á þessum stað.

Ekki sést til fornleifa.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1917

RA-437:015 *Lambhúsás* þúst lambhús

64°00.036N 20°09.167V

Þúst 015, horft til suðausturs.

“Lambhúsás er í suðvesturenda Skarðsfjalls vestan við bæjargil ofan Gamla-Fellsmúla [001], en austur af Þerrishólum,” segir í örnefnalýsingu. Lambhúsás er vestan við gamla bæjarstæði Fellsmúla, vestan Bæjargils. Gengið var umhverfis ásin en greinilegar rústir fundust ekki. Fast austan við Bæjargilið er hins vegar þúst eða upphækkun sem gæti verið leifar lambhússins þótt ekki sé hægt að útiloka að þar hafi einungis fokið saman sandur í hól og gróið upp. Þústin er um 100 m suðvestan við Gamla-Fellsmúla 001.

Gróin slétta.

Þústin er 13 x 7 m stór og snýr nálega norður-suður. Allra syðst í henni sést greinileg upphækkun og mögulegar tvær óljósar dokkir í hana. Til norðausturs er hryggur við gilið en til móts við hann er annar óljós hryggur.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

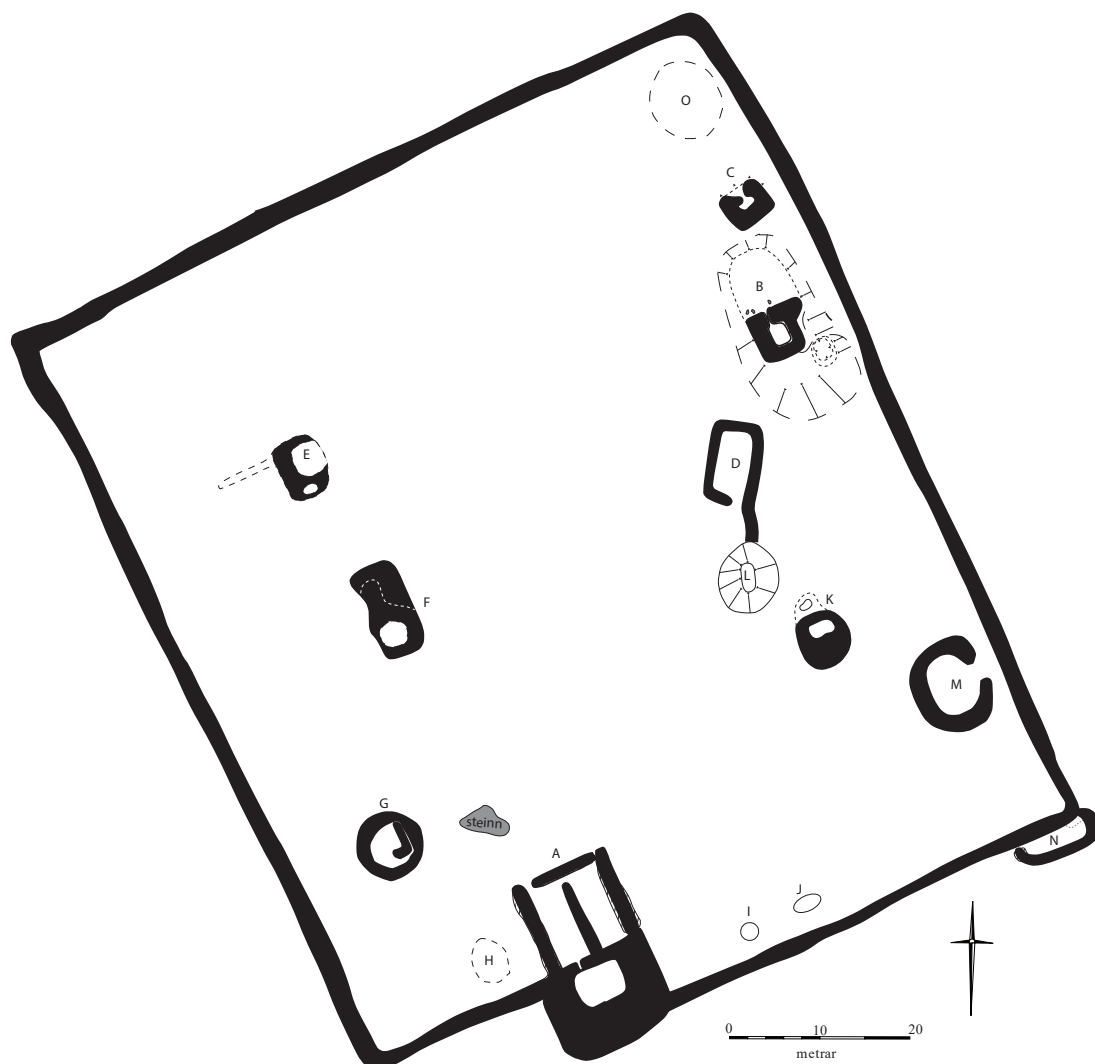
Heimildir:Ö-Fellsmúli viðb., 3

RA-437:016 tóft+garðlag beitarhús

63°59.389N 20°08.936V

“Stóri-Selhóll [024] er í Fellsmúlaheiði örskammt austan við Litla-Selhól [008]. Ranglega nefndur Litli-Selhóll í lýsingu Magnúsar Finnbogasonar. Á eystri jaðri heiðarinnar, austur af

Stóra-Selhól, er ærhústótt frá Fellsmúla,” segir í viðbótum við örnefnalýsingu. Ærhústóft er merkt inn í Örnefnasjá Landmælinga Íslands sem örnefni. Miklar tóftir eru tæplega 1,5 km suðvsetan við bæ 001 og er umfang þeirra slíkt að ekki er hægt að álykta annað en að þar hafi verið býli eða sel og eru minjarnar 370 m austan við Stóra-Selhól 024. Yngstu minjarnar á svæðinu eru þó af fjárhúsum/beitarhúsum.

Uppdráttur sem sýnir minjar 016 innan gerðis.

Umhverfis tóftirnar er grasgefið tún. Það er á löngum og mjóum, ræktuðum fláka milli Litlahrauns og Katlahrauns.

Á þessu svæði er ferhyrndur túngarður sem markar af svæði sem er 96 x 74 m stórt og snýr norðvestur-suðaustur. Innan túngarðs voru skráðar 10 minjar og utan hans er sambyggð ein tóft og verður hverju þeirra gefinn bókstafur í lýsingu þessari til aðgreiningar. Sjálfur túngarðurinn (P) er torfhlaðinn og víða 0,3-0,5 m hár en 0,8 m breiður neðst. Hann er rofinn á nokkrum stöðum og má þar sjá nokkur gjóskulög í torfinu. Túngarðurinn er líklega fremur unglegur og virðist tilheyra yngsta byggingarstigi svæðisins ásamt tóftum A og B. Aðrar tóftir virðast

mun eldri. Hæð er í túninu skammt frá tóft A (merkt H) og gætu leifar af öskuhaugi leynst þar undir sverði. Tvær dokkir skammt frá A (dokkir J og I) gætu verið yfirgrónir brunnar. Tóft A er beitarhúsatóft sem virðist bæði hafa verið með jötum og garða. Hún er á svolitlum hól. Tóftin er 19 x 8-10 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur og veggir eru úr torfi og grjóti. Úr vestri gengur túngarður á tóftina miðja, þar sem er veggur milli fjárhúsa og hlöðu en að austan gengur

Tóft 016A, horft til NNV.

Tóftir 016B og C, horft til suðausturs.

túngarðurinn frá tóftinni nálægt suðausturhorni hennar. Tóftin skiptist í fjárhús að norðan og hlöðu að baki. Garði gengur eftir miðjum fjárhúsunum og jötur eru við veggina. Innanmál fjárhúsa er 8 x 6 m. Op er á fjárhúsum á tveimur stöðum á norðurvegg. Hlaðan er sunnan í tóftinni. Hún er 5 x 4 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Í henni eru svolitlar bárujárnsleifar. Vegghleðslur eru mest 2 m en víðast 1,2-1,2-1,4 m. Hlaðan er byggð inn í hól og frá hlöðubotni og upp í hóltopp eru allt að 4 m. Op er yfir úr vesturhluta tóftar og í hlöðu og það hefur líklega

Tóft 016D, horft til SSV.

Tóft 016G, horft til VSV.

líka verið austanmegin en yfir það er nú hrunið. Um 5 m austan við tóftina er grjótdreif og dokk niður (dokk I). Þar sést deiglendur gróður og eitthvað af mosagrónu spýtnarusli er þar að finna. Talsvert hefur hrunið úr túngarði og ofan í dokkina og er hún mest 0,8 m í þvermál.

Líklegast er að þarna hafi verið brunnur. Um 6 m austan við I er önnur dæld J. Hún er um 1,5 x 0,8 m stór er ferhyrnd og 1,5 m á dýpt og alveg hrúnn og gróin. Ekki er vitað hvaða tilgangi þessi dæld hefur þjónað. Ekki er óhugsandi að hún gæti líka hafa verið brunnur en erfitt er að fullyrða nokkuð um það. Tóft B er á hól í austurjaðri minjasvæðisins, upp við túngarð. Hóllinn er að hluta til náttúrulegur en hann er einnig að hluta uppsafnaðar mannvistarleifar. Hóllinn er um 20x10 m að stærð og snýr nálega norður-suður. Á honum er ein tóft sem skiptist í tvö

Púst 016K horft til austurs.

Púst 016L, horft til austurs.

hólf. Tóftin er um 8x7 m að stærð og snýr NNV-SSA. Hún er úr torfi og grjóti. Í NNV-enda tóftarinnar er hólf I. Það er um 2x2,5 m að innanmáli og snýr NNV-SSA. Dýraop er á hólfi til NNV. Það er grjóthlaðið að innan og sjást mest 4 umför en hleðslur eru víðast hrundar og rof er komið í vegg tóftarinnar, einkum á austurhlið. Hólf II er í suðausturhorni tóftar. Það virðist vera grafið ofan í hólinn að mestu leyti. Það er um 2x1,5 m að innanmáli og snýr eins og tóft. Mesta dýpt er 0,6 m. Engar grjóthleðslur sjást í því. Ekki er sýnilegt op á milli hólfa og samband þeirra er ekki alveg augljóst. Ekki er op á hólfi II. Mesta hleðsluhæð tóftar utanmáls er um 1 m. Um 2 m SSV við hólinn sem tóft B er á er nokkuð fornleg tóft D. Hún er um 9x6 m að stærð og snýr SSV-NNA. Frá SSA-horni tóftar gengur 8 m langur garður, í sveig til SSV og endar þar í hæð L (sjá síðar). Tóftin er einföld og virðist vera torfhlaðin. Mesta hleðsluhæð tóftar er um 0,4 m en garðurinn er hæstur um 1 m. Hæð L er um 7 x 7 m stór. Hún er nokkuð áberandi hóll eða þúst í túninu og ber mest um 1,5 m hærra en umhverfið. Eftir hólnum endilöngum gengur 3,5 x 2 m stór dokk sem er mest 0,2 m á dýpt. Líklegt verður að teljast að mannvistarleifar leynist undir sverði á þessum stað. Tóftin er að líkindum af lítilli rétt. Tóft C er einnig nokkuð fornleg og er hún um 4 m norðan við hólinn sem tóft B er á. Hún er einföld, um 4x4 m að stærð og 0,5 m á hæð. Hún virðist vera torfhlaðin. Ógreinilegt dýraop er á henni til norðvesturs. Um 7 m norðvestan við C er hæð O í norðausturhorni túngarðs. Hæðin er um 9 x 7 m stór og ekki er ólíklegt að einhverjar mannvistarleifar leynist þar undir sverði. Þúst E er 25-30 m vestan við tóft D. Hún er um 7x6 m að stærð og snýr norður-suður. Út frá norðurenda hennar gengur óljós veggur til vesturs. Hann er um 7 m á lengd, 0,5 m á breidd og 0,1-0,2 m á hæð. Þústin er hæst rétt austan við miðju, um 0,7 m. Ekki sést skýr hólfaskipting í þústinni en lítill og grunn dæld er

í suðurenda hennar. Þúst F er um 9 m sunnan við þúst E. Hún er um 11x5 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Þústin er hæst um 0,6 m og í suðausturenda sést móta fyrir hólfi sem er um 3 m í þvermál. Tóft G er um 10 m norðvestan við beitarhúsatóft A. Tóftin er 8 x 8 m stór en ekki alveg hringlaga. Hæð veggja er um 0,1 m að ytri veggjabrún en 0,1-0,3 m frá tóftarbotni og að innri veggjabrún. Tóftin er vaxin mosa og grasi. Vart er þó hægt að tala um eiginlegar vegghleðslur en austurveggur virðist þó sæmilega greinilegur. Ekki er að sjá mikið tóftalag á rústinni. Innan við 5 m austan við tóft er mannhæðarhár steinn sem er á kafi í náttúrulegri dokk í túninu. Hann er áberandi kennileiti á svæðinu. Við austurbrún tóftarinnar er um 5 m löng og 1-1,5 m breið en mjög grunn dokk. Bókstafurinn H var gefinn meintum öskuhaug sem er fast vestan við beitarhúsatóft A og er um 2,5 m í þvermál og 0,3 m á hæð. Tóft K er fornleg. Hún er um 15 m NNA við beitarhúsatóft A. Tóft K er 7 x 6 m stór og virðist hafa verið tvískipt. Nyrðra hólfið er greinilegra og 8 x 5 m að stærð en sunnan þess er óljós dokk þar sem gæti hafa verið hólf um 1,5 x 1 m að innanmáli. Til norðurs frá tóftinni gæti hafa gengið garður. Nyrst í tóftinni er mögulegt að hafi verið þriðja hólfið sem væri þá 2,5 x 1 m að innanmáli en það er óljóst og gæti allt eins hafa verið gróinn uppblástur. Tóft N er eina tóftin utan túngarðs og er hún byggð upp við norðausturhorn túngarðs. Hún er nokkuð óveruleg en gæti verið yngri en sumar hinna tóftanna en þó líklega eldri en túngarður. Tóftin er 7 x 3 m stór og snýr ANA-VSV. Op hefur verið á vesturvegg upp við túngarð. Innanmál tóftar er 5 x 2 m að stærð og er hún einföld. Ytra birgði veggja er ógreinilegt og er túngarðurinn nokkuð ógreinilegur á þessum slóðum. Tóft M er 15-20 m norðvestan við suðvesturhorn túngarðs, innangarðs. Tóftin er 7,5 x 9,5 m að stærð og er einföld. Hún kann að hafa verið opin til austurs en það er nú óljóst. Veggir tóftarinnar eru signir og 0,3 m á hæð. Tóftin er vaxin grasi. Talsvert hrun er inni í henni. Svæðið er áhugavert og ekki hægt að fullyrða um hlutverk staðarins á eldra byggingarstigi. Mögulegt er þó að þarna hafi verið lítið býli, til þess benda vísbendingar um mögulega öskuhauga og brunn sem og uppsöfnun mannvistarlaga á nokkrum stöðum. Ekkert er þó hægt að fullyrða um þetta án frekari rannsókna.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Fellsmúli viðb., 4

RA-437:017 *Stritla* bæjarstæði býli

63°59.999N 20°08.887V

Í ritgerð Guðmundar Árnasonar Uppblástur og eyðing býla í Landsveit segir: “Í æsku heyrði ég oft talað um, að bær með þessu nafni hefði staðið austur af Gamla-Fellsmúla [001], enda hjáleiga þaðan. Bæjarstæðið var þó aldrei nákvæmlega staðsett, enda þar þá allt sandgrafið. Örnefnið Stritlugil [sjá 018] er enn til. Sunnan í ásnúm, sem er austan við gilið, eru grjótrústir allmiklar og meiri en svo, að líkur séu fyrir því, að þar hafi fjárhús staðið frá fyrri tímum. Rústir þessar voru svo sandorpnar, að eigi var hægt að greina húsaskipun, nema með uppgrefti. Þykir mér samt mjög líklegt, að þar hafi Stritlubær staðið. Á síðari árum, eftir að landið var girt, hefur melgróður hulið rústirnar.” Í Sunnlenskum byggðum segir: “Sumir hafa talið að kot að nafni Stritla hafi staðið undir fjallinu sunnan við Hátún, en af því fara ekki sögur.” Engin ummerki

Horft yfir svæðið þar sem talið er að býlið Stritla 017 hafi verið. Á vinstri mynd er horft til SSA og á hægri mynd til SSV.

sjást um bæjarstæði Stritlu en af lýsingum að dæma og staðsetningu sem sýnd er á örnefnakorti Ingólfs Einarssonar var Stritla um 180 m suðaustan við Gamla-Fellsmúla, sunnan við ásin sem er austan við Stritlugil.

Svæðið þar sem talið er að Stritla hafi staðið er allt uppblásið og sandi orpið. Það er að gróa upp á köflum og vex nokkuð af melgresi og öðrum harðgerum gróðri á svæðinu.

Á milli Skarðsfjalls og Þjóðvegjar eru margir sandvarnargarðar úr grjóti sem liggja norðvestur-suðaustur. Þessir varnargarðar eru að langmestu leyti hlaðnir úr hraungrýti en einnig er eitthvað um grágrýti í gördunum þar sem stutt var að sækja það, t.d. við suðurenda ássins austan við Stritlugil. Ekki er útilokað að grjót úr byggingum sem tilheyrðu býlinu Stritlu hafi einnig verið notað í grjótgarðana. Eins og fyrr segir sjást engin ummerki um býlið Stritlu á vettvangi og er það að líkindum horfið í sand eða blásið burt.

Hættumat: hætta, vegna uppblásturs

Heimildir: GÁ: “Uppblástur og eyðing býla í Landsveit” Minningarit Sandgræðslunnar 1958, 81; SB V, 129; IE-Örnefnauppráttur, Fellsmúli

RA-437:018 *Stritlugil* heimild um vatnsból 64°00.081N 20°08.859V

“Stritlugil mun vera austast tveggja eða þriggja gilskorninga í suðurenda Skarðsfjalls, milli Laufáss og Axlar. Dagbjartur Hannesson segir að þarna muni hafa verið vatnsból frá Gamla Fellsmúla [001],” segir í viðbótum við örnefnalýsingu. Stritlugil er um 160 m austan við Gamla-Fellsmúla og um 150 m norðan við Stritlu 017.

Gilið er þröngt og alldjúpt. Það er allt uppblásið og neðst í því (syðst) í eru sandskaflar vaxnir melgresi. Gilið er þurrt og hefur líklega verið það lengi eða frá því að uppblástur á svæðinu komst í hámark.

Engin mannaverk sjást í giliinu en umhverfið hefur mikið breyst vegna uppblásturs og sandfoks. Frá Gamla-Fellsmúla er mun styttra í Bæjargil en Stritlugil og má ætla að vatn hafi einnig runnið um það. Bæjargil virðist því líklegra vatnsból en Stritlugil en aðstæður þar kunna að hafa verið óhentugar þó að vatnsburðurinn hafi verið styttri.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Fellsmúli viðb., 5

RA-437:019 þúst óþekkt

63°59.459N 20°07.712V

Í Friðlýsingarskrá sem Ágúst Georgsson tók saman segir: “Fornar tóftir, 10 að tölu, við Stóru-Valla-læk; þar hét Hólmengi.” Meint rústasvæði er um 1,5 km suðaustur af Gamla-Fellsmúla 001 og um 540 m suður af Fellsmúla 003.

Skammt vestur af Klofalæk er dálítið höllendi næst bakkanum en vestar og sunnar er nánast marflatt graslendi á stóru svæði.

FRIDLYSTAR FORNMINJAR Í grein Brynjúlfs Jónssonar um fornleifar í Landsveit frá 1907 segir: “Í þeim hólma [sem var í læknum áður en farvegurinn breyttist] hafa menn nýlega tekið eftir fornum rústum, mjög niður sokknum. Þær skiftast í tvo flokka og er svo sem 20 faðma bil á milli. Í þeim flokknum sem ofar er með læknum eru 6 tóftir að meðaltali um 7-8 fðm. langar. Eru 3 samhliða og snúa austur og vestur, við austurenda þeirra eru tvær er snúa norður og suður, hvor af enda annarar og þó ekki samfastar. Austur af þeim, næst læknum, er ein sem snýr austur og vestur og er hún óglöggust þeirra allra. Í hinum flokknum, neðar með læknum, eru þrjár tóftir samhliða og snúa frá norðaustri til suðvesturs. Sú sem fjærst er læknum, er stytzt um 4 faðmar, miðtóftin um 8 faðmar en sú sem næst er læknum alt að 16 faðmar, og mismunar lengd þeirra til suðvesturs, hinir endarnir virðast jafnir. Í millibílinu milli flokkanna, nálega jafnnærri þeim báðum, er kringlótt tóft, um 5 faðmar í þvermál og virðist hún dálítið upphækkuð. Eigi er tóftin svo glögg að skil sjáist fyrir dyrum á henni. Hvaða bygging hefur hér verið? Mér sýnist

Horft til austurs yfir minjasvæði 019. Á miðri mynd er hringlaga upphækkun.

tvent til sundurdráttarrétt eða þingstaður.” Líklegast er að minjarnar séu þar sem höllendi og flatlendi mætast. Stórt svæði var gengið þegar minjanna var leitað á vettvangi en ekki fundust skýr ummerki um þær. Svæðið þar sem talið er að minjarnar séu er um 150x60 m að stærð og snýr NNV-SSA. Í SSA-enda svæðisins eru 2-3 ílangir hólar. Ekki er að sjá að á þeim séu tóftir og sést ekki móta fyrir hólfum í þeim. Skammt NNV við þessa hóla er nokkuð hringlaga upphækkun sem er um 15x15 m að stærð. Hún er með skýra vesturbrún en aðrir hlutar hennar eru óljósir.

Í NNV-enda svæðisins er hólkragi og í honum eru þrjár litlar dokkir sem virðast náttúrulegar. Svæðið er allt orðið óljóst. Ef um réttan stað er að ræða kemur fátt heim og saman við lýsingu Brynjúlfs, annað en hringlaga mannvirkið.

Hættumat: engin hætta

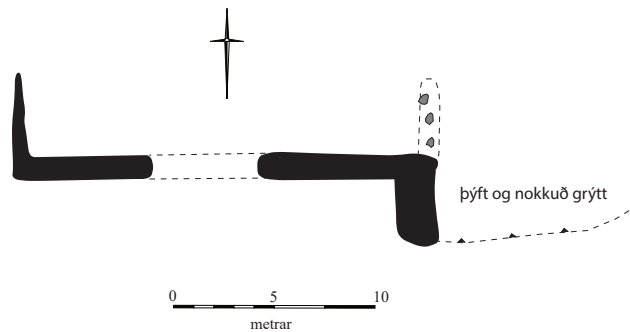
Heimildir:ÁG: Friðlýsingarskrá, 68; B J: “Fornleifar í Landsveit” Árbók 1907, 27-28

RA-437:020 gerði kálgarður

63°59.944N 20°07.532V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var gerði um 120 m norðaustan við bæjarstæði Fellsmúla 011. Enn sjást leifar af því og líklegt er að hér hafi verið kálgarður.

Minjarnar eru á núverandi merkjum milli Skarðs og Fellsmúla, í beitarhólfi litlu vestan við Króktúnslæk.

Leifar af kálgarði 020, horft til vesturs á ljósmynd.

Gerðið er um 21x5,5 m að stærð og snýr ANA-VNV. Það er torf- og grjóthlaðið. Gerðið var hlaðið upp við merkjagarð 434:031 en garðurinn hefur verið rifinn á þeim kafla, frá Króktúnslæk og þar til komið er um 4 m VNV við gerðið. Mesta hleðsluhæð í gerðinu er um 0,5 m og er innri brúnnin hærri en sú ytri. Rask hefur orðið við ASA enda gerðisins og er veggur á þeirri hlið lítið annað en þúfur og stöku steinn sem enn sést. Rof er komið víðar í mannvirkið.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-437:021 tóft fjós

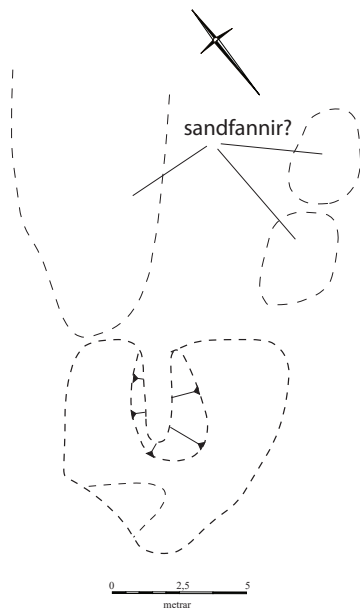
64°00.044N 20°09.085V

Í skrá Brynjúlfs Jónssonar yfir eyðibýli í Landsveit sem birtist í Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1898 segir: “Til hins gamla bæjar [001] sést ekki nema lítil grjóthrúga, sem er köstuð saman til merkja. Fjós og heygarður hafði verið fram á túninu, og sér til þeirrar rústar.” Óljós tóft er um 35 m suðvestan við Gamla-Fellsmúla 001 sem ætla má að sé leifar af fjósinu. Meintar minjar eru á allflatlendum bala á mörkum algróinna og hálfgróinna sandskafla sem safnast hafa saman á þessu svæði. Trjárækt er norðvestan og vestan við minjarnar.

Tóftin er um 8x8 m að stærð og sést eitt mögulegt hólf sem er um 4x1 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Op er á því til norðausturs. Ekki er gott að áætla hæð tóftar en sá hluti hennar sem er enn greinanlegur er um 1 m á hæð. Tóftin er mjög aflöguð af sandfoki og uppblæstri.

Hættumat: hættu, vegna trjáræktar

Heimildir: B J: “Skrá yfir eyðibýli ...” Árbók 1898, 2

Meint fjóstóft 021, horft til SSV á ljósmynd.

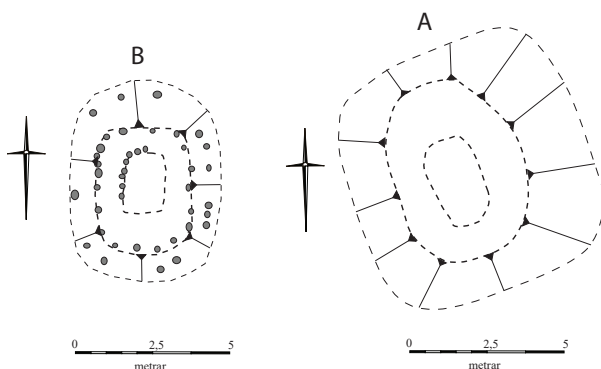
RA-437:022 Vindás bæjarstæði býli

63°59.803N 20°09.245V

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín frá 1711 segir: “Hjáleiga hefur fyrrum bygð verið skamt frá túninu, kölluð Vindás, var fyrst bygð áður menn minnst. Eyðilagðist að öllu leyti fyrir 17 árum eða so. Landskuld var xx álnir. Leigukúgildi i. Þetta býli var til engra gagnsmuna. Kann ekki aftur byggjast vegna slægjuleysis og aðþrengingar á jörðunni.” “En í hrauninu skammt suður af Gamla-Fellsmúla [001], norðan í hraunhrygg, heiti Gamli-Vindás. Þar var kot sem eyddist 1694,” segir í Sunnlenskum byggðum. Tveir rústahólar sem líklega eru á bæjarstæði Vindáss eru um 500 m sunnan við Gamla-Fellsmúla 001 og um 200 m sunnan við þjóðveg. Minjarnar eru við norðausturenda hraunhryggjar.

Bæjarstæðið og allt í kringum það er gjörblásið hraun sem tekið er að gróa á ný. Uppblásnir hraunhólar eru í kringum bæjarstæðið. Gömul grjótnáma er um 100 m norðaustan við minjarnar. Í ritgerð Guðmundar Árnasonar um uppblástur og eyðingu byggðar í Landsveit segir um Vindás: “Býlið var hjáleiga frá Fellsmúla. Bærinn stóð á aflöngum hól, neðan við tún heimajarðarinnar,

þar sem norðan- og landnyrðingsvindar, er koma beggja megin fjallsins, mætast. Á uppvaxtarárum mínum var þar grjótbreið töluverð, sem sjálfsagt hefur verið leifar bæjarins. Það grjót hefur verið tekið til annars. Þá var og þar örnefnið Vindásgerði, og sást greinilega steinlag fyrir norðan og austan bæjarrústirnar, sem hefur sennilega verið leifar túngarðs býlisins. Eigi er vitað, hvenær þar var fyrst byggð, en sennilega hefur býlið alla tíð verið fremur lítið.” Í viðbótum við örnefnalýsingu segir: “Vottaði

Teikning af rústahólum á bæjarstæði Vindáss 022.

Rústahóll 022B, horft til suðurs.

Rústahóll 022A, horft til norðausturs.

þar [Vindásgerði] fyrir steinalögum, sem minntu á gerði, mynduðu nokkurn veginn hring, þó mjög óljóst væri sums staðar. Geri ég ráð fyrir, þó þar sé aðeins eftir minni að fara, að þetta gerði hafi verið 4-5 dagsláttur. Innaní gerðinu var nokkuð hár moldarhryggur; grassvörður var allur blásinn, þegar ég man fyrst eftir. Nálægt því á miðjum hryggnum var grjótbreiða, og vottaði fyrir húsalögun í þeirri breiðu. Mér var þá sagt, að þar hafi staðið bær. Nú eru allar þessar leifar í burt; grjótið tekið í sandvarnargarð og til annarra nota, og hryggurinn blásinn niður í hraun. Aðeins vottar fyrir garðinum á einum stað. Þó þykist ég muna fyrir víst hvar bæjarrústirnar voru. Þar hef ég hlaðið smávörðu. Hún er 160 faðma frá Gamla-Fellsmúla.” Rústahólarnir tveir sem enn sjást á bæjarstæði Vindáss eru á svæði sem er um 60x10 m að stærð og snýr NNV-SSA. Í norðurenda svæðisins er rústahóll A. Hann er um 8x8 m að grunnfleti en efst er hann um 4x6 m að stærð og snýr NNV-SSA. Hóllinn er um 1,5 m á hæð SSV-hluta en hærri til NNA þar sem hallar undan honum. Í hliðum hólins er mikið grjót og efst í honum sést óljóst móta fyrir einu hólfi sem er um 1,5x2 m að innanmáli og snýr ASA-VNV. Rústahóll B er um 50 m SSA við rústahól A. Hann er um 6x5 m að grunnfleti en efst er hann um 4x3 m að stærð og snýr norður-suður. Efst í honum er eitt nokkuð skýrt hólfi sem er um 2x1,5 m að innanmáli og snýr norður-suður. Líklega var dyraop til norðurs en hólnum hallar lítilllega í þá átt og lægst er niður af honum í norðurenda. Hóllinn er um 1,3 m á hæð og er grjóti girtur. Líklega er mest af því grjóti úr tóftinni. Hóllinn er uppblásinn en smá gróðurþekja er enn efst á honum. Engin ummerki sáust um bæjarhólinn en af lýsingum að dæma er hann horfinn með öllu. Ekki sáust leifar af túngarði eða vörðunni sem hlaðin var á bæjarstæðinu. Ætla má að í rústahólunum séu leifar af útihúsum sem tilheyrðu Vindási.

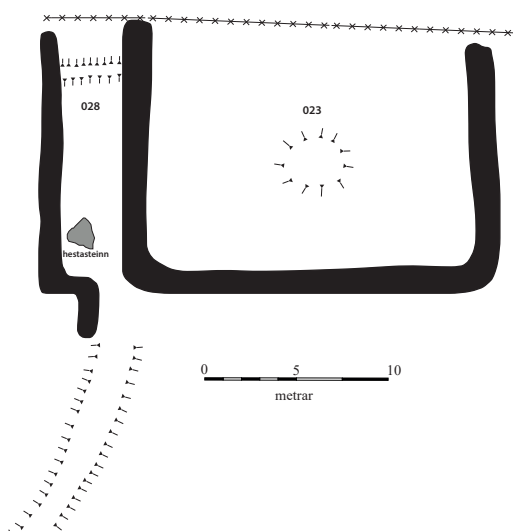
Hættumat: hætta, vegna rofs

Heimildir: JÁM I, 300; SB V, 129; GÁ: “Uppblástur og eyðing býla í Landsveit” Minningarit Sandgræðslunnar 1958, 80-81; Ö-Fellsmúli viðb., 5-6

RA-437:023 gerði kálgarður

63°59.872N 20°07.599V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var kálgarður fast sunnan við bæjarstæði 011. Hann sést enn um 10 m sunnan við bárujárnsklædda hlöðu og er girt svæði umhverfis hlöðuna, á milli og fast

Kálgarður 023, horft til austurs á ljósmynd.

norðan kálgarðsins.

Er á grasi grónu svæði milli núverandi íbúðarhúss og hlöð og er girt fast norðan og austan við mannvirkin. Fast austan við kálgarðinn er hlað og heimreið (sjá 028) sem einnig eru merktar inn á túnakortið frá 1917 og er girðingin fast austan þeirra.

Kálgarðurinn er 20 x 13 m stór og snýr nálega austur-vestur. Hliðar hans eru grónar og skýrar nema norðurhliðin sem er e.k. upphækkun upp að hlaði við hlöðu og er ekki eiginlegur veggur. Annars eru veggir allt að 1,5 m breiðir og 0,7 m háir. Engar grjóthleðslur sjást. Í miðjum garði er haugur sem er um 2,5 m í þvermál og 1,4 m á hæð og er algróinn.

Heimildir: Túnakort 1917

RA-437:024 Stóri-Selhóll örnefni sel 63°59.310N 20°09.379V

“Stóri-Selhóll er í Fellsmúlaheiði örskammt austan við Litla-Selhól. Ranglega nefndur Litli-Selhóll í lýsingu Magnúsar Finnbogasonar,” segir í viðbótum við örnefnalýsingu. Stóri-Selhóll er um 170 m suðaustan við beitarhús 008 í Litla-Selhóli, 370 m vestan við Ærhústóft 016 og um 1,4 km suðvestan við Gamla-Fellsmúla 001.

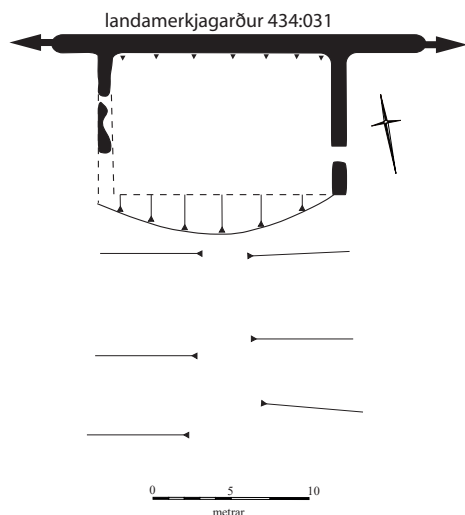
Stóri-Selhóll er í gróinni, hæðóttri heiði skammt austan við mörk gróðurlendis og uppblásturssvæðis. Hóllinn er nokkuð greinilegur og er nokkuð hærri en aðrir hólar í grenndinni. Engar minjar um sel sjást í næsta nágrenni Stóra-Selhóls. Mögulega draga Litli- og Stóri-Selhóll nöfn sín af seli sem er horfið vegna uppblásturs en einnig er möguleiki að þeir dragi nöfn sín af seli sem kann að hafa verið innan gerðis með beitarhúsum 016. Ekki virðist líklegt að sel hafi verið þar sem beitarhús 008 eru í Litla-Selhóli.

Heimildir: Ö-Fellsmúli viðb., 4

RA-437:025 gerði óþekkt 63°59.952N 20°07.589V

Unglegt gerði er um 130 m norðan við yngsta bæjarstæði Fellsmúla 011 og um 40 m vestan við kálgarð 020.

Gerðið er fast sunnan við landamerkjagarð 434:031 þar sem grafið hefur verið í hólrana á milli

Gerði 025, horft til vesturs á ljósmynd.

túns og beitarhólfs.

Gerðið er um 16x9 m að stærð, snýr austur-vestur. Tveir fremur lítilfjörlegir garðar eru hlaðnir út frá landamerkjagardi til suðurs meðfram austur- og vesturhliðum. Brún hólins eftir niðurgröft myndar vegg til suðurs. Austurveggur er nokkuð skýr, er um 0,6 m á hæð og um 1 m á breidd. Austur- og vesturveggir eru torfhlaðnir. Gerðinu hallar lítillega mót austri. Hlutverk þess er ekki ljóst en það kann að hafa þjónað sem kálgarður eða rétt.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

RA-437:026 gerði óþekkt

63°59.754N 20°07.476V

Gerði 026, horft til norðvesturs.

Mikið gerði, sem gæti verið nátthagi, er merkt inn á túnakort frá 1917. Gerðið sést enn og liggur frá fjárhúsum 004.

Gerðið er í rennisléttu túni þar sem Króktúnslækur rennur í sveig til austurs.

Gerðið er algróið. Það er 120 x 90 m stórt og virðist fimmhyrnt. Garðurinn sem markar af svæðið er vaxinn mosa og grasi og virðist sum staðar að mestu úr torfi en víða sér þó glitta í grjóthleðslu. Hann er tæpur 1 m á breidd í botninn en mjókkar upp og er 0,3-0,5 m á toppinn. Dæld gengur skáhallt yfir

svæðið. Ekki er ólíklegt að hann hafi verið fremur nýlegur þegar túnakortið var gert 1917. Garðurinn endar við bugðu á læknum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-437:027 Viðagerði örnefni óþekkt

63°59.987N 20°09.347V

Viðagerði er örnefni merkt inn á örnefnakort Ingólfs Einarssonar tæplega 1,5 km vestan við bæ 011 en um 280 vestan við eldra bæjarstæði Fellsmúla 001. Svæðið er á milli núverandi þjóðvegur og þess eldri.

Tveir grónir bollar í hraunlendi. Í bollunum er mjög þunn gróðurþekja og ofan svæðisins eru uppgræddir sandhólar. Allt í kring eru lágar berar klappir og hraunbungur.

Ekki fundust garðlög eða önnur mannaverk á þessum slóðum og ekki kannaðist heimildamaður við slíkt.

Hættumat: hætta, vegna uppblásturs

Heimildir: IE-Örnefnauppdráttur, Fellsmúli

RA-437:028 gata traðir

63°59.864N 20°07.608V

Heimreið er merkt inn á túnakort frá 1917 fast austan við kálgarð 023. Heimreiðin hefur legið 10 m frá bæ 011 til suðurs og þá sveigt til austurs og legið áfram út túnin.

Traðir 028, horft til norðurs.

Hestasteinninn í tröðum 028.

Þar sem bærinn sem byggður var 1912 er ekki hægt að greina neina uppsöfnun en þar stendur bárujárnsklædd hlaða með steinsteyptu húsi sambyggðu að austan. Umhverfis eru sléttuð tún. Merki gatna og bæjarhlaðs eru enn nokkur. Um 5 m austan við kálgarð 023 er garður sem markar af 13 x 4 m stórt svæði (innanmál). Nyrst í því er upphækkun. Syðst á þessu svæði beygir garðurinn til vesturs og þar liggja traðirnar út. Þær eru vel merkjanlegar sem 1,2-1,5 m breið niðurgráfin dæld eða tröð. Hæð traðarveggja er 0,3 m utanfrá en 1,2 m frá innri brún þeirra. Við austurvegg gerðisins, um 2 m norðan við suðurenda er hestasteinninn. Hann er 0,4-0,5 x 0,3-0,4 m að stærð með járnlykkju í sem er 5-10 cm í þvermál.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-437:029 garðlag vörslugarður

63°59.672N 20°07.974V

Vörslugarður 029, horft til vesturs.

Unglegt garðlag liggur frá afleggjara að fiskeldi til austurs, um 150 m suðvestan við Fellsmúla 003.

Garðlagið er í mólendi milli túns og áður nefnds afleggjara.

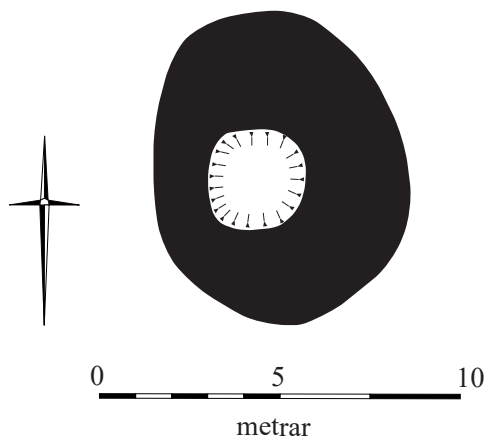
Garðurinn er um 25 m á lengd og liggur ANA-VSV. Hann er um 0,3 m á hæð og breidd og er torfhlaðinn. Að öllum líkindum er þetta vörslugarður sem girt var ofan á með gaddavírsstrengjum.

Hættumat: engin hætta

RA-437:030 þúst útihús

63°59.744N 20°07.508V

Um 14 m austan við tóft 004 er þúst. Hún er nánast fast vestan við girðingu og um 260 m sunnan við bæ 011.

Þúst 030, horft til suðurs á ljósmynd.

Þústin er í lág í rennisléttu túni. Mörk hins eiginlega túns eru um 20 m austar.

Þústin er 8 x 7 m stór og snýr norður-suður. Nálega í henni miðri er hvilft sem er 3 x 3 m stór. sjálf þústin rís um 0,3 m hærra en umhverfið og er á kafi í grasi.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

RA-437:031 garðlag óþekkt

63°59.310N 20°08.211V

L-laga garðlag liggur frá Stóruvallalæk rétt norðan við Viðarhólma á læknum. Garðurinn liggur frá læknum og um endilöng Hólmaengi vestarlega.

Grasi gróin slétta er á þessum slóðum.

Garðlagið liggur í um 75 m til NNV áður en það beygir til NNA og liggur í um 600 m áður

Garðlag 031, horft til vesturs.

en það kemur að vegi (afleggjara að fiskeldi). Ekki er að sjá framhald norðan vegarins. Garðlagið er gróið og grænt 0,3 á hæð og 0,6 á breidd. Það virðist ekki sérstaklega fornlegt. Á stórum kafla er garðlagið að mestu úr torfi en annars staðar sést töluvert grjót í því þótt hann sé alls staðar algróinn. Þar sem garðlagið endar til norðurs er það 1,1 m á breidd í botninn en 0,3 m í toppinn og 0,4 m á hæð.

Hættumat: engin hætta

RA-437:032 vegur samgöngubót

63°59.809N 20°07.971V

Ruddur vegur er á kafla í hæðóttum móa sem liggur frá suðvesturenda garðlags 006 til norðausturs. Hann hættir að sjást við tún um 150 m norðan við bæjarstæði 003 og 230 m VSV við yngsta bæjarstæði Fellsmúla 011.

Vegurinn liggur yfir gróinn, hæðóttan móa.

Vegurinn er um 2 m breiður innanmáls og sést á 320 m löngum kafla. Hann hefur legið af Gamla-Landvegi 681:006 að yngsta bæjarstæði Fellsmúla 011 og er því frá um 1912 þegar bærinn var fluttur.

Hættumat: engin hætta

RA-437:033 vegur samgöngubót

63°59.920N 20°07.937V

Ruddur vegur er á kafla meðfram og utan við garðlag 006 og 260 m norðvestan við yngsta bæjarstæði Fellsmúla 011. Ekki er ljóst hversu gamall vegurinn er en hann hefur líklega legið af Gamla-Landvegi 681:006.

Vegurinn liggur yfir uppblásið svæði, sendið hraun sem er að gróa upp aftur.

Vegurinn sést á um 530 m löngum kafla og liggur norðaustur-suðvestur. Hann er um 2 m á breidd innanmáls.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

Mynd tekin til ANA með flygildi vorið 2016 af túnstæði býlisins Ár. Fyrir miðri mynd er óblásin torfa og í norðurjaðri hennar sjást mannvirki í bæjarhólnum 001A sem hafa blásið upp að hluta. Ljósmynd: Garðar Guðmundsson.

RA-438 Á

10 hdr., Skálholtskirkjueign. 1711: “Munnmæli eru að Árbær sje að forngildu partur úr Hvammi, og að sönnu er Árbæjar land horn af Hvammslandi.” JÁM I, 297. “Rústir af landnámsbýlinu Á eru í Hvammslandi við Bæjarnes, öndvert Ölmóðsey í Þjorsá. Þar byggði fyrst Ketill einhenti að sögn Landnámu. Síðar stóð lengi bærinn Árbær á þeirri spildu en hvarf úr byggð á 18. öld sökum sandfoks. Annar Árbær byggðist í Hvammslandi 1838 og hélst þar byggð tæp 50 ár.” SB V, 128, 191. Nýbýlið Árbær var byggt í Hvammslandi án samþykkis bænda þar. B J: “Skrá yfir eyðibýli ...” Árbók 1898, 2.

1711. “Högum grandar blásturs sandur og spillast eftir hendinni. Sýnist mönnum þetta býli liggi undir eyðileggíng.” JÁM I, 297.

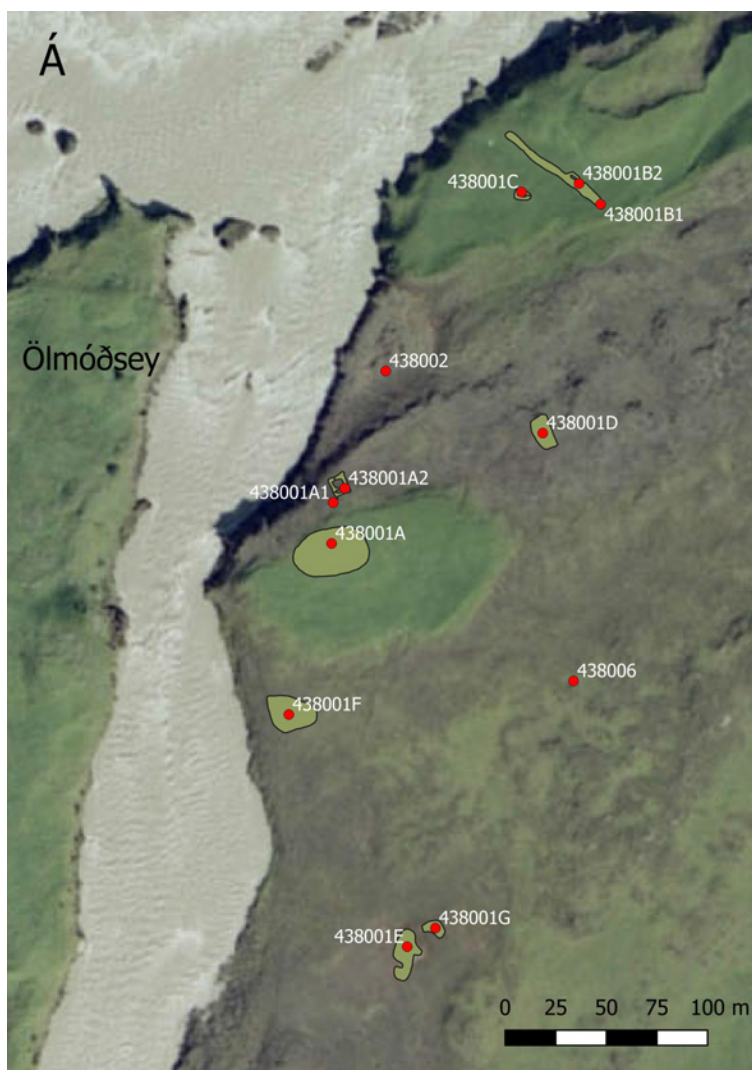
RA-438:001 Á bæjarhóll bústaður

64°02.198N 20°10.159V

FRÍÐLÝSTAR FORNMINJAR : “Rústir Árbæjar hins forna. Þær eru í 4 stöðum á króknum við Þjorsá fyrir ofan Ölmóðsey.” Í skrá Brynjúlfs Jónssonar um eyðibýli í Landsveit sem birtist í Árbók Hinz íslenska fornleifafélags 1898 segir: “Á eða Árbær forni, þar sem Ketill einhendi landnámsmaður bjó, hefir staðið á eystri bakka Þjorsár, ofanvert við Ölmóðsey, í útnorður frá Hvammi. ... Uppi á horninu milli lækjarfarvegsins og árinna, sér til rústa á 3 stöðum. ... Ekki er hægt að lýsa rústunum, svo eru þær úr lagi gengnar. Þó virðist sem lítið eitt móti fyrir undirstöðu í hinni vestustu (a), sem tæpast stendur á horninu við ána. Hin nyrsta (b) er ekki annað en lítið brot úr undirstöðu einherrar byggingar, en sú sem næst liggur botni lækjarfarvegarins (c) er einna fyrirferðarmest. Dálítil rúst (d) er og fram í lægðinni, þar sem oddi nessins hefir myndast, er lækurinn rann í ána. Þykir mér líklegast að annaðhvort a eða c sé bæjarrústin, en hitt fjós og

heystæðisrúst.” “Norðan Bæjarneshrauns er löng og mjó grasspilda, en nefnist Bæjarnes. Syðst á því, gegnt Ölmóðsey stóð “Á” hin forna eða Árbær eins og bærinn var seinna nefndur, og sést vel fyrir bæjarrústum og nokkuru af túninu sem nú er kallað Bæjarnestorfa. Árbær var síðan fluttur í Hvammsland [sjá 439:014] samanber Árbæjartún, Árbæjarheiði og Árbæjarsker sem áður var nefnt,” segir í örnefnalýsingu Hvamms. Minjarnar um býlið Á er um 2,1 km NNV við Hvamm 459:001. Bæjarstæðið er fallett en einnig nokkuð hrikalegt vegna nálægðarinnar við Þjórsá. Minjar á því svæði sem sýnt er á uppdrætti Brynjúlfs Jónssonar eru skráðar saman undir einu númeri en þær hafa að líkindum verið innan túns þó að mörk þessi sjáist ekki lengur vegna uppblásturs. Stuðst var við skráningu Bjarna F. Einarssonar á þessum stað sem hann gerði árið 2002 fyrir Landsvirkjun vegna fyrirhugaðra vatnsaflsvirkjana í Þjórsá.

Minjar um býlið eru suðvestast á Bæjarnesi, mjórri gróðurtorfu næst Þjórsá og á og í kringum litla gróðurtorfu, Bæjarnestorfu, sem er litlu suðvestan við Bæjarnesið. Á milli Bæjarnessins og Bæjarnestorfunnar er mjótt uppblásið svæði sem skilur á milli þeirra. Allt í kringum það litla

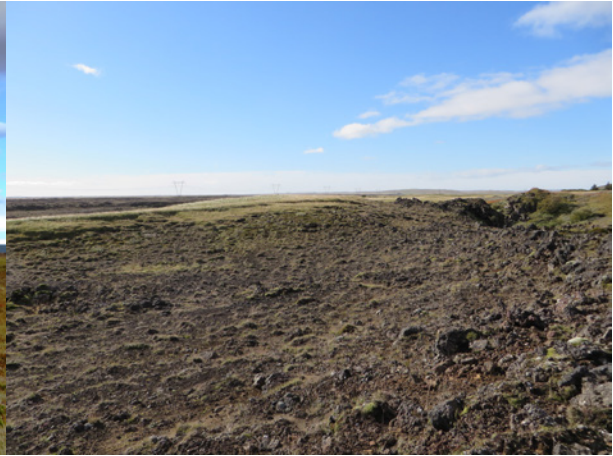
Sýnilegar minjar á túnstæði býlisins Ár 001 voru mældar upp fyrir Minjastofnun Íslands árið 2015 en minjarnar eru friðlýstar. Loftmynd: Loftmyndir Íslands ehf.

gróðurlendi sem enn er á þessu svæði eru blásin og sendin hraun. Fast norðan við bæjarhól Ár er uppblásinn hraunhryggur og við vesturenda hans, niður við Þjórsá þar sem hún greinist sitthvoru megin við Ölmóðsey, er fallinn steinbogi móts við austurhlið eyjunnar. Afliðandi halli er suður af bæjarhólnum á uppblásið flatlendi niður við ána.

Þær minjar um býlið sem líklegt er að hafi verið innan túns eru á svæði sem er um 420x120 m að stærð og snýr NNA-SSV. Á því er bæjarhóll, garðlag með áfastri tóft, ein dæld og fjórar þústir. Minjarnar fá bókstafi til aðgreiningar í umfjöllun hér á eftir. Vestast á u.þ.b. miðju svæðinu er bæjarhóll A. Hann er um 40x45 m að stærð og snýr nálega norður-suður. Hóllinn er lítillega kúptur en fremur flatur að ofan. Hann mjókkar til norðurs og er hæstur um 1,5 m. Nyrst í

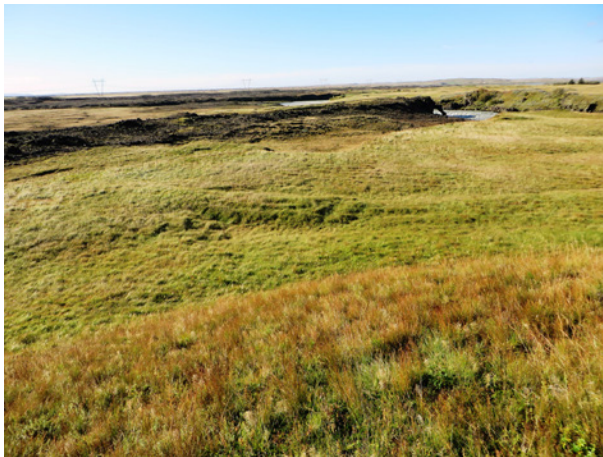

Bæjarhóll 001A, horft til NNV.

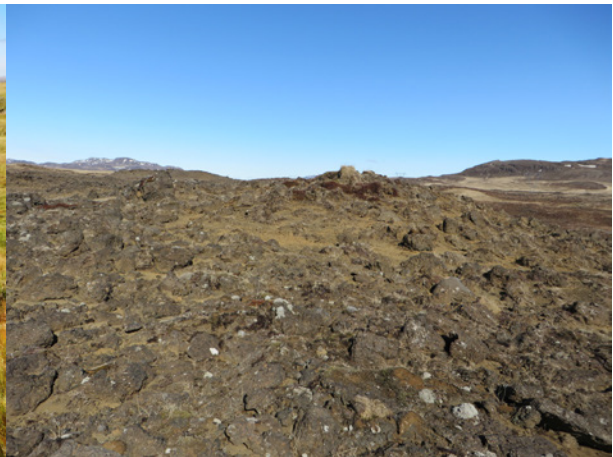

Bæjarhóll 001A, horft til suðvesturs.

hólnum er rof og þar sést tóft eins húss A1 og hluti af undirstöðum annars A2. Tóft A1 er nokkuð stór tóft en hún er hrunin og sandi orpin. Tóftin virðist vera einföld og hefur hún verið torf- og grjóthlaðin. Hún er um 10x4 m að stærð og snýr austur-vestur. Ekki sést skýrt op á henni. Lítillega hallar undan tóftinni til norðurs og austurs. Fast vestan við tóftina fannst járnbrott og litlu norðan við hana fannst stórgripatönn. Um 1 m suðvestan við tóft A1 er leifar af mannvirki A2 sem eru að koma í ljós undan sverði. Það sem sést af mannvirkinu eru líklega undirstöður veggja á svæði sem er um 2x2 m að stærð en lítið annað er hægt að segja um það sem sést. Norðaustast á svæðinu, suðvestan undir háum hól á Bæjarnesinu eru garðlag B1 og virðist tóft B2 vera sambyggð garðinum. Garðurinn liggur suðaustur-norðvestur. Hann er

Garður og tóft 001B, horft til suðurs. Í fjarska sést brottinn steinbogi vestan undirbæjarhólnum.

Grjótpúst 001D, horft til austurs.

greinanlegur á 60 m löngum kafla frá suðausturbrún Bæjarness og áfram til norðvesturs þar sem hann fjarar út. Um miðbik garðsins, þar sem hann liggur yfir laut, er hann greinilegastur og er þar um 4 m á breidd og 0,5 m á hæð en annars er hann útflattur. Tóft B2 sem er sambyggð garðinum er um 11x6 m að stærð (að garðinum meðtöldum) og snýr norðvestur-suðaustur. Í henni eru tvö hólf. Hólf I í norðvesturenda er 5x1 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. Op er á því í austurhorni. Hólf II er í suðausturenda. Það er um 3x1 m að innanmáli og snýr

norðaustur-suðvestur. Op er á því í norðausturenda. Mesta hæð veggja er 0,2-0,3 m. Minjarnar eru grónar og ekki ljóst hvort þær eru eingöngu úr torfi eða einnig úr grjóti. Frá tóftinni til norðvesturs er garðurinn mjög ógreinilegur og er þar um 3 m á breidd. Um 30 m vestan við tóft B2 er ógreinileg dæld C í annars sléttu og flatlendu svæði og er þar mögulega útflött tóft. Hún er um 4x2 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Hún er um 0,2 m á dýpt. Engin ummerki eru

Þúst 001F, horft til SSV.

Þúst 001E, horft til norðausturs.

sjáanleg um vegg.

Grjótpúst D er 100 m norðaustan við bæjarhól A í halla til suðausturs. Hún er 17x9 m að stærð og snýr SSA-NNV. Þústin er um 0,5 m á hæð. Á flatlendinu sunnan við bæjarhólinn eru þrjár grjótpústir þar sem útihús hafa staðið. Neðan við bæjarhólinn, 70 m suðvestan við hann er stór útflött þúst F. Hún er 27x16 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Eitthvað er enn eftir af jarðvegi undir grjótinu en svæðið er að gróa upp. Þúst E er um 200 m SSA við bæjarhól A Þústin er í raun grjótdreif á lágum móbergshól sem er gjörblásinn en enn er þunnt lag af mold á honum. Ekki er hægt að sjá útlínur veggja í grjótinu og eru allar hleðslur hrundar og dreifðar um svæði sem er um 22x15 m að stærð og snýr NNA-SSV. Skammt norðaustan við þúst E er lítil grjótpúst G. Ekki er útilokað að hún sé hluti af E. Þar sést grjót á svæði sem er 10x6 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur.

Ef sú lýsing sem er hér fyrir ofan er borin saman við lýsingu og uppdrátt Brynjúlfs Jónssonar (hér eftir BJ) af svæðinu er nokkuð víst að bæjarhóll A (auk A1 og A2) sé á sama stað og rúst b hjá BJ. Þá er einnig líklegt að þúst E sé sama og rúst d hjá BJ. Rúst b hjá BJ er sama og þúst F og það sem er merkt sem c hjá BJ er sama og þúst D.

Hættumat: hætta, vegna rofs

Heimildir: ÁG: Friðlýsingarskrá, 68; BJ: “Skrá yfir eyðibýli ...” Árbók 1898, 1-2; Ö-Hvammur, 7; BFE LV2002/021

RA-438:002 gripir

64°02.244N 20°10.128V

Þegar verið var á vettvangi við að taka loftljósmyndir af bæjarstæðinu Á 001 fyrir verkefnið Friðlýstar fornminjar úr lofti, vorið 2016, fannst stórt brot af brýni á uppblásturssvæði á milli

Brýni 002 sem fannst norðan við bæjarhól 001A.

Bæjarness og Bæjarnestorfu, um 70 m NNA við bæjarhólinn 001A.

Brýnið fannst á uppblásinni móbergshellu, í lægð á milli úfins hrauns til suðurs og gróðurlendisræmu til suðurs.

Brýnið er úr flögubergi, um 9 sm á lengd, 4 sm á breidd og 1,5 sm á þykkt. Það hefur klofnað eftir endilöngu og er brotið í báða enda. Tveir slitfletir sjást enn á brýninu.

Heimildir:FS633-16071

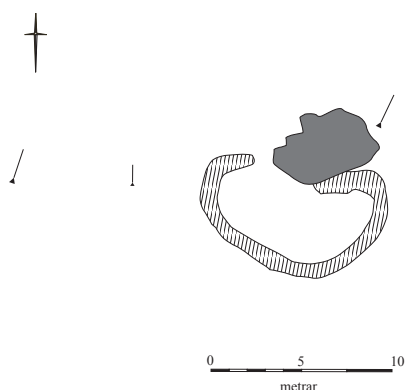
Friðlýstar

forminjar úr lofti

RA-438:003 tóft stekkur

64°02.655N 20°08.388V

Rúma 2,5 km norðan við Hvamm 439:001 og 1,6 km norðaustan við bæjarhól ÁR 001A er falleg tóft. Í skráningu Bjarna F. Einarssonar sem gerð var 2002 í tengslum við fyrirhugaðar virkjanir í Þjórsá er hún talin stekkur. Stekkurinn er innan landsvæðis sem áður tilheyrði Árbæ ÁR-438 og gæti mögulega verið frá þeim bæ. Stekkurinn er uppi á hraunhól/ríma sem er gamall árbakki Þjórsár.

Stekkur 003, horft til NNV á ljósmynd.

Fyrir norðan hólinn er náttúruleg brún, 2-3 m há, niður að núverandi árbakka Þjórsár. Til annarra átta er mosi og lyng. Til suðurs frá stekknunum er uppblásið svæði.

Stekkurinn er hlaðinn upp við klett. Hann er 8x6 m að stærð, einfaldur og snýr austur-vestur. Veggirnir eru gjóthlaðnir og má sjá 1-4 umför grjóthleðslu í þeim. Hleðslan er einföld og veggirnir ekki breiðir. Þeir eru 0,5-1 m á hæð. Kletturinn afmarkar hluta af suðurhliðinni en hann er rúmlega 1 m á hæð. Stekkurinn er opinn til norðurs, að Þjórsá, austan við klettinn.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:BFE LV2002/021

RA-438:004 varða óþekkt

64°02.597N 20°08.659V

Varða 004, horft til norðurs.

Varða er tæpa 250 m suðvestan við stekk 003 og tæpa 1,4 km norðaustan við bæ 001. Varðan er á hraunhól, á mörkum uppblásins svæðis til suðurs. Varðan er á landsvæði sem áður tilheyrði Á en tilheyrir nú norðurbænum í Hvammi 439:004. Ekki er vitað í hvaða tilgangi varðan var hlaðin né hvort hún var gerð meðan enn var búið í Á.

Hóllinn sem varðan er á er uppblásinn hraunhóll. Hann er 15 m í þvermál, 1,5 m á hæð og varðan sést víða að. Hóllinn er lítt gróinn.

Varðan stendur enn. Hún er 1 m í þvermál 0,8 m á hæð. Hún er grjóthlaðin og má sjá 6 umför af grjóti í henni. Efstu umförin eru lítið annað en einn steinn. Varðan er ekki stæðileg og eflaust ekki mjög forn. Grjótið er þó vaxið mosa og hvítum skófum.

Hættumat: engin hætta

RA-438:005 garðlag

64°02.450N 20°09.431V

í skýrslu Bjarna F. Einarssonar um minjar á fyrirhuguðu virkjanasvæði Hvamms- og Holtavirkjunar í Þjórsá segir: “Ca. 50 m S af Þjórsá og u.þ.b. á Bæjarnesi miðju, ca. 400 m A af eyðibýlinu Á [001]. Ca. 100 m langur (NA-SV), 2,-2,5 m breiður og 0,1-0,3 m hár. Garðurinn er vel þýfður og vel gróinn. Hann liggur í boga frá grónu barði í austur [suðvestur er rétt]. Vesturendi er ógreinilegur og hugsanlega beygir garðurinn til vesturs þegar fjær dregur barðinu og fylgir stefnu árbakkans.” Garðlagið er 640 m austan við Á 001. Fyrirnefnt barð er 1-1,5 m á hæð og liggur meðfram bökkum Þjórsár. Tilgangur garðlagsins er óljós.

Garðlagið er í grónum, smáþýfðum móa. Þar vex mosi og grasi á flatlendi til suðurs og vesturs frá barðinu og farvegi Þjórsár.

Garðlag 005, horft til SSV.

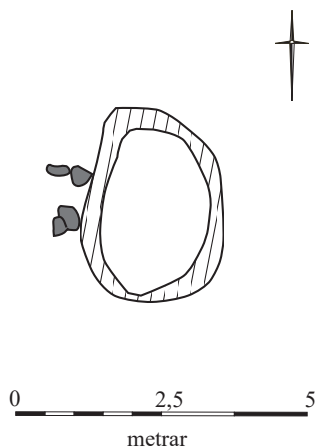
Garðlagið liggur sem fyrr segir frá grónu barði í suðvestur og liggur suðvestur-norðaustur. Það sveigir síðan til VSV og fjarar út á árbakkanum. Garðlagið er mjög sigið og nánast útflatt. Það er tæplega 80 m langt, 2-2,5 m á breidd, 0,1-0,3 m á hæð og algóið. Garðlagið er mosavaxið og smáþýft. Það sér best móta fyrir því sem beinni línu í móanum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:BFE: LV2002/021

RA-438:006 tóft skotbyrgi

64°02.163N 20°10.010V

Tóft af skotbyrgi 006, horft til austurs á ljósmynd.

Lítill tóft er suðvestan við Bæjarnes. Hún er 230 m sunnan við Á 001 og tæpa 1,9 km norðvestan við Hvamm 439:001. Í skýrslu Bjarna F. Einarssonar sem gerð var 2002 vegna fyrirhugaðra framkvæmda vegna Holta- og Hvammsvirkjunar í Þjórsá segir: “2,5x3 m (A-V). Veggir úr grjóti, ca. 0,3-0,5 m breiðir og 0,2-0,5 m háir, Dyr eru ekki greinanlegar, en gætu hafa snúið mót N. Suðurhlutinn er hæstur. Minjarnar eru yngri en sjálft eyðibýlið.”

Tóftin er í móa, á uppblásnu svæði sem gróið hefur aftur. Þar vex mosi og lyng. Steinar koma hér og þar uppúr sverði.

Tóftin er 3x2 m í þvermál, einföld og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er grjóthlaðin og má sjá 1-3 umför af grjóthleðslu. Veggirnir eru 0,2-0,3 m á hæð og hleðslan einföld. Líklega var ekki þak á tóftinni og mögulega er op til VNV, þar er grjóthrun. Sé tekið mið af lagi og gerð tóftarinnar er ekki ólíklegt að þetta sé skotbygi.

Hættumat: engin hætta

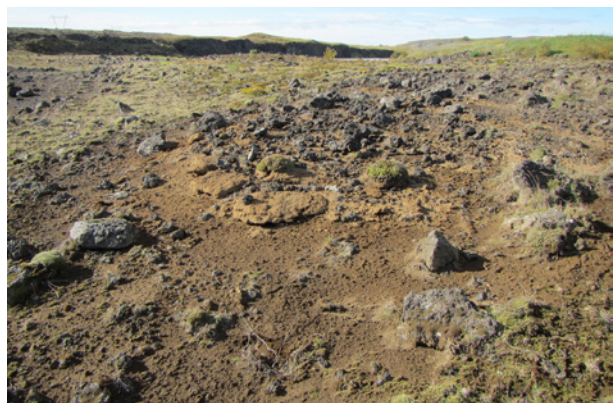
Heimildir:BFE: LV2002/021

RA-438:007 tóft útihús

64°02.056N 20°10.168V

Gjörblásin tóft er rúmum 410 m sunnan við bæ 001A og 40 m sunnan við Þjórsá. Tóftin er illa varðveitt en steinaraðir og mold í jarðvegi gefa staðsetningu og lag hennar til kynna. Ástand, staðsetning og stærð tóftarinnar bendir eindregið til þess að um útihús frá bæ 001 sé að ræða.

Tóftin er sunnan í uppblásnum hraunhól. Brekkur hólsins eru aflíðandi og tóftin verið í ágætis skjóli. Allt umhverfis tóftina er

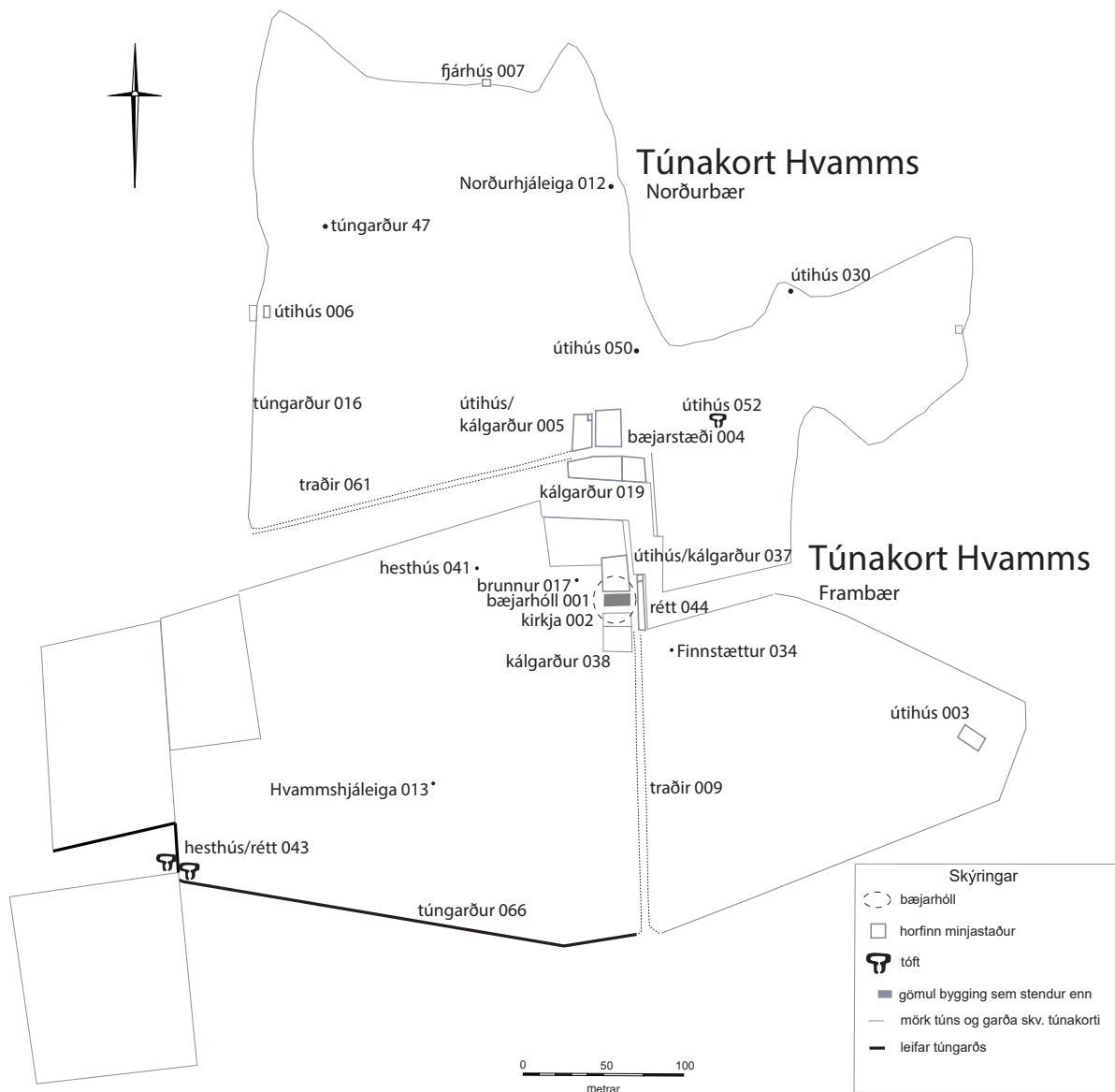

Uppblásin tóft 007, horft til vesturs.

uppblásið svæði.

Tóftin er 6x6 m að stærð og nánast eggлага. Hún er reist á móbergshrygg. Tóftin afmarkast af grjótdreif og mold í jarðvegi. Óljóst mótar fyrir einfaldri hleðslu úr móbergi í sunnanverðri tóftinni. Þar má sjá þrjá höggna móbergssteina í beinni röð. Annars virðist hraungrýti vera í veggjum. Þeir eru 0,2 m á hæð og sem fyrr segir einungis steinadreif.

Hættumat: stórhætta, vegna uppblásturs

Kort sem sýnir minjar í túnum Frambæjar og Norðurbæjar í Hvammi. Túnhlutarnir féllu alveg saman en eru sýndir með bili á milli hér til aðgreiningar. Byggt á túnakorti frá 1917.

RA-439 Hvammur

40 hdr., 1711, talið er að hálfkirkja hafi verið þar. JÁM I, 295. 1397: Máldagi kirkjunnar “a .xc. j heimalandi” DI IV, 64. {1598: hálfkirkja; AM 263 fol. bl. 57}

Jörðin er með tvö skógaritök, Vestari-Hvammsskógur og Eystri-Hvammsskógur. Talið er að Árbær hafi byggst úr Hvammslandi, 1711 voru tvær eyðihjáleigur á býlinu Norðurhjáleiga og Hvammshjáleiga. Munnmæli eru um að Ölmóðsey í Þjórsá hafi tilheyrt Hvammi, eða réttast sagt Árbæ þegar býlið var hluti af Hvammslandi. JÁM I, 198. Tvíbýli lengi í Hvammi. Hvammsland um 1142 ha að stærð. “Jörðin er þurrland og sendin, talsvert af landinu hraun sem er að gróa upp.” SB V, 191.

1711: “Túninu granda stórlega gil og lækir, sem renna úr fjallinu og bera á það grjót, sand og mold, svo með miklum erfiðisnumum verður árlega að hreinsa. Á úthaga gengur blástur

sandur.” JÁM I, 296. 1917 Suðurbær: Tún Garðar 1310 m² 1917 Norðurbær: Tún 8,6 ha, sléttað 4,8 ha, garðar 719 m²

RA-439:001 Hvammur-Frambær bæjarhóll bústaður

64°01.307N 20°08.749V

Ljósmynd af gamla íbúðarhúsinu í Frambæ Hvamms sem tekin var um 1906 (Landmannabók, bls. 187).

Gerðar hafa verið talsverðar breytingar á gamla íbúðarhúsinu sem byggt var 1896 og stendur enn á bæjarhóli 001 þó að það hafi skemmst mikið í jarðskjálftanum árið 2000, horft til SSV.

Á túnakorti frá 1917 er húsið í suðurbænum í Hvammi sýnt. Það er byggt 1896 og var búið í því allt fram undir árið 2000. Eftir það var annað íbúðarhús byggt 50 m sunnar. Eldra íbúðarhúsið stendur uppi en er óíbúðarhæft eftir jarðskjálfta árið 2000. Fast vestan við íbúðarhúsið er lítið hús, mótórhús frá 20. öld. Ekki er vitað til þess að bærinn hafi staðið annars staðar áður en húsið var byggt. Fyrir norðan og austan húsið eru 20. aldar útihús. Suðurbærinn er á náttúrulegu holti en ekki sér til eiginlegs bæjarhóls eða uppsafnaðra mannvistarlaga. Á ljósmyndum sem til eru af húsinu m.a. í Landmannabók sést að það hefur tekið þónokkrum breytingum í gegnum tíðina. Húsið er á holti, vestast á því. Þar niður er náttúruleg, aflíðandi brekka. Útihús eru austan, norðan og vestan við húsið. Trjágarður er sunnan þess. Fast til norðurs er síðan bílaplan. Allt umhverfis húsið hefur orðið mikið jarðrask og ekki sér til mannvistarlaga.

Grunnflötur hússins er 17x9 m og snýr það austur-vestur. Dyr eru á vesturgafi, steinsteypur kjallari undir húsinu og tvær hæðir ofan hans. Ekki eru til sagnir um að mannvist hafi komið upp við byggingu þess. Húsið er rautt, reisulegt og klætt rauðu bárujárni. Brekkan niður af holtinu sem húsið er á 1 m á hæð og gróin.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-439:002 heimild um útkirkja

64°01.307N 20°08.741V

Í máldaga kirkjunnar í Hvammi frá 1397 segir: “HVAMMUR Á LANDI (R) -Tómasi - HÁLFKIRKJA. A .xc. J heimalandi portio Ecclesiae vmm .vij. Ar .vije yngra J Hvammi

hefur aukist ein kyr. Vantar það sem adur seiger j maldaga Herra Wilchins ein kista oc brijkar klædi. Preststoll. Reiknadist portio .x. Aurar vmm .iiij. Ar oc fiellu Þeir af firir kirkiubot er Þorsteinn Magnusson giordi vpp. Er kirkian skyllidug honum hundrad”. Í öðru handriti segir: “1598: hálfkirkja.”; Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín frá 1709 segir: “Heyrt segjast menn hafa hjer hafi hálfkirkja (bænhús) verið í gamaldaga, og líka Þykjast Þeir hafa sjeð rök Þar til af byggíng en öðru ekki.”

Hvorki er vitað hvar kirkjan var né hafa minjar henni tengdar fundist við jarðrask. Hnit var tekið á malaplani vestan við húsið þar sem líklegt er að bænhúsið hafi verið nærri bæ án þess að nákvæmari staðsetning sé þekkt.

Engin ummerki bænhússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:DI IV 64; AM 263 fol. bl. 57; JÁM I: 295

RA-439:003 gryfja fjárhús

64°01.236N 20°08.518V

Leifar af útihúsi 003, horft til suðausturs.

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var útihús um 230 m austan við bæ 001. Þarna voru fjárhús að sögn Ævars Pálma Eyjólfssonar, heimildamanns, en búið er að rífa þau. Það eina sem gefur staðsetningu þeirra til kynna er hola þar sem þau voru og steinadreif í og við hana. Greinilegt er að fjárhúsin hafa verið stækkuð eftir að túnakortið var gert, gryfjan er það stór.

Slétt, grasivaxið tún er á þessu svæði.

Þar sem fjárhúsin voru er hola eða gryfja sem varð til við niðurrif þeirra. Hún er 26x20 m

að stærð og gefur góða sýn af grunnfleti fjárhúsanna. Holan er 2 m djúp og afar ólíklegt að mannvist sé enn hér undir yfirborði. Fjárhúsin virðast hafa verið grafin inn í lágan hól til austurs og holan er jafnframt dýpst þar. Mögulega var þar niðurgrafin hlaða.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1917

RA-439:004 Hvammur-Norðurbær bæjarstæði bústaður 64°01.346N 20°08.747V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var Norðurbærinn í Hvammi um 80 m norðan við Frambæinn 001. Bærinn fór í eyði 1972. Á bæjarstæðinu sjást ummerki um grunn síðasta íbúðarhússins á bæjarstæðinu og leifar af útihúsum (tóftir og hús undir þaki) þar fyrir norðan. Þessi mannvirki eru skráð saman eins og þau eru sýnd á túnakorti. Frambærinn 001 er um 70 m sunnan við Norðurbæinn og er girt á merkjum fast sunnan við bæjarstæði Norðurbæjarins.

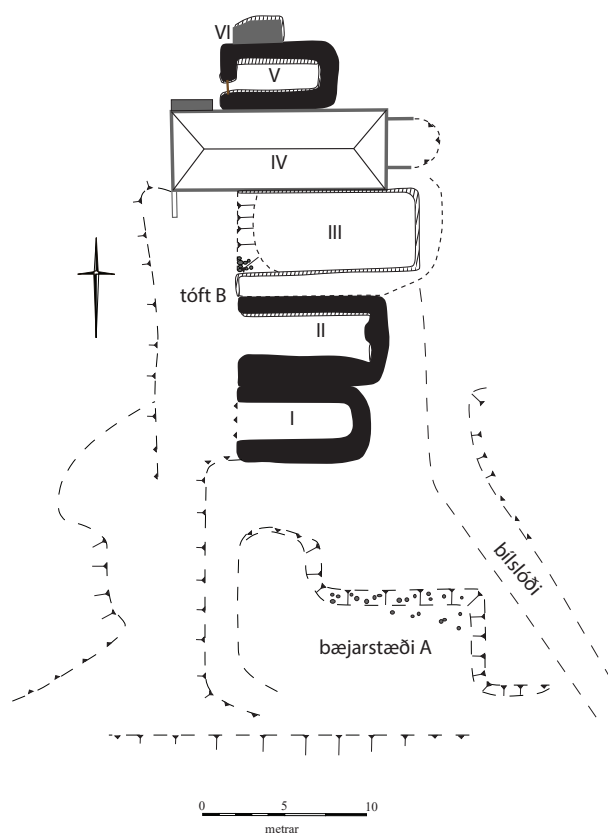
Bæjarstæðið er neðst í aflíðandi brekku austarlega í gamla heimatúninu. Vestan við bæjarstæðið

Gamla íbúðarhúsið í Norðurbænum í Hvammi hefur verið rífið en sést hér fyrir miðju á gamalli mynd ásamt útihúsum vinstra megin við það (SB V, bls. 192).

er slétt tún sem enn er slegið. Austasti hluti gamla heimatúnsins er komið í órækt. Engin beit er á þeim hluta túnsins eða á bæjarstæðinu. Mikill gróður er á bæjarstæðinu af þeim sökum. Í brekkunni austan við bæjarstæðið eru ummerki um rask sem gróið hefur yfir. Ekki er ljóst hvort úthús eða aðrar byggingar hafi verið á því svæði.

Ekki sést afgerandi bæjarhóll á bæjarstæði Norðurbæjar. Þar eru þó leifar af útihúsum, bæði undir þaki og tóftir, auk ummerkja um síðasta íbúðarhúsið. Þessar minjar eru á svæði sem er um 44x22 m að stærð og snýr norður-suður. Syðst á svæðinu er grunnur yngsta íbúðarhússins

Minjar á bæjarstæði Norðurbæjar 004. Á efri ljósmynd er horft til ANA og á neðri ljósmynd er nærmynd af hólfi III í útihúsatóft B, horft til austurs.

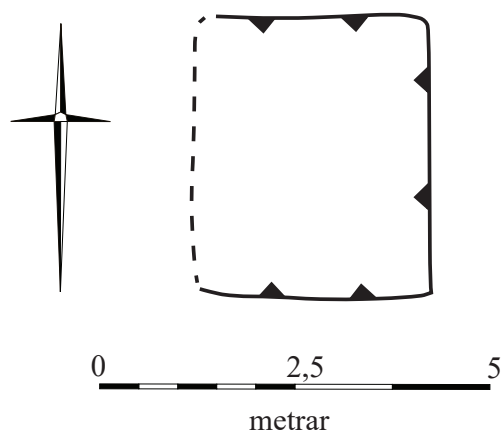
en það var rífið fyrir fáum árum. Grunnurinn er L- laga og er um 14x10 m að stærð, snýr austur-vestur. Sunnan við grunninn er lágur kantur sem er 0,5-1 m á hæð og heldur áfram til vesturs. Eins er lágur kantur til vesturs. Norður- og austurhliðar íbúðarhússins voru grafnar inn í lága hæð og enn sést skýrt hvar húsið stóð. Hár kantur er upp á brún hæðarinnar til austurs og norðurs á svæði sem er um 10x5 m að stærð og snýr austur-vestur. Kanturinn meðfram norðurhlið hússins er hæstur um 1,2 m og í honum sjást hrundar grjóthleðslur. Fast norðan við ummerkin um íbúðarhúsið er stór samtengd bygging þar sem bæði eru opnar tóftir og hús undir þaki. Í lýsingu hér á eftir verður fjallað um bygginguna sem tóft og hverja einingu sem hólf innan hennar. Útihússtöftin er um 27x16 m að stærð og snýr norður-suður. Í tóftinni eru 6 hólf. Syðst er gróið hólf I sem er um 6x2 m að innanmáli og snýr austur-vestur, eins og öll hólfín í tóftinni. Ekki er hlaðinn veggur á vesturgafli og þar var timburpil með dyrum. Hólf II er næst til norðurs. Það er um 8x3 m að innanmáli. Í innanverðum veggjum þess sjást grjóthleðslur sem standa grónar. Ekki er hlaðinn veggur á vesturgafli og þar var timburpil með dyrum. Hólf III er norðan við hólf II. Það er niðurgrafin hlaða sem er um 10x5 m að innanmáli. Ekki er hlaðinn veggur á vesturgafli og eins og í hólfi I og II var þar timburpil með dyrum. Hæð veggja í hólfinu er 2,5 m og mest sjást 14 umför. Norðan við hlöðuna er steipt fjós (hólf IV) og er það undir þaki. Það er um 5x13 m að innanmáli. Í því eru básar fyrir 12 kýr. Hólf V er norðan við fjósið. Það er um 2x5 m að innanmáli og er dyr á því í suðvesturhorni á vesturgafli. Hlaðinn stallur undir jötu eru meðfram norðurlangvegg hólfsins. Norðan við hólf V er steipt og hlaðið hólf sem er um 1,2x2 m að innanmáli. Dyr eru á því á vesturgafli. Steipt þak er á þessu hólfi og á því er lítill strompur. Ekki er ósennlegt að í þessu hólfi hafi verið reykkofti. Hólf I, II, III og V eru torf- og grjóthlaðin. Hólf IV er steipt og hólf VI er steipt að hluta og að hluta úr torfi og grjóti. Mesta hleðsluhæð utanmáls í tóftinni er 1,5 m.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-439:005 kantur útihús

64°01.355N 20°08.765V

Niðurgrafið mannvirki 005 innan kálgarðs.

Minjar um kálgarð og mannvirki 005 innan hans, horft til austurs.

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var lítið útihús og sambyggður kálgarður fast vestan við Norðurbæ 004. Óljós ummerki sjást enn um kálgarðinn og innan hans er niðurgrafið mannvirki en óvíst er að það sé leifar af útihúsinu.

Minjarnar voru neðst í aflíðandi brekku austarlega í gamla heimatúninu. Til vesturs er slétt tún sem enn er slegið. Austasti hluti gamla heimatúnsins er komið í órækt. Engin beit er á þeim hluta túnsins eða á bæjarstæðinu og því mikið af gróðri á því svæði.

Kálgarðurinn er að mestu horfinn en þó getur verið að lág brún vestan við hól I-III í útihússtöft á bæjarstæði Norðurbæjar 004 hafi afmarkað kálgarðinn til austurs. Brúnin er um 18 m á lengd og liggur norður-suður. Hún er um 0,5 m á hæð. Um 8 m vestan við norðurenda brúnarinnar er ferköntuð gryfja á mörkum þess hluta túnsins sem enn er sleginn og þess hluta sem kominn er í órækt. Hún er um 3,5x3 m að innanmáli og snýr norður-suður. Innri brún hennar er óljós til vesturs. Mesta dýpt er 0,5 m. Þetta mannvirki er ekki á þeim stað sem útihúsið er merkt á túnakort en það er á því svæði sem kálgarðurinn náði yfir og því eru þessar minjar skráðar saman. Aldur þessa mannvirkis er ekki þekktur og kann það að vera ungt. Ekki sjást skýr ummerki um útihúsið sem var sambyggt kálgarðinum og hefur það líklega verið rífið eða sléttað í tún.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-439:006 heimild um útihús

64°01.424N 20°09.013V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var útihús um 240 m vestan við Norðurbæ 004.

Útihúsið var í flatlendu, sléttu túni.

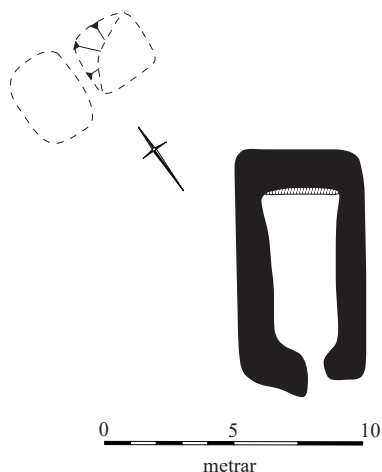
Líklega var útihúsið á lágum hól eða hæð í túninu. Engin ummerki um það sjást vegna túnasléttunar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-439:007 töft fjárhús

64°01.482N 20°08.801V

Fjárhústöft 007, horft til suðausturs á ljósmynd.

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var útihús við túnjaðar um 260 m norðvestan við Norðurbæ 004. Tóft er neðarlega í Hálindarbrekku á þeim stað sem útihús er merkt á túnakortið. Sennilega var þar fjárhús.

Tóftin er í gróinni brekku norðan við flatlent og slétt tún Norðurbæjar. Bratt er fram af tóft til suðvesturs.

Tóftin er einföld og er torf- og grjóthlaðin. Hún er um 9x5 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Dyraop er á tóftinni á suðvesturgafli. Mesta hleðsluhæð er um 1,2 m og í innanverðum norðausturgafli sjást mest 6 umför hleðslu. Annarsstaðar eru hleðslur hrundar eða sjást ekki vegna gróðurs. Um 3 m norðan við tóftina eru tvær dokkir eða lægðir í brekkunni sem líkjast grónu rofi eða ummerkjum um efnistöku en kunna að vera mannvirkjaleifar. Dokkin sem er nær tóftinni er um 2,5x2,5 m að innanmáli og er 0,2 m á dýpt en er grafin inn í brekkuna og í norðvesturhorninu er hún um 1 m á dýpt. Hin dokkin er vestar og er mun ógreinilegri. Hún er um 3,5x3 m að innanmáli og snýr norður-suður. Hún er um 0,2 m á dýpt. Hlutverk tóftarinnar er ekki þekkt. Líklegt er að þarna hafi verið fjárhús.

Hættumat: engin hætta

RA-439:008 heimild um útihús

64°01.403N 20°08.487V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var útihús um 240 m norðaustan við Norðurbæ 004. Á túnakortinu er sýndur lítill ófylltur kassi sem merkir að þarna hafi verið mannvirki án þaks, mögulega kvíar eða lítill rétt.

Útihúsið var utan þess svæðis sem er innan ræktaðs túns, í brekku sem hallar mót vestri.

Ekki sáust skýr ummerki um mannvirki á vettvangi.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-439:009 vegur traðir

64°01.276N 20°08.751V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 lágu traðir til SSA frá bæ 001, fyrir austan hann. Ekkert er vitað um nánari gerð þeirra að sögn Ævars Pálma Eyjólfssonar, heimildamanns. Gamall vegur að bænum lá þar síðar. Hvenær sá vegur var lagður er ekki vitað og mögulega er það sá sem er

Ummerki um traðir 009, horft til suðurs.

sýndur á túnakortinu. Steyptir hliðarstöplar eru beggja vegna við veginn við landamerki Hellna RA-440.

Vegurinn sést vel í sléttum, grasivöxnum túnnum. Vegurinn liggur fast austan við bakgarð yngra íbúðarhússins í Hvammi og þar sést að hann er malaborinn.

Austan við bakgarð húss 001 sést 12 m löng hleðsla. Líklega afmarkaði hún austurvegg traðanna. Hún er 0,4 m á hæð og algróin. Þó má greina 2 umför grjóthleðslu. Hleðslan

liggur til norðurs frá rétt 044 og gæti einnig hafa tilheyrt henni. Til austurs er hleðslan byggð inn í brekku.

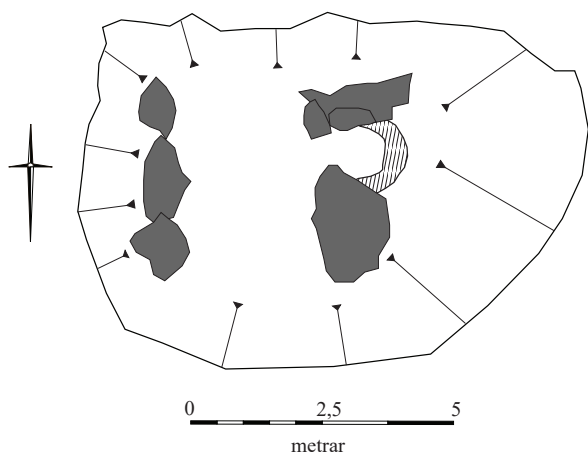
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

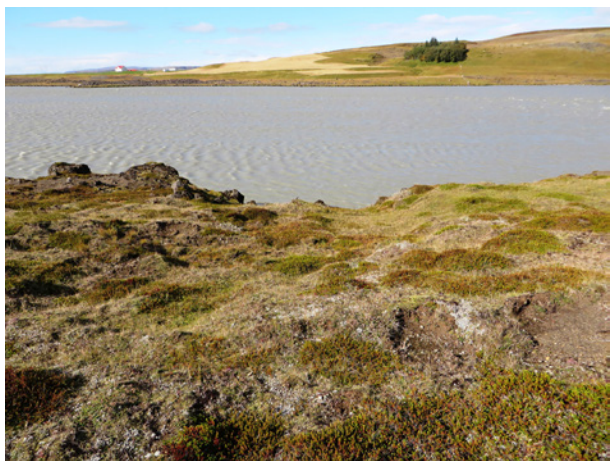
RA-439:010 hleðsla ferja

64°01.567N 20°12.178V

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín frá 1711 segir: “Ferju hefur um 20 ár eða því nær hjer frá uppi haldið verið á Þjórsá þar sem heitir Hrosshýlur, ekki þó í skyldu nafni, hafa ferjumenn uppborið þar fyrir af sumum (er yfir hafa reist) nokkurn betalíng, sumum lítinn jafnvel engan, því engi viss tollur hefur verið uppá settur. Ferjustaðurinn er slæmur og hættulegur.” “Vestan í því, við ferjustaðinn Hrosshýl í Þjórsá, er Ferjuklettur,” segir í Sunnlenskum byggðum. “Vestast í því [Krókshrauni] móts við Þjórsárholt í Gnúpverjahreppi er hár klettur rétt við ána [þ.e. Þjórsá] sem heitir Ferjuklettur. Af honum er “kölluð ferjan” yfir Hrosshýl,” segir í örnefnalýsingu. Ferjustaðurinn og ferjumannsskýli eru um 2,8 km vestan við bæ 001 og um 780 m norðan við Árbæ 014.

Grjóthlaðið skýli við ferjustað 010, horft til austurs á ljósmynd.

Gróin lægð á bakka Þjórsár þar sem líklegt er að ferjustaður 010 hafi verið, horft til vesturs.

Við ferjustaðinn er uppblásið hraun og er bakkinn niður að Þjórsá fremur lágur og aflíðandi.

Ferjuklettur er um 35 m ASA við gróna lægð á árbakkanum þar sem líklegt er að ferju hafi verið lent. Engin skýr ummerki eru um sjálfan ferjustaðinn, önnur en áður nefnd lægð. Ferjuklettur er blásinn, hömrur girtur hóll. Ferjumannsskýli er hlaðið á milli tveggja kletta þannig að úr verður byrgi sem er um 1x1,2 m að innanmáli og snýr austur-vestur.

Op er á því í vesturenda og er stigið niður um 0,5 m ofan í það. Hleðslan milli klettanna er um 1,7 m á hæð og í henni sjást mest 8 umför.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:JÁM I, 296; SB V, 128; Ö-Hvammur, 6-7

RA-439:011 þúst vatnsból

64°01.053N 20°08.615V

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín frá 1711 segir: “Vatnsból þrýtur tíðum í þerrum og frostum og verður þá að draga í ílátum undir bæjarleið.” Ekki er vitað hvar vatn var tekið á 18. öld. Nú er vatn leitt að bænum úr svokölluðu Dýi og það hefur verið gert lengi. Líklega var byrjað að nota það vatnsból eftir 1896 að sögn Ævars Pálma Eyjólfsssonar. Í örnefnaskrá Hvamms

Þúst þar sem vatnsból 011 er að líkindum, horft til austurs.

segir: “Í norðurjaðri þess (Hlaupsins) er uppspretta, “Dýið”, þaðan er vatni leitt heim eftir járnþípum. Vegalengdin er 600 m.” Ekki er ljóst á yfirborði hvar fyrrnefnt Dý er né sjást greinileg ummerki um vatnsleiðslurnar. Tæpum 500 m suðaustan við bæ 001 og norðan við fyrrnefnt Hlaup eru ummerki um jaðrask og líklega er brunnurinn þar. Dýið er jafnframt merkt á þeim slóðum á örnefnakorti Ingólfs Einarssonar.

Fyrir norðan Hlaupið er slétt, grasivaxin tún. Til austurs er Skarðsfjall.

Greinileg þúst er skammt norðan við Hlaupið.

Hún er 6x2 m að stærð, 0,5 m á hæð og algróin. Þústin er nánast ferköntuð og hylur líklega vatnsleiðslurnar.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:JÁM I, 296; Ö-Hvammur, 1; IE-Örnefnauppdráttur, Hvammur

RA-439:012 Norðurhjáleiga heimild um býli

64°01.444N 20°08.727V

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín frá 1711 segir: “Nordurhiáleiga hjet býli í túninu. Var fyrst bygt fyrir 40 árum eða þar um. Bygggingin hjelst í 10 ár, eyðilagðist síðan sökum aðþrengingar á slægjum. [...] Kann ekki aftur byggjast vegna slægnaleysis og aðþrengingar á heimaþörðunni.” “Sléttan sunnanundir hæðinni [Tortryggur ?] heitir Norðurgarður sennilega gamalt bæjarnafn,” segir í örnefnalýsingu. Í grein Guðmundar Árnasonar um uppblástur og eyðingu býla í Landsveit segir: “Norður-Garður hét önnur hjáleiga frá Hvammi. Stóð hún nyrzt í túni Norðurbæjar. Ýmis merki eru þar sýnileg enn, hvar bærinn stóð, þó lítið beri á húsaminjum.” Í Sýslu- og sóknalýsingu frá 1841 er hjáleigan kölluð Norður-Hvammshjáleiga. Norðurhjáleiga er rúmum 250 m norðan við bæ 001 og staðsetning hennar er merkt inn á örnefnakort Ingólfs Einarssonar.

Þar sem hjáleigan var er sléttað tún sunnan undir Háulindarbekku. Túnið hefur verið sléttað og er heyjað. Hjáleigan var sunnan við hólbarð sem þarna er og þar er skjólgott.

Engin ummerki Norðurhjáleigu sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:JÁM I, 297; Ö-Hvammur, 4; GÁ: “Uppblástur og eyðing býla í Landsveit” Minningarit Sandgræðslunnar 1958, 78; SSR, 170; IE-Örnefnauppráttur, Hvammur

RA-439:013 *Hvammshjáleiga* bæjarstæði býli 64°01.263N 20°08.966V
Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín frá 1711 segir: “Annað býli hefur og verið í túnfætinum, kallað Hvamshiáleiga. Hennar fyrstu byggð muna menn ekki. Var lögð í eyði eittthvað fyrir 30 árum. Landskuld minnir menn væri xl álnir. Var eyðilögð vegna aðþrengingar á slægjum. Kann og ekki þar fyrir aftur byggð verða.” Í grein Guðmundar Árnasonar um uppblástur og eyðingu býla í Landsveit segir: “Hammshjáleiga stóð í túninu niður frá Frambæ [001], og sér enn vel fyrir bæjartóftum.” Í Sýslu- og sóknalýsingum frá 1841 er hjáleigan kölluð Suður-Hvammshjáleiga. Hvammshjáleiga var um 200 m suðvestan við Frambæ 001.

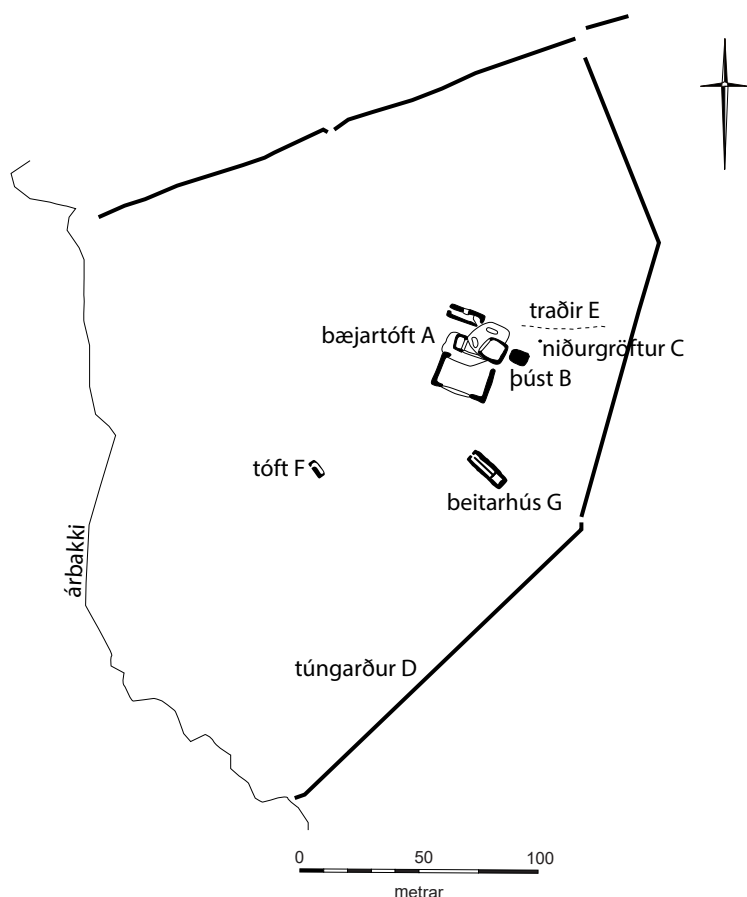
Hjáleigan var í sléttuðu, flatlendu túni.

Ævar Pálmi Eyjólfsson, heimildamaður, greindi frá því að faðir sinn, Eyjólfur Ágústsson, hefði sléttað yfir minjar um hjáleiguna fyrir nokkrum áratugum. Engin ummerki sjást um býlið en þó má greina lítilsháttar mun á gróðri þar sem það var en það er nánast enginn hæðarmunur í túninu.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:JÁM I, 297; GÁ: “Uppblástur og eyðing býla í Landsveit” Minningarit Sandgræðslunnar 1958, 78; SSR, 170

RA-439:014 *Árbær* bæjarstæði býli 64°01.141N 20°12.122V
Í skrá Brynjúlfs Jónssonar um eyðibýli í Landsveit segir: “En 1838 gjörði Eyjólfur Vigfússon nýbýli við Þjórsá hjá Hrosshyl, og kallaði Árbæ. Það er í Hvammslandi, og átti að vera í notum þess að land hins forna Árbæjar hefði lagst undir Hvamm. Eigi varð þetta með samþykki Hvammsbænda. Þó stóð býli þetta til 1886, þá lagðist það niður.” Býlið Árbær sem fyrst var byggt 1838 er um 2,7 km suðvestan við Hvamm 001 og um 1,9 km suðvestan við býlið Á 438:001. Þjórsá rennur vestan við bæinn. Miklar minjar um þessa búsetu eru varðveittar. Býlið er skráð undir Hvammi og er innan þeirrar jarðar nú (2013) þó að látið sé að því liggja að það hafi verið byggt á landi sem áður tilheyrði býlinu Á 438:001. Ekki er vitað hvar landamerki milli Ár og Hvamms voru en í landamerkjálýsingum frá 1892 og 1896 kemur fram að Á/Árbær hafi átt land norðan við Ferjuklett 010 og meðfram Þjórsá til austurs, svæði sem er mun norðar en bæjarstæði nýbýlisins Árbæjar frá 1838-1886. Allar minjar innan túns býlisins eru skráðar saman undir eitt númer. Innan túns eru bæjarhóll, þúst, niðurgrafið mannvirki, túngarður, traðir og tóft auk beitarhúsatóftar frá Frambæ Hvamms 001 sem eru frá því eftir að býlið fór í eyði. Heimatún býlisins er óblásið. Það er grasivaxið og smápýft. Ekkert af túninu hefur verið sléttað

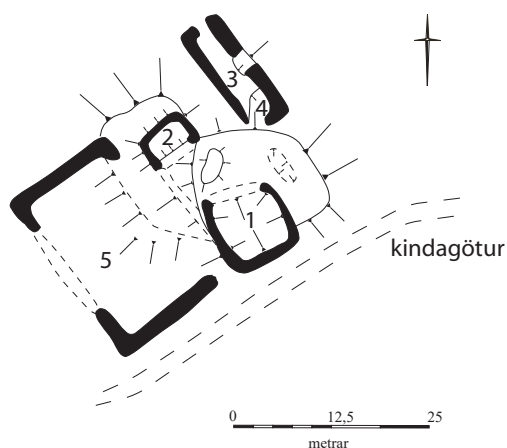
Yfirlitskort af minjum í túni Árbæjar 014.

og þar eru náttúrulegir hólar, lautir og stakir klettur. Bærinn er á hæsta hólum í túninu og víðsýnt er þaðan.

Minjar um býlið eru í túni sem er um 260x240 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Torf- og grjóthlaðinn túngarður D afmarkar túnið Árbæjar. Þjorsá afmarkar túnið til suðvesturs en lágur garður sem girt var ofan á með gaddavír afmarkar aðrar hliðar þess. Norðvesturhlið túnsins er á mörkum uppblásturs og gróins svæði. Meðfram þeirri hlið er túngarðurinn grjóthlaðinn og liggur aðeins lengra til norðausturs en túnið nær. Annarsstaðar er gróinn garður, grjót- og torfhlaðinn. Víðast er hann um 0,3 m á hæð og breidd en allt að 0,5 m á hæð

og breidd. Á stöku stað sést í járnstaura upp úr garðinum sem gaddavír var festur á.

Bæjarhóllinn A er í norðaustarlega í miðju túni. Hann er 35x30 m að stærð og snýr SSV-NNA. Ekki er um mikil uppsöfnuð mannvistarlög að ræða enda búseta á staðnum fremur stutt. Bæjarhús á bæjarhólum eru ekki vel varðveitt. Þar eru dældir, veggjabrot og óljósar byggingar um allan hólinn. Líklega var grjót og annað byggingarefni nýtt í beitarhús sem tilheyrir Hvammi, t.d. beitarhús G sem eru í túninu. Greina má fimm hól á bæjarhólum sem tilheyrðu bæjarhúsunum

Bæjartóft Árbæjar 014A, horft til norðausturs á ljósmynd.

og kálgarði vestan þeirra. Hólf 1 er á miðjum bæjarhólum. Það er 8x8 m að innanmáli og ekkert op er sjáanlegt þar inn. Veggirnir eru 0,5-1 m á hæð og algrónir. Þeir eru hæstir til SSA að innan. Líklega var þetta hlut af bæjarhúsunum. Hólf 2 er 7 m NNV við hólf 1. Á milli hólfanna er jarðvegsbálkur sem án efa er uppsöfnuð mannvistarlög. Hólf 2 er lægra en bálkurinn og byggt upp að honum. Hólfíð er 10x5 að stærð og snýr norður-suður. Veggirnir eru 0,2 m á hæð og algrónir. Óljóst mótast fyrir opi á norðurhlið. Fyrir austan hólfíð og sunnan (neðan) jarðvegsbálkurinn sér óljóst móta fyrir öðru hólfi en gróður gerði það meðal annars afar óljóst.

Þúst 014B, horft til suðurs.

Niðurgröftur 014C, horft til norðausturs.

Hólf 3 og 4 tilheyra eflaust sama húsi sem var stakstætt við norðurhorn bæjarhólsins. Hólf 3 er vestar. Það er 10x3 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Veggirnir eru algrónir og hvergi sést glitta í stein. Op er á miðjum norðurvegg. Hólf 4 er austar og fremur óskýrt. Það er 4x3 m að innanmáli og snýr norður-suður. Ekkert op sést þar inn. Veggirnir eru 2 m á hæð og gólfíð niðurgrafið. Þetta voru líklega fjárhús með sambyggðri hlöðu. Hólf 5 er kálgarður vestan við bæjarhúsin. Hann er 20x13 m að innanmáli og snýr VNV-ASA. Veggirnir eru 0,1-0,5 m á hæð og algrónir. Op inn í kálgarðinn er í norðausturhorni. Kálgarðurinn er í brekku til suðvesturs, niður af hólum sem bæjarhóllinn er á. Stafnar bæjarins snéru eflaust til norðausturs, þar sem

Traðir 014F, horft til vesturs.

Tóft 014E, horft til suðausturs.

traðir E koma að bæjarhúsunum. Tvær óljósar dældir eru í bæjarhólnum en ekkert meira hægt að segja um þær sökum gróðurs.

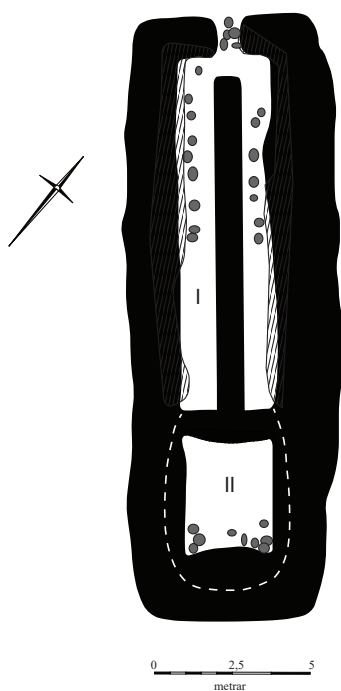
Þúst B er 3 m austan við bæjarhól A, kindagata liggur á milli þeirra. Ekki er hægt að útiloka að þústin hafi verið hluti af bæjarhúsunum en öll tengsl eru þá horfin á yfirborði. Þústin er uppi á sama hól en ekki má greina uppsöfnuð mannvistarlög þar umhverfis. Staðsetning og lag þústarinnar gefa til kynna að hér sé um útihús að ræða. Traðir E enda 3 m norðan við þústina. Þústin er 7x5 m að stærð og snýr ANA-VSV. Hún er greinilegust að utan og þar glittir í hleðslustein í norðvesturhorni. Þústin er 0,4 m að hæð og algróin. Að innan (ofan) má greina tvær óljósar dældir sem tilheyrðu líklega sama rými. Hvergi sést op eða annað sem gefur nánara lag þústarinnar til kynna. Óljós niðurgroftur er 3 m ANA við þústina. Það má greina L-laga bakka og greinilegt að grafið er inn í hólinn. Bakkinn er 0,6 m á hæð og fremur beinn. Á milli bakkans og þústarinnar er slétt svæði og mögulega var þar annað hól sem tengdi þústina og niðurgroftinn saman.

Niðurgroftur C er rúmum 20 m austan við bæjarhól A og 1 m sunnan við traðir E. Ekki er vitað hvaða tilgangi mannvirkið þjónaði en staðsetningin bendir til þess að um útihús hafi verið að ræða. Gryfjan er 4x2 m að stærð, snýr austur-vestur og er 0,5 m djúp. Hún er L-laga. Gryfjan er algróin og mosavaxin. Óljóst mótar fyrir dyrum til vesturs.

Traðir E liggja að bæjarhól A úr austri. Þær eru hlaðnar og enda við norðausturhorn bæjarhólsins. Til austurs hverfa traðirnar rétt vestan við túngarð D, við mörk heimatúnsins.

Traðirnar eru 40 m langar og liggja austur-vestur. Þær eru 4 m breiðar og beggja vegna mótar fyrir hlöðnum veggjum. Þeir eru 0,4 m á hæð og 1 m á breidd. Traðirnar eru algrónar en austurendi þeirra er raskaður sökum uppblásturs.

Lítil tóft F er um 90 m suðvestan við bæjarhól A. Tóftin er hlaðin suðvestanundir lágum hól í túninu og er klöpp í innanverðum norðaustur-langvegg. Tóftin er einföld, líklega að mestu

Beitarhúsatóft 014G, horft til norðvesturs á ljósmynd.

torfhláðin. Hún er um 3x8 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Mesta hleðsluhæð er um 0,5 m. Op er á tóftinni til suðvesturs nærri norðvesturenda. Hlutverk tóftarinnar er óljóst en af því hún er innan túns og stutt frá bæ má ætla að hún hafi gegnt hlutverki útihúss.

Að lokum er hér beitarhúsatóft G sem er um 30 m sunnan við bæjarhól 002. Tóftin er torf- og grjóthláðin og er tvískipt. Hún er um 20x6 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Í norðvesturhluta tóftarinnar er hól I, fjárhús með garða. Hólfíð er um 12x3 m að innanmáli og snýr eins og tóft. Dyrarop er á norðvesturgafli. Garðinn liggur eftir miðju hólfinu, endilöngu. Hann er grjóthláðinn og er um 0,2 m á hæð. Í suðausturenda tóftarinnar er hól II, hlaða. Hólfíð er niðurgrafið og er um 3x4 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur eins og hól I. Ekki er hlaðinn veggur á milli hólfa. Hól II er niðurgrafið um 1 m og suðvesturendi tóftarinnar er grafinn inn í aflíðandi halla. Mesta hæð veggja utanmáls er 0,8 m en víða eru veggirnir signir og mun lægri.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: B J: “Skrá yfir eyðibýli ...” Árbók 1898, 2; Landmannabók, 46

RA-439:015 *Bað* náttúrumin *bað*

64°01.275N 20°10.007V

“Í heiðinni, um kílómetra vestur af bænum, er heitt gufuuppstreymi, og heitir þar Bað og Baðhús (ærhús) [033],” segir í Sunnlenskum byggðum. “Austan við Mosana eða efst á þeim ... Eru tvö ærhús [032-033] frá Frambæ [001]. Umhverfis þau er mikið af hitaholum, ein stærst

Meint staðsetning gufuuppstreymis þar sem heitir Bað 015, horft til norðausturs.

og heitir Bað, annað ærhúsið er hjá þessari holu og heitir Baðhús [033]. Af líkum má ráða hafa menn fyrrum baðað sig í heitri vatnsgufunni sem þarna streymir upp sí og æ,” segir í örnefnalýsingu. Stórt svæði í kringum Baðhús 033 var gengið í leit að hitaholunni Bað. Sú hola sem helst kemur til greina er suðvestan undir lágum hól um 80 m vestan við Baðhús 033 og um 1 km vestan við bæ 001. Sá staður passar við staðsetningu Baðs á örnefnakorti Ingólfs Einarssonar.

Hitaholan er í grónum, smápýðum og nokkuð jafnlendum móa.

Holan er um 5x4 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hún mjókkar niður og er um 1,5 m í þvermál neðst. Önnur minni hola er litlu sunnan við þessa holu. Engin mannaverk sjást í kringum holuna og ekkert gufuuppstreymi er úr henni. Um 100 m norðaustan við holuna er borhola og er heitt vatn úr henni leitt heim að bæ.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: SB V, 129; Ö-Hvammur, 6; IE-Örnefnauppdráttur, Hvammur

RA-439:016 heimild um túngarð

64°01.424N 20°09.030V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var túngarður á litlum kafla meðfram túni Norðurbæjar, frá tröðum 061 að útihúsi 006. Þar sem garðurinn endaði vestan við útihús 006 var sambyggt mannvirki, lítil rétt eða kvíar.

Túngarðurinn var á flatlendi í sléttu túni.

Engar minjar sjást um túngarðinn eða sambyggða mannvirkið en túnið hefur verið fært út til vesturs. Minjarnar eru því horfnar af yfirborði vegna túnasléttunar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1917

RA-439:017 frásögn brunnur

64°01.317N 20°08.783V

Brunnur 017 er undir grjóti á miðri mynd, horft til austurs.

Ævar Pálmi Eyjólfsson, heimildamaður, greindi frá því að brunnur og brunnhús hefðu verið vestan við Frambæinn 001. Brunnurinn er fast norðan við heimreið, neðst í aflíðandi brekku vestan við steipt útihús sem tilheyra Frambænum. Hann er um 30 m norðvestan við Frambæinn og um 60 m suðvestan við Norðurbæinn 004.

Brunnurinn er á svæði sem hefur verið raskað talsvert vegna vegagerðar og bygginga. Hann er í vegkanti og gróið er í kringum hann.

Búið er að fylla upp í brunninn og ekkert sést af brunnum sjálfum þó að móti fyrir honum

á yfirborði. Engar leifar af brunnhúsi sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

RA-439:018 Stígur vegur leið

64°01.202N 20°08.456V

“Þá aflíðandi grashjalli, er nefnist Stígur, er hann genginn þegar farið er fótgangandi yfir Skarðsfjall, eða fjallið, eins og við í dagl. tali nefnum það,” segir í örnefnalýsingu. Nú liggur bílfær vegslóði upp á Skarðsfjall á sama stað og fyrrnefndur Stígur. Slóðinn er á sama stað og gönguleiðin lá. Stígur er 300 m ASA við bæ 001 og liggur upp grónar brekkur Skarðsfjalls.

Náttúrulegir paldrar eru í fjallshlíðinni og bratt á köflum. Vegslóðinn liggur austur-vestur upp fjallið og sést vel.

Stígur 018 var á sama stað og vegarslóði sem enn sést, horft til austurs.

Engin ummerki gönguleiðarinnar sjást á yfirborði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Hvammur, 1

RA-439:019 heimild um kálgarð

64°01.337N 20°08.774V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var tvískiptur kálgarður fast sunnan við bæjarstæði Norðurbæjar 004 og útihús og kálgarð 005. Kálgarðurinn var í framhaldi af suðurvegg traða 061. Kálgarðurinn var fast sunnan við girðingu sem er á núverandi merkjum milli Norðurbæjar og Frambæjar 001. Kálgarðurinn var í aflíðandi brekku mót vestri á svæði sem nýtt er sem beitarhólf fyrir hesta. Innan þess er jarðvegsrof á stöku stað.

Engin ummerki sjást um kálgarð á yfirborði og hefur líklega verið sléttað yfir hann.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1917

RA-439:020 *Nautavað* heimild um vað

64°00.614N 20°12.665V

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín frá 1711 segir: “Silúngsveiði hefur fyrrum gagnleg verið í Hvammsvötunum við Nautavað á Þjórsá ...” “Vestan Markhelluheiðar er hólótt heiði, Langhólar, og áfast við þá Gráskjölduhólar, hraunhólarnir norðan við girðinguna vestast og Vaðvöllur ... Um Vaðhólma og Vaðeyri er farið þegar Þjórsá er farin á Nautavaði,” segir í örnefnalýsingu Hvamms. “Fyrrum var farið út í Nautavað af Vaðvelli í Hvammslandi, en fyrir 100-150 árum skar Þjórsá Vaðvöll í sundur, og rann nokkuð af henni í Hvammsvötn eða kvísl úr þeim. Varð þá illfært eða ófært af Vaðvelli og farið af Nýjuvaðflöt [440:027],” segir í örnefnalýsingu fyrir Hellnahverfi. Nautavað var líklega þar sem götur á leið 681:028 enda við Þjórsá, um 60 m suðaustan við garðlög 048 á Mjóddartanga og 3,5 km suðvestan við bæ 001. Farið var á vaði yfir ána af flatlendum Vaðvelli, yfir á Vaðvallarhólma og áfram til norðurs yfir Vaðeyri og yfir í Gnúpverjahrepp. Áin breytir sér stöðugt á þessu svæði en hún er nokkuð lygn.

Heimildir:JÁM I, 296; Ö-Hvammur, 5-6; Ö-Hellnahverfi, 2

RA-439:021 heimild um skotbyrgi

64°02.014N 20°08.518V

“Framan við Lækina er hólbrekka eða hæð, Lækjarhæð. Nokkru sunnar löng og há torfa vestur af Hvítuskriðu framanverðu, sem heitir Skothúshæð, hefur þar fyrr meir verið skothús og sést enn fyrir tóftinni neðst í brekkunni,” segir í örnefnalýsingu. Skothúshæð er merkt inn á örnefnakort Ingólfs Einarssonar og sést enn. Hér er ekki um eiginlega hæð að ræða, fremur gróðurtorfu sem liggur til vesturs niður Skarðsfjall. Hún breikkar eftir því sem neðar dregur og endar í 8-10 m hárrí og brattrí brekku. Hvegi má sjá tóft né ummerki um mannvirki á þessum slóðum. Skotbyrgið var 1,3 km norðan við bæ 001 og 1,1 km sunnan við vörðu 057.

Skothúshæð er þykk gróðurtorfa. Þykkur mosi vex þar, gras og annar heiðargróður. Svæðið er nýtt til skógræktar, paldrar hafa verið gerðir neðan við torfuna og trjám plantað.

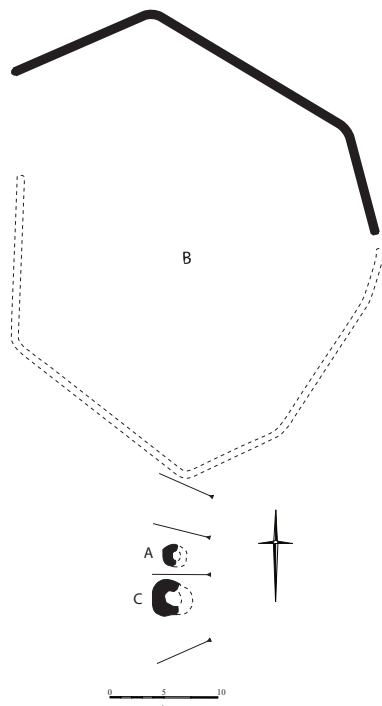
Engin ummerki byrgisins sjást á yfirborði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Hvammur, 3; IE-Örnefnauppdráttur, Hvammur

RA-439:022 *Eyjólfsstekkatún* gerði stekkur 64°01.524N 20°08.565V

“Fyrir vestan jarðfallið [við Gránubrekku] er hringmynduð torfa sem nefnist Eyjólfsstekkatún,” segir í örnefnalýsingu. Hringlaga gerði sem kann að hafa afmarkað stekkjartún er um 400 m NNA við bæ 001 og um 60 m sunnan við garðlag 057. Tvær litlar tóftir eru fast sunnan við gerðið en þær eru líklega leifar af kartöflukofum því svo virðist sem að kartöflurækt hafi verið innan gerðisins.

Hringlaga gerði og tvær tóftir í Eyjólfsstekkatúni 022, horft til NNV á ljósmynd.

Minjarnar eru á fremur flatlendu grónu svæði norður af heimatúni Norðurbæjar 004 þegar komið er upp Hálindarbrekku. Stór uppblástursgári (jarðfallið sem nefnt er í örnefnalýsingu) er fast austan og norðaustan við minjarnar. Þær eru syðst í túni sem ekki er lengur slegið.

Minjarnar eru á svæði sem er um 50x35 m að stærð og snýr norður-suður. Þær fá bókstafi til aðgreiningar í lýsingu hér á eftir. Nyrst á svæðinu er hringlaga gerði B. Það er torfhlaðið og er um 40x35 m að stærð, snýr norður-suður. Gerðið hefur verið rífið nema nyrsti hluti þess. Af þeim hluta að dæma hefur gerðið ekki verið hringhlaðið heldur verið sexhyrningur að lögun. Þó að gerðið hafi verið rífið að miklu leyti sést nokkuð skýrt hvernig lögun þess var. Helst er það óljóst á vesturhlið og er líklegt að það hafi verið jafnbreitt og það er langt. Þar sem veggir gerðisins standa eru þeir um 1 m á hæð og breidd en mjókka upp. Engar stekkarleifar sjást innan gerðisins né utan og hefur að líkindum verið sléttað úr þeim. Sem fyrr segir virðist kartöflurækt hafa verið stunduð innan gerðisins. Fast sunnan við gerðið eru tvær litlar tóftir,

líklega gamlir kartöflukofar. Þær eru hlaðnar utan í lága og aflíðandi brekku. Tóft A er næst gerði B. Hún er um 2 m í þvermál og er mesta hleðsluhæð 0,3 m. Ekki sést op á henni. Tóft C er fast sunnan við tóft A og er hún um 4 m í þvermál og mesta hleðsluhæð er um 0,4 m. Ekkert op er heldur að sjá á henni.

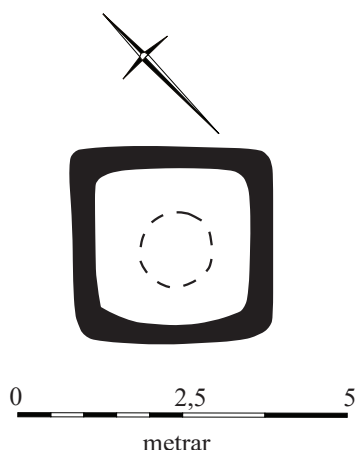
Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Hvammur, 3

RA-439:023 *Lindin* brunnur brunnur

64°01.463N 20°08.636V

“Norðan við Norðurbæ [004] ... er hæðapýrping sem gengur til vesturs frá fjallinu móts við Sveppaflöt sem fyr er nefnd. Myndast þannig kvos eða hvammur milli hæða-armsins annarsvegar og fjallsins hinsvegar. Tvær lægðir eða rásir liggja til norðurs upp í brúnina. Í hinni eystri er vatnsból, Lindin,” segir í örnefnalýsingu. Brunnur er þar sem Lindin er, um 230 m norðaustan við Norðurbæ 004.

Brunnur 023, horft til norðausturs á ljósmynd.

Brunnurinn er í flatlendri og sléttum hvammi sem er grasi gróinn. Brött hlið er suðaustan við brunninn. Um 10 m suðvestan við brunn er um 0,5 m hár manngerður stallur sem er um 15 m langur. Ekki er ólíklegt að þarna hafi verið kartöflugarður.

Lítill ferkantað gerði er í kringum brunninn. Það er úr torfi og grjóti og er um 3x3 m að stærð. Veggir þess eru 0,3 m á breidd og 0,2 m á hæð. Það virðist hafa verið fyllt upp í brunninn og því var ekki hægt að sjá ofan í hann. Upp úr honum stendur endinn á ryðguðum járnstiga. Leifar af girðingarstaurum eru á veggjum gerðisins og hefur verið girt í kringum brunninn ofan á gerðið. Ekki fengust nánari upplýsingar um gerð eða aldur brunnsins.

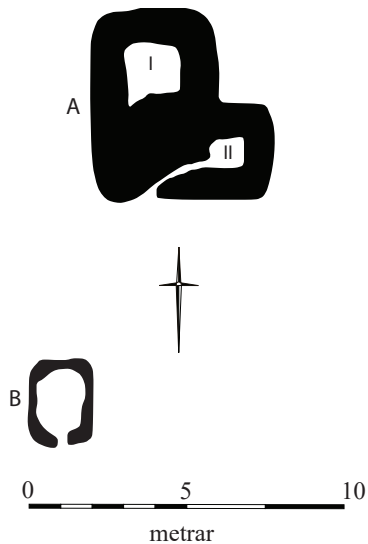
Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Hvammur, 3

RA-439:024 tóftir rétt

64°01.420N 20°08.569V

“Á túninu bak við bæinn er hóll, Glerhaus, hefir hann að líkindum þótt harður og óljáþýður. Norður af honum eru dálitlar móbergsklappir, Hellirinn. Þar var í mínu minni lítill hellir og

Tóftir 024, horft til suðurs á ljósmynd.

fjárréttir. Nú er hellirinn hrúnn og réttin, en sést vel fyrir hvorutveggju,” segir í örnefnalýsingu. Tvískipt tóft og önnur lítil einföld tóft eru um 200 m norðaustan við Norðurbæinn 004. Tóftirnar eru neðst í Hrafnagili, um 20 m austan við móbergsklappir. Þar sjást engin ummerki lengur um hellinn sem nefndur er í örnefnalýsingu. Hann er ekki talinn manngerður og engin mannaverk þekkt í honum.

Tóftirnar eru í góðu skjóli undir norðurbrún Hrafnagils, á flatlendi. Gamlar vélar og verkfæri eru vestan við tóftirnar.

Tóftirnar eru á svæði sem er um 14x8 m að stærð og snýr norður-suður. Tóft A er nyrst á svæðinu. Hún er tvískipt og virðist vera torf- og grjóthlaðin. Tóftin er 6x6 m að stærð og er L laga. Nyrst í tóftinni er hólfi I. Það er um 1,5x1,5 m að innanmáli. Ekki sést op á því en það hefur líklega verið í suðvesturhorni. Hólf II er í suðausturhorni tóftar. Það er um 1x1 m að innanmáli og er op á því til vesturs sem beygir til suðurs út úr tóft. Mesta hleðsluhæð er um 1 m. Um 4 m sunnan við tóft A er tóft B. Hún er einföld og torfhlaðin. Tóftin er um 2,5x2 m að stærð og snýr norður-suður. Op er á henni til suðurs. Mesta hæð veggja er um 0,3 m. Hlutverk hennar er óljóst.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Hvammur, 4

RA-439:025 Réttarhólar örnefni rétt

64°01.522N 20°09.176V

“Frambæjartún er sunnan og vestan við bæinn. Vestan til á því eru þrír lágir hólar er heita Réttarhólar, en framan við bæinn er dálítill slétt bunga, Hóllinn,” segir í örnefnalýsingu. Réttarhólar eru sýndir vestan við tún Norðurbæjar 004 á örnefnakorti Ingólfs Einarssonar en þar er hólaröð. Réttarhólar eru um 480 m norðvestan við Norðurbæ 004 og um 150 m suðvestan við garðlag 056.

Hólarnir eru við vesturenda túns Norðurbæjar en vestasti hluti túnsins er ekki lengur sleginn. Vestan við túnið tekur við hólóttur mói. Í þessum móa og á stóru svæði vestan við hann er búið að plægja rásir sem trjám hefur verið plantað í.

Engar minjar um rétt sjást í Réttarhólum og er líklegt að hún hafi skemmst eða horfið við trjárækt eða túnrækt.

Hættumat: hætta, vegna trjáræktar

Heimildir:Ö-Hvammur, 4; IE-Örnefnauppráttur, Hvammur

RA-439:026 *Guðmundarhús/Jónsh./Gunnarsh.* tóft beitarhús 64°01.003N 20°10.680V

“Nyrst í Markhelluheiði á götunum [027] að ærhúsum Norðurbæjar [sjá einnig 059] er dálítill steinn sem nefnist Grásteinn ...” segir í örnefnalýsingu. Í viðbótum við örnefnalýsingu kemur fram að Frambæjarmenn hafi kennt ærhúsin við bændurnar í Norðurbænum og hafi verið talað um Guðmundarhús, Jónshús og Gunnarshús. Ekki er vitað hvaða nöfn áttu við þau fjárhús sem skráð eru á þetta númer né heldur hvaða nöfn áttu við fjárhús 059. Stór fjárhústóft er um 130 m austan við fjárhús 059 og um 1,7 km suðvestan við bæ 001. Tóftin er innan túns sem er afmarkað af túngarði.

Beitarhús 026A, horft til vesturs á ljósmynd.

Sléttað tún er innan túngarðs og eru minjarnar í hólóttum og allgrónum móa.

Túngarðurinn B afmarkar svæði sem er um 118x108 m að stærð og snýr nálega austur-vestur. Fjárhústóftin A er í norðausturhorni túnsins. Tóftin er þrískipt og torf- og grjóthlaðin. Hún er um 20x9 m að stærð og snýr nálega austur-vestur. Í vesturenda tóftarinnar er hólfi I, fjárhús með garða. Hólfið er um 13x3 m að innanmáli og snýr eins og tóft. Garðinn er grjóthlaðinn og liggur eftir endilöngu miðju hólfinu. Hann er um 0,3 m á hæð og er steipt plata ofan á honum. Ekki er hlaðinn veggur í vesturenda hólfsins og hefur þar verið timburþil með dyrum. Ekki er heldur veggur í austurenda hólfsins sem skilur að hólfi I og II. Hólf II er austan við hólfi I og er þar niðurgrafin hlaða. Hlaðan er dýpst í austurenda þar sem hún er um 2 m á dýpt. Hún er um 5x4 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Hleðslur í veggjum hlöðunnar standa enn nema í austurenda þar sem hleðslur eru nýlega hrundar. Mest sjást 9 umför í hleðslum í hlöðunni. Hólf III er norðan við hólfi I og er op inn í það úr norðausturhorni hólfs I. Austur- og norðurveggir í hólfi III eru signir en hleðslur standa í suður- og vesturveggjum. Hólf III skiptist í tvö rými. Þegar komið er úr hólfi I inn í hólfi III er fyrst komið inn í rými sem er 2x1,5 m að innanmáli

og snýr norður-suður. Nyrst í því er steyptr fjárbað sem myndar vegg til norðurs. Úr þessu rými er gengið til vesturs inn í annað rými sem er um 2,5x1 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Mesta hleðsluhæð tóftarinnar utanmáls er um 1,3 m en víðast eru þær lægri. Hlöðuveggir standa lítið upp úr jörðu. Túngarður B sem afmarkar túnið er meðfram öllum fjórum hliðum þess nema vesturhliðinni. Garðurinn er torf- og grjóthlaðinn og utan við hann sést hvar torf í hann hefur verið stungið upp. Komið er rof í garðinn hér og hvar. Garðurinn er um 0,5 m á hæð og 0,6 m á breidd.

Hættumat: engin hættu

Heimildir:Ö-Hvammur, 5, Ö-Hvammur, viðb., 5

RA-439:027 gata leið

64°01.097N 20°10.298V

“Nyrst í Markhelluheiði á götunum að ærhúsum Norðurbæjar [026 og 059] er dálítill steinn sem nefnist Grásteinn ...” segir í örnefnalýsingu. Þessi leið er sýnd á Herforingjaráðskorti frá 1908 og lá hún frá Hvammi að beitarhúsum 026 og 059 og áfram til vesturs, á leið 681:025 sem liggur upp með Þjórsá að ferju 010 á Hrosshyl. Leiðin var skráð af loftmynd.

Leið sést frá afleggjara að Hvammi á 1,2 km löngum kafla til suðvesturs að beitarhúsunum. Áframhald er svo af leiðinni til vesturs á um 1 km löngum kafla sem hægt er rekja langleiðina að Þjórsá.

Hættumat: engin hættu

Heimildir:Ö-Hvammur, 5

RA-439:028 *Dúnkur* heimild um óþekkt

64°01.170N 20°10.429V

Grjóthóll þar sem talið er að varðan Dúnkur 028 hafi verið, horft til vesturs.

“Nyrst í Markhelluheiði á götunum [027] að ærhúsum Norðurbæjar [026 og 059] er dálítill steinn sem nefnist Grásteinn, og nokkru utar er varða sem nefnist Dúnkur,” segir í örnefnalýsingu. Varðan Dúnkur var að öllum líkindum á litlum grjóthól sem er gróinn að hluta og sést víða að. Hóllinn er um 215 m norðvestan við Grástein og um 370 m norðaustan við beitarhús 026.

Grjóthóllinn er í grónum hæðóttum móa.

Ekki sést varða á hólnum en efst á honum er hundapúfa og grjót er undir henni. Stórt svæði var gengið á þessum slóðum í leit að vörðunni en enginn líklegri staður fannst.

Ekki er ljóst hvaða hlutverki varðan gegndi en hún er um 50 m norðvestan við leið 060.

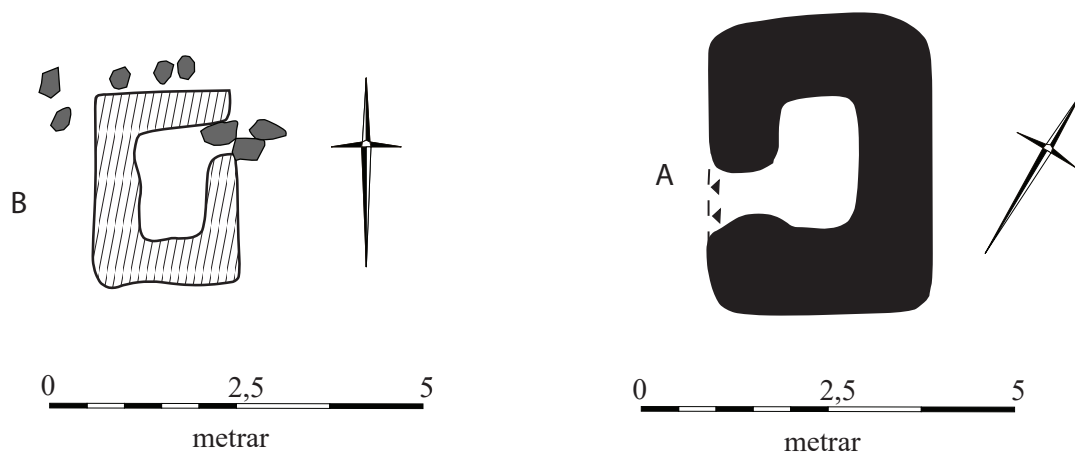
Hættumat: engin hættu

Heimildir:Ö-Hvammur, 5

RA-439:029 Yfirsetuhóll tóftir smalakofi

64°00.701N 20°12.376V

“Nálægt miðjum Vaðvelli [020] er Yfirsetuhóll, og framundir honum tóftir, brot af yfirsetukofa. Þar var búið þegar ærnar voru setnar eftir fráferuna,” segir í örnefnalýsingu. Tvær tóftir eru um 3,2 km vestan við bæ 001. Önnur þeirra er uppi á Yfirsetuhól en hin er suðvestan undir honum. Yfirsetuhóll er ekki ýkja hár hóll í hólóttu og gróinni heiði. Vaðvöllur er vestan við hólinn, fremur flatlent og slétt svæði. Um 50 m suðaustan við Yfirsetuhól er dý eða tjörn og eru hornsíli í henni.

Tóftir af smalakofum 029 á og við Yfirsetuhól.

Tóftirnar eru á svæði sem er um 25x5 m að stærð og snýr norður-suður. Þær fá bókstafi til aðgreiningar í lýsingu. Nyrst á svæðinu og uppi á Yfirsetuhól er tóft B. Hún er grjóthlaðið smalabyrgi. Tóftin er einföld, 2,5x2 m að stærð og snýr norður-suður. Dyraop er á tóftinni á suðurhlíð. Hleðslur í tóftinni eru signar og hrundar að hluta. Hæstar eru hleðslur um 0,5 m í norðausturhorni við dyraopið. Þar sjást 4 umför. Tóft A er um 25 m sunnan við tóft B, neðan við Yfirsetuhól, suðvestan við grýtt en gróið jarðvegsrof. Tóftin er einföld og torf- og grjóthlaðin. Hún er um 4x3 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Dyraop er á henni til suðvesturs. Mesta hleðsluhæð er um 1 m, ekki sést fjöldi umfara. Þekjan hefur hrunið ofan í tóftina og

Tóft 029A, horft til norðausturs.

Tóft 029B, horft til vesturs.

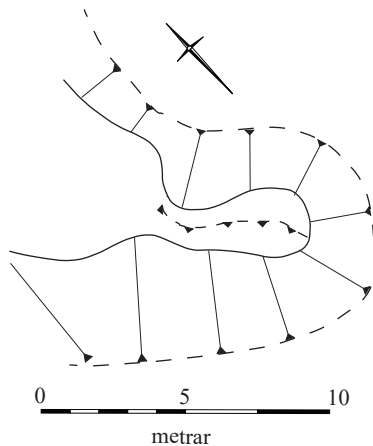
hálfyllt hana.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Hvammur, 5

RA-439:030 hleðsla útihús

64°01.384N 20°08.638V

Óljóst mannvirki 030, horft til austurs á ljósmynd.

Óljóst mannvirki er í jaðri gamla heimatúns Norðurbæjar 004, um 115 m norðaustan við bæ 001 og um 25 m suðaustan við tóft 053. Hlutverk þess er óljóst en mögulega hafa þarna verið kvíar. Svo virðist sem mannvirkið hafi verið í skoru inn í brún lítills gils í framhaldi af Hrafnagili. Meint mannvirki er um 5x2 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. Skorin er um 1,5 m á dýpt, innst í suðausturenda þar sem hún er breiðust. Óljósar leifar af hleðslu eru í norðvesturenda við op inn í mannvirkið en það sést illa vegna gróðurs.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

RA-439:031 garðlag vörslugarður

64°01.744N 20°08.849V

Unglegt garðlag er fast norðan við Tortrygg, um 310 m norðvestan við garðlag 057 og um 800 m norðan við bæ 001. Mögulega hefur þessi garður tengst gördum 057 og 056 því þeir eru áþekkir að gerð. Hins vegar er langt á milli þeirra og því ekki hægt að slá því föstu.

Tortryggur er hæðarhryggur sem er að hluta gróinn og að hluta uppblásinn. Garðurinn er á óblásnu svæði en fast vestan við hann er uppblástursgeiri.

Garðurinn er um 80 m á lengd, liggur frá vestri til austurs. Hann er torfhlaðinn og er um 1 m á breidd og 0,5 m á hæð. Rof er komið í hann á nokkrum stöðum. Garðurinn er líklega vörslugarður.

Hættumat: engin hætta

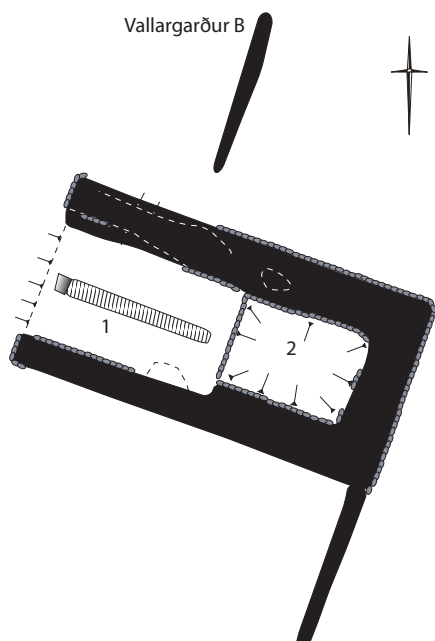
RA-439:032 tóft+garðlag beitarhús

64°01.372N 20°09.978V

“Austan við Mosana eða efst á þeim (miðað við Árbæ) eru tvö ærhús frá Frambæ,” segir í

örnefnalýsingu. “Fjárhústún. Afgirt túnspilda við ærhús Frambæjar, um kílómetra vestur frá Hvammi,” segir í viðbótum við örnefnalýsingu. Hér er verið að skrá nyrðra húsið, syðra húsið er skráð undir 033. Það er 1 km vestan við bæ 001 og 730 m sunnan við beitarhús 039. Ærhúsið og túnið umhverfis það eru sýnd á örnefnaupprætti Ingólfs Einarssonar. Malarvegur og vírgirðing á merkjum norður- og suðurbæjarins í Hvammi er fast norðan við minjarnar.

Slétt, grasivaxið tún er á þessum slóðum, svokallað Ærhústún. Það er sléttað að einhverju leiti, líklega handsléttað. Þar eru enn lágir hólar og lautir. Fyrir norðvestan túnið er líklega þurr mýrardæla.

Beitarhús 032A innan garðs 032B, horft til ASA á ljósmynd.

Á svæði sem er 150x110 m að stærð og snýr norður-suður er fyrrnefnt ærhús og vallargarður umhverfis sjálft ærhústúnið. Var þeim gefinn bókstafur til aðgreiningar í lýsingu þessari. Tóft A er 23x12 m að stærð, snýr ASA-VNV og austast á svæðinu. Ærhúsið skiptist í tvö hólfi, fjárhús og hlöðu. Hólf 1 er VNV og er fjárhús. Það er 12x7 m að innanmáli og snýr ASA-VNV. Hólfð er opið til vesturs, þar var timburpil. Grjóthlaðin jata liggur eftir hólfinu endilöngu en víða er gras vaxið yfir hana. Hún er 11x1 m á stærð, 0,3 m á hæð og það má greina 2 umför hleðslusteina í henni. Veggirnir í hólfinu er 0,5-1 m á hæð og 3 m á breidd. Þeir eru mun grómari að innan heldur en að utan. Það má greina 1-3 grjótumför í þeim. Veggirnir sem og allt hófið er vel gróið en norðurveggurinn er tekin að hrynja. Hólf 2 er ASA. Það er niðurgráfin hlaða. Hólfð er 8x6 m að innanmáli og snýr ASA-VNV. Veggirnir eru 0,4-2 m á hæð og hæstir að innan enda hólfð niðurgráfið. Í þeim má greina 2-5 umför af grjóthleðslu. Ekkert op sést inn í hófðið. Garðlag B afmarkaði Ærhústún. Vestur- og norðurhliðar þess eru horfnar en gróðurfar afmarkar túnið ennþá vel. Það var 250x140 m að stærð og snéri austur- vestur. Nú er einungis austurhliðin varðveitt og hluti af suðurhlið. Garðlagið er L-laga og afmarkar svæði sem er 150x110 m að stærð. Garðlagið er 0,3 m á hæð, 1 m á breidd og grjóthlaðið. Enn má sjá 1 umfar af grjóthleðslu í því. Víða er gróið

yfir garðlagið og rofskörð.

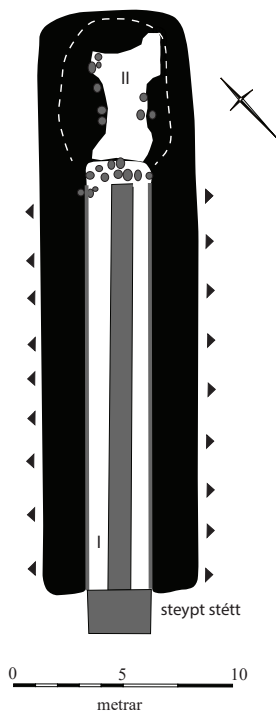
Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Hvammur, 6; Ö-Hvammur viðb., 3

RA-439:033 *Baðhús* tóft beitarhús

64°01.266N 20°09.910V

“Austan við Mosana eða efst á þeim (miðað við Árbæ) eru tvö ærhús frá Frambæ [001]. Umhverfis þau er mikið af hitaholum, ein er stærst og heitir Bað [015], annað ærhúsið er hjá þessari holu og heitir Baðhús,” segir í örnefnalýsingu. Beitarhúsatóft er um 940 m vestan við Frambæ 001 og um 80 m vestan við Bað 015.

Baðhús 033, horft til norðausturs á ljósmynd.

Tóftin er í smápýfðum, nokkuð jafnlendum móa. Hrossaskjól er um 5 m suðvestan við tóft. Tóftin er tvískipt og er úr blönduðu efni; torfi, grjóti og steypu. Hún er um 27x7 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Suðvestan við tóftina er steypst stétt. Í suðvesturenda hennar er hólf I, fjárhús með steypum garða í miðju. Hólfíð er um 19x3 m að innanmáli og snýr eins og tóftin. 0,3 m hár steypur veggur er meðfram langveggjum hólfinsins. Garðinn er eingöngu úr steypu og er um 0,5 m á hæð. Ekki er hlaðinn veggur í suðvesturenda hólfinsins þar sem hefur verið þil með dyrum. Ekki er heldur hlaðinn veggur í norðausturenda sem aðskilur hólf I og II. Hólf II, niðurgrafin hlaða, er norðaustan við hólf I. Það er um 6x3 m að innanmáli og snýr suðaustur-norðvestur eins og hólf I. Hólfíð er samansigið en hleðslur standa í austurhorni þar sem hólfíð er um 2 m á dýpt og sjást 6 umför í hleðslum þar. Veggir hlöðunnar standa lítið sem ekkert upp úr jörðu en mesta hleðsluhæð tóftarinnar er um 0,6 m. Víða er komið rof í vegg tóftarinnar.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Hvammur, 6

RA-439:034 *Finnstættur* heimild um útihús 64°01.294N 20°08.726V

“Finnstættur voru þrennar í Hvammslandi: 1) í túninu fast austan við Frambæ ... Allar þessar Finnstættur voru frá búskapartíð Finns Jónssonar frá Mörk, sem bjó um tíma í Hvammi [1863-1876],” segir í viðbótum við örnefnalýsingu. Finnstættur voru eflaust á svipuðum slóðum og tóft 044, mögulega er um sama minjastaðinn að ræða. Frekari heimildir þar til þess að staðfesta það. Finnstættur voru um 30 m suðaustan við bæ 001 og voru útihús miðað við staðsetninguna. Finnstættur eru merktar inn á örnefnauppdrátt Ingólfs Einarssonar, beint austan við bæ 001. Finnstættur voru líklega á hólríma fast austan við traðir 009. Þar liggur nú vegslóði til norðurs frá 20. aldar útihúsum.

Engin ummerki tóftarinnar sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Hvammur viðb., 2-3

RA-439:035 *Finnstættur* heimild um beitarhús 64°01.258N 20°02.474V

“Finnstættur voru þrennar í Hvammslandi: 1) í túninu fast austan við Frambæ [sjá 034] 2) Í svonefndum Seta, spildu túnsins uppi í fjallsrótum, austur eða suðausturs af bæjunum. Nú með öllu horfnar ... Allar þessar Finnstættur voru frá búskapartíð Finns Jónssonar frá Mörk, sem bjó um tíma í Hvammi [1863-1876],” segir í viðbótum við örnefnalýsingu. Finnstættur 2 voru tæpa 250 m austan við bæ 001 og tæpa 220 m austan við Finnstættur 034. Í Seta er nú slétt, grasivaxið tún í aflíðandi halla til vesturs niður brekkurætur Skarðsfjalls. Hvegi sér móta fyrir tóftum eða örðu sem gefur nákvæmari staðsetningu þeirra til kynna.

Örnefnið Seti er mögulega dregið af yfirsetu og líkur eru að þessar Finnstættur séu smalaskáli. Slétt, grasivaxið tún er á þessum slóðum.

Engin ummerki tóftanna sjást á yfirborði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Hvammur viðb., 2-3

RA-439:036 *Finnstættur* heimild um 64°01.517N 20°09.439V

“Finnstættur voru þrennar í Hvammslandi: 1) [sjá 034] í túninu fast austan við Frambæ [001] 2) [sjá 035] Í svonefndum Seta, spildu túnsins uppi í fjallsrótum, austur eða suðausturs af bæjunum [001/004]. Nú með öllu horfnar 3) Nálægt línu frá norðurbæ [004] að Krummhól, miklu nær hólnum en bænum. Allar þessar Finnstættur voru frá búskapartíð Finns Jónssonar frá Mörk, sem bjó um tíma í Hvammi [1863-1876],” segir í viðbótum við örnefnalýsingu. Finnstættur 3 sem voru nærri Krummhól eru merktar inn á Örnefnakort Ingólfs Einarssonar og voru þær að líkindum um 645 m norðvestan við Norðurbæ 004 og um 515 m norðaustan við fjárhús 032.

Finnstættur voru í grónum hólóttum móa sem er vestan við tún Norðurbæjar. Í þessum móa og á stóru svæði vestan við hann er búið að plægja rásir sem trjám hefur verið plantað í.

Á milli Krummhóls og Réttarhóla 025 er lítill og lágur hól sem kann að vera rústahóll þar

Möguleg staðsetning minja um Finnshús 036, horft til vesturs. Svæðið er umturnað vegna rása sem gerðar hafa verið í það fyrir skógrækt.

sem Finnstættur voru. Ekki sjást greinilegar mannvirkjaleifar á hólnum en búið er að plægja rásir í hann og planta trjám í þær. Hóllinn er um 10 m í þvermál og um 1 m á hæð.

Hættumat: stórhætta, vegna trjáræktar

Heimildir: Ö-Hvammur viðb., 2-3

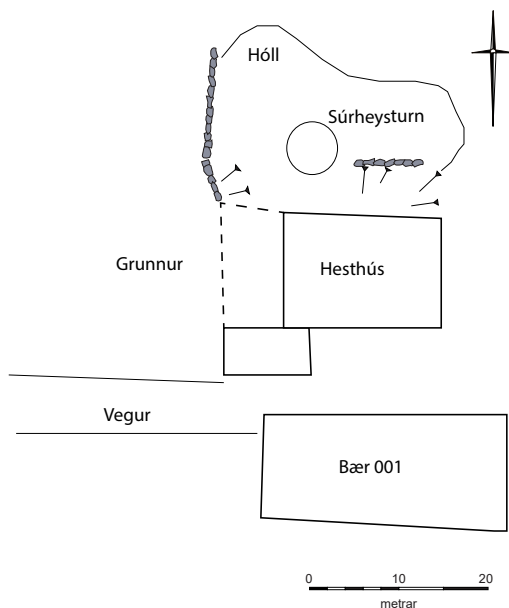
RA-439:037 mannvirki útihús

64°01.321N 20°08.756V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var útihús með sambyggðum kálgarði fast norðan við bæ 001. Einungis nokkrir metrar skildu bæinn og útihúsið að. Á þessum slóðum eru nú 20. aldar útihús og greinilegt að mikið jarðrask hefur orðið. Vesturhluti húsanna er með niðurgrofnum grunni. Að sögn Ævars Pálma Eyjólfssonar, er búið að rífa eitthvað hluta af byggingunum sem voru til norðausturs, “bak við” súrheysturninn. Útihúsið er nýtt sem hesthús. Á túnakortinu er útihúsið sunnar og kálgarðurinn til norðurs, líklega að landamerkjum norðurbæjarins.

Yngri útihúsin, þ.e. súrheysturninn og núverandi hesthús eru byggð beint ofan í eldri útihúsin. Afar ólíklegt er að mannvist leynist þar undir sverði. Umhverfis byggingarnar er afgirt tún nýtt til hrossabeitar.

Á svæði sem er 33x20 m að stærð má greina hleðsluleifar. Þau mannvirki sem sýnd eru á túnakortinu eru horfin undir yngri byggingar. Fyrir vestan, austan og norðan þau hús mótar þó fyrir stuttum hleðslum og grjóti í sverði. Eitthvað af þeim tilheyrir þeim 20. aldar mannvirkjum

Óljósar mannvirkjaleifar 037 eru norðan við útihús sem enn eru í notkun. Á ljósmynd sést hlaðinn veggur 037B, horft til austurs.

sem eru horfin meðan önnur eru líklega hlutar af eldri mannvirkjum. Lítið, einfalt hleðslubrot sést í gryfju fast norðan við núverandi hesthús. Hleðslan fær bókstafinn A í lýsingu þessari og tilheyrir eflaust 20. aldar mannvirkjum sem nú eru horfin. Gryfjan afmarkar grunn þeirra og er 2 m djúp. Mögulega sjást ummerki um kálgarðinn til vesturs frá súrheysturninum, þar er veggur B. Hann er 5 m að lengd, 1 m á hæð, liggur norður-suður og má greina 4-5 umförunum af grjóti í honum. Veggurinn er byggður inn í brekku sem útihúsin eru ofan á. Austan við súrheysturinn má einnig sjá hleðsluleifar, líklega tilheyrandi 20. aldar mannvirkjum. Samhengið milli þessarar mannvirkja er óljóst en greinilegt er að enn eru mannvistarlög norðan við 20. aldar útihúsin.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-439:038 hleðsla kálgarður

64°01.300N 20°08.756V

Leifar af kálgarði 038 sem sjá má glitta í inn á milli trjánna, horft til austurs. Kálgarðurinn er sýndur á afstöðuteikningu með bæjarhóli 001.

Kálgarður er merktur á túnakort frá 1917 um 5 m sunnan við bæ 001. Þar er nú bakgarður íbúðarhússins, bæjar 001, og trjám verið plantað þar í tuga tali.

Þvert í gegnum kálgarðinn liggur stígur frá bæ 001 og að yngri íbúðarhúsinu í Hvammi sem var byggt um 2002. Allt umhverfis bakgarðinn er slétt, grasivaið tún.

Austurhlið kálgarðsins er ennþá varðveitt. Hún er 30 m löng og liggur norður-suður. Garðlagið er 0,6-1,1 m á hæð, 2 m breitt og má sjá 3-4 umför grjóthleðslu. Norðurhlið kálgarðsins/bakgarðsins er steinsteypt og þar

er tvö hlið. Aðrar hliðar kálgarðsins eru horfnar og þar búið að planta tugum trjáa.

Hættumat: stórhætta, vegna trjáræktar

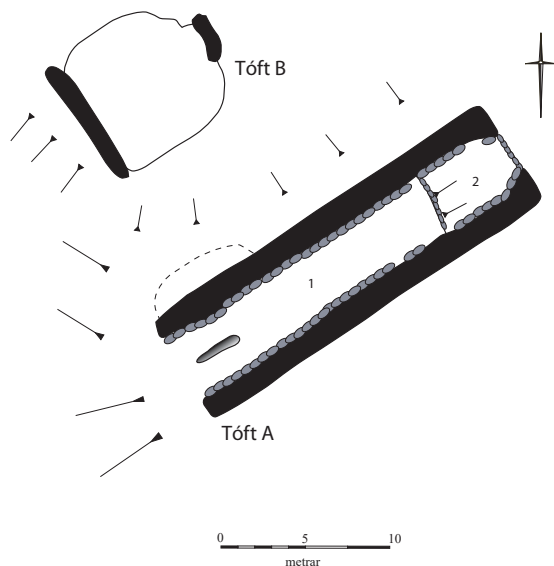
Heimildir: Túnakort 1917

RA-439:039 tóft beitarhús

64°01.761N 20°09.900V

“Vestast á heiðinni eru sauðahús Norðurbæjar,” segir í örnefnalýsingu. Fjárhúsin eru tæpum 1,3 km norðvestan við bæ 001 og 750 m sunnan við skotbyrgi 438:006. Fjárhúsin eru á háum hólrima, norðvestarlega í svokallaðri Búhólsheiði. Um 30 m suðvestur frá tóftinni er rofabarð. Búhólsheiði er grasivaxin, fremur flöt með lágum hólum. Lautir eru inn á milli hólanna.

Á svæði sem er 24x22 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur eru tvær tóftir. Var þeim gefinn bókstafur til aðgreiningar í lýsingu þessarri. Tóft A er gróin, stendur hátt og víðsýnt er frá henni. Hún er 24x7 m að stærð, snýr norðaustur-suðvestur og skiptist í tvö hólf. Hólf 1 er suðvestar og er fjárhús. Það er 18x4 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Veggirnir eru 0,3-0,7 m á hæð, 1,5-2 m á breidd og gerðir úr torfi og grjóti. Þeir eru algrónir að utan en að innan sést

Beitarhús 039, horft til suðausturs á ljósmynd.

glitta 2-3 umför grjóthleðslu. Steinsteyp
jata er í vesturhluta hólfsins, hún er 3x0,5 m að stærð. Möguelga er framhald hennar varðveitt
en hólfið er mjög gróið að innan. Hólfið er opið suðvesturs. Hólf 2 er norðaustar var þar hlaða
(strympa). Það er 6x3,5 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Hlaðan er niðurgrafin
um 1,5-2 m og veggirnir eru teknir að hrynja. Þar má sjá 2 umför af grjóthleðslu inn á milli
grjóthruns. Tóft B er 7 m norðvestan við tóft A. Þetta er líklega heystæði eða önnur fjárhús tóft.
Tóftin er 10x8 m að stærð, einföld og snýr austur-vestur. Einungis suðvesturveggur og hluti af
norðurvegg eru varðveittir. Að öðru leiti afmarkast tóftin af breytingum í gróðri. Veggirnir eru
0,1-0,2 m á hæð og algrónir. Ekki sér móta fyrir opi.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Hvammur, 7

RA-439:040 heimild um þvottastað

64°01.220N 20°08.472V

Þvottastaður 040 var í Kanalæk, horft til austurs.

Samkvæmt Ævari Pálma Eyjólfssyni var
ull þvegin í Kanalæk. Lækurinn þornaði og
hvarf í Suðurlandsskjálftanum árið 1896.
Lækurinn var grunnur á þessum slóðum og
þvegið víða þar sem steinar komu upp úr
vatninu. Þvottastaðurinn var 270 m suðaustan
við bæ 001 og 50 m suðaustan við útihús 003.
Lækjarfarvegur Kanalæks er þurr. Hann er
3-4 m breiður og 0,5 m djúpur. Foss hefur
fallið í honum austan við bæinn.

Engin ummerki þvottastaðarins sjást á yfirborði.

Hættumat: engin hætta

RA-439:041 frásögn hesthús

64°01.325N 20°08.856V

Horft til vesturs yfir svæðið þar sem hesthús 041 var.

Lítið hesthús var á hól vestan við bæ 001 en búið er að rífa það niður að sögn Ævars Pálma Eyjólfssonar, heimildamanns. Hesthúsið var 90 m vestan við bæ 001 og tæpum 320 m norðvestan við fjárhús 003.

Búið er að slétta svæðið sem hesthúsið var á. Þar er þó ennþá áberandi hól, 20x15 m í þvermál. Steypuklumpur sést í suðausturhorni hólans. Hóllinn er í sléttu túni og greinilegt að mannvist er ennþá undir sverði.

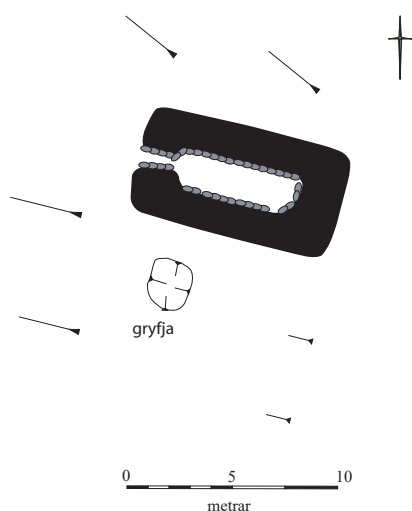
Engin ummerki hesthússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

RA-439:042 tóft beitarhús

64°00.959N 20°08.740V

Tóft er 650 m sunnan við bæ 001 og rúma 110 m SSA við Hlaup 049. Tóftin er í brekku sem hallar til austurs, neðarlega í Skarðsfjalli. Lag og staðsetning tóftarinnar bendir til að hér sé um beitarhús að ræða.

Beitarhús 042, horft til SSV á ljósmynd.

Brekkan hallar til vesturs frá klettum ofarlega í fjallinu. Tóftin er neðarlega í brekkunni, fyrir miðri brekkunni. Grasivaxnir, náttúrulegir paldrar eru þar. Slett, graisvaxið tún er neðan við brekkuna.

Tóftin er 10x7 m að stærð, einföld og snýr suðvestur-norðaustur. Hún er grafin inn í brekkuna til austurs og gerð úr torfi og grjóti. Veggirnir eru 1-1,2 m að hæð og alrónir að utan. Að innan sést glitta í 2-3 umför grjóthleðslu. Suðurveggurinn er farin að hrynja. Ekki sést jata, garði eða ummerki um hólaskiptingu inn í tóftinni. Hún er opin til suðvesturs. Um 2 m fyrir SSV tóftina

er lítil gryfja. Hún er 0,5 m djúp.

Hættumat: engin hætta

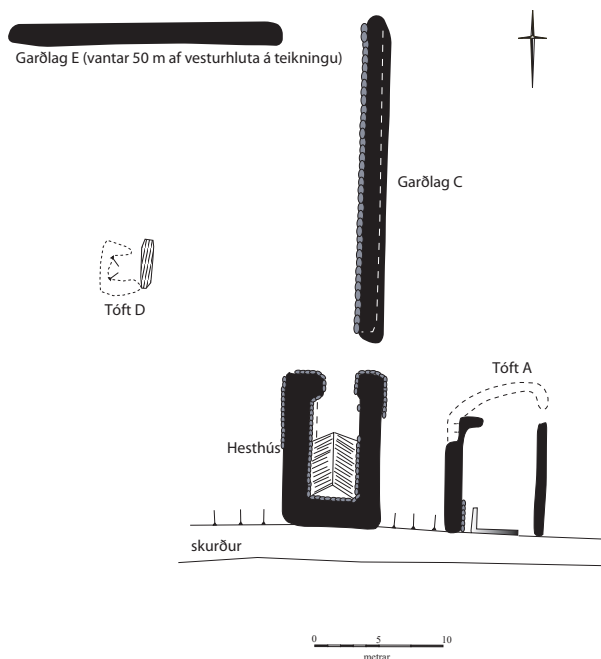
RA-439:043 tóftaþyrping hesthús

64°01.253N 20°09.124V

Tóftaþyrping er rúmum 300 m vestan við bæ 001 og rúmum 250 m suðvestan við hesthús 041.

Tóftirnar eru 10 m norðan við laut sem liggur eftir túninu endilöngu, allt frá Skarðsfjalli.

Slétt, grasivaxið tún er allt umhverfis tóftaþyrpinguna. Virgirðing liggur þvert yfir svæðið og skilur á milli tófta A-C og D-E.

Tóftir og garðlög 043.

Á svæði sem er 110x50 m og snýr austur-vestur eru þrjár tóftir og tvö garðlög. Var hverju þeirra gefin bókstafur til aðgreiningar í lýsingu þessari. Tóft A er norðaustust. Hún er 9x9 m að stærð og einföld. Veggirnir eru útflattir að stórum hluta og eru 0,2-0,3 m að hæð. Það sést glitta í 1-2 umför í norðvesturhorni. Til suðurs eru veggirnir steinsteyptir og mun hærri, 1,2 m á hæð. Tóftin var líklega opin til norðurs en sá hluti er nánast horfinn. Augljóst er að tóftin var rifin og allt byggingarefni tekið burtu. Líklega voru hér fleiri hólfr en ummerki þeirra horfin af yfirborði. Tóft B er 5 m vestan við tóft A og er hesthús að sögn Ævars Pálma Eyjólfssonar, heimildamanns. Hún er enn undir þaki að hluta. Tóftin er 12x8 m að

stærð, einföld og snýr norður-suður. Veggirnir eru 1,3 m á hæð og grónir að utan. Þar glittir í 5 umför grjóthleðslu en að utan eru þau 6-7 talsins. Tóftin er full af járn og rusli en þó sést glitta

Hesthústóft 043B, horft til austurs.

Tóft 043D, horft til suðurs.

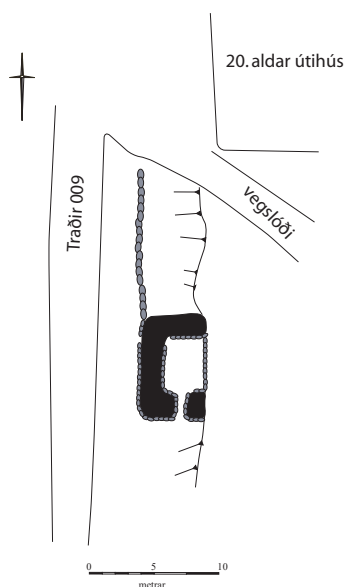
í garða við vesturvegg. Hann er grjóthlaðin og 0,3 m á hæð. Bárujárnsþak er yfir tóftinni og hún opin til norðurs. Garðlag C liggur til norðurs frá tóft B. Það er 26 m langt, 1,1 m á hæð, 2 m breitt og liggur norður-suður. Garðlagið er austurveggur af rétt sem gerð er úr vírgirðingu til annarra átta. Garðlagið er algróið til austurs en til vesturs má sjá 5 umför af grjóthleðslu. Það mjókkar eftir því sem ofar dregur. Tóft D er 40 m vestan við tóft A. Hún er 4x4 m að stærð og er einföld. Einungis austurveggur tóftarinnar er varðveittur, niðurgroftur gefur stærð og legu hinna veggjanna til kynna. Austurveggurinn er 0,4 m á hæð og líklega grjóthlaðinn. Enn má sjá eitt umfar grjóthleðslu. Tóftin var líklega opin til norðurs. Garðlag E liggur til vesturs frá norðvesturhorni garðlags C. Það er 0,3 m á hæð, 75 m langt, 1,5 m á breidd og algróið. Garðlagið endar til vesturs í grónu túni.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

RA-439:044 tóft rétt

64°01.300N 20°08.735V

Yfirseturétt er 20 m austan við bæ 001, fast austan við traðir 009 að sögn Ævars Pálma Eyjólfssonar. Réttin er á sama stað og mannvirki er sýnt á túnakorti frá 1917, það er samt mun stærra og var réttin mögulega hluti af því eða byggð upp á sama stað. Réttin var hlaðin upp í minni Ævars en höfð hér með vegna forns byggingarlags.

Rétt 044, horft til norðurs á ljósmynd.

Malarvegur, sem er á sama stað og traðir 009, liggur fast verstan við réttina. Til norðurs og norðausturs eru 20. aldar útihús og gróin svæði.

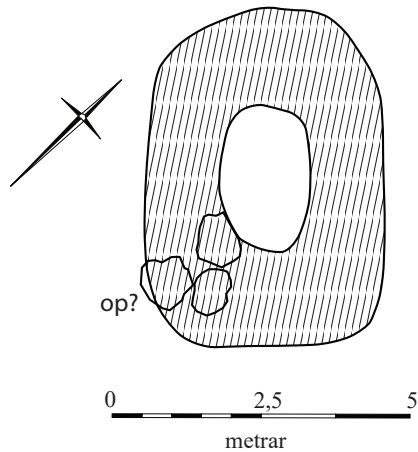
Réttin er 8x5 m að stærð, einföld og snýr norður-suður. Veggirnir eru hlaðnir og eru 1 m á hæð. Réttin er grafin inn í brekku til austurs. Að utan sést glitta í grjót án þess að um skýr umför sé að ræða. Að innan eru veggirnir eingöngu grjóthlaðnir og þar eru 5 umför grjóthleðslu. Réttin er opin til suðurs og hvítt hlið er þar til að varna búfénaði inngöngu.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-439:045 tóft óþekkt

64°01.689N 20°09.788V

Tóft 045, horft til suðausturs á ljósmynd.

Grjóthlaðin tóft er um 165 m suðaustan við fjárhús 039 og um 1,1 km norðvestan við bæ 001. Tóftin er á háum hól í gróinni hólótttri heiði. Til suðurs lækkar landið en þar er einnig hólótt. Gróið jarðvegsrof er efst á hólnum sem tóftin er á.

Tóftin er um 5,5x4 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er einföld og grjóthlaðin eins og fyrr segir. Þúst er inni í henni miðri þar sem grjóthrun er undir þykkum mosa. Ekki stendur steinn yfir steini í hleðslum tóftarinnar og ekki sést op á henni en það kann að hafa verið í suðurhorni. Þar liggja stórar, þykkar hraunhellur sem gætu hafa verið yfir dyrunum.

RA-439:046 garðlag vörslugarður

64°01.596N 20°08.619V

Forngarður 046 er undirstrikaður með svartri línu á mynd frá Google Earth 2013.

Við úrvinnslu skráningargagna sást fornlegur garður á loftmynd frá 2013 á GoogleEarth. Hann er nánast samsíða garði 057 og er um 40 m norðaustan við hann.

Garðurinn er í flatlendu gróðurlendi. Búið er að plægja rásir í það og planta trjám í þær. Garðurinn sést á um 310 m löngumkafla og snýr norðvestur-

suðaustur. Um 65 m norðvestan við suðausturenda garðsins er stór uppblástursgeiri sem hefur rofið garðinn á um 50 m löngum kafla. Uppblásturssvæði er einnig við norðvesturenda garðsins þar sem hann hættir að sjást. Suðausturendi garðsins er í Háubrekku á mörkum gróðurs og ógróinna hliða Skarðsfjalls. Garðurinn er torfhlaðinn og er 4-5 m á breidd en þar sem hann var ekki skoðaður á vettvangi er ekki vitað hver hæð hans er en hann er mjög útflattur. Líklegt er að garðurinn sé forn vörslugarður en einnig er möguleiki að garðurinn sé landamerkjagarður milli Hvamms og Ár RA-438.

Hættumat: hætta, vegna uppblásturs

Heimildir: GoogleEarth, 2013

RA-439:047 garðlag túngarður

64°01.462N 20°08.965V

Vestarlega í heimatúni Norðurbæjar 004 er afgerandi hryggur sem er að öllum líkindum útflattur túngarður sem er um 40 m austan við yngri túngarð 016 sem sýndur er á túnakorti frá 1917, og 190 m norðvestan við Norðurbæ 004.

Garðurinn er í flatlendu, sléttuðu túni sem enn er slegið.

Garðurinn liggur í mjúkum sveigjum frá suðaustri til NNA á um 260 m löngum kafla. Hann er alveg útflattur en greinilegur hryggur er í túninu þar sem garðurinn er undir sverði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

RA-439:048 garðlag óþekkt

64°00.646N 20°12.742V

Samsíða garðar 048 á Mjóddartanga sjást vel á loftmynd frá Loftmyndum ehf.

Vestast á Mjóddartanga eru tveir samsíða garðar. Þeir voru skráðir á úrvinnslustigi og því ekki skoðaðir á vettvangi. Þjórsá hefur brotið mikið af bakkanum á þessu svæði og görðunum þannig að ekki er gott að átta sig á því yfir hversu stórt svæði þeir náðu eða hvers konar mannvirki þeir tilheyrðu. Líklegt virðist að þeir séu hluti af gerði þar sem þeir eru mjög þétt saman.

Minjarnar eru á flatlendum, grónum tanga sem gengur til vesturs út í farveg Þjórsár.

Á milli garðanna eru 10-15 m. Austari garðurinn er 80 m á lengd og sá vestari er 60 m á lengd. Þeir liggja báðir norður-suður. Ætla má að garðarnir séu torfhlaðnir.

Hættumat: stórhætta, vegna landbrots

RA-439:049 heimild um lambhús

64°01.013N 20°08.799V

Í bókinni Styrkir stofnar eftir Jón R. Hjálmarsson er frásögn af Eyjólfi Guðmundssyni [f.1857] frá Hvammi af framhlaupi úr Skarðsfjalli í kjölfar Suðurlandsskjálftans 1896: “Um kvöldið hér um bil í hálfdimmu lét ég reka hross og fé mitt og sambýlismanns míns Jóns Gunnarssonar [f. 1866 í Norðurbæ 004] af plássi því, sem annað þetta stóra hlaup lagðist yfir, og get ég því til að það hafi ekki nú í svip gjört annað tjón en leggjast yfir talsverðan part af túni hans og eitt lambhús, það hvarf algjörlega undir hlaupið, sem hafði numið staðar örskammt frá hinum gjör fallna bæ hans [004]. Stóð ekki steinn yfir steini í honum utan örlítið hús út úr norðurenda baðstofu, sem holdsveikur faðir hans svaf í. [...] Hékk sá kofi uppi mjög laskaður með gjörhrundum veggjum.”

Ekki er ljóst hvar lambhúsið var sem lenti undir skriðu úr Skarðsfjalli undir lok 19. aldar og ekki tókst að staðsetja það með innan við 50 m skekkju. Ætla má að það hafi verið í heimatúninu eða nærri því fyrst að skriðan náði nánast heim að Norðurbænum 004.

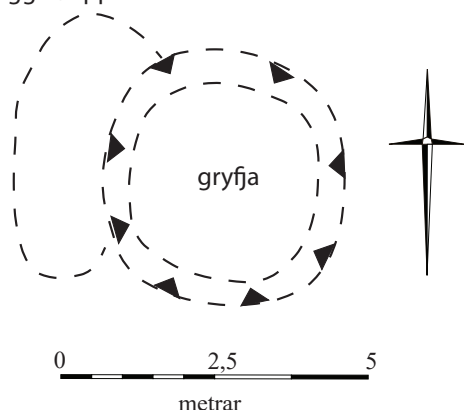
Hættumat: engin hætta

Heimildir:Styrkir stofnar, 35

RA-439:050 gryfja útihús

64°01.385N 20°08.710V

veggur/uppkast?

Gryfja 050, horft til vesturs á ljósmynd.

Gryfja er um 80 m norðaustan við Norðurbæinn 004 í gamla heimatúninu.

Hún er neðarlega í brekku mót vestri í þeim hluta túnsins sem ekki er lengur sleginn.

Gryfjan er um 3 m í þvermál og 0,3 m á dýpt. Vestan við gryfjuna er 0,5 m hár jarðvegshryggur sem gæti verið veggjaleifar eða uppkast úr gryfjunni. Hryggurinn er um 4x2 m að stærð og snýr norður-suður. Þar vestur af er brött brekka niður á flata hluta túnsins. Ekki er ljóst um hvers konar mannvirki er að ræða eða hvaða hlutverki það hefur gegnt.

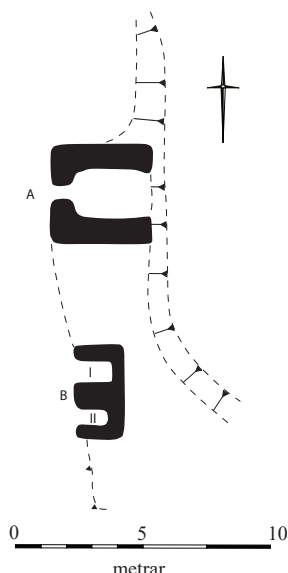
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

RA-439:051 tóftir útihús

64°01.395N 20°08.695V

Tvær tóftir eru um 95 m norðaustan við Norðurbæ 004 og um 30 m vestan við tóft 053.

Tóftirnar eru í gamla heimatúni Norðurbæjar, í þeim hluta túnsins sem ekki er lengur sleginn. Þær eru vestan undir grónum kanti í brekku. Kanturinn virðist hafa myndast vegna vatnsrennslis. Mikill gróður er á svæðinu.

Tóftir 051, horft til norðurs á ljósmynd.

Tóftirnar eru á svæði sem er um 12x4 m að stærð og snýr norður-suður. Þær fá bókstafi til aðgreiningar í lýsingu. Tóft A er nyrst á svæðinu. Hún er einföld og er líklega torf- og grjóthlaðin en ekki sést í hleðslur. Tóftin er um 4x4 m að stærð. Austur- og suðurhliðar tóftarinnar eru grafnar inn í kantinn í brekkunni. Dýraop er á vesturhlið tóftarinnar. Mesta hleðsluhæð er 0,6 m. Tóft B er um 4 m sunnan við tóft A. Hún er tvískipt og er grafin inn í kantinn í brekkunni eins og tóft A. Tóftin er um 4x2 m að stærð og snýr norður-suður. Hún er torf- og grjóthlaðin og sést glitta í grjóthleðslur þó ekki sé hægt að greina fjölda umfara. Hvort hólfið um sig er um 1,5x0,6 m að innanmáli og snúa þau bæði austur-vestur. Dýraop eru á þeim á vesturhlið. Mesta hleðsluhæð er um 0,6 m. Hlutverk minjanna er ekki þekkt en þar sem þær eru í túni er líklegast að þær hafi gegnt hlutverki útihúsa.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

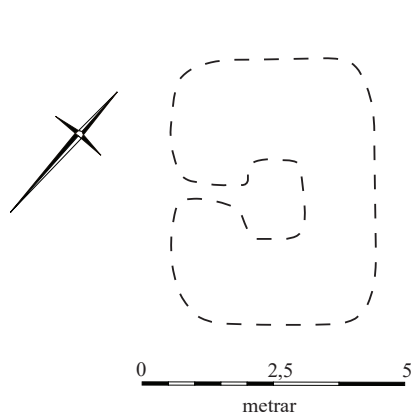
RA-439:052 tóft útihús

64°01.350N 20°08.679V

Lítil sigin tóft er um 60 m austan við Norðurbæ 004. Hún er efst í gamla heimatúni Norðurbæjar fast vestan við girðingu á merkjum milli Frambæjar 001 og Norðurbæjar.

Tóftin er á brún í brekku í þeim hluta túnsins sem ekki er lengur sleginn. Litlu suðaustan við tóftina eru ungar mannvirkjaleifar sem ekki er lýst frekar.

Tóftin er einföld og er líklega torf- og grjóthlaðin. Ekki sést í grjóthleðslur vegna gróðurs. Tóftin er um 5x4 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Mesta hæð veggja er um 0,3 m..

Tóft 052, horft til norðvesturs á ljósmynd.

Ógreinilegt op er á tóftinni á suðvesturhlið. Hlutverk tóftarinnar er ekki þekkt en þar sem hún er í túni er líklegt að um einhvers konar útihús hafi verið að ræða.

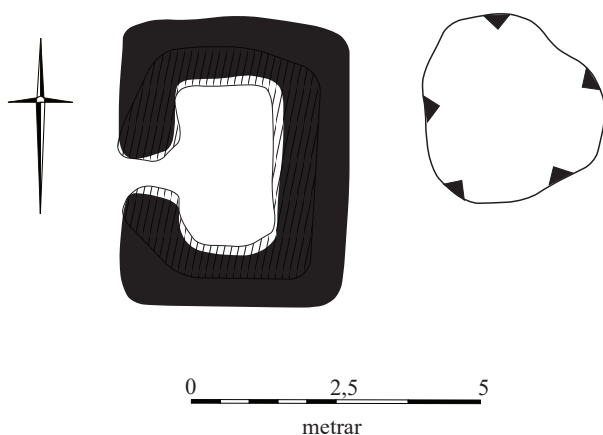
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

RA-439:053 tóft útihús

64°01.395N 20°08.658V

Lítill tóft er um 115 m norðaustan við Norðurbæ 004. Hún er fast norðan við lækjarfarveg í mólendi utan túns.

Tóftin er á flatlendum bala, neðarlega í brekku. Mikill gróður er í kringum hana og á henni, m.a.elfting.

Tóft 053, horft til norðurs á ljósmynd.

Tóftin er fremur ungleg að sjá. Hún er torf- og grjóthlaðin og er einföld. Tóftin er um 5x4 m að stærð og snýr norður-suður. Mesta hæð veggja er 1,2 m. Innanmáls sjást 6 umför í hleðslu. Dyraop er til suðurs. Þekjan hefur hrunið ofan í tóftina og sjást viðarleifar og bárujárn úr henni inni í tóftinni. Um 1,5 norðan við tóftina er gróin gryfja sem er um 3x3 m að innanmáli og 0,4 m á dýpt. Hún hefur mögulega myndast við efnistöku fyrir tóftina. Hlutverk tóftarinnar er ekki þekkt en líklegt er að um útihús sé að ræða vegna nálægðar við heimatúnið og stærð og gerð

tóftarinnar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

RA-439:054 hleðsla áveita

64°01.404N 20°08.618V

Um 35 m norðaustan við tóft 053 og um 150 m norðaustan við Norðurbæ 004 er hleðsla í lækjarfarvegi úr Hrafnagili og líklega handgrafinn skurður frá henni til suðvesturs og í sveig niður á tún til vesturs.

Neðst í Hrafnagili víkkar lækjarfarvegurinn úr gílinu og grynkar. Í gílinu eru grónir bakkar nema norðan við meinta stíflu, þar sem eru blásnar sandsteinsklappir. Lækjarfarvegurinn heldur áfram niður brekkuna og myndaði mörk túnsins áður.

Stífla í áveitu 054, horft til suðausturs.

Áveituskurður 054, horft til suðvesturs.

Svo virðist sem að efst í túni hafi verið hlaðið fyrir farveg lækjarins og skurður grafinn þaðan og niður á flatlendið til að stýra rennsli lækjarins og til áveitustjórnunar. Norðvestast í uppistöðuhleðslunni sjást viðarleifar en þar hefur verið einhvers konar hleri til að hleypa vatninu niður, eða gat sem það gat farið í gegnum. Hleðslan er um 8 m á lengd, ekki skýr garður eða veggur. Hún er hæst 0,5 m og virðist að mestu torfhlaðin. Gróinn og þurr skurðurinn er víðast um 2 m á breidd og 0,5-1 m á dýpt en hefur grafist niður vegna vatnsrennslis. Hann er um 90 m langur þar sem hann liggur í sveig niður á flatlent túnið. Þar tekur við skurður sem virðist yngri og líklega vélgrafinn.

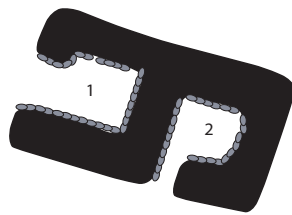
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

RA-439:055 tóft+garðlag hrútakofi

64°01.364N 20°08.475V

Hrútakofi er 250 m ANA við bæ 001 og er í brekkurótum Skarðsfjalls. Tóftin er innan afgirts svæðis þar sem er skógrækt. Það er búið að planta trjám allt umhverfis tóftina, bæði birki- og grenitrjám. Fyrir norðan tóftina er garðbrot, innan sama túns.

Tóftin og garðlagið er í brekku sem hallar til NNV, niður Skarðsfjall. Tóftin er á stalli í brekkunni. Tún nýtt til sláttar er neðar í brekkunni og umhverfis það er skógrækt.

0 5 10
metrar

Hrutakofi 055, horft til VNV á ljósmynd.

Tófin og garðlagið eru svæði sem er 60x20 m og snýr norðaustur-suðvestur. Var hvoru þeirra gefin bókstafur til aðgreiningar í lýsingu þessari. Tóft A er sunnar. Hún er 12x7 m að stærð og snýr norðvestur-

suðaustur. Hún skiptist í tvö hólf og eru þau bæði mjög gróin. Hólf 1 er norðvestar. Það er 4x4 m að innanmáli og opið til norðvesturs. Veggjahrun er yfir opinu. Veggirnir eru 0,8-1,1 m á hæð og algrónir að utan. Að innan glittir í 4-6 umför grjóthleðslu. Ekki sér móta fyrir garða né jötu. Hólf 2 er suðaustar. Það er 3x3 m að innanmáli og op er á suðurvegg. Veggirnir eru eins að gerð og ástand þeirra hið sama og í hófli 1. Ekki var hægt að fara inn í hófið, þar var bárujárn og mikill gróður. Garðlag B er 60 m norðaustan við tóft A. Það er 15 m langt, liggur VNV-ASA, niður brekku. Það er 0,5-0,7 m á hæð, 1 m á breidd og algróið. Ekki er ljóst hvert samhengið er á milli tóftarinnar og garðlagsins eða hvort að það var yfir höfðuð.

Hættumat: stórhætta, vegna trjáræktar

RA-439:056 garðlag túngarður

64°01.561N 20°09.021V

Garður er vestan undir Tortrygg, um 450 m norðvestan við Norðurbæ 004. Hann afmarkar tún Norðurbæjar eins og þau eru nú (2013) til norðurs. Garðurinn er ungur og er ekki sýndur á túnakorti frá 1917 en er skráður vegna þess að hann er til vitnis um forna búskaparhætti. Garðlagið sést á milli tveggja hárra hóla. Sunnan við það er tún í rækt en norðan við það er mólendi áður en uppblástursgárar fara að taka við.

Túngarður 056, horft til austurs.

Garðurinn er líklega torfhlaðinn og eru ummerki um þælu utan við garðinn til norðurs. Garðurinn sést á um 60 m löngum kafla og er

víðast um 1 m á breidd. Hann er um 0,5 m á hæð á suðurhlið. Sjá má að garðurinn hefur náð lengra til vesturs en búið er að rífa hann á kafla.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

RA-439:057 garðlag vörslugarður

64°01.560N 20°08.533V

Vörslugarður 057, horft til suðausturs.

Lítilfjörlegur garður sem hlaðinn var undir girðingu er um 60 m norðan við Eyjólfstekkatún 022 og um 500 m norðan við bæ 001. Annar mjög fornlegur garður 046 liggur nánast samsíða þessum garði um 40 m norðaustar.

Garðurinn er í flatlendu gróðurlendi. Búið er að plægja rákir í það og planta trjám í þær.

Garðurinn er um 130 m á lengd og liggur norðvestur-suðaustur. Hann er um 0,5 m á breidd og 0,2-0,3 m á hæð.

RA-439:058 gata leið

64°01.251N 20°10.012V

Götur á leið 058, horft til VSV.

Leið lá frá bæ 001, milli ærhúsa Frambæjar [032 og 033] og áfram í átt að Árbæ 014. Leiðin kemur í ljós við ærhúsin og endar við landamerkjagirðingu milli norður- og suðurbæjanna í Hvammi. Leiðin hefur augljóslega verið mikið notuð, umfang hennar er slíkt.

Gróinn, stórpýfður mói er á þessum slóðum. Þar eru lágir hólar og lautir.

Leiðin lá eflaust frá suðurbænum en sá hluti er horfinn í slétt tún. Við ærhúsin sést hún vel allt að fyrrnefndum landamerkjum. Þar

hverfur hún eflaust í gróður og skógrækt. Leiðin sést á rúmlega 1 km kafla og hlykkjast austur-vestur. Hún kom eflaust suðaustan að Árbæ og sameinaðist tröðum 014E þar. Leiðin er ekki rudd en er 4-5 m breið. Það má greina 4-5 paldra sem allir eru grasivaxnir og 0,2- 0,3 m djúpir.

Hættumat: engin hætta

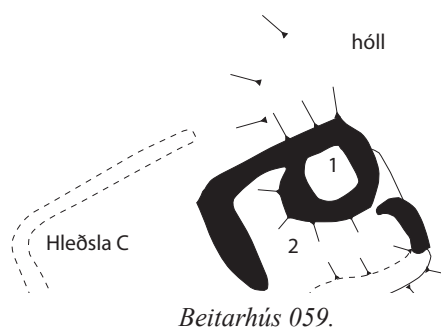
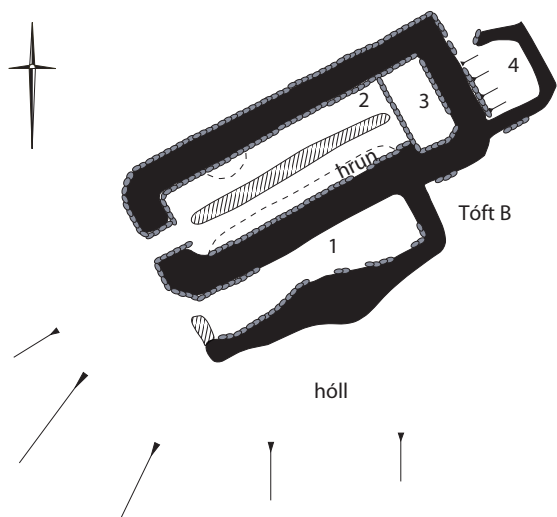
RA-439:059 tóftir beitarhús

64°01.012N 20°10.831V

“Um ærhús Norðurbæjar, en siður var að kenna þau við bændur í Norðurbænum.” segir í viðbótum við örnefnalýsingu. Ærhús Norðurbæjar eru sýnd á örnefnaupprætti Ingólfs Einarssonar og eru þau tvö talsins (sjá líka 026). Hér er verið að skrá tóftina sem er norðvestar. Hún er tæpum 1,8

km vestan við bæ 001 og tæpum 150 m norðvestan við beitarhús 026. Hér eru þrjár tóftir innan vallargarðs. Virgirðing liggur fast austan við svæðið.

Tóftirnar eru í grónum móa. Þar eru víða hólur með djúpum lautum inn á milli. Móinn er smáþýfur og mosi vex víða.

Á efri ljósmynd er tóft 059A, horft til suðurs. Á neðri ljósmynd er tóft 059B, horft til vesturs.

Á svæði sem er 105x60 m að stærð og snýr norður-suður eru tvær tóftir, þúst og vallargarður sem afmarkar það. Var hverju þeirra gefin bóksafur til aðgreiningar. Tóft A er syðst. Hún er á lágu hól, í aflíðandi halla til vesturs. Tóftin er 12x12 m að stærð, sigin og einungis mótur fyrir útveggjum. Tóftin skiptist í tvö hólf en mögulega eru þau fleiri en óljós á yfirborði. Hólf 1 er í norðurenda tóftarinnar. Það er 3x3 m að innanmáli og ekkert op er sjáanlegt þar inn. Veggirnir eru algrónir, 0,3-0,5 m á hæð, 1 m á breidd og hvergi glittir í gjót. “Hóla” er inni í miðju hólfinu. Líklega eru uppsöfnuð mannvistarlög við norðvesturvegg, að utan. Þar er lítill “hóll”, 0,5 m á hæð. Óljóst mótur fyrir hólf 2. Það er 11x11 m að stærð og mögulega rétt umhverfis hólf 1. Veggirnir eru 2 m breiðir, algrónir og 0,3 m háir. Mögulega var op í suðvesturhorni. Tóft B er ærhúsið og er á háum hól í miðju svæðisins, 40 m norðan við tóft A. Það er 23x14 m að stærð, snýr norðaustur-suðvestur og skiptist í 4 hólf. Hólf 1 er suðaustast. Það er 16x4 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Veggirnir eru 0,5-1 m á hæð, að innan má greina 5

umför grjóthleðslu. Að utan eru veggirnir grónir og einungis glittir í steina á stöku stað án þess að um skýr umför sé að ræða. Hluti af suðurvegg er eingöngu úr grjóti og er hann tekin að hrynja. Hvorki er jata né garði inni í hólfinu. Hólf 2 er norðan við hólf 1. Það er 16x5 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Veggirnir eru 1-1,3 m á hæð og má sjá 3-8 umför grjóthleðslu að innan. Veggirnir eru mun grónari að utan og þar eru 2-3 umför grjóthleðslu. Garði liggur eftir hólfinu endilöngu. Hann er grjóthlaðinn, 15x1 m á stærð og 0,2 m á hæð. Garðinn er algróinn að ofan. Hólf 3 er norðaustan við hólf 2. Það er 6x3 m að innanmáli og er hlaða. Hólfid snýr VNV-ASA og ekkert op greinilegt. Hólfid er niðurgrafið og er 1 m þar niður. Veggirnir eru 1,5-3 m á hæð og má sjá 5-15 umför af grjóthleðslu í þeim. Þeir eru lægstir til suðvesturs. Bárujárn er ofan í hólfinu og var líklega svo yfir hólfi 1-3. Hólf 4 er norðaustan við hólf 3. Það er byggt utan við hin hólfin og var líklega ekki undir þaki. Hólfid er 4x4 m að innanmáli, veggirnir 1 m á breidd og 0,3 m á hæð. Veggirnir eru algrónir og hvergi glittir í grjót. Hólfid er opið til vesturs. Garðlag C er norðan og vestan við tóft A. Það er L-laga, 14x10 m að stærð. Það er 1,5 m breitt og 0,3 m hátt. Garðlagid er mosavaxið, stórþýft og ógreinilegt. Tilgangur þess er óljós en mögulega tengist það tóft A en samhengið á milli þeirra horfið af yfirborði. Vallargarður D afmarkar allt svæðið sem og tún sem var umhverfis fjárhúsin. Hann er sem fyrr segir 105x60 m að stærð og snýr norður-suður. Hann er 0,3-0,8 á hæð, 1-1,5 m á breidd og algróinn. Einungis glittir í grjót án þess að um skýr umför sé að ræða. Op inn í túnið er í norðausturhorni og liggur leið 060 þar að tóftunum. Innan vallargarðsins er ósléttað tún. Þar eru hólur og lautir inn á milli þeirra. Tóft B er á stærsta hólum en ekki er útilokað að fleiri tóftir sé hér. Leið 060 liggur austur-vestur. Þvert yfir túnið. Leiðin er greinilega eldri en vallargarðurinn, það er ekki op á honum þar sem leiðin liggur.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Hvammur viðb., 5

RA-439:060 gata leið

64°01.124N 20°10.470V

Götur á leið 060, horft til suðvesturs.

Leið lá á milli beitarhúsa 032 og beitarhúsa 059. Leiðin er auðrakin á loftmynd og stærstur hluti hennar sést ennþá.

Gróinn mói. Víða eru hólur og lautir.

Leiðin sést á 900 m löngum kafla, allt frá suðurenda fjárhúsa 032 og endar við vallargarð 059d. Leiðin hlykkjast suðvestur-norðaustur og var fjölfarin. 4-6 götur sjást á svæði sem er 4-5 m á breidd. Göturnar eru 0,3 m djúpar og mold er í botni flestra þeirra.

Hættumat: engin hætta

RA-439:061 heimild um traðir

64°01.345N 20°08.826V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 lágu traðir að Norðurbænum 004 úr vestri. Þær skiptu tünunum vestan við Frambæ 001 og Norðurbæ.

Traðirnar eru á sama eða svipuðum stað og heimreiðin að Hvammi er nú (2013), í aflíðandi halla mót vestri á milli flatlendra og sléttra túna.

Engin ummerki um traðirnar sjást á yfirborð og hafa þær horfið vegna vegagerðar eða túnasléttunar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

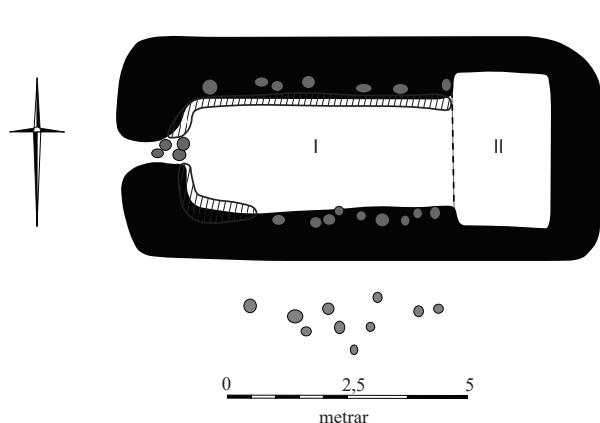
RA-439:062 tóft beitarhús

64°00.952N 20°09.955V

Gömul beitarhúsatóft er um 1,2 km suðvestan við bæ 001 og um 40 m norðaustan við landamerkjagarð 440:064.

Tóftin er í smáhólótttri, gróinni heiði.

Tóftin er tvískipt og er torf- og grjóthlaðin. Hún er um 10x4 m að stærð og snýr nálega austur-vestur. Í vesturenda er hólfi I, fjárhús. Það er um 2x6 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Óljósar leifar af hleðslum undir jötu eru meðfram norðurlangvegg. Op er á hólfinu til vesturs.

Beitarhús 062, horft til VSV á ljósmynd.

Ekki er hlaðinn veggur á milli hólfa I og II. Hólf II er lítilllega niðurgrafin hlaða. Það er um 0,3 m lægri en hólf I. Hólf II er um 3x2 m að innanmáli og snýr norður-suður. Torfið í veggjum tóftarinnar er að miklu leyti horfið og er mesta hæð veggja 0,3-0,4 m en víðast eru þeir ekki hærri en 0,2 m. Veggir hlöðunnar standa nánast ekkert upp úr jörðu.

Hættumat: engin hætta

RA-439:063 heimild um draug

64°00.961N 20°08.681V

Í bókinni Þykkuskinna I segir: “Steinteigar heita hliðarrætur á landamörkum milli þessarar jarða [Hellar og Hvammur]. Mjög hefur þótt óhreint á þeim slóðum. Mælt er að þar hafi útburðarbæli verið frá ómuna tíð. Enda gerði útburður þessi á ýmsan hátt vart við sig. Stundum heyrði fólk

hann hljóða í upphafi vundra veðra. Eins hafa í húmi nætur oft sést annarleg ljós í Steinteigunum. Það var eins hrekkur þessa draugs, að hoppa upp á herðar fólks, sem um Steinteiga fór og var því þyngslabyrði.” Steinteigar eru einnig merktir inn á örnefnauppdrátt Ingólfs Einarsson. Steinteigar eru 650 m sunnan við bæ 001 og um 180 m sunnan við vatnsból 011.

Brott brekka til vesturs, niður Skarðsfjall er á þessum slóðum.

Heimildir: Þykkuskinna I, 69

RA-439:064 garðlag vörslugarður 64°00.718N 20°01.247V

Fornlegur garður liggur yfir Vaðvöll frá Veiðitanga í stefnu á Árbæjarsker. Hann var skráður af loftmynd á úrvinnslustigi. Garðurinn er um 240 m austan við garðlög 048 sem eru á Mjóddartanga, og 3,2 km suðvestan við bæ 001. Líklegt verður að teljast að garðurinn sé gamall vörslugarður sem afmarkaði bithaga (mögulega nátthaga) fyrir búfénað ásamt Þjórsá.

Garðurinn liggur um flatlent, gróið svæði niður við Þjórsá.

Garðurinn er 530 m á lengd og liggur nálega norður-suður. Norðan við miðjan garð beygir hann lítilla til vesturs. Hann er á að giska 3-4 m á breidd og líklega torfhlaðinn.

Hættumat: stórhætta, vegna landbrots

RA-439:065 garðlag óþekkt

64°01.279N 20°09.942V

Garðlag 065, horft til suðurs.

Óþekkt og fornlegt garðlag er á milli Baðs 015 og Baðhúss 033. Garðurinn er um 1 km vestan við bæ.

Garðurinn er í grónum, smáþýfðum og nokkuð jafnlendum móa.

Garðurinn sést á um 65 m löngum kafla og eru tveir hlykkir á honum. Hann liggur norðaustur-suðvestur. Garðurinn er 3-4 m á breidd og 0,3-0,6 m á hæð. Ekki er að sjá annað en að hann sé torfhlaðinn. Hlutverk garðsins er ekki þekkt.

Hættumat: engin hætta

RA-439:066 garðlag túngarður

64°01.222N 20°08.989V

Túngarður afmarkaði tún Suðurbæjar 001 að sunnan og austanverðu á túnakorti frá 1917. Torfhlaðinn garður sést enn 220 m sunnan við bæ 001, meðfram suðurjaðri þess hluta túnsins sem er vestan við traðir 009.

Túnið er slétt og fremur flatlent. Alldjúpur og breiður lækjarfarvegur sem er þurr afmarkar túnið til suðurs og er túngarðurinn á nyrðri brún hans.

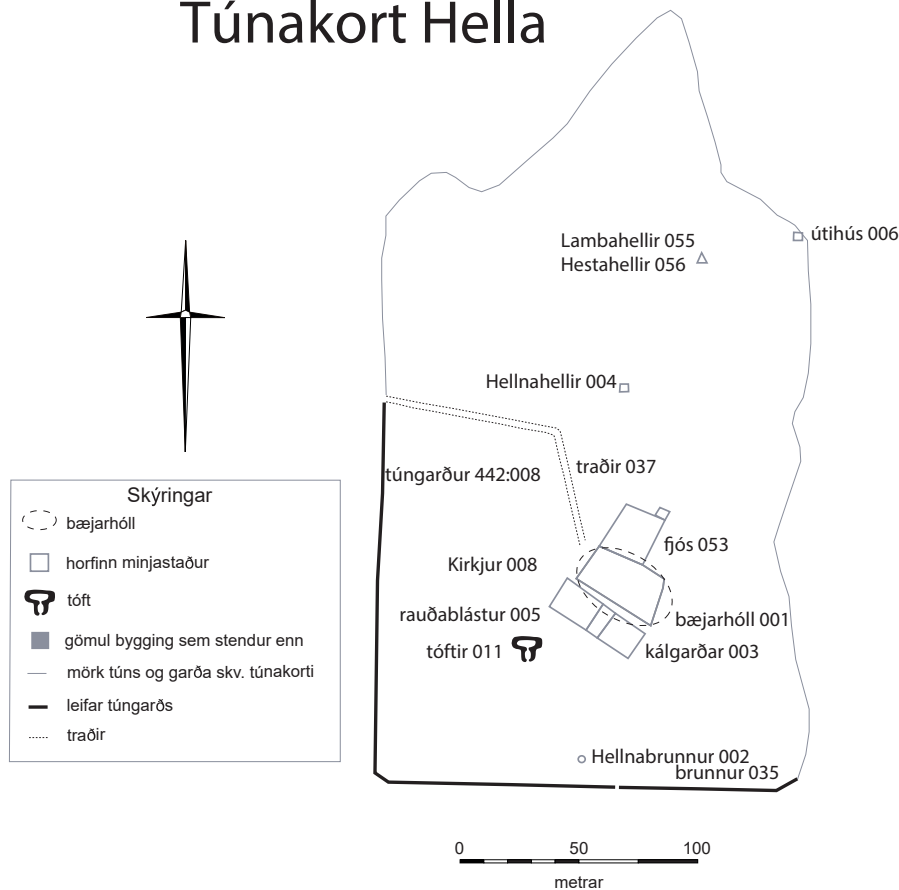
Túngaðurinn sést á 280 m löngum kafla og liggur nokkurn veginn austur-vestur. Þar sem hann endar til vesturs var horn á túngarðinum og þar er hesthús og rétt 043. Til austurs endar garðurinn

við suðurenda traða 009 sem ekki sjást lengur. Garðurinn er 1-1,5 m á breidd og 0,4-0,7 m á hæð en víða er rof í honum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

Túnakort Hella

Kort sem sýnir minjar í túni Hell(n)a. Byggt á túnakorti frá 1917.

RA-440 Hellur [Hellar]

40 hdr með afbýlinu Látalæti 8 hdr., 1711, eyðihjáleigan Gata einnig. JÁM I, 298. 1332. Jarðarinnar getið í máldaga Skarðakirkju. DI II, 695-696. Jörðin heitir nú Hellar. “Býlið Hellar stendur á fögrum hjalla við suðvesturhlíð Skarðsfjalls. Byggð þar mun mjög gömul og tengist merkilegum sandsteinshellum heima við bæinn og voru að þeim margvísleg not við búskap. ... Óskipt land Hella og Múla [Látaláta] er um 788 ha. Láglandi jarðarinnar er uppgróið, skjólsamt hraun.” SB V, 193.

1711. “Túnið og slægjum í fjallinu spilla skriður, sem í leysingum falla á með grjóti, sandi og mold og með erfiðismunum verður í burt að koma, skuli slægjurnar verða brúkaðar.” JÁM I, 298-299 1917: Tún 5,2 ha, sléttað 3,5 ha, garðar 958 m².

RA-440:001 *Hellur* bæjarhóll bústaður 64°00.435N 20°09.285V

Bæjarstæðið í Hellum er austarlega á tungu sem gengur til vesturs frá hliðum Skarðsfjalls. Nýtt íbúðarhús var byggt á bæjarstæðinu árið 2008 og virðist það vera byggt á sama eða svipuðum stað og bærinn stóð 1917 þegar túnakort fyrir jörðina var gert. Á túnakorti er kálgarður sambyggður bæjarhúsunum að NNA-verðu. Áður en nýja húsið var byggt var bárujárnshús á bæjarstæðinu sem byggt var 1926. Búið var í gamla bænum á meðan sá nýi var byggður. Sléttuð flöt er í kringum nýja íbúðarhúsið.

Horft til norðurs yfir bæjarstæði Hella 001.

Nýlegt rask á bæjarstæði Hella 001 (2013), horft til norðausturs.

Málverk af Hellum eftir Matthías Sigmússon frá um 1948 eftir ljósmynd sem tekin var snemma á 20. öld (Landmannabók 124).

Ekki sést bæjarhóll á bæjarstæði Hella. Upp af bæjarstæðinu til austurs er um 2 m hár stallur sem ætla má að hafi myndast þegar gömlum byggingarleifum var rutt burt. Norðvestan við bæjarstæðið er gamalt útihús úr steypu en með hlöðnum langveggjum. Nýlega (2013) hefur verið grafið frá því og þar sést einstaka stórgripabein og hleðslugrjót en ekki aska.

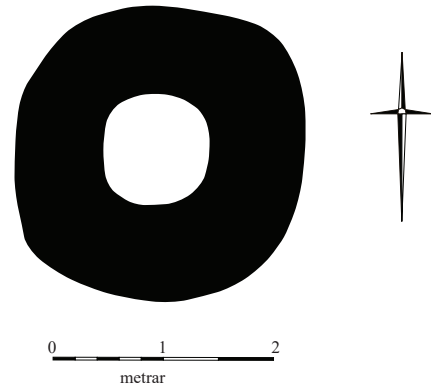
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-440:002 *Hellabrunnur* brunnur brunnur 64°00.400N 20°09.326V

“Suðvestan undir Hellahól voru tveir brunnar. Hét sá eystri Hellabrunnur og sá ytri Götubrunnur [442:009], en Brunnþýfi hét þýfi fast framan undir Hellahól,” segir í örnefnalýsingu. Hellabrunnur er sýndur á túnakorti frá 1917. Hlaðinn brunnur er í túni um 75 m suðaustan við Kirkjur 008 og um 75 m suðvestan við bæ 001.

Brunnurinn er í lægð í túninu vestan undir Látalætishól, rétt norðan við merkin á milli Hellna

Hellabrunnur 002, horft til norðurs á ljósmynd.

og Látaláta RA-442.

Brunnurinn er grjóthlaðinn og er um 2,5 m í þvermál. Hann stendur um 0,4 m upp úr jörðu. Búið er að byrgja brunninn og því ekki hægt að sjá ofan í hann.

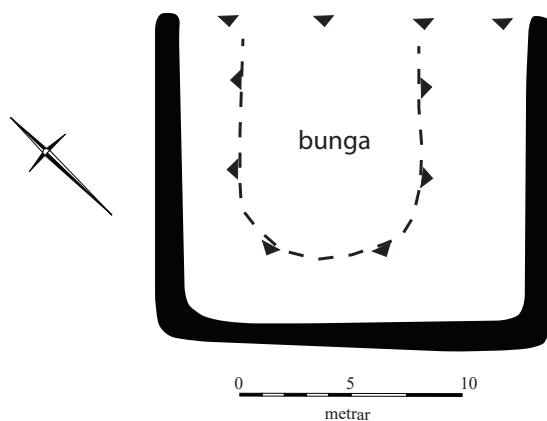
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Hellar og Múli IE, 4; Túnakort 1917

RA-440:003 gerði kálgarður

64°00.430N 20°09.308V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var þrískiptur kálgarður fast SSV við bæ 001. Þar sést enn hluti kálgarðsins.

Kálgarður 003, horft til norðausturs á ljósmynd.

Kálgarðurinn er á flatlendi fast suðvestan við nýtt íbúðarhús sem byggt var árið 2008. Innan hans vaxa tré og rífsberjarunnar, sérstaklega í suðausturenda.

Kálgarðurinn er um 18x15 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hann virðist vera torfhlaðinn og er gróinn. Á norðausturhlið sést aðeins lágur kantur en ætla má að garðurinn hafi náð lengra til norðausturs en rask hafi orðið á honum við byggingaframkvæmdir. Mesta hleðsluhæð er 0,8 m og eru veggir um 1 m á breidd. Í u.þ.b. miðjum garðinum er bunga sem er um 10x8 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hún er um 0,2 m á hæð. Í henni sjást gamlir trjástofnar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-440:004 *Hellnahellir* hellir útihús

64°00.477N 20°09.243V

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín frá 1711 segir: “Hellir er við fjósið [053], sem hey er geymt í.” “Á Hellum eru nafnkunnir hellar með ævagömlum ristum á veggjum: Heyhellir, Gamlihellir [sami og Hellnahellir] og Lambahellir [055],” segir í Sunnlenskum byggðum. Í bókinni *Manngerðir* hellar á Íslandi segir að hellarnir þrír heiti Hellnahellir, Lambahellir [055] og Hestahellir [056]. En Hellnahellir skiptist í Heyhelli, Gamlahelli og Göngin”. **FRÍÐLÝSTAR FORNMINJAR:** “Hellar manngjörvir skamt fyrir norðan bæinn og norður á túninu. Skjal undirritað af MÞ. 20.04.1927. Þinglýst 11.06.1927.” Hellnahellir er merktur á túnakort frá 1917 um 80 m norðan við bæ 001 og 50 m sunnan við Lambahelli. Hér er án efa einn merkasti manngerði hellir á Íslandi. Ábúendur fara með ferðamenn um hellinn og segja frá sögu hans.

Ofan við hellirinn er slétt, grasivaxið tún. Ekki er farið með dráttavélar yfir þak hellisins, bæði eru þar strompar og vélarnar þungar.

Í bókinni *Manngerðir* hellar á Íslandi er hellinum lýst nákvæmlega. Þar segir: “Hellnahellir (Fjóshlöðuhellir) er meðal stórbrotnustu fornminja á Íslandi. Sandsteinninn sem hellirinn er grafinn í virðist allur vera foksandur. Efnið er sendið-fínsendið, steinvala finnst ei. Lagskipting er nokkuð regluleg og hvergi verulega hallandi. Hellirinn í heild sinni er 50 m langur. Hann er þrískiptur og nefnast hellishlutarnir Heyhellir, Göngin og Gamlihellir. Göngin tengja Heyhellir og Gamlahelli. Þau ganga úr enda annars hellisins skálæg og bogasveigð yfir í enda hins. Göngin hafa vafalítið verið gerð milli tveggja sjálfstærra hella. Gamlihellir og Göngin stóðu lengi full af mold. Árið 1914 voru Göngin mokuð út. Árið 1950 kom dráttarvél með uppmoksturstækjum að Hellum. Eitt af hennar fyrstu verkum var að hreinsa út Gamlahelli. Hlöðver Filippus Magnússon bóndi á Hellum segir að moldin í hellinum hafi verið eins og hún hefði skriðið inn í hellinn. Sagnir eru um að hann hafi fyllst af mold um 1600, e.t.v. í jarðskjálftunum en nánar um það síðar. Hellnahellir er stærstur allra manngerða hella á Íslandi. Að flatarmáli er hann nálægt

Forskáli framan við Hellnahelli 004, horft til suðurs.

200 m². Heyhellir. Gamli inngagnurinn í heyhelli er á suðurhlíð hans. Þar var kofi og forskáli úti fyrir er Matthías Þórðarson kom 1917. Þarna var aðalinngangur hellisins fram yfir 1940. Eftir að hætt var að binda bagga upp á hesta var hætt að nota þetta op og því lokað en heyinu mokað lausu af dráttarvélum inn um strompana. Núna er gengið inn í hellinn úr áfastri hlöðu. Til hægri við innganginn er hleðsla sem lokar fyrir lágan helliskrók sem Dísukrókur kallast. Sú sögn

að þarna hafi á fyrri tíð verið geymd geðveik kona sem hét Dís og hún bundin við berghald í veggnum. Sagt er að þarna hafi verið reimt. Þar skamt fyrir innan er gríðarmikið innfall í loftinu og eru veggir þess að nokkru steypfir. Þessi hluti hellisins er 4 m á hæð. Veggir og hvelfing eru mjög regluleg og vel höggvin, auk þess sem yfirborðið er fagað af margra alda notkun. Hellirinn var til skamms tíma notaður sem hlaða. Töluvert krot er á veggjum hellisins og margt af því fornlegt. Bárður Jónsson hefur skrifað nafn sitt fullum stöfum á vegginn. Ekki er vitað hver hann var en fornleg stafagerðin bendir til 18. aldar eða enn eldri tíma. Tvö búmerki má sjá þarna og töluvert af ókennilegu kroti. Nokkrir stafir minna á grískt letur. Þeir eru að vísu illlæsilegir en þó má þekkja ýmisa stafi. Innst í hellinum er Dýrlingastallurinn svonefndi, höggvinn eins og skápur í vegginn í tæpra tveggja metra hæð. Hann er 70 cm breiður neðst og

Hlaðinn strompur í þeim hluta Hellnahellis sem heitir Gamlihellir.

75 cm djúpur og um 1 m á hæð. Botn hans er sléttur en að ofan er hann bogasveigður eins og kirkjugluggi í rómönskum stíl. Tvær grópir ganga inn í vegg hans við botn. Nafngiftin Dýrlingastallur er umhugsunarverð. Filippus á Hellum segir aldrei hafa heyrt stallinn nefndan annað. Sú sögn fylgir hellinum að hann væri frá tíð papa á Íslandi og á stallinum hefðu þeir haft helgimyndir. Hvorki Einar Benediktsson né Matthías Þórðarson nefna Dýrlingastallinn. Einar var góðkunningi Hellnamanna á sýslumanstíð sinni og kom oft í hellana. Meðal þess sem hann taldi sig

finna á hellisveggjunum voru leifar af ogham-lettri og orðið ábóti með rómversku lettri. Ekki er óalgengt að stallar fyrir ljós séu höggirnir í hellisvegginn og þótt ekki sé hægt að fullyrða að Dýrlingastallurinn sé til þess gerður er víst gott hefur verið að setja þar frá sér ljóstýru. Göngin. Göngin eru vafalítið yngsti hluti Hellnahellis og hafa verið grafin milli tveggja eldri hella. Grafið hefur verið frá Gamlahelli en stefnan ekki tekin alveg rétt og því er beygja á göngunum við Heyhellinn. Þau eru 11 m löng en hæð og breidd víðast um 2 m. Þau eru því mun þrengri en hellarnir sitt hvorum megin. Gólf ganganna er nokkuð herra en gólf hellanna beggja. Engin strompur eða hleðslur eru í Göngunum og ekkert krot á veggjum. Gamlihellir. Sjálfstæður inngangur er í Gamlahelli um op vestast á þaki. Þar er og góður forskáli sem Magnús Jónsson á Hellum og Ásgeir Auðunsson frá Minni-Völlum byggðu árið 1953. Úr forskálanum er trésti ofan í hellinn. Gamlihellir er ekki eins hár og glæsilegur og Heyhellir og veggirnir heldur ekki eins slétir. Hann er víðast um 3-4 metrar á hæð. Tvö innföll eru á honum, annað rétt fyrir innan Göngin en hitt um 5 m frá innganginum í hinum endanum. Til vinstri við þann inngang byrgir nýleg hleðsla gamlan inngang. Þar úti fyrir var gömul forskálarúst sem ýtt var burt með jarðýtu þegar hellirinn var hreinsaður 1950. Í inngangunum kom íljós kringlótt hola í sandsteinsgólfið, um metra að dýpt, líklega far eftir sá. Í henni var lag af e.k.

laufblöðum, líklega gráviði, að sögn Hlökkvers Filippusar Magnússonar bónda. Lítið er af kroti í þessum hellishluta ef frá eru taldir 7 einfaldir krossar sem ristir eru í röð í hellisloftið. Í gólfíð hefur verið borinn hraunbruni. Í öllum 5 strompum hellisins eru góðar hraungrýtishleðslur. Þjóðsögur. “Um þennan helli eru sagðar 2 þjóðsögur, gamlar. Önnur er sú, að horfið hafi kálfur á Hellum, og fór maður ofan í stóra hellinn að leita hans. Gekk hann lengi áfram í myrkrinu, en loks heyrði hann árnið yfir sér og varð þá hræddur, snéri aftur og komst upp. En er að var gætt, voru skór hans fullir af sandi og kom í ljós, að það var gullsandur. Nokkrum dögum síðar heyrðist baul undir hjónarúminu á Stóra-Núpi, og er grafið var til, fannst kálfurinn undir, en var rófulaus. En það var kennt orminum, sem menn héldu liggja á gullinu. - Hin sagan er sú, að lengi hafði legið öfund á Hellna-bónda. Einhvern tíma var hér bóndi, sem jafnan hafði nóg í búi, og var það bjargvætti að þakka, er fylgdi Hellna-bónda. Kvað nú svo rammt að þessari öfund, að nágrannar hans sendu mann til höfuðs honum. Bóndi varð var við, hljóp í hellinn og forðaði sér. Flugumaðurinn fór inn á eftir, en sá ekki fyrir sér og rataði ekki, fór út og beið við hellisdýrnar. En fyrr en hann varði var bóndinn kominn að honum út um leynidyr og rak hann í gegn.” Litlu er við þessa lýsingu að bæta. Hellnahellir er vel varðveittur og heimafolk gengur með ferðamenn um hellinn ef þess er óskað. Aðalinngangur hellisins í dag er innan úr hlöðu 053 en einnig er hægt að fara inn að norðan, úr forskálanum þar. Hann er bárujárnsklæddur og hvítmálaður. Árið 2005 var rafmagnslýsing sett í hellinn og ómetanlegt að ganga þar um í smá ljóstýru. Rafmagnssnúrnar eru í krókum sem hanga í sandsteininum. Þrátt fyrir að hellirinn sé upplýstur var erfitt að taka góðar ljósmyndir þar inni.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: JÁM I, 298; SB V, 128; Manngerðir hellar, 208-211; ÁG: Friðlýsingarskrá, 6 8 ; Túnakort 1917

RA-440:005 frásögn rauðablástur 64°00.425N 20°09.374V

Sumarið 2012 gerði Margrét Hermanns Auðardóttir fornleifafræðingur rannsókn á fornum tóftum og föllnum hellum í gamla heimatúni Hellna. Í sömu rannsókn komu í ljós minjar um umfangsmikinn rauðablástur og járnvinnslu undir skálarúst 011 og á brún tungunnar sem bærinn er á, á milli Kirkna 008 og tófta 011. Þessi staður er um 75 m VSV við bæ 001.

Sléttað tún er þar sem minjarnar um rauðablásturinn fundust.

Engin ummerki um minjarnar sáust á yfirborði. Niðurstöður rannsókna Margrétar hafa ekki verið birtar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Tölvupóstur frá Margréti Hermanns Auðardóttur 26.09. 2013

RA-440:006 heimild um útihús 64°00.509N 20°09.137V

Útihús er merkt inn á túnakort frá 1917 um 40 m austan við Lambahelli 055 og tæpa 170 m NNA við bæ 001. Útihúsið var í túnjaðri, við svokallaða Hellisflöt, ofar í bekku Skarðsfjalls en aðrar minjar innan heimatúnsins.

Grasivaxið, sléttað tún er á þessum slóðum og nær þar upp í brekkur Skarðsfjalls. Brekkan hallar til suðvesturs.

Engin ummerki útihússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

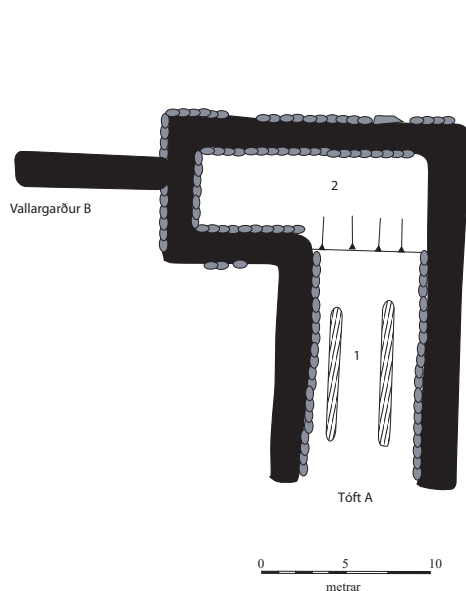
Heimildir: Túnakort 1917

RA-440:007 tóft+garðlag beitarhús

64°00.060N 20°10.986V

“Þvert á gamla veginn [RA-681:006], norðaustan við Selhól [016], er ærhús og gerði frá Múla [RA-442],” segir í örnefnalýsingu. Beitarhúsin eru tæpa 1,5 km vestan við Látalæti/Múla 442:001 og 250 m norðaustan við Selhól 016. Gerðið afmarkar slétt tún, sunnan við tóftina. Garðlagið endar við veg 681:006 til suðurs. Gömul dráttarvél er inni í tóftinni.

Innan gerðisins er grasivaxið tún sem hefur verið sléttað. Umhverfis það eru gróninn mói, hraunhólar og lautir.

Beitarhús 007, horft til norðurs á ljósmynd.

Á svæði sem er 75x45 m og snýr austur-vestur er tóft og garðlag. Var þeim gefin bókstafur til aðgreiningar í lýsingu þessari. Tóft A eru fjárhúsin. Þau eru 22x18 m að stærð og snúa norður-suður. Þau skiptast í tvö hólfi. Sunnar er hólf 1. Það er 14x7 m að innanmáli og snýr norður-suður. Veggirnir eru 1,3 m á hæð og algrónir að utan. Að innan má sjá 5-7 umför grjóthleðslu. Tveir grjóthlaðnir garðar liggja eftir hólfinu endilöngu. Þeir eru 8x0,5 m að stærð, 0,4 m á hæð og má sjá 2 umför grjóthleðslu þeim. Hólf 2 er opið til suðurs. Bárújárnsþak var yfir allri tóftinni og má sá leifar þess í öllu hólfinu. Hólf 2 er norðar og er hlaða. Það er 14x5 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Það er niðurgrafið og 1 m er niður á gólf. Veggirnir eru 1,8 m á hæð að utan en 2,2 m að innan. Hólf 2 er fullt af rusli og engöngu var hægt að sjá 5 umför grjóthleðslu en þau eru vafalaust fleiri. Ekkert op er sjáanlegt inn í hólfið. Vallargarður B afmarkar túnið umhverfis tóftina. Einungis norður- og hluti af austurhliðinni eru enn varðveittar. Til annarra átta sést túnið vel enda var áð sléttað. Garðurinn er 0,5-1 m á hæð og 2,5 m á breidd. Hann er

torfhlaðinn og víða er rof í honum. Garðurinn er algróinn og mjókkar upp.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Hellar og Múli IE, 14

RA-440:008 *Kirkjur* mannvirki óþekkt 64°00.434N 20°09.380V

“Í brekkunni fyrir framan bæinn [001] eru tvær lautir sem nefnast Kirkjur. Þær eru augljóslega eftir fallna hella. Börnum var bannað að vera með hávaða þar í kring.” Kirkjur eru um 30 m norðvestan við tóft 011 og um 80 m vestan við bæ 001.

Lautirnar eru í lágri brún tungunnar sem bæjarstæði Hella er á. Þær voru innan gamla heimatúns Hella en nú (2013) er aðeins sá hluti gamla túnsins sem er uppi á tungunni sleginn.

Kirkjur, fallnir hellar 008, horft til norðausturs.

Lautirnar sem nefndar eru Kirkjur eru á svæði sem er um 15x15 m að stærð. Laut A er í suðvesturenda svæðisins og er hún dýpri en laut B. Um 2 m eru frá botni hennar og upp á brún tungunnar. Hún er um 3x1,5 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. Á milli lauta A og B eru 3-4 m. Laut B er um 10x2-3 m að innanmáli og snýr einnig norðvestur-suðaustur. Hún víkkar til norðvesturs. Um 1 m er frá botni hennar upp á brún tungunnar. Árið 2012 gerði Margrét Hermanns Auðardóttir fornleifafræðingur prufuskurði í báðar lautirnar og á milli þeirra.

Niðurstöður úr rannsóknum hennar hafa ekki enn verið birtar. Afar sennlegt er að lautirnar séu ummerki um fallna manngerða hella en ekkert vitað um hlutverk þeirra eða hvenær þeir féllu.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Mannngerðir hellar, 213

RA-440:009 *Dagmálavarða* heimild um eyktamark 64°00.380N 20°08.965V

“Í Skarðsfjall, talið frá norðri, er smáfell, sem Miðfell nefnist, enn fremur Stór-Vindármúli, Hellahnúkur, Klauf og Lá[a]tur, sem er blágrýtisklettur, þar er og Dagmálanef eða Dagmálavarða og Dagmálalág, sem eru eyktamörk frá Hellum og Götu [RA-441],” segir í örnefnalýsingu. “Örskammt suðvestan við og neðan við Hellahnúk er kollóttur hóll, [...] og nefnist Dagmálahóll,” segir í örnefnalýsingu Hellna og Múla. Dagmálavarða er horfin. Dagmálahóll er merktur inn á örnefnakort Ingólfs Einarssonar og er líklegt að varðan hafi verið þar um 270 m suðaustan við bæ 001, uppi í fjallshlíðinni.

Dagmálahóll sést enn. Þetta er sem fyrr segir klapparhóll eða nef. Hóllinn er 10 m í þvermál og þar eru klettur og melur.

Engin ummerki vörðunnar sjást á yfirborði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Hellnahverfi, 1; Ö-Hellar og Múli IE, 3; IE-Örnefnauppdráttur, Hellar og Múli

RA-440:010 *Miðmundavarða* heimild um eyktamark

“Í Skarðsfjall, talið frá norðri, er smáfell, sem Miðfell nefnist, ennfremur Stór-Vindármúli, Hellahnúkur, Klauf og Látur, sem er blágrýtisklettur, þar er og Dagmálanef eða Dagmálavarða [009] og Dagmálalág, sem eru eyktamörk frá Hellum og Götu. En Miðmundavarða eyktamörk frá Múla,” segir í örnefnalýsingu. “Í fyrrnefndri örnefnaskrá Hellnahvefis er getið um Miðmundarvörðu, sem nefnd er “eyktarmark frá Múla.” Enginn heimildamanna okkar þekkir þá vörðu. Gizka mætti á, að hér gæti verið um að ræða vörðu þá, sem nefnd er Austastavarða [012], “ segir í örnefnaskrá Hellna og Múla. Ekki er vitað hvar Miðmundarvarða er og ekki hægt að ákvarða nákvæma staðsetningu hennar.

Heimildir:Ö-Hellnahverfi, 1; Ö-Hellar og Múli IE, 14

RA-440:011 tóftir óþekkt

64°00.420N 20°09.355V

Í gamla heimatúni Hella eru umfangsmiklar fornlegar tóftir um 50 m suðvestan við bæ 001.

Tóftirnar eru í sléttu túni uppi á tungunni sem bærinn er á, í aflíðandi halla til vesturs.

Tvær tóftir eru saman í túninu og renna þær saman í eina tóft en óvíst er að þær séu samtengdar og því fjallað um þær eins og um tvær aðskildar tóftir sé að ræða. Þær ná yfir svæði sem er um 45x15 m að stærð og snýr austur-vestur. Í vesturenda er fremur skálalaga tóft A sem er um

Fornar tóftir 011, horft til suðvesturs á ljósmynd yfir minjarnar.

30x14 m að stærð og snýr austur-vestur. Tóft B virðist vera hlaðin ofan á austurenda hennar og hefur hún líklega verið lengri til austurs. Eitt hólf er eftir endilangri tóftinni sem er um 18x2 m að innanmáli. Ekki sést op á tóftinni. Veggir hennar eru útflattir, 0,2-0,3 m á hæð og 5-6 m á breidd. Fast austan við tóft A er tóft B. Hún er um 15x15 m að stærð og sést eitt óskýrt hólf í henni sem er um 5x4 m að innanmáli og snýr nálega austur-vestur. Afar ógreinilegt op er inn í hana úr NNV. Veggir tóftarinnar eru mjög signir og eru hæstir um 0,5 m á hæð og

5-6 m á breidd. Hlutverk tóftanna er ekki þekkt en mögulega er hér um skálarúst að ræða eða stóra fjóstóft frá elstu byggð á Hellum. Margrét Hermanns Auðardóttir fornleifafræðingur gróf prufuskurði í tóftirnar árið 2012. Niðurstöður rannsóknarinnar hafa ekki verið birtar en í svari Margrétar í tölvupósti við fyrirspurn um rannsóknina kom fram að um mjög fornar minjar væri að ræða og að yfir þessum minjum væri að finna búsetuminjar frá miðöldum og síðar.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir: Tölvupóstur frá Margréti Hermanns Auðardóttur 26.09. 2013

RA-440:012 *Austastavarða* náttúrumin óþekkt 63°59.702N 20°10.540V
“Örnefni í Heiði og högum, talið frá suðaustri: Jaðar, Skógargötur [681:011], Hellishólar, Djúpahola, Miðmundarflag, Bakkar, Austastavarða,” segir í örnefnalýsingu. “Við Jaðarinn, nálega kílómetra suðvestur af Þerrihólum, standa þrjár vörður með örstuttumillibili, [...] Sú austasta, sem er úti í gáranum austan við Jaðrarinn, heitir Austastavarða,” segir í örnefnalýsingu Hellna og Múla. Austastavarða er líklega stór hraunklettur sem stendur upp úr uppblásnum hraunhrygg. Meint varða er um 100 m suðaustan við Miðvörðu 013 og um 1,7 km suðvestan við bæ 001.

Austastavarða 012, horft til ASA.

Uppblásið hraun er á þessum slóðum. Grýttir hraunhólar og sandflákar eru víða. Svæðið er byrjað að gróa upp aftur.

Engar hleðslur sjást á klettinum en laust grjót er neðan við hann. Stórt svæði var gengið suðaustan við Miðvörðu en örnefnakort Ingólfs Einarssonar sýnir að Austastavarða hafi verið um 100 m suðaustan við Miðvörðu. Engin hlaðin varða fannst á því svæði og því líklegt að nafnið eigi við um klettinn hvort sem hlaðið hafi verið ofan á hann eður ei.

Kletturinn er um 1,3 m á hæð og 0,7 m í

þvermál. Hlutverk varðanna þriggja, Vestustu- Mið- og Austustuvörðu, er ekki þekkt. Mögulega hafa þær verið vegvísar en ekki er vitað á hvaða leið.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Hellnahverfi, 1; Ö-Hellar og Múli IE, 13; IE-Örnefnauppdráttur, Hellar og Múli

RA-440:013 *Miðvarða* varða óþekkt 63°59.720N 20°10.651V
“Örnefni í Heiði og högum, talið frá suðaustri: Jaðar, Skógargötur [681:011], Hellishólar, Djúpahola, Miðmundarflag, Bakkar, Austastavarða [012], Miðvarða ...,” segir í örnefnalýsingu. Miðvarða er um 250 m suðaustan við Vestustuvörðu 014 og um 100 m norðvestan við Austustuvörðu 012. Hún er á mörkum uppblásins og gróins svæðis.

Varðan er á háum blásnum hraunhól. Sandvarnargarður er norðaustan við hólinn (ekki skráður).

Miðvarða 013, horft til suðvesturs.

Varðan er gróin og hlaðin úr hraungrýti. Hún er um 1 m í þvermál og 0,2-0,3 m á hæð. Í henni sjást 3 umför. Hlutverk varðanna þriggja, Vestustu- Mið- og Austustuvörðu, er ekki þekkt. Mögulega hafa þær verið vegvísar en ekki er vitað á hvaða leið.

Hættumat: hætta, vegna rofs

Heimildir:Ö-Hellnahverfi, 1

RA-440:014 *Vestastavarða/Húsvarða* varða óþekkt 63°59.830N 20°10.831V
 “Örnefni í Heiði og högum, talið frá suðaustri: Jaðar, Skógargötur [681:011], Hellishólar, Djúpahola, Miðmundarflag, Bakkar, Austastavarða [012], Miðvarða [013], Vestastavarða eða Húsvarða ...,” segir í örnefnalýsingu. Vestastavarða er um 1,6 km suðvestan við bæ 001 og um 110 m suðaustan við Gömluærhús 061. Húsvörðu-nafnið er líklega dregið af þeim húsum en einnig eru signar beitarhúsatóftir 065 um 65 m suðvestan við vörðuna og gæti hún einnig hafa dregið nafn sitt af þeim.

Vestastavarða/Húsvarða 014, horft til norðvesturs.

Varðan er í gróinni heiði norðan við þjóðveg þar sem mikið er um hóla og lautir á milli þeirra. Í kolli sumra hólanna er jarðvegsrof þar sem sést í grjót. Hún er á hól sem er allhár og að mestu gróinn.

Varðan er gróin þúst og á henni eru tvær hundapúfur. Þústin er um 2,5x1,5 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hún er hæst um 0,5 m að meðtalinni hundapúfu. Hvergi sést í grjót. Hlutverk varðanna þriggja, Vestustu- Mið- og Austustuvörðu, er ekki þekkt. Mögulega hafa þær verið vegvísar

en ekki er vitað á hvaða leið. Vestastavarða/Húsvarða kann einnig að hafa vísað veginn að Gömluærhúsum 061 eða beitarhúsum 065.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Hellnahverfi, 1

RA-440:015 *Strákur* heimild um óþekkt 63°59.911N 20°10.921V
 “Örnefni í Heiði og högum, talið frá suðaustri: Jaðar, Skógargötur [681:011], Hellishólar, Djúpahola, Miðmundarflag, Bakkar, Austastavarða [012], Miðvarða [013], Vestastavarða eða Húsvarða [014], Strákur (vörðubrot),” segir í örnefnalýsingu. “Norðan við tættarnar [061] er

vörðubrot, og hét sú varða Strákur,” segir í örnefnalýsingu Hellna og Múla. Strákur var í beinni línu við Austustu-, Mið og Vestustustuvörðu og mögulega í tengslum við þær. Vörðubrotið er horfið en var um 300 m austan við Selhól 016 og 1,7 km suðvestan við bæ 001. Skrásetjarar gengu yfir svæðið án þess að verða vörðubrotsins varir. Þar eru fjölmargir grónir hólur en ekki sér til mannaverka á þeim.

Þar sem Strákur var er gróinn mói með hólum og lautum.

Engin ummerki vörðunnar sjást á yfirborði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Hellnahverfi, 1; Ö-Hellar og Múli IE, 14.

RA-440:016 *Selhóll* örnefni sel

63°59.966N 20°11.214V

“Örnefni í Heiði og högum, talið frá suðaustri: Jaðar, Skógargötur [681:011], Hellishólar, Djúpahola, Miðmundarflag, Bakkar, Austastavarða [012], Miðvarða [013], Vestastavarða eða Húsvarða [014], Strákur (vörðubrot) [015], Selhóll (grjóthruni margir grjóthólar) ...,” segir í örnefnalýsingu Hellnahverfis. “Þaðan [frá Strák 015] í vestur er stór hól með vörðubroti; hann heitir Selhóll,” segir í örnefnalýsingu. Selhóll er um 1,8 km suðvestan við bæ 001.

Steinn sem stendur upp úr Selhóli 016, horft til norðurs.

Selhóll er í gróinni heiði og er hann með hæstu hólum þar. Heiðin er hólótt og smápýfð en austan við Selhól er fremur flatlent á allstóru svæði. Stórt rof er efst í Selhól sem hefur gróið aftur. Í rofinu eru stórir hraunklettar.

Stórt svæði var gengið í kringum Selhól en engin ummerki um selið fundust. Mögulegt er að sel hafi verið þar sem beitarhús 007 eru, um 260 m norðaustan við Selhól. Ekki sáust skýr ummerki um vörðubrot á hólnum en efst á hólnum í rofi sem hefur gróið aftur er einn steinn ofan á hraunkletti sem stendur upp úr hólnum. Líklegt er að það sé vörðubrotið sem

getið er í örnefnalýsingu.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Hellnahverfi, 1; Ö-Hellar og Múli, 2

RA-440:017 *Efri-Smökkvarða* varða samgöngubót 63°59.637N 20°11.703V

“Örnefni í Heiði og högum, talið frá suðaustri: Jaðar, Skógargötur [681:011], Hellishólar, Djúpahola, Miðmundarflag, Bakkar, Austastavarða [012], Miðvarða [013], Vestastavarða eða Húsvarða [014], Strákur (vörðubrot 015), Selhóll (016), þá Krappihruni, Efri-Smökkvarða og Syðri Smökkvarða [018],” segir í örnefnalýsingu. Efri-Smökkvarða er 150 m suðaustan við fjárhús 066 og tæpa 2,5 km suðvestan við bæ 001. Varðan er efst á hraunhól og sést víða

Efri-Smökkvarða 017, horft til norðurs.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Hellnahverfi, 1

að. Hún er mögulega vegvísir að tóftum 039. Landvegur 681:006 er 200 m sunnan við vörðuna.

Varðan er í grónu hrauni. Þar eru hraunhólar, klettur og lautir á milli þeirra. Lág klettabelti eru víða.

Efri-Smökkvarða stendur enn. Hún er lítil og hlaðin upp á náttúrulegum hraunkletti. Kletturinn er 2x3 m að stærð og 0,3 m á hæð. Hún er 1x0,5 m í þvermál og 0,4 m á hæð. Það má sjá 3 umför grjóthleðslu í henni. Grjótið í vörðunni er vaxið hvítum skófum og mosa.

RA-440:018 *Syðri-Smökkvarða* varða óþekkt

63°59.496N 20°12.127V

“Örnefni í Heiði og högum, talið frá suðaustri: Jaðar, Skógargötur [681:011], Hellishólar, Djúpahola, Miðmundarflag, Bakkar, Austastavarða [012], Miðvarða [013], Vestastavarða eða Húsvarða [014], Strákur (vörðubrot 015), Selhóll (016), þá Krappihruni, Efri-Smökkvarða [017] og Syðri Smökkvarða,” segir í örnefnalýsingu. Syðri-Smökkvarða er tæpa 450 m

suðvestan við Efri-Smökkvörðu 017 og tæpa 3 km suðvestan við bæ 001. Varðan er á háum hraunhól og er áberandi. Hún sést m.a. vel frá Landvegi og félagsheimilinu Brúarlundi. Tilgangur vörðunnar er óljós og ekki sér til gatna þar.

Syðri-Smökkvarða 018, horft til VNV.

Varðan er í grónu hrauni. Djúpar lægðir eru þar á milli gróinna hraunhóla. Klettur koma víða uppúr sverði og rof.

Syðri-Smökkvarða stendur enn. Hún er 0,7 m á hæð, 2x0,5 m að stærð og snýr austur-vestur. Austurhlið vörðunnar er gerð úr hraunhellu sem reist er upp á rönd. Annars staðar sjást 5

umför af grjóthleðslu. Grjótið er vaxið mosa og hvítum skófum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Hellnahverfi, 1

RA-440:019 *Gatnahólar* heimild um leið

63°59.255N 20°12.152V

“Örnefni í Heiði og högum, talið frá suðaustri: Jaðar, Skógargötur [681:011], Hellishólar,

Djúpahola, Miðmundarflag, Bakkar, Austastavarða [012], Miðvarða [013], Vestastavarða eða Húsvarða [014], Strákur (vörðubrot) [015], Selhóll [016] (grjóthruni margir grjóthólar), þá Krappihruni, Efri-Smökkvarða [017] og Syðri Smökkvarða [018], Grenhólar, Gatnahólar og Daltóttavarða [437:009],” segir í örnefnalýsingu. Á milli hólanna lágu áður ferðamannagötur segir í örnefnalýsingu. Eystri- og Vestri-Gatnhólar eru merktir inn á örnefnakort Ingólfs Einarssonar suðaustan við þjóðveg og norðaustur af Minnivallavaði 443:037. Hólarnir eru um 3 km suðvestan við bæ 001.

Gróinn bakki er næst Minnivallalæk, næst vaðinu. Þar austan við taka við uppblásnir hraunhólar þá m. Gatnahólar sem skera sig úr að því leyti að þeir eru lítillaga hærri en aðrir hólar í nágrenninu.

Engin ummerki um ferðamannagötur sjást milli hóla og Minnivallavaðs vegna uppblásturs. Ekki er ljóst hvaðan og hvert leiðin lá en hún kann að hafa legið milli Minnivalla, Skarðs RA-434 og Fellsmúla RA-437.

Hættumat: hætta, vegna uppblásturs

Heimildir:Ö-Hellnahverfi, 1; Ö-Hellar og Múli IE, 2; IE-Örnefnauppráttur, Hellar og Múli

RA-440:020 *Smalaskáli* tóftir smalakofi 64°00.096N 20°12.523V

“Skammt ofan við Ölvusmýri hækkar landið aftur: er það skörp brún frá norðri til suðurs. Hún heitir Smalaskáli, er honum skipt í þrent [svo], nyrzt er Efsti- eða Norðasti-Smalaskáli. Þar myndar brúnin skarpan krók. Hann heitir Smalaskálakriki. Þar sem Syðsti-Smalaskáli [052] skagar lengst til vesturs heitir Smalaskálanef,” segir í örnefnalýsingu. Af tilvísuninni hér að framan má skilja að Smalaskáli eigi við um alla brúnina og ekki er talað um að hún dragi nafn sitt af smalabyrgi. Af brúninni hefur verið gott útsýni til vesturs og norðvesturs. Nyrst á brúninni Smalaskála eru tvær litlar tóftir sem kunna að vera gömul smalabyrgi en það er ekki vitað með vissu. Tóftirnar eru um 2,7 km vestan við bæ 001, um 230 m suðvestan við beitarhús 024 og um 50 norðaustan við Nyrsta-Smalaskála. Öll brúnin var gengin og hvergi fundust ummerki um mannvirki nema á þessum stað.

Önnur tóftin stendur hátt á uppblásinni hæð á heiðarbrún sem gróið hefur aftur en hin tóftin er í gróinni laut.

Tóftirnar eru á svæði sem er um 20x5 m að stærð og snýr nálega norður-suður. Syðst á svæðinu er tóft A sem er í gróinni laut. Hún er um 4x3 m að stærð og snýr austur-vestur. Op er á henni til suðurs. Tóftin er gróin og sigin og ekki sést í grjóthleðslur í henni. Mesta hleðsluhæð er um 0,3 m. Tóft B er um 15 m norðan við tóft A og 3 m sunnan við hraunklett. Hún er á uppblásinni hæð sem hefur gróið aftur og er hún grjóthlaðin. Tóftin er um 3x4 m að stærð og snýr suðaustur-norðvestur. Op inn í tófina er á suðvesturhlið. Hleðslurnar í tóftinni eru hrundar út en hæstar eru þær við dyraopið þar sem þær eru 0,2 m á hæð og þar sjást 3 umför. Tóftin er gróin og mosavaxin. Óljós grjóthlaðinn kantur er meðfram suðvesturhlið tóftarinnar. Hann er um 1 m suðvestan við tóftina og liggur frá suðurhorni að vesturhorni tóftar. Ekki er útilokað að kanturinn sé grjót sem hrúnið er úr veggjum tóftarinnar. Tóftirnar eru líkar að stærð og gerð þó

Tóftir 020 eru líklega af smalakofum. Á efri mynd er tóft 020A, horft til austurs. Á neðri mynd er tóft 020B, horft til suðausturs.

að önnur sé gróin en hin ekki. Líklegt er að tóft B sé af smalakofa því hún er á stað þar sem vel sést yfir og einnig bendir stærð hennar og gerð til þess hlutverks. Tóft A er í lægð og frá henni sést ekki eins víða. Það er því ólíklegt að hún sé af smalakofi en gæti þó verið í tengslum við fjárgæslu.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Hellar og Múli, 3

RA-440:021 Prestvarða örnefni samgöngubót 63°59.476N 20°12.704V

“Upp af Múla í fjallinu eru þessi örnefni talin frá suðri: Sléttulækir, vallendisbalar með læknum, Lækir, Prestvarða og Prestvörðuhóll ...,” segir í örnefnalýsingu. Í Landmannabók er landamerkjalyking fyrir Hella, Látalæti RA-442 og Götu RA-441 frá 1886. Þar segir: “... Úr Daltóttarvörðu [437:009] beint í Pressvörðu [Prestsvörðu], úr Pressuvörðu [Prestsvörðu] beint í vörðu [039] við Ósbotninn.” Prestvörðuhóll er innan girðingar sem afmarkar sumarbústaðaland á austurbakka Minnivallalækjar. Hóllinn er fast vestan við leið 034 og er um 3,3 km suðvestan við bæ 001. Á hólnum er mjög ungleg varða sem virðist hafa verið hlaðin fyrir fáum árum. Af heimildum að dæma var Prestvarða landamerkjavarða en í landamerkjalykingu frá 1921 sem

Ungleg varða á Prestvörðuhóli 021, horft til norðausturs.

einnig er birt í Landmannabók er ekki lengur getið um Prestvörðu á milli Daltóttarvörðu og vörðu við Ósbotn.

Prestvörðuhóll gróinn hóll í hólótttri heiði sem er að mestu gróin. Sumarbústaður er um 35 m vestan við vörðuna á hólnum.

Sú varða sem er á hólnum er um 0,4x0,4 m að grunnfleti og er um 0,6 m á hæð. Í henni eru 3 umför. Hún er sem fyrr segir mjög ungleg en kann að vera hlaðin á sama stað og Prestvarða. Ekki er þó að sjá að varðan sem sést sé upphlaðin gömul varða.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Hellnahverfi, 1; Landmannabók, 118

RA-440:022 tóft beitarhús

64°00.379N 20°12.423V

“Þá kemur [eftir 028] Vatnsbotn og Vatnsbotnshóll, þar eru sauðahús frá Hellum,” segir í örnefnalýsingu. Við úrvinnslu vettvangsgagna kom í ljós að sauðahús við Vatnsbotnshól voru ekki skoðuð á vettvangi fyrir mistök en talið var að sauðahúsin sem nefnd eru í tilvísun ættu við beitarhús 062 í Skyggnishólum. Sunnan undir Vatnsbotnshól má greina tóft á loftmynd sem er að öllum líkindum leifar af sauðahúsum frá Hellum sem greint er frá í örnefnalýsingu. Hún er um 480 m VNV við beitarhús 062 í Skyggnishólum og um 2,5 km vestur af bæ 001.

Tóftin er í skjóli suðvestan undir allháum, grónum hól í gróinni, hólótttri heiði.

Ekki er hægt að lýsa tóftinni af loftmynd og ekki sjást fleiri tóftir nærri henni.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Hellnahverfi, 2

RA-440:023 Hannesarvarða varða samgöngubót

64°00.157N 20°11.495V

“Upp af Múla í fjallinu eru þessi örnefni talin frá suðri: Sléttulækir, valllendisbalar með læknum, Lækir, Prestvarða [021] og Prestsvörðuhóll, Ósbotn, Minni-Vallalækur ... hét lækurinn Vindásós og hjá honum Ósbotnahæðir, þá er Ölfusmýri. Þar var áður stöðutjörn, Gróf heitir í ós lækjarins, og Smalaskáli [020] valllendisbrúnin, Norðasti-, Mið- og Syðsti-Smalaskáli [052], Smalakriki og Smalaskálanef, Skyggnir og Smalaskálaheiði, Stíghóll, Hannesarvarða ...,” segir í örnefnalýsingu. Á örnefnakorti Ingólfs Einarssonar er Hannesarvarða sýnd við Skógargötur 681:011. Leiðin var gengin frá beitarhúsum 024 og að beitarhúsum 007. Engin varða sást á þessu svæði en líklegasti staðurinn fyrir Hannesarvörðu út frá merkingunni á örnefnakorti og aðstæðum á vettvangi er á lágum hraunhól þar sem dálítið er að finna af lausu en grónu grjóti og hundapúfu. Þessi staður er um 450 m norðvestan við beitarhús 007 og um 1,9 km suðvestan við bæ 001.

Meint ummerki um Hannesarvörðu 023, horft til suðausturs.

Meint ummerki um Hannesarvörðu eru á mörkum gróðurs og uppblásturs í hólótttri heiði.

Varðan er hrunin og grjótið úr henni dreift um lítinn hólkoll sem er um 2 m í þvermál. Ekki stendur steinn yfir steini og gróið er yfir hólinn og grjótið úr meintri vörðu.

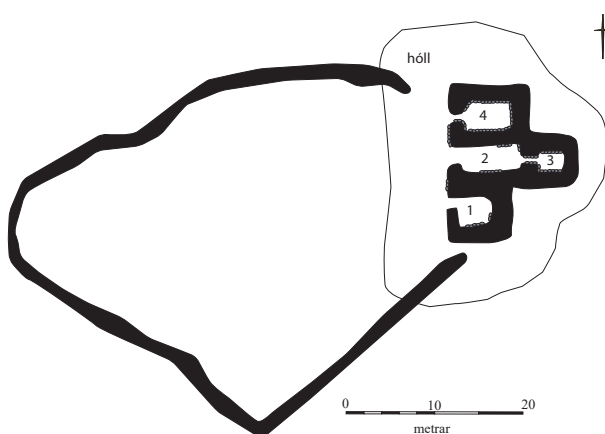
Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Hellnahverfi, 1-2; IE-Örnefnauppráttur, Hellar og Múli

RA-440:024 Sauðhúsgerði tóft+garðlag beitarhús 64°00.166N 20°12.281V

“Norðan undir norðvesturhorni Smalaskálaheiðar eru gamlar sauðahúsatættur frá Hellum, og var þar kallað Sauðhúsgerði,” segir í örnefnalýsingu. Beitarhús eru 2,5 km vestan við bæ 001 og um 500 m suðvestan við beitarhús 062. Fyrir norðan tóftina liggur Skógargötur 681:011 og er áberandi þar. Þær raska þó ekki þeim minjum sem hér eru.

Sauðhúsgerði er norðan undir Smalaskálaheiði. Tóftirnar eru á hólbarði og er víðsýnt þaðan. Allt umhverfis er gróinn mói með hólum, lautum og stökum klettum.

Sauðhúsgerði 024, horft til ANA á ljósmynd.

Á svæði sem er 52x32 að stærð og snýr austur-vestur, er tóft og vallargarður. Var þeim gefin bókstafur til aðgreiningar í lýsingu þessari. Tóft A eru fjárhúsin og er vestast á svæðinu á fremur stóru hólbarði. Tóftin er 18x14 m að stærð, snýr norður-suður og skiptist í fjögur hólf. Syðst er hólf 1. Það er 5x4 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Veggirnir eru 0,3-0,5 m á hæð og grónir. Hér og þar sést glitta í 1 umfar grjóthleðslu. Suðruhlíð hólfins er sigin. Hólfíð er í aflíðandi halla til suðurs, niður af hólum sem tóftin er á. Ekkert op er sjáanlegt á yfirborði en líklega var það í norðvesturhorni, þar lækkar veggurinn. Hólf 2 er norðan við hólf 2. Það er

8x3 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Veggirnir eru grónir en það sést glitta í 1-2 umför grjóthleðslu á stöku stað. Veggirnir eru 0,5 m á hæð og grónir. Op er í norðvesturhorni og annað á miðjum austurvegg, yfir í hól 3. Veggirnir í allri tóftinni eru 2-2,5 m breiðir. Hól 3 er austan við hól 2. Það er 3x3 m að innanmáli og veggirnir 0,5-0,6 m á hæð. Það eru 1-2 umför grjóthleðslu í þeim. Op var á miðri vesturhlið, yfir í hól 2. Veggirnir eru algrónir að utan. Hól 4 er norðan við hól 2. Það er 5x3 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Veggirnir eru 0,5-1 m á hæð og má greina 2-3 umför grjóthleðslu í innri veggjum. Að utan eru þeir algrónir. Op er á miðri vesturhlið. Vallargarður B afmarkar gerði/tún sem er 37x30 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Gerðið víkkar vesturs, frá tóft A. Vallargarðurinn liggur til norðurs frá tóft A, er egglega og kemur aftur að tóftinni til suðurs. Vallargarðurinn er grjóthlaðinn, 0,3-0,4 m á hæð og 0,8 m á bridd. Stór hluti af hleðslunum er hruninn. Hér og þar sést glitta í 2 umför af grjóti. Innan gerðisins eru grónir hólar og lautir inn á milli.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Hellar og Múli IE, 10

RA-440:025 *Flagveltuvað* örnefni vað 64°00.011N 20°13.476V

“Upp af Múla í fjallinu eru þessi örnefni talin frá suðri: Sléttulækir, valllendisbalar með læknum, Lækir, Prestvarða [021] og Prestsvörðuhóll, Ósbotn, Minni-Vallalækur ... hét lækurinn Vindásós og hjá honum ósbotnahæðir, þá er Ölfusmýri. Þar var áður stöðutjörn, Gróf heitir í ós lækjarins, og Smalaskáli [020] valllendisbrúnn, Norðasti-, Mið- og Syðsti-Smalaskáli [052], Smalakriki og Smalaskálanef, Skyggir og Smalaskálaheiði, Stíghóll, Hannesarvarða [023], Vatnaþýfi, Sauðhústættur [024], Svartibakki, Flagveltuvað ...,” segir í örnefnalýsingu. Flagveltuvað er yfir Vindáslæk eða Vindásós um 3,5 km vestan við bæ 001 og um 350 m sunnan við Tangavað/Vindásvað 026.

Þar sem farið er yfir á vaðinu eru bakkar lækjarins lágir beggja vegna við hann. Það er litlu norðan við hólma í læknum. Frá bakkanum í landi Vindáss liggur unglegur grjótgarður út í hólmann. Garðurinn er ekki skráður.

Lækurinn er fremur grunnur þar sem farið var á vaði yfir hann og um 20 m breiður. Vaðið er á leið 681:017, Flagveltugötu, milli Hella og Flagbjarnarholts, Efra- RA-445 og Neðra- RA-446. Götur á leiðinni sjást beggja vegna við vaðið.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Hellnahverfi, 1-2

RA-440:026 *Tangavað* örnefni vað 64°00.204N 20°13.476V

“Upp af Múla í fjallinu eru þessi örnefni talin frá suðri: Sléttulækir, valllendisbalar með læknum, Lækir, Prestvarða [021] og Prestsvörðuhóll, Ósbotn, Minni-Vallalækur ... hét lækurinn Vindásós og hjá honum ósbotnahæðir, þá er Ölfusmýri. Þar var áður stöðutjörn, Gróf heitir í ós lækjarins, og Smalaskáli [020] valllendisbrúnn, Norðasti-, Mið- og Syðsti-Smalaskáli [052], Smalakriki og Smalaskálanef, Skyggir og Smalaskálaheiði, Stíghóll, Hannesarvarða [023],

Tangavað 026, horft til vesturs.

Vatnaþýfi, Sauðhústættur [024], Svartibakki, Flagveltuvað [025], Tangavað ...,“ segir í örnefnalýsingu. Skógargötur 681:011 liggja að Tangavaði úr austri og er vaðið um 3,4 km vestan við bæ 001 og um 350 m suðvestan við Nautavað 027 á Þjórsá. Vaðið er á Vindáslæk eða Vindásós.

Þar sem vaðið er á læknum er hann fremur grunnur. Tanginn sem vaðið dregur nafn sitt af er í landi Vindáss RA-444 og mjókkar lækjarfarvegurinn mikið þar en breiður svo úr sér sunnan og norðan við tangann. Lágur

bakki er við lækinn í landi Vindáss en gróin sandeyri í landi Hella. Lækurinn er um 30 m breiður þar sem vaðið er.

Ekki sjást skýr ummerki um umferð yfir lækinn á bökkunum en miklar götur sem tilheyra Skógargötum 681:011 eru bæði í landi Hella og Vindáss.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Hellnahverfi, 1-2

RA-440:027 *Nautavað* heimild um vað 64°00.367N 20°13.209V

“Tanginn suðvestan að Hellapollu heitir Nýjavaðflöt, nánar tiltekið flötin, þar sem lagt var út í fyrsta áfanga Nautavaðs á Þjórsá,” segir í örnefnalýsingu IE. “Fyrrum var farið út í Nautavað af Vaðvelli Hvammslandi [sjá 439:020], en fyrir 100-150 árum skar Þjórsá Vaðvöll í sundur, og rann nokkuð af henni í Hvammsvötn eða kvísl úr þeim. Varð þá illfært eða ófært af Vaðvelli og farið af Nýjuvaðflöt,” segir í örnefnalýsingu. Fyrsti áfangi Nautavaðs í landi Hella er um 3,2 km vestan við bæ 001 og um 350 m norðaustan við Tangavað 026. Í Hellum og Hvammi liggur fyrsti áfangi Nautavaðs út í Vaðvallarhólma.

Svo virðist sem farið hafi verið yfir á vaði norðaustan við Nýjavaðflöt og vestan við Hellnapoll þar sem aðgengilegast er að komast niður að ánni. Áin virðist alldjúp og blandast lækjarvatnið úr Vindáslæk/Vindárósi og jökulvatnið úr Þjórsá saman þannig að ekki sést til botns. Tveir litlir hólmar eru VSV við vaðið.

Vaðið er um 100 m á breidd og er lágur bakki upp á Vaðvallarhólma. Götur á leið 681:030 stefna frá Hvammi á vaðið en ekki sjást aðrar greinilegar götur stefna á það. Ætla má að leið hafi legið af Skógargötum 681:011 að því en ummerki um hana sjást ekki.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Hellar og Múli IE, 9; Ö-Hellnahverfi, 2

RA-440:028 *Stíflur* hleðsla 64°00.472N 20°12.557V

“Þaðan skerst Veiðitangi norður í Vötnin. Annar tangi er þar á móti af Vaðvelli [439:020].

Stíflur 028, horft til norðurs.

Þar eru Vötnin mjóst. Grjótgarður er á milli tanganna, er hann til orðinn fyrir það að um aldamótin (1900) var gerð tilraun til að hækka efri part Vatnanna til kornmölunar en mistókst,” segir í örnefnalýsingu. Í annarri örnefnalýsingu fyrir Hella og Múla segir að garðurinn sé nefndur Stíflur. Enn sést hleðslan á milli tanganna og er hún um 320 m austan við garðlag 040 á Fjártanga og um 2,7 km vestan við bæ 001.

Tangarnir sem hleðslan er á milli eru um 4 m háir, grónir og nokkuð brattir.

Hleðslan marar í kafi og er um 25 m á lengd. Hún liggur norður-suður og er 2-3 m á breidd og virðist öll vera hrunin. Hún virðist ekki vera hærri en 0,3 m.

Hættumat: hætta, vegna landbrots

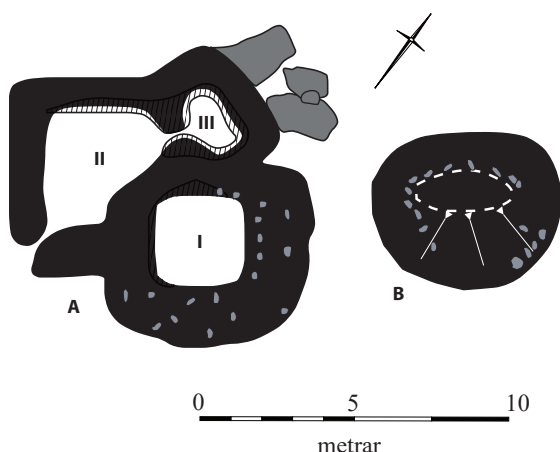
Heimildir:Ö-Hellar og Múli, 4; Ö-Hellar og Múli IE, 9

RA-440:029 tóftir beitarhús

64°00.089N 20°13.070V

Á örnefnakort Ingólfs Einarssonar eru merktar gamlar sauðhústættur fast norðan við Flagveltugötu 681:017. Þessar tóftir sjást enn og eru um 450 m austan við Vindáslæk/Vindásós og um 3,1 km VSV við bæ 001.

Tóftirnar eru á uppblásnum hól sem hefur gróið aftur. Hóllinn er í smápýfðri og hólóttri heiði sem er að mestu leyti gróin. Tóftirnar eru hlaðnar utan í kletta í hólum og þeir nýttir sem hluti af veggjahleðslum.

Beitarhús 029. Á ljósmynd er tóft 029A, horft til norðvesturs.

Tvær tóftir eru á svæði sem er um 18x10 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Í suðvesturenda svæðisins er tóft A. Hún skiptist í tvö hól og eitt gerði. Tóftin er um 10x10 m að stærð. Hún

Tóft 029B, horft til norðausturs.

er hlaðin úr torfi og grjóti. Mesta hæð veggja er 1,2 m og mest sjást 3 umför í hleðslum. Hólf I er austurhorni tóftarinnar. Það er um 3x3 m að innanmáli. Ekki sést op á því. Hólf II, gerðið er L laga og er 4x4 m að stærð. Op er á því í suðurhorni. Í norðurhorni tóftar er hólf III. Það er um 2x1 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Op er úr því inn í hólf II til suðurs. Norðurhorn tóftarinnar er hlaðið upp við hraunkletta og sést ytri brún veggja ekki þar. Tóft B er um 2 m norðaustan við tóft A. Hún er einföld og er torf- og grjóthlaðin.

Tóftin er um 6x6 m að stærð ef hrun úr henni er meðtalið. Án þess hefur hún líklega verið um 4 m á breidd og snúið norðaustur-suðvestur. Mesta hleðsluhæð í tóftinni er um 1,2 m. Ekki sést fjöldi umfara.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: IE-Örnefnauppráttur, Hellar og Múli

RA-440:030 Þórðarvarða heimild um óþekkt 64°00.457N 20°12.139V

“Þá kemur [eftir Stíflur 028] Vatnsbotn og Vatnsbotnahóll, þar eru sauðhús [022] frá Hellum, þá Sauðhúsgerði [024], Krosshóll, Skyggishólar, Austasti-, Mið- og Norðasti-, Þórðarvarða,” segir í örnefnalýsingu. Þórðarvarða var 2,3 km vestan við bæ 001 og rúmum 550 m norðan við Sauðhústættur 024. Skrásetjarar gengu vel yfir svæðið án þess að verða hennar varir. Hnit var tekið þar sem varðan er merkt inn á örnefnaupprátt Ingólfs Einarssonar.

Þar sem varðan var er gróinn mói með hólfum, lautum og stöku klettum.

Engin ummerki vörðunnar sjást á yfirborði.

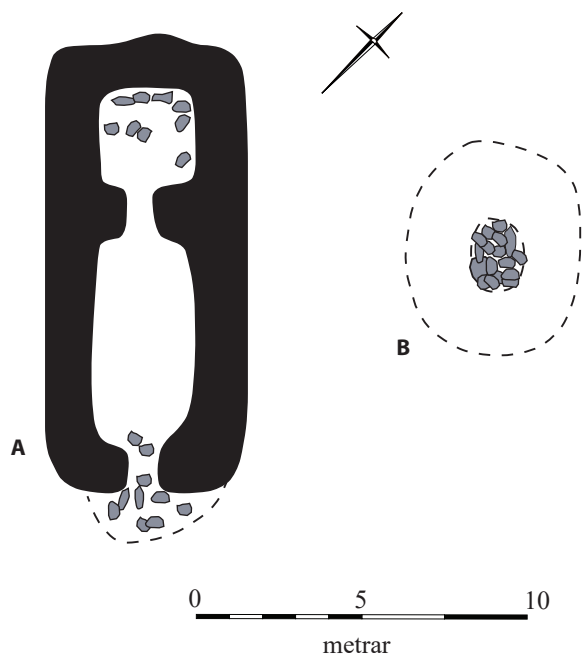
Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Hellnahverfi, 2; IE-Örnefnauppráttur, Hellar og Múli

RA-440:031 Gatnakofi tóft beitarhús 64°00.374N 20°10.285V

“Þá kemur [eftir 028] Vatnsbotn og Vatnsbotnahóll, þar eru sauðhús [022] frá Hellum, þá Sauðhúsgerði [024], Krosshóll, Skyggishólar, Austasti-, Mið- og Norðasti-, Þórðarvarða [030], Norðurhruni, Sléttnahóll, Stóru-Steinhæðir, Stór-Steinn, Fagurhóll og Fagurhólsheiði, Gatnakofi, Árbæjargötur [681:029], Gatnahæð ...,” segir í örnefnalýsingu. Gatnakofi er um 550 m suðvestan við Borgir 047, um 820 m vestan við bæ 001 og um 650 m vestan við býlið Götu RA-441. Nafn kofans bendir til þess að hann hafi verið notaður af ábúendum í Götu en einnig kann hann að draga nafn sitt af götum í heiðinni. Árbæjargötur voru skráðar nokkru norðan við Gatnakofa.

Minjarnar eru í smápýfðri hólótttri heiði.

Beitarhús og þúst 031.

Beitarhúsatóft og þúst eru á svæði sem er um 16x14 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Beitarhúsatóft A, Gatnakofi, er í suðvesturhluta svæðisins. Hún er stór, tvískipt tóft sem er nokkuð ungleg. Þakið hefur hrunið ofan í tóftina og sjást bárujárnsplötur og spýtnabrak innan um torf og grjót. Tóftin er um 13x6 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Op er á tóftinni í suðausturenda en hrunið hefur ofan í það. Í suðausturhluta tóftarinnar er hólfi I, fjárhús. Það er um 3x6 m að innnanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. Inn af því til norðvesturs er hólfi II, hlaða. Það er um 3x4 m að innnanmáli og er um 0,5 m lægri en hólfi I. Hólfið er nánast fullt af hruni úr veggjum. Mesta hæð veggja í tóftinni er

Tóft 031A, horft til NNV.

Þúst 031B, horft til norðausturs.

um 1 m, ekki sést fjöldi umfara. Veggir í norðvesturenda, í hlöðunni, standa lítið upp úr jörðu. Um 5 m norðaustan við tóft A er þúst B. Hún er um 6x5 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Í henni miðri er grjót á svæði sem er um 2x1,5 m að stærð og snýr eins og þúst. Mesta hæð þústarinnar er 0,5 m.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Hellnahverfi, 2

RA-440:032 gata leið

64°00.253N 20°11.956V

Leið sést liggja til suðvesturs frá vallargarði 062D og sameinast Flagveltugötu RA-681:017 við Smalaskálaheiði. Leiðin er afar áberandi og var greinilega fjölfarin miðað við umfang hennar. Allt umhverfis leiðin eru grónir hraunhólar, lægðir og stakir klettur.

Götur á leið 032, horft til norðvesturs.

Leiðin er tæplega 200 m löng og liggur til suðvesturs frá vallargarði umhverfis beitarhús 062. Hún er 3 m breið og má sjá 3-4 paldra í henni. Þeir eru 0,2 m djúpir og mold er enn í botni þeirra að mestu. Göturnar eru þráðbeinar og mögulega var leiðin vagnfær. Lausagönguhross sjá eflaust um að halda götunum við.

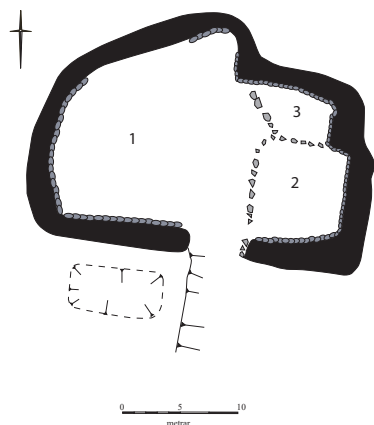
Hættumat: engin hætta

RA-440:033 *Hellnarétt* tóft rétt

64°00.445N 20°09.875V

“Þá kemur [eftir 028] Vatnsbotn og Vatnsbotnahóll, þar eru sauðhús [029] frá Hellum, þá Sauðhúsgerði [024], Krosshóll, Skyggnishólar, Austasti-, Mið- og Norðasti-, Þórðarvarða [030], Norðurhruni, Sléttnahóll, Stóru-Steinhæðir, Stór-Steinn, Fagurhóll og Fagurhólsheiði, Gatnakofi [031], Árbæjargötur [032], Gatnahæð, Stórhólar, Gjár, Fénaðarhóll, Kerlingagrjót, Hellnarétt,” segir í örnefnalýsingu. Hellnarétt er tæpum 1,4 km norðan við Austustuvörðu 012 og 500 m vestan við bæ 001.

Réttin er innan afgirts túns sem nýtt er til beitar.

Hellnarétt 033, horft til vesturs á ljósmynd.

Réttin er 30x22 m a stærð og snýr austur-vestur. Hún skiptist í þrjú hólfs og gryfja er fast sunnan hennar. Hólf 1 er vestast í réttinni. Það er 18x18 m að innanmáli og sporöskjulaga. Veggirnir eru 1,2-1 m á hæð og algrónir að utan. Að innan má sjá 2-4 umför grjóthleðslu í þeim. Hóflið er opið til suðurs og var fé rekið þar inn. Á vesturvegg eru tvö önnur op, inn í hólfs 2 og 3. Hóflið er slétt og grasivaxið að innan. Hólf 2 er suðaustan við hólfs 1. Það er 9x8 m að innanmáli og snýr norður-suður. Veggirnir eru 0,5-0,8 m á hæð og má sjá 2-3 umför grjóthleðslu í þeim. Veggirnir eru algrónir að utan. Einföld steinaröð afmakar norðurvegg og líklega var girt þar ofan á. Þá

má enn sá leifar girðingarstaura. Op er í suðausturhorni. Hólf 3 norðan við hólf 2. Það er 7x4 m að stærð og snýr austur-vestur. Veggirnir eru 0,4-0,6 m á hæð og má sjá 2-4 umför grjóthleðslu í þeim. Ekki er greinilegt op inn í hólfið en líklega var það í suðvesturhorni. Einföld steinaröð afmarkar norðurvegg líkt og í hólfi 2.

Hættumat: engin hættu

Heimildir:Ö-Hellnahverfi, 2

RA-440:034 gata leið

63°59.940N 20°12.643V

Grónar götur eru vestan undir Smalaskálaheiði (sjá 020), um 2,9 km vestan við bæ 001.

Leiðin liggur um smápýfðan, gróinn móa.

Götur á leið 034 vestan undir Smalaskálaheiði, horft til norðurs.

Hægt er að rekja leiðina nokkuð samfelld á um 2 km löngum kafla frá Fjártanga og suður fyrir Prestvörðu 021. Um 500 m norðan við Prestvörðuhól greinist leiðin og fer önnur leiðin áfram til suðurs að Fjártanga en hin liggur að Vindáslæk/Vindásósi á milli Tangavaðs 026 og Flagveltuvaðs 025, sjá leið 681:017. Ekki eru þekkt vöð á Fjártanga eða á milli Tangavaðs og Flagveltuvaðs. Á leiðinni eru 8-12 grónar götur saman á svæði sem er 10-12 m á breidd. Þær eru 0,1-0,3 m á dýpt og beidd.

Heimildir:Ö-Hellnahverfi, 2

RA-440:035 Ofgóð brunnur brunnur

64°00.397N 20°09.282V

“Í túninu á Hellum: Hellnahóll, Kirkjur [008], Leynir (Hellna) Leynishóll og Ofgóð, þar var brunnur sem notaður var af bæjunum Hellum og Látalæti. Ágreiningur varð um notkun vatnsbólslins, og lagðist það svo niður,” segir í örnefnalýsingu. Ofgóð er 80 m sunnan við bæ 001 og 10 m sunnan við fjós 053.

Mjög lítil sýnileg ummerki eru um brunninn sem ber nafnið Ofgóð 035.

Vírgirðing er 10 m fyrir austan brunninn. Ofgóð er á grasivöxnu svæði fast við brekkurætur Látalætishóls. Svæðið er í aflíðandi halla til suðurs.

Brunnurinn er ennþá varðveittur en búið er að loka honum. Það glittir í hleðslugrjót suðaustan við Látalætishól. Svæðið þar er mjög gróið og hleðslan var á kafi í grasi. Hún er 1,5 m í þvermál en ekki var hægt að greina

hvað var ofan á brunnopinu. Ekki er vitað hvað var langt niður á brunnopið.

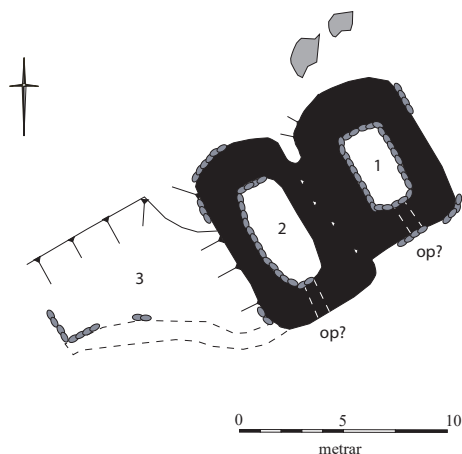
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Hellnahverfi, 3

RA-440:036 tóft beitarhús

63°59.632N 20°11.683V

“Suður af Götukofa [066] er stór grjóthóll með vörðubroti, þar heitir Efri-Smökkvarða [017]. Þar er einnig hústótt. Þar voru 1 v. sauðir hafðir, en húsið féll 1896 og ekki byggt upp síðan,” segir í örnefnalýsingu. Fjárhúsin eru rúmum 20 m suðaustan við Efri-Smökkvörðu 017 og tæpa 2,5 km suðvestan við bæ 001. Tóftin er SSA við hólinn sem Efri-Smökkvarða er á. Annar lægri hóll er 20 m til SSA. Tóftin er ekki áberandi og sést nánast ekki fyrr að henni er komið. Tóftin er í grónu hrauni. Þar eru hraunhólar, klettar og lautir milli þeirra. Lág klettabelti eru víða.

Beitarhús 036, horft til norðvesturs á ljósmynd.

Tóftin er 11x9 m að stærð, snýr norðustur-suðvestur og skiptist í tvö hólf. Hólf 1 er norðaustar. Það er 4x2 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. Veggirnir eru útflattir og 0,4 m á hæð. Að utan eru þeir algrónir en að innan sést 1 umfar grjóthleðslu. Ekkert op er sjáanlegt á yfirborði en líklega var það til suðausturs, þar eru veggirnir signir og minna grónir en til norðurs. Hólf 2 er suðvestar. Það er 5x3 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. Veggirnir eru 0,5-0,8 m á hæð og glittir í 2 umför grjóthleðslu. Líklega var op til suðausturs. Hólfið er niðurgrafið og 1 m er niður á gólf. Þetta var mögulega hlaða. Fyrir vestan tóftina sést niðurgröftur og líkist hann helst sléttri flöt. Óljóst mótast fyrir hleðslu þar efst til suðausturs. Mögulega tengist hann fjárhúsunum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Hellur og Múli, 2

RA-440:037 heimild um traðir

64°00.462N 20°09.298V

Traðir eru merktar á túnakort frá 1917. Þær lágu að bæ 001 úr austri og sveigðu til suðausturs

að bæ 001. Ekki er vitað hvort að traðirnar voru upphlaðnar eða veggir meðfram þeim. Tveir malarvegir liggja nú að bænum, syðri vegurinn er mun yngri. Traðirnar voru þar sem nyrðri vegurinn liggur.

Uppi á bæjarhlaðinu er íbúðarhús, fjós 053 og sumarbústaður. Malarplan er vestan við öll mannvirkin.

Engin ummerki traðanna sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1917

RA-440:038 *Hádegisvarða* varða eyktamark 64°00.845N 20°08.669V

Hádegisvarða 038, horft til norðvesturs.

“Brekurnar upp af Innstuflöt eru nefndar Hádegisvörðubrekkur, kenndar við vörðu þar á fjallsbrúninni sem heitir Hádegisvarða. Hún er um leið markvarða á milli Hvamms og Hellahverfis,” segir í örnefnalýsingu. Hádegisvarða er um 4 m norðan við merkjagirðingu milli Hvamms og Hella, og er því Hvamms megin við girðinguna. Varðan er um 900 m norðaustan við bæ 001.

Varðan er hlaðin á grágrýtisklöpp hátt uppi í hlíðum Skarðsfjalls.

Varðan er hlaðin úr grágrýti og er gróin og skófum vaxin. Hún er um 1x0,7 m að stærð

og snýr norðaustur-suðvestur. Hún er um 0,6 m á hæð en stendur nokkuð hátt þar sem hún er hlaðin á klöpp sem er um 0,5 m á hæð. Í vörðunni sjást 4-5 umför. Hleðslan er ekki sérlega vönduð eða úr lagi gengin. Lítillega hefur hrunið úr henni til norðurs.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Hellur og Múli, 6

RA-440:039 varða landamerki

63°59.566N 20°13.476V

Landamerkjavarða 039, horft til vesturs.

Landamerkjum Hella, Götu og Látaláta er lýst í örnefnalýsingu: “Frá Miðfelli, sem er uppi á suðurhrygg Skarðsfjalls, er lína suð-suðvestur á Víxlahnúk, þaðan suðvestur á hinn vestasta svonefndra Þerrihóla, sem eru framan undir fjallsendanum. Þaðan er bein lína til suðvesturs á Dalatóftarvörðu [437:009], sem er fram undir Minnivallalæk. Frá Dalatóftarvörðu er línan bein til

norðvesturs í vörðu á Ósbotnahól við svokallaðan Ósbotn,” segir í örnefnalýsingu IE. Varðan í Ósbotni er tæpum 3,8 km suðvestan við bæ 001 og tæpum 2,2 km vestan við 065. Varðan er innan landsvæðis sem nú tilheyrir nýbýlinu Ósbotni. Varðan er austan við Minnivallalæk en íbúðarhúsið í Ósbotni er vestan lækjarins.

Varðan er á grónum hraunhól, innan afgirts svæðis austan við Minnivallalæk. Þar vex mosi og gras. Einnig er töluvert af spýtnabraki þar.

Varðan stendur enn. Grunnur hennar er 2 m breiður og varðan er 1,2 m á hæð. Hún er grjóthlaðin og má sjá 5 umför grjóthleðslu. Grjótið er mosavaxið neðarlega í vörðunni.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Hellar og Múli IE, 2

RA-440:040 garðlag vörslugarður

64°00.427N 20°12.942V

Vörslugarður 040 á Fjártanga, horft til SSV.

Fjártangi liggur VNV-ASA og skagar fram í Þjórsá til VNV þar sem hlykkur er á henni og hún rennur á milli hólma og sandeyra. Við ASA-enda tangans er vörslugarður hlaðinn þvert yfir hann. Garðurinn er um 320 m VSV við Stíflur 028, 970 m VNV við beitarhús 014 og um 3 km vestan við bæ 001.

Garðurinn liggur yfir svæði sem er smápýft, hólótt og gróið. Garðurinn liggur yfir tangann þar sem hann er hvað mjóstur. Tanginn sjálfur er fremur hálendur.

Garðurinn er torfhlaðinn en víða er komið rof í hann og þar sést að grjót er neðst í hleðslum.

Garðurinn myndar gleitt horn sem byrjar í VSV og endar í norðaustri. Hann er um 70 m á lengd og hæstur er hann um 1,2 m. Garðurinn er um 1 m á breidd neðst og mjókkar upp. Pælan í garðinn var tekin utan við hann, ASA við hann. Tanginn er um 230x80 m að stærð og afmarkar vörslugarðurinn það svæði ásamt Þjórsá.

Hættumat: engin hætta

RA-440:041 garðlag vörslugarður

64°00.843N 20°09.325V

Garðlag er á svokölluðum Götuflötum rétt sunnan við landamerki Hvamms RA-439 og Hella. Garðlagið er 20 m vestan við sumarbústað, Kastalabrekku. Tveir aðrir sumarbústaðir eru nær Skarðsfjalli. Hlutverk garðlagsins er óljóst en líklega var það vörslugarður.

Vestan við Kastalabrekku eru slétt tún nýtt til sláttar. Austan við garðlagið eru slétt, óræktuð tún og skógrækt.

Garðlagið er 215 m langt, 2 m breitt, 1-1,5 m á hæð og liggur NNA-SSV. Það er torfhlaðið, vegur að sumarbústöðum liggur þvert yfir garðlagið en einnig rof norðar. Þar sést ekki glitta í

Vörslugarður 041, horft til NNA.

grjót. Garðlagið er líklega ekki mjög fornt og gert á 20. öld. Það er haft hér með vegna forns byggingarlags.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

RA-440:042 *Álfaberg* örnefni huldufólksbústaður 64°00.573N 20°09.134V

Álfaberg 042, horft til vesturs.

“Norður frá hellunum [004, 055, 056], við brekkuræturnar, er Puntstykki, en norðar, að Lindargili, heitir Álfaberg,” segir í örnefnalýsingu IE. Álfaberg er um 280 m norðaustan við bæ 001, neðst í Lindargili.

Álfaberg er klapparhaus í sunnanverðu Lindargili og skagar hann fram í gilið. Í sunnanverðu Lindargili er komið lítilsháttar rof í gróðurþekjuna.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Hellar og Múli IE, 5

RA-440:043 *Kvíahóll* örnefni kvíar 64°00.493N 20°09.628V

“Norður frá hellunum [004, 055, 056], við brekkuræturnar, er Puntstykki, en norðar, að Lindargili, heitir Álfaberg [042]. Sléttan neðan við hellana er nefnd Fremriflöt, og vestar, nær veginum

Kvíahóll 043, horft til norðurs.

að Hvammi, er Kvíahóll. En Stöðull [044] var sunnan við Kvíahól, í krikanum norðan við heimreiðina, þar sem hún liggur út af veginum að Hvammi,» segir í örnefnalýsingu IE. Kvíahóll er fast sunnan við fjárhús sem enn eru í notkun, um 60 m norðaustan við Stöðul 044 og um 300 m norðvestan við bæ 001.

Kvíahóll er í afgirtu hólfi á milli heimreiðar að Hellum og malarvegar sem liggur áfram að Hvammi. Hólfíð virðist vera nýtt til beitar.

Hóllinn er lágur og ílangur og snýr norður-suður. Syðst á honum er afgerandi lægð sem kann að vera manngerð en önnur möguleg mannaverk sjást ekki á eða við hólinn enda hefur hann verið sléttaður í tún. Lægðin er um 5x3 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Innri brúnir lægðarinnar eru ekki skýrar. Hún er 0,3-0,5 m á dýpt og er hún dýpri í norðurhlutanum. Stutt er á milli örnefnanna Stöðuls og Kvíahóls og er ekki ótrúlegt að þau séu í tengslum við sömu kvíarnar.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Hellar og Múli IE, 5

RA-440:044 *Stöðull* örnefni kvíar

64°00.467N 20°09.667V

“Norður frá hellunum [004, 055, 056], við brekkuræturnar, er Puntstykki, en norðar, að Lindargili, heitir Álfaberg [042]. Sléttan neðan við hellana er nefnd Fremriflöt, og vestar, nær veginum að Hvammi, er Kvíahóll [043]. En Stöðull var sunnan við Kvíahól, í krikanum norðan við heimreiðina, þar sem hún liggur út af veginum að Hvammi,” segir í örnefnalýsingu IE. Stöðull er um 60 m suðvestan við Kvíahól 043 og um 320 m VNV við bæ 001.

Lítill, brattur hól er þar sem heitir Stöðull 044, horft til suðvesturs.

Stöðull er í afgirtu hólfi í horninu sem myndast þar sem heimreið að Hellum liggur af malarvegi sem heldur áfram að Hvammi. Hólfið virðist vera nýtt til beitar.

Þar sem ætla má að Stöðull hafi verið af örnefnalýsingu að dæma og merkingu inn á örnefnakort Ingólfs Einarssonar er lítill brattur hól sem er flatur að ofan. Ekki er útilokað að mannvistarleifar leynist í hólnum. Engar leifar af kvíum sjást á eða í kringum hólinn enda hefur svæðið verið sléttað í tún. Stutt er á milli örnefnanna Stöðuls og Kvíahóls og er ekki ótrúlegt að þau séu í tengslum við sömu

kvíarnar.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Hellar og Múli IE, 5; IE-Örnefnakort, Hellar og Múli

RA-440:045 *Stöðull* heimild um kvíar

64°00.212N 20°09.767V

“Um 300 m suðvestur af Múla [442:001], vestan við mót heimreiðar og vegar að Hellum og Hvammi, var Stöðull,” segir í örnefnalýsingu IE. Stöðullinn var tæpa 600 m suðvestan við bæ 001 og 160 m suðaustan við Nónhús 046. Ekki sér til tófta þar sem stöðullinn var né er vitað hvort að um færiskvíar var að ræða. Stöðull er merktur á örnefnaupprátt Ingólfs Einarssonar og voru kvíarnar staðsettar eftir honum.

Þar sem stöðullinn var er gróið svæði vestan við veginn að Hellum og Hvammi RA-439.

Engin ummerki stöðulsins sjást á yfirborði.

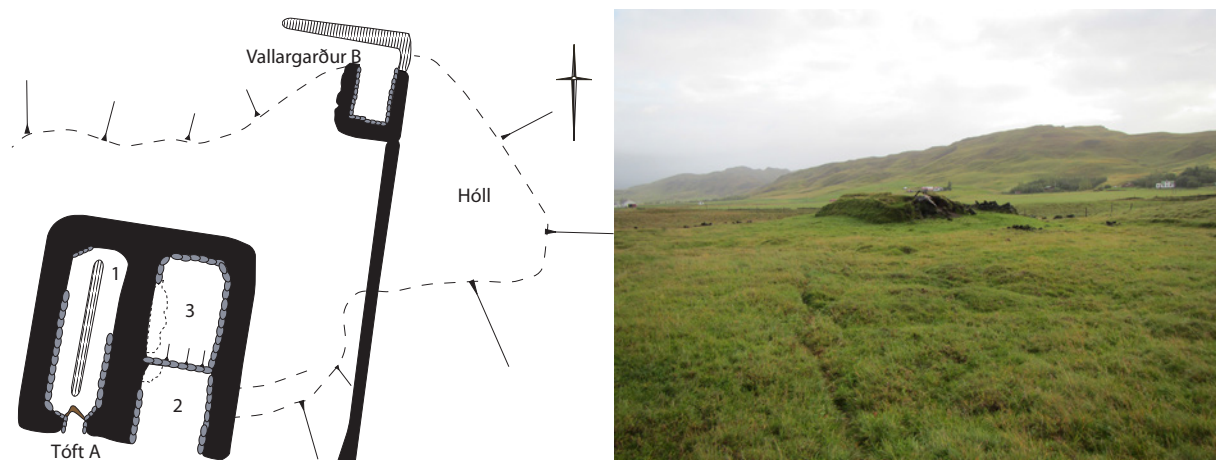
Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

Heimildir:Ö-Hellar og Múli IE, 7

RA-440:046 *Guðmundarkofi/Nónhús* tóft+garðlag lambhús 64°00.287N 20°09.851V

“Skammt vestan við túngarð [442:008] og veg, og beint vestur af Múla, er lambhús, sem nú á dögum er stundum kallað Guðmundarkofi, en heitir að gömlu og góðu lagi Nónhús,” segir í örnefnalýsingu IE. “Lambhús frá Múla eru skamt fyrir vestan túnið, í kringum það er gerði, Lambhúsagerði,“ segir í örnefnalýsingu. Nónhús er tæpum 300 m sunnan við Hellnarétt 033 og tæpa 550 m suðvestan við bæ 001.

Gróið tún. Þar eru grónir hraunhólar og -klettar víða. Svæðið er nýtt til beitar.

Beitarhús 046, horft til norðausturs á ljósmynd.

Á svæði sem er 95x70 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur eru tóft og vallargarður. Var þeim gefinn bókstafur til aðgreiningar. Tóft A er á miðju svæðinu á grænum hól. Hann er 1 m á hæð og mun grænni en nánasta umhverfi. Greinilegt er að þar eru uppsöfnuð mannvistarlög. Tóftin er grafin inn í hólinn að norðan. Hún er 16x16 m að stærð og skiptist í þrjú hólf. Hólf 1 er vestast. Það er 13x4 m að innanmáli og snýr NNA-SSV. Veggirnir eru 1,5-1,7 m háir og algrónir að utan. Inn í hólfinu má sjá 5-6 umför grjóthleðslu. Grjóthlaðinn garði, 0,3 m hár og 1 m á breidd, liggur eftir hólfinu endilöngu og þakið hefur fallið þar inn. Bárujárn var í þakinu og timburstöðir héldu því uppi. Dyr eru á miðjum suðurvegg og standa þær enn. Þar er viðarkarmur og hlaðnir kampar. Austurveggur er hrinninn í norðausturhorni. Hólf 2 er suðaustan við hólf 1. Það er 6x5 m að innanmáli og snýr NNA-SSV. Veggirnir eru 0,5-1 m á hæð og má sjá 3 umför grjóthleðslu í þeim. Vesturveggurinn er hrinninn og allar hleðslur fallnar. Hólfíð er opið til suðurs. Hólf 3 er norðan hólf 2 og var hlaða. Hólfíð er 8x5 m að innanmáli og snýr NNA-SSV. Hvergi er skýr inngangur inn í hólfíð. Veggirnir eru 2-2,2 m á hæð og gólfíð er niðurgrafið um 1 m. Hólfíð er fullt af bárujárn og timbri en þó mátti sjá 5 umför grjóthleðslu í veggjum. Vallargarður B afmarkar allt svæðið. Hann er 95x70 m að stærð og snýr norðaustur-

suðvestur. Hann er 0,3-1,3 m á hæð, 1,5-2,2 m á breidd og hlaðin úr torfi og grjóti. Til norðurs er hann þó einungis grjóthlaðinn. Til vesturs er vallargarðurinn nánast útflattur. Það sést glitta 1-2 umför grjóthleðslu í honum. Rof eru komin á nokrum stöðum í garðinn. Í norðausturhorni er sambyggt hólfið við vallargarðinn. Það er 5x3 m að stærð og snýr norður-suður. Það er grafið inn í hólbrún sem er á þessum slóðum til suðurs. Veggirnir eru 0,2-1 m á hæð og má sjá 3 umför grjóthleðslu í þeim. Hólfið er opið til norðurs, út úr túninu sem vallargarðurinn afmarkar.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Hellar og Múli IE, 7; Ö-Hellur og Múli, 4

RA-440:047 *Borgir* heimild um lambhús

64°00.574N 20°09.780V

“Skammt norður af Hellarétt [033] er afgirt slægjuspilda, og þar er lambhús. Heita þar Borgir,” segir í örnefnalýsingu IE. Örnefnið Borgir á við um stað þar sem enn standa gömul fjárhús sem byggð voru 1957 úr steypu, bárujárni, torfi og grjóti. Langveggir hússins eru úr torfi og grjóti. Ætla má að lambhús og mögulega fjárskýli þar á undan hafi staðið á sama eða svipuðum stað og fjárhúsin standa. Örnefnið Borgir bendir til þess að þarna hafi staðið fjárborg

á einhverjum tímapunkti. Fjárhúsin er um 480 m norðvestan við bæ 001 og um 200 m norðvestan við Kvíahól 043.

Fjárhúsin eru í sléttuðu, fremur jafnlandu túni vestan við malarveginn sem liggur til norðurs að Hvammi.

Ekki sjást ummerki um nein önnur mannvirki en fjárhúsin sem byggð voru 1957. Líklegt er að eldri minjar sem heimildir eru um á þessum stað hafi horfið vegna bygginga eða verið sléttaðar í tún.

Fjárhús úr blönduðu efni sem byggð voru 1957 eru á þeim stað þar sem heitir Borgir 047, horft til norðausturs.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Hellar og Múli IE, 7

RA-440:048 *Stóravarða* heimild

“Nokkra tugi metra norðan við veg þennan, um það bil á miðri leið milli Hellaréttar [033] og Skyggnihóla, heitir Stóravarða,” segir í örnefnalýsingu IE. Stóravarða er merkt inn á örnefnauppdrátt Ingólfs Einarssonar. Skrásetjarar gengu yfir svæðið án þess að verða vörðunnar varir. Ef marka má grófa afstöðu á korti Ingólfs var Stóravarða um 850 m ANA við beitarhús 048 en ekki reyndist unnt að staðsetja hana með innan við 50 m skekkju.

Heimildir:Ö-Hellar og Múli IE, 8; IE-Örnefnauppdráttur, Hellar og Múli

RA-440:049 mannvirki

63°59.482N 20°13.011V

“400 m suður af Smalaskálanefi [sjá 020] eru rústir rjómaþús, sem rekið var í byrjun þessarar

Húsgrunnur rjórabús 049A, horft til suðvesturs.

Breið renna 049B sem liggur frá grunni A að Minnivallalæk, horft til vesturs.

aldar þarna fram við lækinn. Síðan var þar um skeið samkomuhús hreppsþúa. Nú stendur þar eftir reykháfur.” segir í örnefnalýsingu IE. Rjórabúið var um 3,5 km suðvestan við bæ 001 og 15 m norðaustan við Minnivallalæk.

Minjar um rjórabúið eru innan sumarbústaðarlóðar og er búið að gera slétta grasflöt sunnan við minjarnar og setja leiktæki fyrir börn fast austan við þær.

Ummerki um mannvirki tengd rjórabúinu eru á svæði sem er um 40x16 m að stærð og snýr austur-vestur. Vestast er steypdur húsgrunnur A þar sem rjórabúið stóð að öllum líkindum. Húsgrunnurinn er um 8x8 m að stærð. Nyrsti hluti hans er fullur af grjóti og jarðvegi en annarsstaðar er hann um 1 m á dýpt. Djúp og breið renna B liggur frá suðurhlíð grunnsins á um 40 m löngum kafla til vesturs í átt að Minnivallalæk. Rennan er um 8 m á breidd og 1,3 m á dýpt. Hún mjókkar niður í tveimur jöfnum stöllum og neðst er hún ekki breiðari en 1 m. Ekki er ljóst hvaða hlutverki rennan gegndi en næsta víst er að hún hefur tilheyrt starfsemi rjórabúsins.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Hellar og Múli IE, 10-11

RA-440:050 gata leið

64°00.073N 20°13.454V

Greinilegar götur liggja af leið 034 um 500 m norðan við Prestvörðuhól (sjá 021) að Vindáslæk/Vindásósi á milli Tangavaðs 026 og Flagveltuvaðs 025. Ekki er ljóst á hvaða leið göturnar eru. Leiðin liggur um smáþýfðan, gróinn móa.

Hægt er að rekja leiðina 1 km löngum kafla þar sem hún liggur til norðvesturs af leið 034. Á leiðinni eru 5-10 grónar götur saman á svæði sem er 8-10 m á breidd. Þær eru 0,1-0,3 m á dýpt og beidd.

Hættumat: engin hætta

RA-440:051 heimild

Í bókinni Manngerðir hellar á Íslandi segir: “Munnmæli eru um að þriðji hellirinn sé skammt frá þessum tveimur [055-056], lengra inn í túninu, en hann hefur ekki fundist enn.” Páll

Sigurjónsson, heimildamaður, heyrði Hlöðver F. Magnússon, fyrrum ábúanda á Hellum, segja frá þessum helli og taldi að hann hefði mögulega vitneskju um hann. Hlöðver lést hins vegar árið 2000 og því er það enn ráðgáta hvar þessi hellir hefur verið.

Heimildir: Manngerðir hellar, 213

RA-440:052 *Syðsti-Smalaskáli* álagablettur 63°59.769N 20°12.457V

Í gagnagrunninum Ísmús er hljóðrit af frásögn Vilhjálminu Ingibjörgu Filippusdóttur um álagablett í Syðsta-Smalaskála í landi Hella. Ingibjörg var fædd og uppalin á Hellum og bjó þar ásamt manni sínum Magnúsi Jónssyni á árunum 1922-1976. Í viðtali við Vilhjálminu er hún spurð um álagabletti. Hún segir að móðir sín, Jarþrúður Pétursdóttir, hafi ekki kært sig um að slegið væri við Syðsta-Smalaskála í högunum. Það var heldur ekki gert. Ekki kemur fram í viðtalinu hvað talið var að myndi gerast ef slegið væri á þessum stað. Syðsti-Smalaskáli er um 600 m sunnan við Smalaskála 020 og um 280 m VNV við fjárhús 067. Hann er austan og ofan við Smalaskálakrika, vik inn í brún Smalaskálaheiðar.

Smalaskálaheiði er gróin að miklu leyti en rofblettir eru hér og hvar.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ísmús/SÁM 86/625 EF: <http://www.ismus.is/i/audio/id-1025158>

RA-440:053 hús fjós 64°00.454N 20°09.261V

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín frá 1711 segir: “Hellir [004] er við fjósið, sem hey er geymt í.” Hér er líklega verið að tala um Hellnahelli 004 og að fjós hafi verið við hann. Líklega var fjósið þar sem nú er útihús sem virðist vera frá 20. öld. Það er bárujárnsklætt með rauðu þaki. Húsið er nýtt í dag fyrir gesti sem koma að skoða hellana. Þar inni eru m.a. kvarnarsteinn, klyfberar og reiðtygi úr hrosshárum. Húsið er greinilega fornt, það er niðurgrafið og veggirnir hlaðnir. Það er gengið inn í Hellnahelli 004 úr húsinu.

Gömul hlaða sem er á sama eða svipuðum stað og fjós 053 það sem nefnt er í Jarðabók Árna og Páls. Á vinstri mynd er horft til suðvesturs en á hægri mynd sést hvernig er umhorfs inni í hlöðunni. Inngangur í Hellnahelli er um dyr á steiptum vegg til vinstri.

Húsið er uppi á Hellnahól, núverandi bæjarhús eru suðaustar á sama hól. Hér er stendur ennþá hús en það er yngra en fjósið sem talað er um Jarðabókinni.

Húsið er 16x10 m að stærð, snýr norðvestur-suðaustur og er undir þaki. Bárújárnsþak og -þil eru á því. Dyr eru á norðurvegg og gengið er inn á moldarpall. Um 2 lengra er gólfið niðurgrafið um 3 m og allir veggir hlaðnir. Veggirnir eru um 4 m á hæð og þar má sjá 18-20 umför af grjóti. Hleðslan er “tunnulaga” til þess jafna álagið á þá. Að utan eru veggirnir 1,3 m á hæð og grónir. Veggirnir eru afar vel hlaðnir. Inngangur í helli 004 er í suðausturhorni og þar er steinsteypa til að styrkja hann. Líklega er langt síðan þetta var fjós og svæðið tekið miklum breytingum síðan á 18. öld.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:JÁM I, 298

RA-440:054 garðlag landamerki

64°00.839N 20°09.058V

Landamerkjagarður 054, horft til ANA.

Útflattur garður er á merkjum milli Hvamms og Hella. Garðurinn sést óljóst frá gili vestan við Berjahól (sjá 063) og langleiðina að vörslugarði 041. Hann er um 770 m NNA við bæ 001.

Garðurinn liggur um fremur flatlent og jafnlent svæði vestan undir hlíðum Skarðsfjalls. Girðing er ofan á garðinum. Í landi Hvamms er ræktað tún fast að garðinum en í landi Hella er gróinn og smáþýfður mói og sumarbústaðalóðir.

Garðurinn sést á um 190 m á löngum kafla og liggur austur-vestur. Hann er 2-3 m á breidd

og 0,2-0,5 m á hæð. Hann verður útflattari eftir því sem vestar dregur.

Hættumat: hætta, vegna trjáræktar

RA-440:055 Lambahellir hellir lambhús

64°00.506N 20°09.221V

“En hellarnir eru að minnsta kosti þrír, og heita: Heyhellir næst bænum, þá Gamlihellir [sjá 004], og nyrst Lambahellir eða Hestahellir [056],” segir í örnefnalýsingu. Í bókinni Manngerðir hellar á Íslandi segir að hellarnir þrír heiti Hellnahellir [004], Lambahellir og Hestahellir [056]. En Hellnahellir skiptist í Heyhelli, Gamlahelli og Göngin. Lambahellir er sýndur á túnakorti um 140 m norðan við bæ 001 og er norðan við Hestahelli 056. Lamba- og Hestahellir eru tengdir saman með göngum en ekki skráðir saman. Ástæða þess er sú að göngin voru ekki gerð fyrr en 1940, þegar báðir hellarnir höfðu verið grafnir fram.

Ofan við hellirinn er grasivaxið tún. Allt umvefis hellana er túnið nýtt til sláttar.

FRÍÐLÝSTAR FORNMINJAR: “Hellar manngjörvir skamt fyrir norðan bæinn og norður á

Forskálar framan við Lambahelli 055 (til vinstri) og Hestahelli 056 (til hægri), horft til norðvesturs.

Innst í Lambahelli er brunnur sem Margrét Sigurjónsdóttir á Hellum sýndi skrásetjum 2013.

túninu. Skjal undirritað af MÞ 20.04.1927. Þinglýst 11.06.1927. Í bókinni Manngerðir hellar á Íslandi er ítarleg lýsing á hellnum.. Þar segir: “Lambahellir og Hestahellir. Nokkuð norður frá bæjarhúsunum á Hellum eru Lambahellir og Hestahellir. Þeir liggja samhliða og eru tengdir með göngum. Filippus Þórðarson bóndi á Hellum mokaði úr Lambahelli árið 1876. Hann var svo þá fullur af mold að með naumindum varð skriðið niður um opið inn undir bergsbúnina. Filippus fann hestastall klappaðan í bergið innst við hellisgaflinn og grópir eftir borð er verið hafði fyrri jötuna. Árið 1917 var stalluinn horfinn. Þórður, faðir Filippusar, hafði sagt honum að í fyrndinni hefði þessi hellir kallast Hestahellir. Innst á berginu að vestanverðu, neðarlega, fann Filippus upphafsstafina THS og ártalið 1722 þar hjá. Hellirinn er kallaður Lambahellir nú vegna þess að þar voru geymd lömb fram eftir þessari öld. Garði er eftir honum miðjum. Hann stendur nokkuð hærra en Hestahellir og er um 10 m á lengd og um 4,5 m á breidd. Skammt frá munanum á göngunum er innfall. Veggirnir eru frekar ósléttir og um einn metra frá gafl hellisins er stallur í loftinu eins og ekki hafi verið að fullu lokið við gerð hans. Innst í hellinum er brunnur. Jón smiður, bóndi á Hlemmiskeiði á Skeiðum, hlóð forskála Lambahellir árið 1876. Syðri veggurinn stendur enn en sá nyrðri hrundi í skjálftanum 1896 og aftur 1912. Jón Hannesson í Húsagarði endurbyggði forskálann árið 1913

en hann var mikill byggingameistari. Úr forskálanum eru 11 þrep niður í hellinn. [...] Báðir eru þessir hellar fallega hvelfdir. Framan við þá eru smekklegir forksálar, bárujárnsklæddir og hvítmálaðir með torfpaki og laglega hlöðnum veggjum úr hraunhellum. Sagnir herma að þessir hellar hafi lagst af um 1600 er þeir fylltust af jarðvegsskriðum úr Skarðsfjalli líkt og Gamlihellir. Þær sagnir standast varla hvað Lambahelli varðar ef rétt er að ártalið 1722 sé rist

á vegg. Ekki er hægt að útiloka að sögurnar eigi við Gamlahelli og Hestahelli. Ekki fannst neitt það í hellunum sem benti til að tjón hafi orðið þegar þeir fylltust.” Ekki er miklu við þessa lýsingu að bæta. Um 5 langur garði liggur eftir hellinum endilöngum enda var hann nýttur sem fjárhús langt fram á 20. öld. Brunnur er í suðausturhorni hellisins og er enn vatn þar ofan í. Gengið er inn í hellinn úr forskála við vesturenda hans. Ekki er farið með ferðamenn inn í hellinn, hann er illa farinn og ástand hans ekki stöðugt. Lítillega er tekið að hrynja úr þakinu.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Hellar og Múli, 5; Manngerðir hellar, 208-213; ÁG: Friðlýsingarskrá, 68;

RA-440:056 *Hestahellir* hellir hesthús 64°00.501N 20°09.224V

“En hellarnir eru að minnsta kosti þrír, og heita: Heyhellir næst bænum, þá Gamlihellir [sjá 004], og nyrst Lambahellir [055] eða Hestahellir,” segir í örnefnalýsingu. Í bókinni Manngerðir hellar á Íslandi segir að hellarnir þrír heiti Hellnahellir [004], Lambahellir [055] og Hestahellir. En Hellnahellir skiptist í Heyhelli, Gamlahelli og Göngin. Hestahellir er sýndur á túnakorti um 140 m norðan við bæ 001 og er sunnan við Lambahelli 055. Lamba- og Hestahellir eru tengdir saman með göngum en ekki skráðir saman. Ástæða þess er sú að göngin voru ekki gerð fyrr en 1940, þegar báðir hellarnir höfðu verið grafnir fram.

Ofan við hellirinn er grasivaxið tún. Allt umhverfis hellana er túnið nýtt til sláttar.

FRIÐLÝSTAR FORNMINJAR: “Hellar manngjörvir skamt fyrir norðan bæinn og norður á túninu. Skjal undirritað af MP 20.04.1927. Þinglýst 11.06.1927. Í bókinni Manngerðir hellar á Íslandi er ítarleg lýsing á hellnum.. Þar segir:”Lambahellir og Hestahellir. Nokkuð norður frá bæjarhúsunum á Hellum eru Lambahellir og Hestahellir. Þeir liggja samhliða og eru tengdir

Mjó göng eru á milli Hestahellis 056 og Lambahellis 055, horft til NNA úr Hestahelli.

með göngum. Magnús bóndi Jónsson og Guðmundur Árnason hreppstjóri í Múla grófu upp hellinn, sem nú nefnist Hestahellir, árið 1940. Lítil ummerki sáust úti fyrir en sagnir gengu um að þarna væri hellir undir sem kallaðist hefði Hestahellir. Annar hvor þessara hella hefur vafalítið heitið Hestahellir áður fyrr og hugsanlega báðir. Hestahellir er um 13 m á lengd og um 3 m á breidd og víðast hvar um 2,4 m á hæð. Hann var um tíma notaður sem hlaða. Ofan í þennan helli liggja 12 þrep. Veggir og loft eru fremur óslétt. Um 7 m frá forskála eru áður nefnd göng sem tengja hellana. Þau voru gerð um 1940 þegar Hestahellir var grafinn upp. Þar hjá er innfall í loftinu. Í botni ganganna er ræsi úr hleðslugrjóti, um 20 cm breitt og 30 cm djúpt. Göngin eru um 6 m á lengd en ekki nema 0,75-1 m á breidd. Hæðin er yfirleitt um 1,75 m. Báðir eru þessir hellar fallega hvelfdir. Framan við þá eru smekklegir forksálar, bárujárnsklæddir og hvítmálaðir

með otrþaki og laglega hlöðnum veggjum úr hraunhellum. Sagnir herma að þessir hellar hafi lagst af um 1600 er þeir fylltust af jarðvegsskriðum úr Skarðsfjalli líkt og Gamlihellir. Þær sagnir standast varla hvað Lambahelli varðar ef rétt er að ártalið 1722 sé rist á vegg. Ekki er hægt að útiloka að sögurnar eigi við Gamlahelli og Hestahelli. Ekki fannst neitt það í hellunum sem benti til að tjón hafi orðið þegar þeir fylltust.” Ekki er miklu við þessa lýsingu að bæta. Gengið er inn í hellinn úr forskála við vesturenda hans. Ekki er farið með ferðamenn inn í hellinn, hann er illa farinn og ástand hans ekki stöðugt. Lítillega er tekið að hrynja úr þakinu.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Hellar og Múli, 5; Manngerðir hellar, 208-213; ÁG: Friðlýsingarskrá, 68

RA-440:057 tóft rétt

63°59.491N 20°13.066V

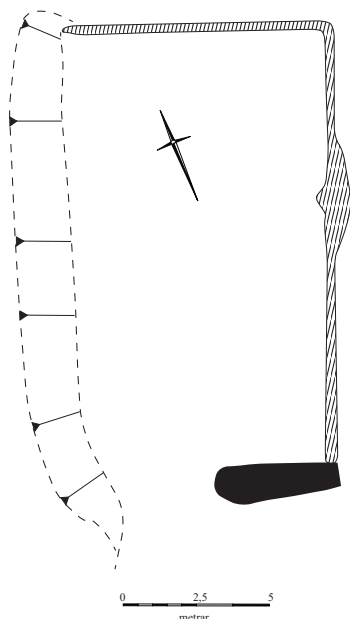
Stórt ferhyrnt mannvirki, mögulega rétt, er innan sumarbústaðarlóðar um 20 m norðaustan við Minnivallalæk. Réttin er um 3,5 km suðvestan við bæ 001 og um 22 m norðvestan við minjar um rjómabú 049.

Réttin er í grónum hólóttum og smápýfðum móa. Girðing sem afmarkar sumarbústaðalóðina er fast vestan við réttina.

Réttin er einföld og er grafin og hlaðin inn í stóra laut eða kvos. Hún er um 16x9 m að innanmáli og snýr NNA-SSV. Á NNA- og ASA-hliðum réttarinnar eru grjóthlaðnir kantar. VNV-hlið

Hlaðinn strompur í lofti Hestahellis 056.

Rétt 057, horft til NNA á ljósmynd.

réttarinnar er aflíðandi gróinn kantur og ekki sjást grjóthleðslur í honum. Á SSV hlið er stuttur torf- og grjóthlaðinn veggur sem 4 m á lengd frá VNV-enda veggjarins er um 4 m breitt op inn í réttina. Mesta hleðsluhæð er 0,6 m og mest sjást 3 umför. Hlutverk tóftarinnar er óljóst þó að hún líkist helst rétt. Hún kann einnig að hafa tengst starfsemi rjórabúsins.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

RA-440:058 Gamlabrú hleðsla brú

63°59.465N 20°13.008V

“Gamli þjóðvegurinn vestan Minnivalla lá yfir Minnivallalæk á brú skammt norðvestan Prestvörðuhóls [021], og nefnir Kristinn staðinn Gömlubrú, þó þar sé engin brú lengur,” segir í örnefnalýsingu Minnivalla. Í örnefnaskrá Hella og Múla segir: “Þjóðvegurinn upp Landsveit liggur yfir Minnivallalæk á brú framan og austan við Brúarlund og síðan til norðausturs eftir suðausturjaðri Hrunans.” Leifar af brú yfir Minnivallalæk er á gamla þjóðveginum/Landvegi 681:006 um 3,5 km suðvestan við bæ 001. Sumarbústaðalóðir eru beggja vegna við lækinn, norðan og sunnan við brúna.

Gamlabrú 058, horft til VNV.

Brúin var þar sem Minnivallalækur er mjög mjór, aðeins 3-4 m á breidd, og lækjarbakkarnir eru tiltölulega lágir og grónir. Brúin sjálf er hrunin en á lækjarbökkunum sjást hlaðnir brúarstólpar og ofan á þeim eru steiptar plötur. Hleðslurnar í stólpunum eru um 0,6 m á hæð og sjást 3-4 umför. Hvor stólpi um sig er um 2x1 m að stærð. Efni hefur verið borið í veginn næst stólpunum. Ekki er ljóst hversu gömul þessi brú er en ætla má að hún sé frá því um aldamótin 1900 að upplagi.

Hættumat: hætta, vegna rofs

Heimildir:Ö-Minnivellir, 13, Ö-Hellar og Múli IE, 12

RA-440:059 vegur leið

63°59.776N 20°10.808V

Vegur 059, horft til austurs.

Rudd leið, eða vegur, sést norðan við núverandi þjóðveg í landi Hellna (nú Múla RA-442). Vegurinn hlykkjast á milli gróinna hóla skammt norðan við þjóðvegin og hverfur á köflum undir hann. Ekki er vitað hvaða leið þetta er þar sem eldri þjóðvegur 681:006 liggur enn norðar í landi Hella. Þetta er þó líklega þjóðleið, ástand og gerð vegarins er slíkt. Vegurinn kemur í ljós norðaustan við

félagsheimilið Brúarlund og endar skammt sunnan við Hellishóla.

Vegurinn liggur í grónu hrauni. Þar eru margir hólar og lautir á milli þeirra. Einstaka klettur kemur upp úr sverði.

Vegurinn er ruddur og 2-2,5 m á breidd. Það má sjá 2-3 paldra í veginum og eru mold í borni þeirra. Þeim er lílkega viðhaldið af lausagönguhrossum. Þar sem vegurinn liggur yfir lautir eða í halla er hlaðið undir hann. Þar er vegurinn 0,2 m á hæð og glittir í grjót. Vegurinn er auðrakinn á loftmynd á rúmlega 2 km löngum kafla.

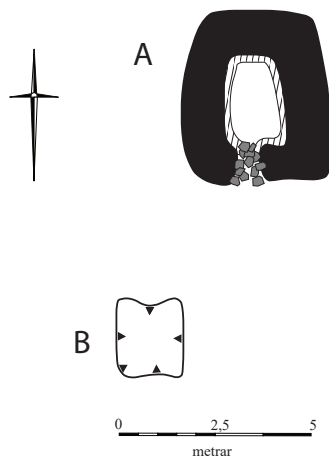
Hættumat: engin hætta

RA-440:060 tóft óþekkt

63°59.828N 20°10.789V

Grjóthlaðin tóft og ferköntuð gryfja eru um 160 m norðvestan við malbikaðan þjóðveg, 35 m austan við Vestustuvörðu 014 og um 1,7 km suðvestan við bæ 001.

Minjarnar eru í hólóttum og grónum móa, austan í hólnum sem Vestastavarða er á. Fjargötur eru beggja vegna við minjarnar.

Teikning sem sýnir tóft 060A og gryfju 060B.

Tóft 060A, horft til suðurs.

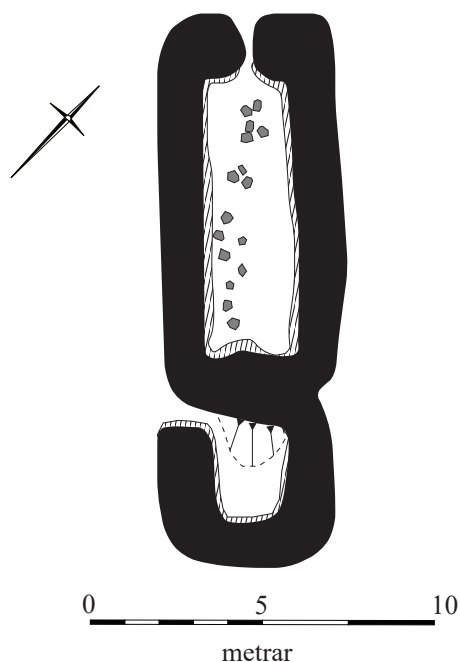
Tóftin og gryfjan eru á svæði sem er um 10x6 m að stærð og snýr norður-suður. Þær fá bókstafi til aðgreiningar í lýsingu. Tóft A er nyrst á svæðinu. Hún er sem fyrr segir grjóthlaðin. Hún er einföld, um 4,5x4 m að stærð og snýr norður-suður. Tóftin mjókkar lítillega til norðurs og þar er hún 3 m á breidd. Veggir tóftarinnar standa lítið upp úr jörðu nema að sunnanverðu og virðist hún vera niðurgrafin að hluta. Mesta hleðsluhæð utanmáls er um 0,3 m og innanmáls er mesta hleðsluhæð 0,7 m. Í innanverðum veggjum sjást mest 3 umför hleðslu. Ekki sést skýrt op en mögulega var op á suðurhlíð þar sem sýnilegt hrun er í veggnum. Um 3 m SSV við tóft A er ferköntuð gryfja sem er um 2x1,5 m að innanmáli og snýr norður-suður. Hún er að mestu gróin og er 0,3-0,5 m á dýpt. Hlutverk þessara minja er óljóst.

Hættumat: engin hætta

RA-440:061 Gömluærhús tóft beitarhús

63°59.854N 20°10.957V

“... þar [hjá vörðu 014] voru ærhús frá Látalæti [RA-442] til 1914 að þau voru flutt vestur undir veginn [sjá 007],” segir í örnefnalýsingu. “Sú vestasta er ívið fjærst systurum sínum [012 og 013], spölkorn vestan við blájaðarinn, og heitir Vestastavarða [014], öðru nafni Húsvarða, því að gamlar ærhústættur, svonefnd Gömluærhús, eru skammt vestan við þá vörðu,” segir í örnefnalýsingu eftir Ingólf Einarsson. Gömluærhús eru um 110 m norðvestan við Vestustuvörðu 014 og um 1,5 km suðvestan við Múla/Látalæti.

Gömluærhús 061, horft til ASA á ljósmynd.

Tóftin er á lágum hól í hólótttri heiði. Í kringum hana er gróið rof sem hefur líklega myndast vegna efnistöku í tóftina.

Tóftin er tvískipt, er um 16x5 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er aðallega grjóthlaðin en einnig er torf í hleðslum. Hólf I, fjárhús, er í norðvesturenda tóftarinnar. Það er um 8x2,5 m að innanmáli og snýr eins og tóftin. Svo virðist sem að norðvesturgafi tóftarinnar hafi verið hlaðinn og dyraop á honum en hann er mjög siginn og gróinn og ekki útilokað að timburþil hafi verið fyrir honum. Jötur hafa verið meðfram langveggjum í hólfi I og sjást þar enn ummerki um grjóthlaðna stalla. Hleðslur í hólfinu standa enn nokkuð vel en farið er að hrynja úr suðausturenda og suðvesturlangvegg. Hólf II, hlaða, er í suðausturenda tóftarinnar og er það lítillega niðurgrafið. Hlaðan er um 2x2,5 m að innanmáli go snýr norðvestur-suðaustur eins og tóftin. Op inn í hana er í vesturhorni. Mesta hleðsluhæð tóftar utanmáls er um 1 m en 1,6 m innanmáls. Mest sjást 6 umför í innanverðum hleðslum.

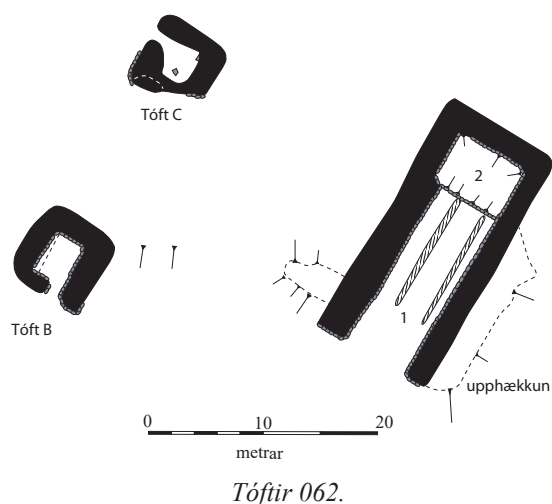
Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Hellur og Múli, 2; Ö-Hellur og Múli IE, 13-14

Ærhús voru í Skyggnishólum, tæpa 1,2 km norðan við fjárhús 067 og rúma 2 km vestan við bæ 001. Minjar um fjárhúsin eru í vesturhlíð Skyggnishóla, norðan við svokallað Klif. Vegslóði liggur þarna yfir hólana og Klif er brekkan í honum.

Skyggnishólar eru áberandi, grasivaxnir, með brattar hlíðar og og eru 7-10 m á hæð. Allt umhverfis þá eru grónir hraunhólar, lægðir og stakir klettar.

Á svæði sem er 135x115 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur eru þrjár tóftir og vallargarður. Var hverju þeirra gefin bókstafur til aðgreiningar. Tóft A er austurs. Hún er 23x11 m að stærð, skiptist í tvö hól og snýr NNA-SSV. Hólf 1 er SSV. Það er 16x6 m að innanmáli og snýr NNA-SSV. Veggirnir eru 2-2,5 m á breidd, 0,4-0,7 m á hæð og algrónir að utan. Að innan má sjá 4 umför grjóthleðslu. Hleðslurnar að innan eru teknar að hrynja. Tveir steinsteyptir garðar liggja

Beitarhúsatóft 062A, horft til suðurs.

eftir hólfinu endilöngu. Þeir eru 11x1 m að stærð og 0,3 m á hæð. Hólfíð er opið til suðurs. Hólf 2 er NNA og var hlaða. Hólfíð er 7x5 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Ekkert op er inn í hólfíð og er það niðurgrafið um 1,2 m. Veggirnir eru 2,5 m á hæð og má sjá 11 umför grjóthleðslu í þeim. Jafnframt er hólfíð byggt inn í hól til norðurs. Veggirnir eru teknir að falla að hluta og bárujárnsþak var hér yfir. Tóft B er 20 m suðaustan við tóft A. Hún er 7x7 m að

Tóft 062B, horft til suðurs.

Vallargarður 062D, horft til austurs.

stærð, einföld og byggð inn í brekku til norðurs. Veggirnir eru 0,5-1,3 m á hæð og greinilegastir að innan. Þeir eru algrónir að utan en 4-8 umför af grjóthleðslu sjást að innan. Óljóst mótast fyrir jötu við vesturvegg. Bárujárnsþak var yfir tóftinni og má sjá leifar þess inni í tóftinni. Tóft C er 15 m suðvestan við tóft B. Hún er mun signari en hinar tóftinar tvær og mögulega eldri. Hún er 7x7 m að stærð, einföld og opin til VNV. Veggirnir eru 0,4-0,5 m á hæð og algrónir. Einungis sést glitta í grjót hér og þar án þess að um skýr umför að sé að ræða. Tóftin er röskuð til suðvesturs. Vallargarður D afmarkar allt svæðið. Hann er grjóthlaðinn, 0,1-0,3 m á hæð og 0,5 m á breidd. Það eru 2-3 umfr grjóthleðslu í honum. Hann er rofinn á tveimur stöðum vegna bíslóða sem liggur þar í gegn.

Hættumat: engin hætta

RA-440:063 heimild um landamerki

64°00.838N 20°08.903V

Í Landmannabók segir: “Frekari skýring á mörkum þessum var gefin í bréfi frá 6. maí 1928: “landamerki fyrir engjum eru úr Hádegisvörðu [038] beina línu í vörðu í fjallsrótinni norðan við gilið, sem rennur fyrir norðan Berjahólinn...” Varðan var um 195 m vestan við Hádegisvörðu 038 og um 810 m norðaustan við bæ 001.

Girðing er á merkjum milli Hvamms og Hella. Gróið og grösugt er við gilið í fjallsrótinni þar sem varðan var.

Engin ummerki um vörðuna sjást norðan við Berjahól og óvíst er hver örlög hennar urðu.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Landmannabók, 118-19

RA-440:064 garðlag landamerki

64°00.496N 20°12.063V

Í Landmannabók segir: “Landamerkjum Hella var lýst þannig við sölu 13. okt 1638: “sem er garðurinn sem gengur á millum Hvamms og Hella og liggur að vatninu [Þjórsá].” Afar fornlegur garður liggur nærri merkjagirðingu Hella og Hvamms og er án efa sá garður sem nefndur er í lýsingu á landamerkjum milli jarðanna 1638. Suðvestasti hluti garðsins sést vel og var skráður á vettvangi. Sá hluti er um 720 m austan við vörslugarð 040 á Fjártanga og

um 2,3 km vestan við bæ 001. Á loftmyndum á GoogleEarth frá 2009 er hægt að rekja garðinn á um 2,6 m löngum kafla sem liggur frá suðvestri til norðausturs.

Garðlagið liggur að mestu leyti á láglendu svæði og jafnlendu í grónum móa eða lágri heiði þar sem sést í hraunkletta upp úr sverði hér og hvar.

Þar sem garðurinn var skoðaður á vettvangi sást hann á um 200 m löngum kafla. Þar er hann siginn og hlaupinn í þúfur. Hann er 3-4

Landamerkjagarður 064, horft til vesturs.

m á breidd og 0,2-0,4 m á hæð. Garðurinn er hæstur þar sem landið er lægst, um miðbik kaflans sem sást á vettvangi. Þar er hann um 1 m á hæð og 4-5 m á breidd. Svo virðist sem hlaðið hafi verið ofan á hann, að hann hafi verið endurhlaðinn að hluta. Götur á leið 681:030 liggja eftir garðinum og hefur hann verið notaður sem göngugarður í seinni tíð. Um 420 m norðaustan við suðvesturenda garðsins sést á loftmynd að hann liggur yfir í land Hvamms eins og það er skilgreint nú (2013). Um 1 km NNV við Hella 001 beygir garðurinn meira til norðausturs og stefnir í sveig að Markagili í landi Hvamms en hverfur undir malarveg sem liggur að Hvammi. Austan við veginn taka við tún og sést garðurinn ekki þar á loftmyndum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

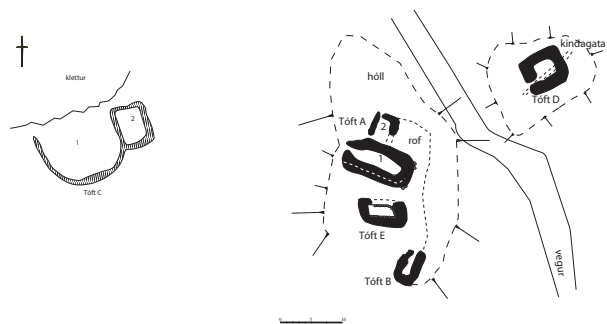
Heimildir: Landmannabók, 118; GoogleEarth 2009

RA-440:065 tóftaþyrping beitarhús

63°59.803N 20°10.885V

Sigin tóftaþyrping er skammt NNV við Vestustuvörðu 014. Tóftirnar eru 1,8 km suðvestan við bæ 001 og um 110 m SSA við Gömluærhús 061. Vegslóði að fjárhúsum 007 liggur á milli tóftanna. Heimildir virðast ekki geta um þessar minjar og er hlutverk þeirra ekki þekkt en gerð þeirra og fjarlægð frá bæ bendir helst til þess að um beitarhúsatóftir sé að ræða.

Hér er mikið um gróna hraunhóla og lautir á milli þeirra. Svæðið er gróið, mosi og gras er áberandi. Gróðurþekjan er þunn og stakir hraunklettar sjást víða.

Yfirlitsteikning af tóftum 065.

Tóft 065A, horft til vesturs.

Á svæði sem er 75x30 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur eru fimm tóftir. Var hverri þeirra gefin bókstafur til aðgreiningar í lýsingu þessari. Tóftir A, B og E eru á sama hól, tóft C er byggð upp við hraunklett og tóft D er ein á hól. Tóftirnar eru lágreistar og ekki áberandi. Tóft A er í miðju svæðisins. Hún er 12x11 m að stærð, snýr norðvestur-suðaustur og skiptist í tvö hólf. Þetta er líklega ærhúsið. Hólf 1 er suðvestar. Það er 8x2 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. Veggirnir eru algrónir, 0,3-0,6 m á hæð og það glittir hér og þar í grjóti án þess að um skýrar hleðslur sé að ræða. Veggirnir eru hæstir til vesturs að utan. Líklega var jata við austurvegg en þar sést beinn bakki. Þetta er frekar óljóst þar sem veggurinn hefur hrunið

þarna yfir. Hólfíð er opið til norðvesturs. Hólf 2 er norðaustar. Það er óljóst en var líklega ekki undir þaki. Hólfíð er 4x2 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Veggirnir eru 0,3 m á hæð, signir og algrónir. Líklega var op í norðvesturhorni. Fast austan við tóft A er rofbakki sem tekinn er að gróa aftur. Þessi bakki myndar “sléttan pall” allt að tóft B sem er 10 m sunnan við tóft A. Tóftin er syðst á hólnum og bratt er niður fyrir vestan og suðvestan tóftina. Tóftin er 6x5

Tóft 065B, horft til suðurs.

Tóft 065C, horft til VNV.

m að stærð, snýr austur-vestur og er einföld. Veggirnir eru 0,3-0,4 m á hæð, algrónir og hvergi glittir í grjóti. Tóftin er opin til austurs, inn á fyrnefndan pall. Tóft E er 3 m sunnan við tóft A. Hún er á milli tófta A og B. Hún er 8x5 m að stærð, snýr norðvestur-suðaustur og er einföld. Hún er grafin inn í hólinn til norðurs og austurs. Veggirnir eru 0,7-0,5 m á hæð, algrónir að utan en að innan glittir í 2-4 umför. Veggirnir eru hæstir að innan. Tóftin er opin til norðvesturs. Tóft C er 40 m vestan við tóft A og gróið svæði er á milli þeirra. Tóftin er grjóthlaðin og byggð upp við stóran hraunklett til vesturs. Tóftin er 19x10 m að stærð, snýr norðaustur-suðvestur og skiptist í tvö hólf. Hólf 1 er suðvestar. Það er 13x10 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Veggirnir eru grjóthlaðnir, 0,2-0,4 m á hæð og má sjá 2 umför grjóthleðslu í þeim.

Tóft 065D, horft til suðausturs.

Tóft 065E, horft til ASA.

Veggirnir eru hæstir til austurs. Fyrirnefndur klettur afmarkar norðvesturhliðina og er 0,7-1,5 m á hæð. Rinföld steinaröð er ofan á klettnum. Tvenn op eru á hólfinu, eitt til norðvestur við klettinn og annað til norðausturs. Hólf 2 er norðaustar. Það er 5x4 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. Veggirnir eru 0,3 m á hæð og líklega grjóthlaðnir nema til austurs, þar er einnig torf. Það má greina 1-2 umför grjóthleðslu í þeim. Op er í norðvesturhorni. Tóft D er 30 m ANA við tóft A. Hún er á öðrum hól og er vegslóði á milli þeirra. Tóftin er 7x6 m að stærð, snýr suðausturs-norðvestur og er einöld. Veggirnir eru signir og algrónir. Þeir eru 0,4 m á hæð en raskaðir til vesturs. Vegslóðinn liggur fast við tóftina þar og fer upp á vegginn. Einnig liggur kindastígur þvert yfir tóftina og hún er opin til suðvesturs.

Hættumat: engin hætta

RA-440:066 *Götukofi* tóftir beitarhús

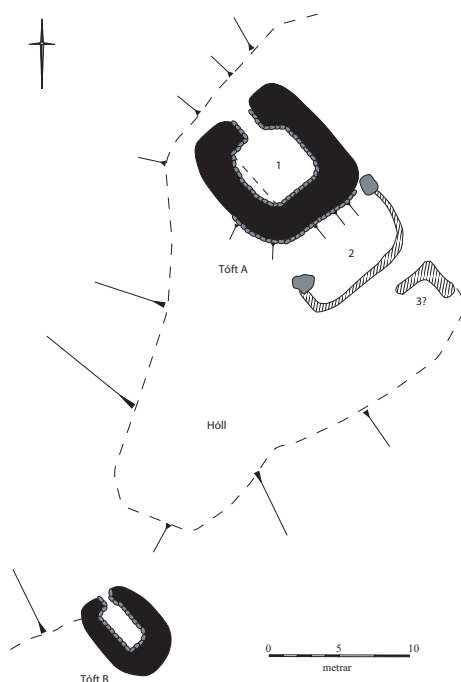
63°59.708N 20°11.793V

Tóft 066A, horft til norðausturs.

Tóft 066B, horft til norðurs.

Tóftir 066.

“Þá tekur við Grjóthrun. Syðst í honum eru hústættur, þar voru sauðahús frá Múla [RA-442] til 1915, að þau voru flutt [sjá 067] vestur undir veginn [681:006]. Þar sem sauðahústættarnar eru var áður fyrr eitt hús frá Götu [RA-441], var það kallað Götukofi - helst nafnið enn,” segir í örnefnalýsingu. Tóftirnar eru tæpa 2,5 km suðvestan við bæ 001 og 280 m ASA við fjárhús 067. Tóftirnar eru á háum, bröttum hraunhól og er víðsýnt þaðan.

Tóftirnar eru í grónu hrauni. Víða eru brattir, háir hraunhólar og stakir klettar. Inn á milli þeirra eru djúpar lágir.

Á svæði sem er 25x20 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur eru tvær tóftir. Tóft A er norðaustar. Hún er 16x9 m að stærð og skiptist í tvö hólf. Til norðvesturs

er hólfi 1. Það er 5x3 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. Veggirnir eru 1,5 m á hæð og algrónir. Að utan sést glitta í tvö umför grjóthleðslu en að innan eru þau fimm. Hólfið er opið til suðvesturs. Óljóst mótast fyrir garða við vesturvegg. Hann er grjóthlaðinn, 0,2 m á hæð og sést glitta í eitt umfar. Hólfi 2 er suðaustur. Gerð þess og lögun er öðruvísi en í hólfi 1. Hólfið er 8x5 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Veggirnir eru 0,2 m á hæð og grjóthlaðnir. Það sést einungis eitt umfar grjóthleðslu í þeim. Op er í suðvesturhorni og ekki var þak. Þetta var líklega aðhald. Óljóst mótast fyrir annarri tóft eða örðu hólfi fast til austurs frá hólfi 1. Tóft B er 8 m suðvestan við tóft A. Hún er 7x4 m að stærð, einföld og snýr norðvestur-suðaustur. Veggirnir eru 0,5 m á hæð og algrónir að utan. Að innan eru þeir eingöngu grjóthlaðnir og mjá sjá 3 umför hleðslu. Tóftin er opin til norðvesturs.

Hættumat: engin hætta

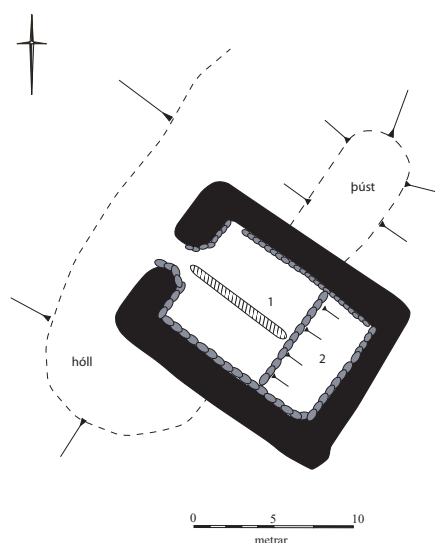
Heimildir: Ö-Hellur og Múli, 2

RA-440:067 tóft beitarhús

63°59.717N 20°12.138V

“Þá tekur við Grjóthrun. Syðst í honum eru húsatættur, þar voru sauðahús [066] frá Múla [RA-442] til 1915, að þau voru flutt vestur undir veginn [681:006],” segir í örnefnalýsingu. Fjárhúsin eru tæpa 850 m norðaustan við brú 058 og 2,7 km suðvestan við bæ 001.

Fjárhúsin eru í grónu hrauni. Mikið er um hóla og lægðir. Tóftin er á einum hólnum en sést ekki víða að. Hún fellur vel inn í nánasta umhverfi þrátt fyrir að vera vel varðveitt.

Beitarhús 067, horft til austurs á ljósmynd.

Tóftin er 16x12 m að stærð og snýr ASA-VNV. Hún skiptist í tvö hólfi. Til VNV er hólfi 1. Það eru fjárhúsin. Hólfið er 10x8 m að stærð og snýr ASA-VNV. Veggirnir eru 1-1,2 m á hæð, algrónir að utan en að innan má sjá 4 umför grjóthleðslu. Grjóthlaðinn garði liggur eftir hóflinu endilöngu. Hann er 0,2 m á hæð og 2 umför eru í honum. Hólfi 2 er ASA og er hlaða. Það er 8x4 m að innanmáli og snýr norður-suður. Veggirnir eru 2,5 m á hæð og það má sjá 5-10 umför

í þeim. Gólfð er 1 m dýpra en í hólfi 1. Tóftin er byggð inn í hraunhól til ASA og hólhryggur liggur þvert á tóftina. Til norðurs er jafnframt upphækkun og möguelga er annað hól þar.

Heimildir:Ö-Hellur og Múli, 2

RA-441 Gata

Hjáleiga Hella. 1711 mundu menn ekki hennar fyrst byggð en var í eyði frá 1697, og segir að jörðin kunni ekki að byggjast aftur vegna slægjaleysis og aðþrengingar á heimajörðinni. JÁM I, 299 Jörðin fór í eyði árið 1882. SB V, 128.

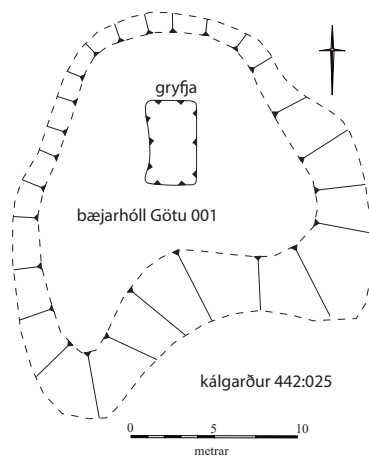
RA-441:001 Gata bæjarhóll bústaður

64°00.439N 20°09.483V

Bæjarhóll Götu er í flatlendu túni sem nú tilheyrir Látalátum (Múla) 442:001 um 275 m norðvestan við Látalæti og um 175 m vestan við Hella 440:001.

Sléttað tún er í kringum bæinn á flatlendi sem tekur við af brekkum Skarðsfjalls til vesturs.

Ekki hefur enn verið sléttað yfir bæjarhól Götu. Hann er um 20x24 m að stærð og snýr norður-suður. Hóllinn er nokkuð hringlaga en þó teygir stutt en allbreið tota sig til suðurs út frá vesturjaðri hans. Hóllinn er hæstur í norðausturjaðri þar sem hann er um 1,5 m á hæð. Hliðar

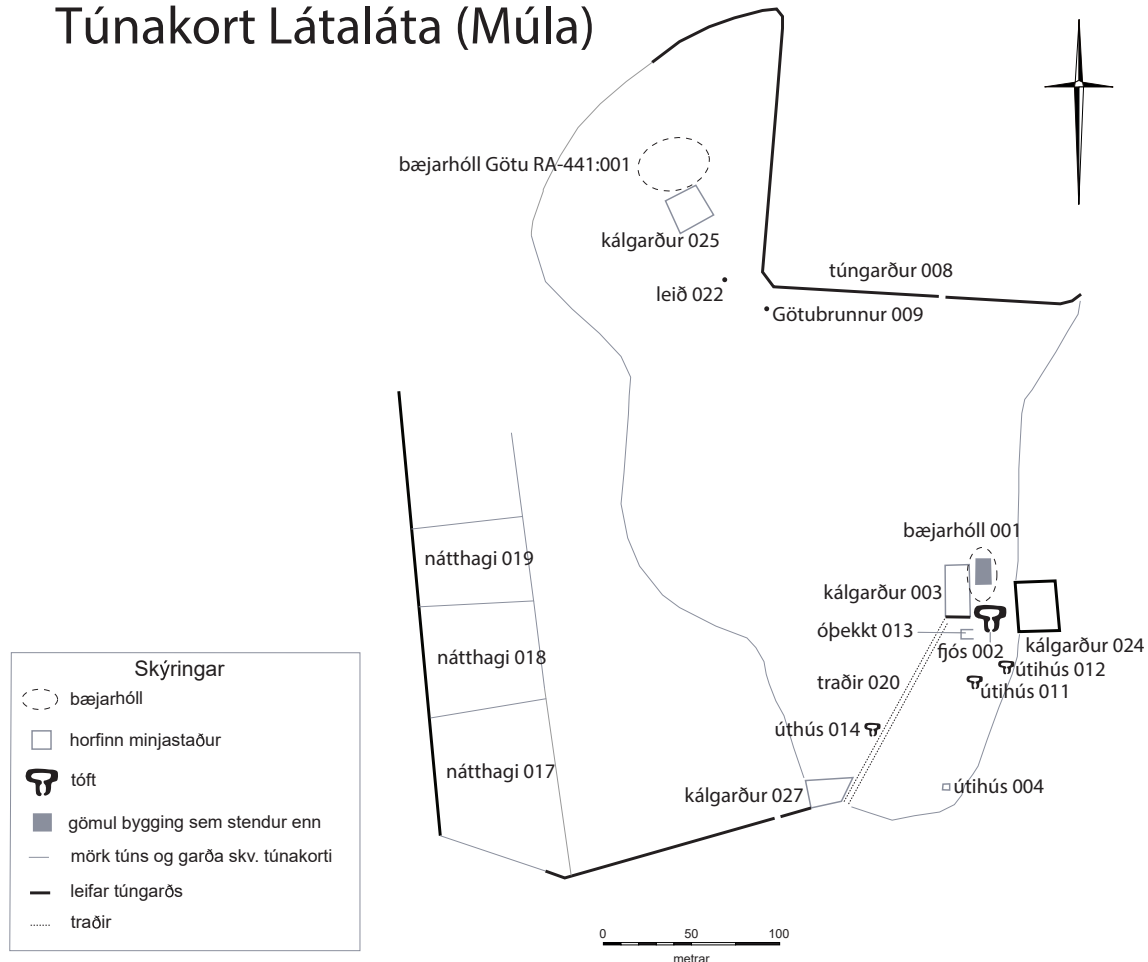

Bæjarhóll Götu 001, horft til suðurs á ljósmynd.

hans eru brattar nema til suðausturs. Þar virðist kálgarður 442:025 hafa verið sem merktur er inn á túnakort Látaláta. Honum er lýst á því númeri. Sá kálgarður hefur að öllum líkindum tilheyrt Götu. Á u.þ.b. miðjum bæjarhólnum er ferköntuð gryfja sem er um 5x3 m að innanmáli og snýr norður-suður. Hún er 0,6-1 m á dýpt og er gróin. Gryfjan er eina sýnilega mannvirkið á bæjarhólnum og hefur að líkindum tilheyrt yngsta búsetuskeiði á bænum en ekki er útlokað að hún hafi verið notuð áfram eftir að bærinn fór í eyði. Ekki sjást önnur mannvirki í túninu í kringum bæjarhólinn sem telja má að hafi tilheyrt Götu en Götubrunnur 442:009 hefur tilheyrt bænum og er hann um 80 m SSA við bæjarhólinn.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Túnakort Látaláta (Múla)

Kort sem sýnir minjar í túni Múla (Látaláta). Byggt á túnakorti frá 1917.

RA-442 Látalæti

Hjáleiga Hella. 1711 segir að hún hafi byggst innan 60 ára. JÁM I, 299. Jörðin heitir nú Múli. “Láglandið er uppgróið hraun, jarðvegur þurr og sendinn. Ræktunarskilyrði eru fremur góð.” SB V, 194. Jörðin fór í eyði árið 1963. Landmannabók, 265.

1917: Tún 7,6 ha, sléttað 5 ha, garðar 1127 m²

RA-442:001 Látalæti bærjarhóll bústaður

64°00.304N 20°09.330V

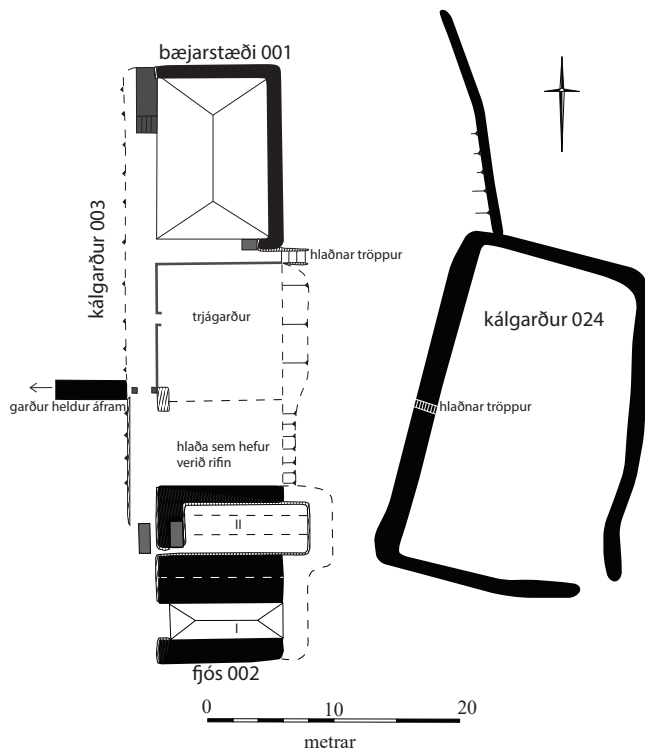
Bærinn Látalæti (nú Múli) er austast í túni við brekkurætur vestan í Skarðsfjalli. Bærinn og allstór skiki í kringum hann er afgirtur og fráskilinn gamla heimatúninu. Sumarhús er um 20

Gömul mynd af Múla (Látalátum) (SB V, 194).

Bæjarstæði Múla (Látaláta) haustið 2013, horft til SSA.

Uppdráttur sem sýnir minjar á bæjarstæði Múla (Látaláta) 001 og í næsta nágrenni

líkindum austurhlið kálgarðs 003 (sjá nánar þar). Gróin hellulögn er á milli íbúðarhússins og kantsins. Fast sunnan við íbúðarhús er afgirtur trjágarður sem er um 10x11 m að stærð og snýr norður-suður. Steyptir veggir afmarka norður- og vesturhliðar garðsins. Á vesturveggnum er hlið og steyp blómaker á hliðstólpum. Hár kantur afmarkar austurhlið garðsins en ekki er skýr afmörkun til suðurs. Við suðvesturhorn lystigarðsins eru tveir hliðstólpar á leið heim að bæ. Leiðin lá á milli kálgarðs 003 annars vegar og bæjar 001 og fjós 002 hins vegar. Fast austan við austari hliðstólpinn er hlaðinn veggþúfur sem er um 2 m á lengd, 1 m á breidd og 1,1 m á hæð. Mögulega tilheyrði þessi hleðsla útihúsi 002 en um 6 m bil er á milli þessarar hleðslu og tófta af útihúsi 002 sem enn sjást vel.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-442:002 tóft fjós

64°00.287N 20°09.322V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var útihús um 10 m sunnan við bæ 001. Tvískipt tóft er á þeim stað en hún er 20 m sunnan við bæ 001 en nyrsti hluti hluti útihússins virðist hafa verið rifinn því á gamalli ljósmynd af bænum sem sjá má í Sunnlenskum byggðum er stór hlaða nyrst í útihúsaröðinni. Lítil sem engin ummerki um hana sjást lengur.

Tóftin er hlaðin inn í brekkurætur í vestanverðu Skarðsfjalli. Mikill trjágróður er allt í kringum

m norðaustan við bæinn. Ekki er lengur búið í bænum en hann hefur verið nýttur til sumardvalar til skamms tíma. Ekki er talið öruggt lengur að dvelja í húsinu en til stendur að gera það upp.

Mikill trjágróður er sunnan og austan við bæinn. Vel er hirt um lóðina í kringum bærinn.

Ekki sést bæjarhóll á bæjarstæðinu. Þar stendur gamalt bárujárnshús á hlöðnum grunni. Það er um 13x9 m að grunnfleti. Nyrsti hluti þess er viðbygging og ekki er ris yfir henni. Undir húsinu er kjallari sem er niðurgrafinn um 1,5 m. Torf- og grjóthlaðnir veggir eru meðfram norður- og austurhliðum hússins. Hlaðinn, gróinn kantur er um 2,5 m vestan við húsið. Hann liggur frá norðvesturhorni þess til suðurs á um 37 m löngum kafla og endar framan við fjóstóft 002. Kanturinn er um 0,3 m á hæð og afmarkaði að öllum

Fjós 002, horft til austurs.

Horft til vesturs ofan í hólfi II í þar sem ætla má að fjósið hafi verið

tóftina.

Tóftin er um 15x12 m að stærð og snýr norður-suður. Eins og fram hefur komið var stór hlaða sambyggð henni að norðanverðu og hefur hún verið rifin. Lítil sem engin ummerki sjást lengur um hana en hún hefur verið 6x10 m að grunnfleti og sneri austur-vestur. Tóftin sem enn sést er að mestu grjóthlaðin en einnig er torf og steypa í henni. Í suðurenda tóftarinnar er hólfi I. Það er 9x3 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Bárujárnsþil er á vesturgafli og tvöfaldar dyr á því. Hólfið er enn undir þaki sem er úr bárujárni. Í því er mikið af drasli. Hólf II er norðan við hólfi I og er samhliða því. Það er um 4x10 m að innanmáli. Dyr eru á því á vesturgafli. Innan þess eru lausir járngrindabásar og bárujárn úr þaki. Neðst í vesturgafli hólfs II er steiptur stokkur sem er um 1,5x0,5 m að innanmáli og snýr norður-suður. Veggjahleðsla úr grjóti er ofan á stokknum en op er á henni ofan við stokkinn. Austurendinn í hólfi I er að litlu leyti hlaðinn inn í brekku en u.þ.b. helmingurinn af hólfi II. Mesta veggjahæð utanmáls er um 1,8 m og mest sjást 10 umför í innanverðum austurgafli í hólfi I. Lítil steipt stétt er vestan við hólfi I. Hún er um 1x2,5 m að stærð og snýr norður-suður. Ætla má að fjós hafi verið í hólfi II.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917; SB V, 194

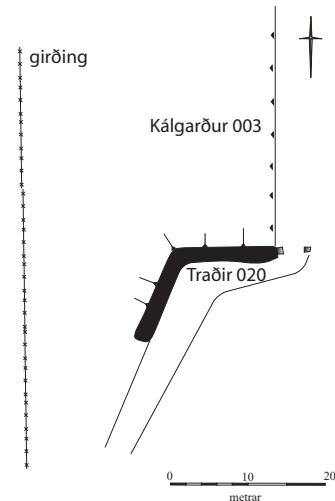
RA-442:003 gerði kálgarður

64°00.298N 20°09.339V

Kálgarður er sýndur á túnakorti frá 1917 rétt vestan við bæ 001. Hlutar hans sjást enn. Traðir 020 lágu að suðvesturhorni kálgarðsins.

Slétt grasflöt er vestan við íbúðarhús 001 þar sem kálgarðurinn var. Vírgirðing liggur fast vestan við hann.

Allar hliðar kálgarðsins eru horfnar nema hluti af suðurhlið og austurhlið. Á austurhliðinni er hlaðinn, gróinn kantur um 2,5 m vestan við gamla íbúðarhúsið á bæjarstæðinu 001. Kanturinn er um 0,3 m á hæð. Hann liggur frá norðvesturhorni hússins til suðurs á um 26 m löngum kafla að garðlagi sem afmarkar kálgarðinn til suðurs á 12 m löngum kafla og beygir svo til suðvesturs meðfram tröðum 020 á 13 m löngum kafla. Kanturinn heldur reyndar áfram sunnan

Ummerki um kálgarð 003, horft til suðurs á ljósmynd.

við kálgarðinn og endar framan við fjóstóft 002. Garðlagið við suðurenda kálgarðsins er 1-1,2 m á hæð, 2 m á breidd og algróið. Trjám hefur verið plantað fast sunnan við það. Engin ummerki sjást um veggjahleðslur meðfram austur- eða norðurhliðum og hafa þær verið sléttaðar í tún.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-442:004 heimild um útihús

64°00.241N 20°09.362V

Á túnakorti frá 1917 er merkt útihús um 120 m sunnan við bæ 001, í suðurenda heimatúnsins. Gil kemur hér niður úr Skarðsfjalli og var útihúsið á hólbarði þar nærri. Það er horfið og líklega sléttað yfir svæðið. Þetta er innan girðingar umhverfis sumarbústað sem kallast Látalæti.

Slétt, grasivaxið tún er á þessum slóðum. Skógræktarsvæði er vestan við fyrrnefnt gil.

Engin ummerki útihússins eru á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-442:005 heimild um landamerki

64°00.081N 20°09.361V

“Engjar frá Múla ná suður að markavörðu á milli Múla og Fellsmúla, sem stendur á Vestari-Þerrihól,” segir í örnefnalýsingu. Varðan á Þerrihól er horfin, þar er nú óræktað tún nýtt til kindabeitar. Þerrihóll er uppblásinn í landi Fellsmúla. Varðan var rúma 410 m sunnan við bæ 001. Mögulegt er að grjót hafi verið borið úr vörðunni þegar sandvarnargarðar voru gerðir víða um Landsveit.

Þerrihóll er 2-2,5 m á hæð og 30 m í þvermál. Hann er sléttur og vaxinn mosa og grasi. Ekkert grjót sést í hólnum fyrir utan einstaka stein sem áður var undir markagirðingu sem hér er. Nú er vírgirðing á merkjum um 1 austar en áður var.

Engin ummerki vörðunnar sjást á yfirborði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Hellar og Múli, 5

RA-442:006 *Álfabrekka* heimild um huldufólksbústað 64°00.266N 20°09.151V

“Í túninu eru þessi örnefni austur af bænum Múla: Þrætubrekka, Álfabrekka,” segir í örnefnalýsingu. Álfabrekka er rúmum 150 m suðaustan við bæ 001, í hliðum Skarðsfjalls, eða svo kallaðs Miðfells. Örnefnið er merkt inn á örnefnauppdrátt Ingólfs Einarssonar og nær alla leið upp á fjallsbrúnina. Brekkan er fremur brött og algróin. Engar þekktar álfasögur tengjast þessu örnefni.

Fjallshlíðin er gróin, þar vex mosi, elfting og gras. Náttúrulegir paldrar og stallar eru í brekkunni og ummerki eftir litlar skriður.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Hellnahverfi, 2; IE-Örnefnauppdráttur, Hellar og Múli

RA-442:007 *Kvíaföt* heimild um kvíar 64°00.289N 20°09.262V

“Í túninu eru þessi örnefni austur af bænum Múla: [...] og Suðurbrekkur að Rauðhólalagi, Kvíaföt, norður af bænum,” segir í örnefnalýsingu. Kvíaföt er 40 m norðan við lambhús 015 og 60 m suðaustan við bæ 001. Ekki er vitað hvort að hér var tóft eða hvort að um færirkvíar var að ræða.

Virgirðing sem liggur umhverfis bæjarstæðið og sumarbústaðinn Látalæti, liggur þvert yfir Kvíaföt. Þarna er slétt, gróin brekka allt að Skarðsfjalli. Tóft 015 er suðaustar á þessari flet en ekki á sama stað og örnefnið er merkt inn á örnefnuppdrátt Ingólfs Einarssonar.

Engin ummerki um kvíar sjást á yfirborði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Hellnahverfi, 2-3

RA-442:008 garðlag túngarður 64°00.459N 20°09.405V

Túngarður var nálægt Hellnarétt 440:033 segir í örnefnalýsingu. Á túnakorti frá 1917 afmarkaði

Túngarður 008 skildi á milli túna Múla og Hella, horft til norðurs.

túngarðurinn norðurhlið heimatúnsins og hluta af suðurhliðinni. Til austurs réði fjallið en Náttthagar 017-019 afmörkuðu vesturhliðina. Norðurhliðin afmarkaði einnig suðurhlið túnsins á Hellum RA-440 enda lágu þau saman. Norðurhliðin sést ennþá en nær lengra til vesturs en á túnakortinu. Greinilegt er að túnið hefur tekið breytingum á 20. öld. Slétt, grasivaxin tún eru allt umhverfis túngarðinn nema til vesturs. Þar er malarvegur að Hvammi RA-439.

Túngarðurinn afmarkaði svæði sem er

460x430 m að stærð og snýr norður-suður. Norðurhliðin nær lengra til vesturs en á túnakortinu og sameinast Nátthaga 019, en svo var ekki þegar túnakortið var gert. Suðurhliðin lá frá nátthaga 017 og að kálgarði 026 en er horfin í slétt tún. Túngarðurinn er 1-1,2 m á hæð, 1,5-2,5 m á breidd og grjóthlaðinn. Norðurhliðin er eingögnu varðveitt og er 366 m að lengd. Virgirðing er ofan á honum og staurar. Túngarðurinn er algróinn innan túns en að utan glittir í 1-3 umför grjóthleðslu. Norðurhlið hefst neðarlega í brekkum Skarðsfjalls, liggur sunnan undir Látalætishól, vestan við Hellnahól og að malarvegi að Hvammi. Þar sést túngarðurinn eingöngu sem þýfður bakki og er óskýr.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Hellar og Múli IE, 5; Túnakort 1917

RA-442:009 *Götubrunnur* brunnur brunnur 64°00.396N 20°09.432V

“Suðvestan undir Hellahól voru tveir brunnar. Hét sá eystri Hellabrunnur [440:002] og sá ytri Götubrunnur, en Brunnþýfi hét þýfi fast framan undir Hellahól,” segir í örnefnalýsingu Ingólfs Einarssonar. Brunnurinn er tæpa 200 m norðvestan við bæ 001 og 230 m austan við Nyrzta-Nátthaga 019. Brunnurinn er 10 m sunnan við túngarð 008 og hólbarð er í sléttu túninu á þessum slóðum.

Götubrunnur 009, horft til norðurs.

Slétt, grasivaxið tún er á þessu svæði. Fast norðan við brunninn er búið að planta skjólbelti úr grenitrjám. Trén verða á milli brunnsins og túngarðsins.

Brunnurinn er 2x1 m að stærð og snýr norður-suður. Hann er hlaðinn en ekki meðfram brunnopinu. Þar yfir er ryðguð bárujárnsplata með götum. Gegnum þau sést glitta í brunninn og hlaðna vegg hans. Ekki hefur verið fyllt upp í hann. Ekki er vitað hvort að vatn er ofan í brunninum eða hversu djúpur hann er.

Hættumat: stórhætta, vegna trjáræktar

Heimildir:Ö-Hellar og Múli IE, 4

RA-442:010 garðlag landamerki 64°00.224N 20°09.208V

Garðlag liggur skáhallt í svokallaðri Þrætubrekku í hlíðum Skarðsfjalls. Þetta er líklega landamerkjagarður, á merkjum Múla og Fellsmúla RA-437. Garðlagið liggur eftir miðri brekkunni til suðvesturs, þvert á brattann.

Þrætubrekka er há, brött, gróinn og er í halla til vesturs. Hún er 10 m há og tré vaxa þar víða. Helst birki, reynitré og lerki.

Garðlagið er 65 m að lengd, 2 m á breidd og 0,7-1,3 m á hæð. Það er algróið en hér og þar glittir í hleðslusteina. Rof er í miðju garðlaginu en það er algróið mosa og elftingu líkt og allt garðlagið.

Landamerkjagarður 010, horft til suðvesturs.

Vírgirðing liggur fast við norðausturenda garðlagsins og afmarkar tún í hliðum Skarðsfjalls. Ekki er ljóst hvort að garðlagið var lengra en engin ummerki þess sjást á yfirborði.

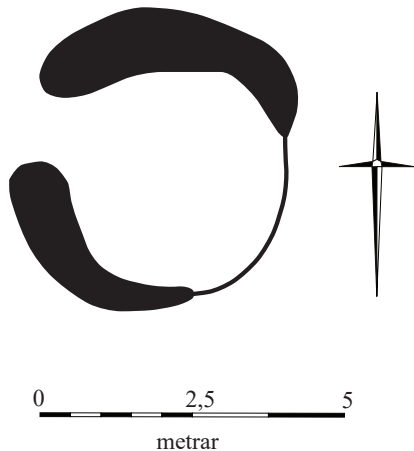
Hættumat: engin hætta

RA-442:011 tóft óþekkt

64°00.279N 20°09.324V

Lítil tóft er í gamla heimatúninu um 3 m sunnan við tóft 002.

Tóftin er í aflíðandi brekku mót vestri. Girðing er fast sunnan við hana og er hún innan girðingar sem afmarkar bæjarstæðið og einn sumarbústað.

Tóft 011, horft til suðvesturs á ljósmynd.

Tóftin er lítillega grafin niður og inn í brekkuna. Hún er nokkuð hringlaga og er um 4,5 m í þvermál. Tóftin er einföld og torfhlaðin. Ógreinilegt dyraop er til vesturs. Aðeins sjást upphlaðnir veggir á norður- og vesturhliðum. Hleðslur eru 0,3-0,5 m á hæð og er tóftin gróin. Tréstaur er í suðausturjaðri tóftarinnar. Hlutverk hennar er ekki þekkt en líklega er hér um ungar minjar að ræða.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

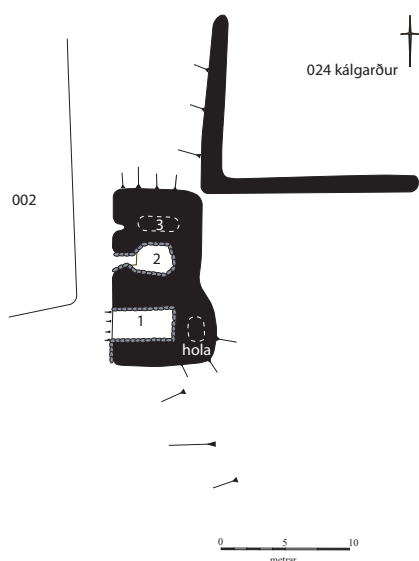
RA-442:012 tóft útihús

64°00.282N 20°09.312V

Útihús er 3 m austan við útihús 002 og 40 m sunnan við bæ 001. Það er ekki sýnt á túnakorti

frá 1917 og líklega rétt utan heimatúnsins eins og þar er afmarkað þar. Kálgarður 024 er fast norðaustan við útihúsið.

Útihúsið er á grónu, óræktuðu svæði en tré vaxa til norðurs og austurs.

Útihús 012, horft til austurs á ljósmynd.

Tóftin er 14x8 m að stærð og snýr norður-suður. Hún er grafinn inn í brekku til norðurs og skiptist í þrjú hólfi. Til suðurs er hólf 1. Það er 5x3 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Veggirnir eru 1,4 m á hæð og má sjá 6-8 umför grjóthleðslu í þeim. Að innan eru þeir eingöngu gjóthlaðnir. Hólfið er opið til vesturs og tré eru farin að vaxa þar inni. Bárújárnsþak var yfir hólfinu og má sjá leifar þess víða innan í hóflinu. Timburleifar eru einnig meðfram öllum veggjum þar. Austan við hólfið, uppi á brekkunni er hola og var þar mögulega annað hólf. Þetta er óljóst. Hólf 2 er norðan við hólf 1. Það er 3x3 m að innanmáli og dyrnar standa enn uppi til vesturs. Þær eru 1 m á hæð. Veggirnir eru 1,4-2 m á hæð og eru greinilegastir umhverfis dyrnar. Það má sjá 7-10 umför af grjóthleðslu í þeim. Bárújárnsþak var yfir hólfinu en það er fallið niður. Hólf 3 var norðan við hólf 2. Þakið er hrunið ofan í hólfið, fyllir það að mestu og gerir það óljóst. Ekki er hægt að segja til um innanmál þess en op er á miðjum vesturvegg. Veggirnir eru 2,2 m að hæð og ekki má greina hleðslugrjót í þeim. Norðurveggur tóftarinnar er áberandi brattur.

Hættumat: stórhætta, vegna trjáræktar

RA-442:013 heimild um óþekkt

64°00.287N 20°09.341V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var lítið gerði um 35 m sunnan við bæ 001 og um 10 m vestan við fjós 002. Ekki er ljóst hvaða hlutverki það hefur gegnt en mögulega hefur þarna verið safnþró. Mannvirkið var í gamla heimatúninu austan við traðir 020 í aflíðandi halla mót vestri. Þar er dáltill óræktarblettur í lítilli lægð í brekkunni.

Ekki sjást skýr ummerki um mannvirkið og hefur það verið rífið eða sléttað yfir það.

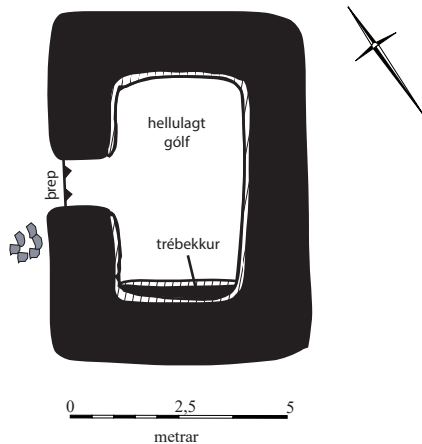
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

RA-442:014 tóft útihús

64°00.254N 20°09.422V

Ungleg tóft er um 120 m suðvestan við bæ 001, fast norðvestan við malarveg að bæ.

Tóftin er í túnjaðri, um 10 m norðvestan við sumarbústaðarlóð. Túnið er nokkuð jafnlent en hæðir og lægði eru í því og hólrani sem ekki er sleginn er norðan við tóftina.

Útihústóft 014, horft til suðvesturs á ljósmynd.

Tóftin er aðallaga grjóthlaðin en einnig er torf í hleðslum. Hún er ekki sýnd á túnakorti frá 1917 og er sennilega yngri en það. Hún er skráð engu að síður þar sem hún er byggð að fornri hefð. Tóftin er um 8x6 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Hún er einföld og er dyraop á miðri norðvesturhlið. Eitt þrep er í dyraopinu. Gólf tóftarinnar er hellulagt og í suðvesturenda hennar er stallur við vegginn sem er um 0,6 m á hæð og 0,3 m á breidd. Ofan á honum er viðarfleki og gömul brynningarkolla. Í miðri tóftinni er búið að útbúa lítið eldstæði. Svo virðist sem hreinsað hafi verið út úr tóftinni og hún endurhlaðin að nokkru leyti. Hún er væntanlega nýtt af eigendum sumarhússins sem er í grenndinni. Utan við dyrnar á tóftinni er laust hleðslugrjót auk brotajárns og annars rusls. Mesta hleðsluhæð tóftar innanmáls er um 1,8 m og sjást 7 umför í hleðslum. Suðausturveggur tóftarinnar er hæstur og utanmáls er hann um 1,2 m á hæð. Tóftin hefur gegnt hlutverki einhvers konar úthúss en nákvæmara hlutverk er ekki þekkt.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

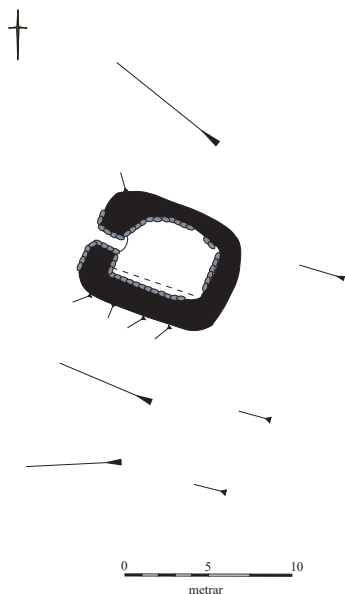
RA-442:015 tóft fjárhús

64°00.269N 20°09.248V

“Neðst og syðst í Suður-Brekkum er slétt flöt sem heitir Kvíaflöt [007]. Efst á henni stendur fjárhús frá Múla,” segir í örnefnalýsingu. Fjárhúsin eru tæpum 100 m suðaustan við bæ 001 og voru rétt utan gamla heimatúnsins. Fjárhúsin eru 20 m austan við girðingu sem er umhverfis bæinn, á sléttu grasflöt í grónu mólendi. Brekkur Skarðsfjalls enda fast austan við tóftina.

Fjárhúsin eru við brekkurætur Skarðsfjalls, á svæði sem kallast Álfabrekka. Beint austan við tóftina er 7-10 m há brekka.

Fjárhúsin eru 9x7 m að stærð, einföld og snúa suðvestur-norðaustur. Þau eru byggð inn í brekku

Fjárhústóft 015, horft til NNA á ljósmynd.

til norðausturs. Dyr þess eru enn uppistandandi og snúa til suðvesturs, frá brekkunni. Dyrnar eru 1,4 m á hæð og kamparnir grjóthlaðnir. Veggir tóftarinnar eru 0,5-2 m á hæð. Þeir eru hæstir til suðurs. Veggirnir eru algrónir að utan en að innan má sjá 5-8 umför grjóthleðslu. Bárujárnsþak var yfir fjárhúsunum og hrundi það inn í tóftina. Grjóthlaðin jata er meðfram suðvesturhlið. Hann er 0,2 m á hæð og má sjá 2 umför í honum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Hellur og Múli, 5

RA-442:016 *Skemmubrekka* heimild um skemmu 64°00.427N 20°09.153V

Norðan við Rauðhólsgil er Rauðhóll. Upp af honum, með gilinu, er Þvertorfa. Norður af henni og Rauðhól heitir Skemmubrekka að Hellnamörkum og niður að Hellnatúni,” segir í örnefnalýsingu. Skemmubrekka er 270 m norðaustan við bæ 001 og 170 m VNV við Dagmálavörðu 440:009. Ekki sér til neinna tófta eða ummerkja um mannvist í brekkunni. Brekkan er rétt utan gamla heimatúnsins, í landi Hellna.

Brekkan tilheyrði neðsta hluta Miðfells, sem er hluti af Skarðsfjalli. Þarna er brött brekka til vesturs með náttúrulegum pöldrum og stöllum.

Engin ummerki um skemmuna sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Hellur og Múli, 5

RA-442:017 *Syðzti-Nátthagi* heimild nátthagi 64°00.264N 20°09.689V

“Neðan við túnið eru 3 smágerði, sem voru höfð fyrir nátthaga á meðan fært var frá. Þau voru nefnd Syðzti- Mið- [018] og Nyrzti-Nátthagi [019],” segir í örnefnalýsingu. Syðzti-Nátthagi er merktur inn á túnakort frá 1917 um 300 m vestan við bæ 001. Nátthaginn afmarkarkaðist af túngarði 008 til vesturs en aðrar hliðar eru horfnar. Allir nátthagarnir þrír voru líklega

sambyggðir en túngarður 008 afmarkar vesturhlið þeirra allra. Aðrar hliðar eru horfnar.

Slétt, grasivaxið tún er á þessum slóðum. Malarvegur að Hvammi ÁR-439 liggur vestan við túnið.

Einungis túngarður 008 er eftir á þessum slóðum. Aðrar hliðar nátthagans voru líklega hlaðnar en þær horfnar. Óræktað tún var líkega innan þessa nátthaga samkvæmt túnakortinu. Túngarður 008 er 1-1,2 m á hæð, 1,5-2,5 m á breidd og grjóthlaðinn. Vírgirðing er ofan á honum og staurar. Túngarðurinn er algróinn innan túns en að utan glittir í 1-3 umför grjótheðslu. Nátthaginn var 70x70 m að stærð. Utan við túngarð 008, á móts við Syðsta-Nátthaga eru nú sambyggð hólfr en þau eru líklega yngri og ekki hluti af nátthaginum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917; Ö-Hellur og Múli, 5

RA-442:018 *Mið-Nátthagi* heimild nátthagi 64°00.298N 20°09.689V

“Neðan við túnið eru 3 smágerði, sem voru höfð fyrir nátthaga á meðan fært var frá. Þau voru nefnd Syðsti [sjá 017] - Mið- og Nyrzti-Nátthagi. [sjá 019]” segir í örnefnalýsingu. Mið-Nátthagi er merktur tæpum 300 m vestan við bæ 001 á túnakorti frá 1917 en var þar rétt utan heimatúnsins. Túngarður 008 afmarkar austurhlið hans en aðrar hliðar eru horfnar.

Slétt, grasivaxið tún er á þessum slóðum. Malarvegur að Hvammi ÁR-439 liggur vestan við túnið.

Einungis túngarður 008 er eftir á þessum slóðum. Aðrar hliðar nátthagans voru líklega hlaðnar en þær horfnar. Túngarður 008 er 1-1,2 m á hæð, 1,5-2,5 m á breidd og grjóthlaðinn. Vírgirðing er ofan á honum og staurar. Túngarðurinn er algróinn innan túns en að utan glittir í 1-3 umför grjótheðslu. Nátthaginn var 110x64 m að stærð og snéri norður-suður.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917; Ö-Hellur og Múli, 5

RA-442:019 *Nyrzti-Nátthagi* heimild nátthagi 64°00.358N 20°09.689V

“Neðan við túnið eru 3 smágerði, sem voru höfð fyrir nátthaga á meðan fært var frá. Þau voru nefnd Syðsti [017]- Mið [018]- og Nyrzti-Nátthagi,” segir í örnefnalýsingu. Nyrzti-Nátthagi er merktur rúmum 300 m vestan við bæ 001 á túnakorti frá 1917. Túngarður 008 liggur fast norðan við áætlaða staðsetningu nátthagans og afmarkaði vesturhliðina en lega túngarðsins hefur breyst frá því að túnakortið var gert 1917.

Slétt, grasivaxið tún er á þessum slóðum. Malarvegur að Hvammi ÁR-439 liggur vestan við túnið.

Einungis túngarður 008 er eftir á þessum slóðum. Aðrar hliðar nátthagans voru líklega hlaðnar en þær horfnar. Túngarður 008 er 1-1,2 m á hæð, 1,5-2,5 m á breidd og grjóthlaðinn. Vírgirðing er ofan á honum og staurar. Túngarðurinn er algróinn innan túns en að utan glittir í 1-3 umför grjótheðslu. Nátthaginn var 60x50 m að stærð og snéri austur-vestur. Á túnakortinu sést að op var á miðri vesturhliðinni.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917; Ö-Hellur og Múli, 5

RA-442:020 heimild um traðir 64°00.280N 20°09.376V

“Það sem liggur fyrir ofan traðir (heimreið) köllum við Litlatún,” segir í örnefnalýsingu. Traðirnar eru sýndar á túnakorti frá 1917 og lágu til SSV frá bæ 001. Ekki er vitað hvort að þær voru upphlaðnar.

Traðirnar lágu á sama stað og malarvegur að bænum gerir nú.

Engin ummerki traðanna sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917; Ö-Hellur og Múli, 5

RA-442:021 *Hellagata* heimild um leið 64°00.391N 20°09.315V

“Fyrir norðan bæinn [001] ofan við Hellagötu ...,” segir í örnefnalýsingu. Á túnakorti frá 1917 sést að hlið var á túngarði 008 um 160 m norðan við bæ 001 og hefur leiðin að Hellum RA-440:001 legið um það.

Leiðin lá um tún en á milli hliðsins á túngarði 008 og bæjar 001 eru sumarbústaðarlóðir og mikil trjárækt innan þeirra.

Engin ummerki um leiðina sjást í landi Látaláta (Múla) og hafa þau horfið í tún vegna sléttunar eða vegna trjáræktar.

Hættumat: hætta, vegna trjáræktar

Heimildir: Ö-Hellur og Múli, 5; Túnakort 1917

RA-442:022 heimild um leið 64°00.415N 20°09.460V

“Göturnar [021] að Hellum [RA-440] Götu [RA-441] og Skriðustokkurinn mynduðu þríhyrning,” segir í örnefnalýsingu. Af lýsingunni er helst að skilja að um sé að ræða götur frá Múla/Látalátum að Hellum annars vegar (sjá leið 021) og Götu hins vegar. Það virðist þó ekki koma heim og saman að þessar götur myndi þríhyrning með Skriðustokki. Gatan milli Múla og Götu lá að öllum líkindum í túni. Býlið Gata 441:001 er um 280 m NNV við Múla/Látalæti 001. Leiðin lá um sléttað og flatlent tún sem er í rækt.

Engar minjar um götur á leið milli bæjanna sjást í túninu.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Hellur og Múli, 5

RA-442:023 *Jóhannstættur* heimild um útihús

“Jón Árnason á Lækjarbotnum segir, að sunnan við Götu, sennilega nyrzt í nátthögunum [017-019] hafi verið kofi, og hafi þar síðar verið nefndar Jóhannstættur, ef til vill kenndar við síðasta bóndann í Götu, Jóhann Jónsson. Þetta er óstaðsetjanlegt nú,” segir í örnefnalýsingu IE. Líklega var þessi kofi í Nyrzta-Nátthaga 019 en þar er nú slétt tún. Miðað við staðsetningu kofans var

hér um útihús að ræða. Án frekari heimilda er ekki hægt að staðsetja kofann.

Heimildir:Ö-Hellar og Múli IE, 4

RA-442:024 gerði kálgarður

64°00.293N 20°09.297V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var stór kálgarður austan við bæ 001 og útihús 002. Hann sést enn greinilega auk áfasts garðlags.

Kálgarðurinn er í allbrattri og grasi gróinni brekku. Innan kálgarðsins vex mikið af trjám.

Kálgarðurinn og garðlagið eru á svæði sem er um 46x24 m að stærð og snýr norður-suður.

Kálgarður 024, horft til suðausturs.

Kálgarðurinn er torfhlaðinn og er hann um 24x26 m að stærð og snýr norður-suður. Á vesturhlið kálgarðsins er aðeins hár kantur, um 2 m á hæð. Veggir á austurhlið er 1,5 m á breidd en veggir á norður- og suðurhliðum eru 1 m á breidd. Mesta hæð veggja utanmáls er um 1 m. Á miðri vesturhlið liggja 8 steinþrep upp í garðinn. Tvær lautir eru innan kálgarðsins, fyrir honum miðjum. Frá norðvesturhorni kálgarðsins er sigið garðlag sem sést á um 20 m löngum kafla. Það er um 0,5 m á hæð og breidd og er torfhlaðið. Garðurinn hefur afmarkað túnið á austurhlið

þess. Hann er ekki sýndur á túnakorti frá 1917 og er því að líkindum yngri en það en einnig kann að vera að hann hafi verið kominn úr notkun þegar túnakortið var gert.

Hættumat: stórhætta, vegna trjáræktar

RA-442:025 heimild um kálgarð

64°00.429N 20°09.480V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var kálgarður um 260 m norðvestan við bæ 001. Hann var að líkindum fast suðaustan við bæjarhól Götu 441:001 og afar sennilegt að kálgarðurinn hafi upphaflega tilheyrt því býli áður en það fór í eyði árið 1882.

Sléttað tún er þar sem líklegt er að kálgarðurinn hafi verið en suðaustan við hann eru mishæðir og dældir í túninu.

Ekki sjást skýr ummerki um kálgarð á þessum stað. Þó er þar allstór laut sem er um 16x10 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Afar sennilegt er að kálgarðurinn hafi verið á þeim stað.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

RA-442:026 gerði kálgarður

64°00.140N 20°09.361V

Gróinn kálgarður er innan sumarbústaðarlóðar, um 260 m suðvestan við bæ 001.

Kálgarðurinn er suðvestan undir brattri brekku í suðvestanverðu Skarðsfjalli. Aspir vaxa í

Kálgarður 026, horft til NNV á ljósmynd.

norðvesturenda gerðisins.

Gerðið er torf- og grjóthlaðið en gróið og ekki sést fjöldi umfara í hleðslum. Það er um 15x75m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Ekki er hlaðið fyrir norðvesturenda kálgarðsins og óvíst hvort sá veggur hefur verið rifinn eða ekki. Hæstu hleðslur eru um 0,6 m á hæð utanmáls. Norðausturveggur gerðisins er hlaðinn í bratta brekkuna og er þar um 2 m hár stallur en ytri brún veggjar sést nánast ekki.

Hættumat: hætta, vegna trjáræktar

RA-442:027 heimild um kálgarð

64°00.242N 20°09.458V

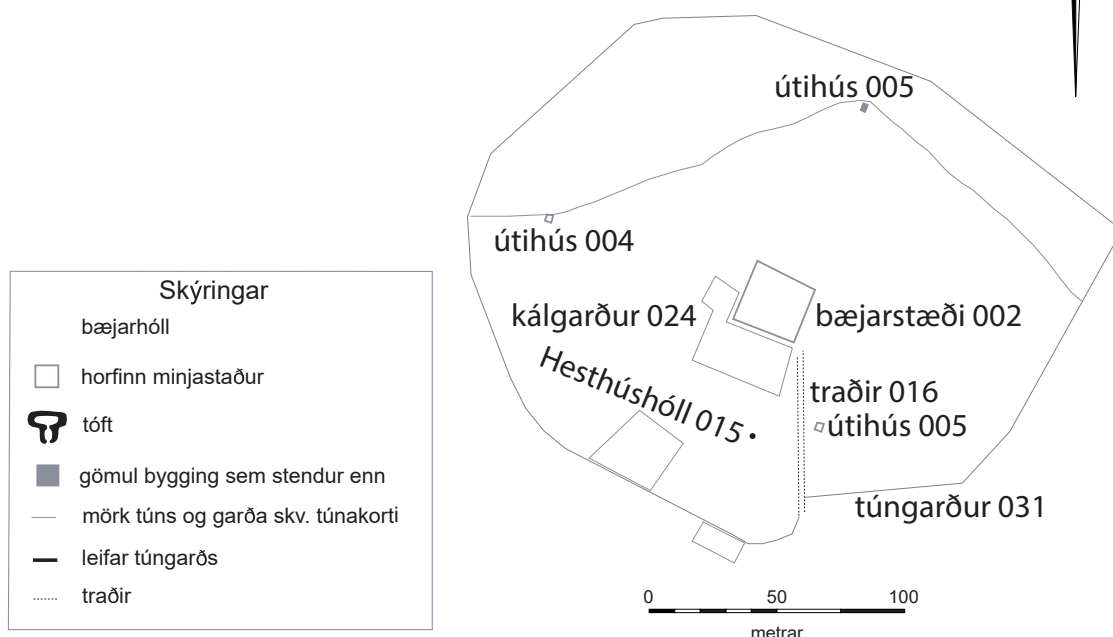
Kálgarður er merktur inn á túnakort frá 1917 um 150 m suðvestan við bæ 001 og 10-15 m sunnan við traðir 020. Raflína liggur þvert yfir áætlaða staðsetningu Kálgarðsins sem er horfinn. Slétt, grasivaxið tún er á þessum slóðum.

Engin ummerki kálgarðsins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

Túnakort Minnivalla

Kort sem sýnir minjar í túni á yngsta bæjarstæði Minnivalla. Byggt á túnakorti frá 1917.

RA-443 Minnivellir

30 hdr. 1711, eyðihjáleigan Minnivallahjáleiga. JÁM I, 304-5. “Minni-Vellir eru landnámsjörð, um 728 ha að stærð. Ketill örriði byggði þar fyrstur og hét býlið þá Vellir hinir ytri. ... Landareignin er uppgróið hraun, valllendi og mýri er með góðum skjólum og vetrarheit.” SB V, 190.

1711. “Högum spilir blásturs sandur og hefur mikinn part aftekið, liggur og framvegis undir spjöllum.” JÁM I, 305. 1917: Tún 2,5 ha, sléttað 1 ha, garðar 986 m².

RA-443:001 Gömlu-Minnivellir bæjarhóll bústaður 63°58.732N 20°12.971V

Í Sýslu og sóknalýsingum frá 1841 segir: “Þaðan [frá Vindási RA-444] í austur landsuður rétta bæjarleið miðja vega að Stóruvöllum [RA-462] eru Minnivellir, áður kallaðir Ytrivellir, 10 hndr., hafa tvívegis verið fluttir [sjá 002 og 023] vegna sandságangs.” Í grein Guðmundar Árnasonar um uppblástur og eyðingu býla í Landsveit segir: “1711 er þar tvíbýli, þó að “blásturssandur” væri þá farinn að spilla högum. Smám saman hefur sá blástur færzt nær bænum og loks yfir hann gengið, svo að þurft hefur að flytja hann norðar á óblásið land [sjá 002] - sennilega 1784. Í húsvitjunarbók það ár er getið um Eystri- og Vestri- Minni-Velli og líklegt, að þá hafi verið búið að flytja bæinn að nokkru, t.d. annan bæinn ...” Í Sunnlenskum byggðum segir: “... Seint á 18. öld var bærinn fluttur undan sandi. Fornbærinn “stóð stuttri bæjarleið sunnar en bærinn stendur nú [002].” Gamla bæjarstæðið er uppgróið og mótur þar fyrir tóftum.” “Skammt vestan hryggja eru Gömlu-Minnivellir; lágur grænn grashóll með litlum ummerkjum, í grónu hrauninu tæplega

Bæjarhóll 001A á elsta þekkta bæjarstæði Minnivalla er fyrir miðri mynd en þústir 001B og C eru á gróinni hæð lengst til hægri, horft til NNA.

Rústahóll 001D sem er um 110 m norðan við bæjarhól 001A, horft til norðausturs.

kílómetra litlu austar en beint suður af núverandi Minnivöllum [002],” segir í örnefnalýsingu. Gömlu-Minnivellir eru 800 m sunnan við bæ 002 og eru á svæði sem blés upp en hefur gróið að miklu leyti aftur. Svæðið er nýtt til hrossabeitar. Uppblásin hraunbrún er austan og sunnan við bæjarhólinn. Hraunklettur er 10 m norðan við bæjarhólinn og 20. aldar fjárhús 300 m norðar. Bæjarhóllinn er áberandi í sléttu, óræktuðu túni. Lágir hraunhólar eru víða.

Á svæði sem er 150x100 m og snýr norður-suður eru tveir rústahólar og tvær þústir. Var hverju þeirra gefinn bókstafur til aðgreiningar. Bæjarhóll A er suðaustast. Hann er 30x25 m að stærð, 1,5 m á hæð og snýr austur-vestur. Hóllinn er flatur að ofan, grasivaxinn og hliðar hans brattar. Hvergi mótar fyrir mannvist eða öðru sem gefur nánari upplýsingar um gerð bæjarins. Greinilegt er þó að mannvistarlög eru hér undir sverði, í honum miðjum er 10x10 m stór dæld. Þúst B er 50 m austan við bæjarhól A, í norðurhlið náttúrulegs hólríma. Hún afmarkast af þýfðum, óreglulegum bakka í grónu túninu. Þústin er 8x7 m að stærð og snýr austur-vestur. Grunn laut er í miðri þústinni en hvergi glittir í gjót eða annað sem gefur nánari upplýsingar um þústina. Þúst C er 20 m suðaustan við þúst B á sama hólríma. Hún afmakast af grænum hól en er afar óskýr. Þústin er 16x11 m í þvermál, 0,1 m á hæð og snýr norður-suður. Hvergi glittir í grjót, beina bakka eða annað sem gefur vísbendingu um mannvirkið sem hér er undir sverði. Hóll D er 110 m norðan við hól A. Hann er 30 m í þvermál, 1,3 m á hæð, hringlaga og sker sig frá öðrum hólum sökum umfangs og grósku. Afar líklegt er að hér sé mannvist undir sverði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: SSR, 168; GÁ: “Uppblástur og eyðing býla í Landsveit” Minningarit Sandgræðslunnar 1958, 76; SB V, 190; Ö-Minnivellir, 11

RA-443:002 *Minnivellir* bæjarstæði bústaður 63°59.142N 20°13.128V
í Sýslu og sóknalýsingum frá 1841 segir: “Þaðan [frá Vindási RA-444] í austur landsuður rétta bæjarleið miðja vega að Stóruvöllum [RA-462] eru Minnivellir, áðru kallaðir Ytrivellir, 10 hndr., hafa tvívegis verið fluttir [sjá einnig 023] vegna sandságangs.” Í grein Guðmundar Árnasonar um uppblástur og eyðingu býla í Landsveit segir: “1711 er þar tvíbýli, þó að “blásturssandur”

*Mynd af bænum á Minnivöllum 002 árið 1940
(Landmannabók, 258).*

Bæjarstæði Minnivalla 002, horft til norðvesturs.

væri þá farinn að spilla högum. Smám saman hefur sá blástur færzt nær bænum [001] og loks yfir hann gengið, svo að þurft hefur að flytja hann norðar á óblásið land - sennilega 1784. Í húsvitjunarbók það ár er getið um Eystri- og Vestri- Minni-Velli og líklegt, að þá hafi verið búið að flytja bæinn að nokkru [sjá 023], t.d. annan bæinn ...” “Blásturssandur var tekinn að sækja á jörðina um 1700 og seint á 18. öld var bærinn fluttur undan sandi. Fornbærinn [001] “stóð stuttri bæjarleið sunnar en bærinn stendur nú.” (Guðmundur í Múla). Gamla bæjarstæðið er uppgróið og mótar þar fyrir tóftum,” segir í Sunnlenskum byggðum. Þriðja og yngsta bæjarstæði Minnivalla, sem hér er skráð, er um 770 m NNV við elsta bæjarstæðið 001. Nýtt íbúðarhús var byggt á jörðinni árið 1962 um 50 m sunnan við þriðja bæjarstæði Minnivalla. Það hús stendur enn og er leigt út. Nýjasta íbúðarhúsið á bænum er um 120 m suðaustan við bæ 002 og er það fremur nýlegt. Bæjarstæðið er á flatlendi suðvestan við gróna hóla. Malarvegur liggur að því af þjóðvegi og heldur áfram norðaustan við það til norðvesturs að Vindási 444:001.

Mikið rask hefur orðið á bæjarstæðinu vegna niðurrifs og sléttunar. Þar er stórt malarplan suðvestan og suðaustan við steinsteypt útihús sem eru líklega að hluta á bæjarstæðinu.

Engin ummerki um bæjarhól er að sjá á bæjarstæðinu og engin gömul mannvirki eru þar lengur fyrir utan leifar af kálgarði 024. Á ljósmynd af bænum í Sunnlenskum byggðum sem tekin er eftir 1962 þegar búið var að byggja nýtt íbúðarhús, má sjá hluta þeirra húsa sem stóðu á bæjarstæðinu. Ekki er ljóst hvað af þeim húsum var íbúðarhúsið en bæjarröðin sneri stöfnum til suðvesturs og eru öll hús með bárujárnsþökum og timbur- eða bárujárnsögflum. Hluti þeirra húsa sem stóðu þá að baki bæjarröðinni stendur enn. Að sögn Jóns Þorbergs Steindórssonar, heimildamanns, var allmikill hóll og sambyggt fjós og íbúðarhús á bæjarstæðinu fram til 2010 þegar sléttað var úr þessum minjum og malarplan var gert.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

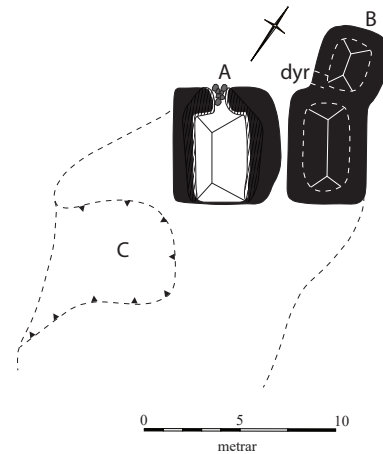
Heimildir: SSR, 168; GÁ: “Uppblástur og eyðing býla í Landsveit” Minningarit Sandgræðslunnar 1958, 76; SB V, 190; Túnakort 1917

RA-443:003 hús útihús

63°59.193N 20°13.134V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var útihús um 100 m NNA við bæ 002. Tvö gömul útihús undir þaki og niðurgrafið heystæði í hól eru í jaðri gamla túnsins á sama eða svipuðum stað og útihúsið sem merkt er á túnakort.

Útihúsin eru á grónu svæði á milli malarvegar sem liggur að Vindási 444:001 og afgirts

Útihús 003, horft til suðausturs á ljósmynd.

beitarhólfs.

Minjarnar eru á svæði sem er um 22x10 m að stærð og snýr norður-suður. Þær fá bókstafi til aðgreiningar í umfjöllun hér á eftir. Hús B er nyrst á svæðinu. Það er um 9x5 m að stærð og er tvískipt. Suðausturhluti hússins er um 4x6 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hann er að litlu leyti grafinn inn í lágan hól. NNV-hlutinn er um 4x4 m að stærð og snýr NNV-SSA. Þar sem húshlutarnir mætast eru dyr á SSV-hlið. Mesta veggjahæð er um 1,6 m og í utanverðum veggjum sjást 6 umför en ekki var hægt að komast inn í húsið. Þakið er enn yfir öllu húsinu. Lítils háttar rof er í norðurhorni hússins. Hús A er fast suðvestan við hús B. Það er einfalt og er um 5x6 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Dyr eru á norðvesturgaffli en hrúnið er ofan í þær og hluti þaksins er einnig hrúinn. Á húsinu er skúrþak. Suðausturendi tóftarinnar er hlaðinn inn í lágan hól. Mesta veggjahæð er 1,6-1,7 m á hæð og mest sjást 7 umför. Við suðurhorn húss A er heystæði C. Það er grafið inn í lágan hólinn. Heystæðið er um 5x6 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Ekki er að sjá að hlaðið hafi verið meðfram veggjum þess og í suðurhorni sést hvorki ytri né innri brún og er stórt op í því horni. Mesta dýpt heystæðisins er um 0,3 m og hallar því lítillega til suðvesturs.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-443:004 heimild um útihús

63°59.157N 20°13.261V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var útihús í túnjaðri um 100 m vestan við bæ 002.

Útihúsið var í þeim hluta gamla heimatúnsins sem nú virðist nýtt til beitar. Lágur hólkragi er norðan við túnið og myndar hann náttúruleg mörk ræktaða hluta túnsins. Útihúsið var við þessi mörk.

Engin ummerki um úthúsið sjást á yfirborð og hefur það að öllum líkinum verið sléttað í tún.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-443:005 heimild um útihús

63°59.125N 20°13.077V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var útihús um 50 m suðaustan við bæ 002, fast austan við traðir 016.

Útihúsið var líklegast þar sem núverandi vegur liggur að Minnivöllum og áfram að Vindási eða fast austan við veginn í sléttu og flatlendu túni.

Engin ummerki um útihúsið sjást á yfirborði og hefur það verið sléttað í tún eða horfið vegna vegagerðar.

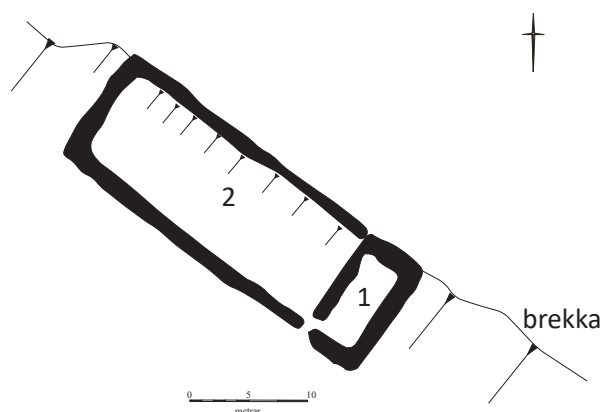
Hættumat: hættu, vegna vegagerðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-443:006 tóft kálgarður

63°59.113N 20°12.942V

Tóft með sambyggðum kálgarði er 180 m suðaustan við bæ 002 og 120 m suðaustan við tóftir 017. Tóftin er fast vestan við Eystri-Sjónarhól, 30 m ASA við yngra íbúðarhúsið á Minnivöllum. Tóftin er á grasivöxnu, óræktuðu svæði við suðvesturhorn Eystri-Sjónarhóls.

Kálgarður 006, horft til NNV á ljósmynd.

Tóftin er 32x11 m að stærð, snýr norðvestur-suðaustur og skiptist í tvö hólfi. Tóftin er hlaðin upp við lága en bratta brekku til austurs og afmarkar hún þá hlið. Hólf 1 er suðaustar. Það er 8x4 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Veggirnir eru 0,4-0,5 m á hæð, grasivaxnir en hér og þar glittir í mold. Líklega eru þeir torfhlaðnir. Til suðausturs er veggurinn raskaður og þar eru ekki steinar. Op er í norðvesturhorni. Hólfíð var líklega ekki undir þaki og um heimarétt að ræða. Ekki mótar fyrir garða, jötu eða öðru sem gefur frekari hólfskiptingu til kynna. Hólf 2 er norðvestar. Það er 25x8 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. Veggirnir eru 0,3-0,5 m á hæð og eins að gerð og lögun og í hólfi 1. Op var líklega í suðvesturhorni, þar eru veggirnir lægstir og nánast horfnir. Lag, staðsetning og gerð hólfsins bendir til þess að um kálgarð sé að ræða.

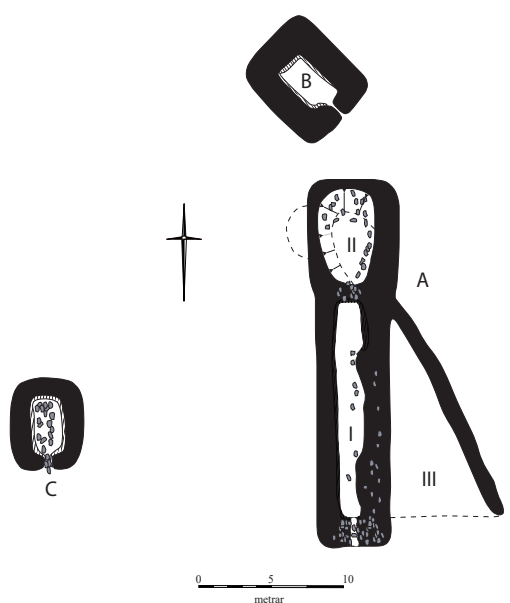
Hættumat: hættu, vegna ábúðar

RA-443:007 tóftir beitarhús

63°57.957N 20°12.678V

Beitarhús frá Húsagarði RA-461 eru í Stóruvallaheiði í landi Minnivalla, um 2,2 km SSA við bæ 002 og um 3,7 km norðvestur af yngsta bæjarstæði Húsagarðs 461:003.

Minjarnar eru í hólótttri og gróinni heiði á mörkum gróðurlendis og uppblásins hrauns.

Til vinstri er teikning af minjum 007 og til hægri er ljósmynd af beitarhúsatóft 007A, horft til suðurs.

Þrjár tóftir eru á svæði sem er um 38x34 m að stærð og snýr norður-suður. Þær fá bókstafi til aðgreiningar í lýsingu. Allar tóftirnar eru torf- og grjóthlaðnar. Beitarhúsatóft A er í suðausturhorni svæðisins. Hún virðist grafin að hluta niður í lága hæð. Hún skiptist í hlöðu (hólf II) og fjárhús (hólf I). Tóftin er um 24x6 m að stærð og snýr norður-suður. Hólf I er í suðurhluta tóftarinnar. Op er á því í suðurenda en hrúnið hefur ofan í það. Hólf II er um 14x2 m að innanmáli og snýr norður-suður. Hvorki sjást leifar af garða eða jötum í hólfinu en mikið af grjóti hefur hrúnið úr innanverðum veggjum, sérstaklega á austurhlið. Hólf II er í norðurhluta tóftarinnar. Það er um 4x2,5 m að innanmáli og snýr norður-suður. Op er á milli hólfa en hrúnið er ofan í það. Hlaðan er 0,5-1 m lægri en fjárhúshlutinn og er nokkuð samansigin. Mesta hæð

Tóft 007B, horft til norðurs.

Tóft 007C, horft til norðurs.

veggja í tóftinni er 1,4 m í suðvesturhorni en víðast eru hleðslur 0,5 m á hæð. Ekki sést fjöldi umfara. Siginn torfveggur liggur til suðausturs út frá tóftinni þar sem hlaða og fjárhús mætast. Veggurinn er um 14 m á lengd, er um 1 m á breidd og 0,3 m á hæð. Á milli tóftar og veggjar er þríhyrningslaga rými sem er um 13x7 m að stærð og snýr norður-suður. Ógreinileg ummerki um girðingu eru á milli tóftar og suðausturenda veggjarins. Tóft B er um 6 m norðan við tóft A. Hún er einföld, er um 7x6 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Tóftin er niðurgrafin um 0,5 m. Samansigið op er á suðausturgafli tóftarinnar. Mesta hleðsluhæð er um 1,2 m en ekki sést fjöldi umfara. Veggir tóftarinnar lækka til suðvesturs og eru lægstir um 0,2 m. Tóft C er um 16 m vestan við tóft A. Hún er einföld og er um 6x5 m að stærð og snýr norður-suður. Op er á henni til suðurs en hrúnið hefur ofan í það. Mikið grjóthrun er inni í tóftinni úr veggjum. Mesta hleðsluhæð er um 1 m og mest sjást 4 umför.

Hættumat: engin hætta

RA-443:008 heimild um landamerki

63°57.734N 20°13.599V

Í örnefnalýsingu er landamerkjalyásing Minnivalla frá 1930 tekin upp úr byggingabréfi frá sama ári: “Á austursíðu úr Dráttarhól sjónhending í Gráhellu, þaðan í Skjólstein, þaðan í vörðu á stóra Moshól, þaðan í vörðu [447:010] á nyrðri Stekkjarhól [sjá 447:008], þaðan í vörðu á miðri engjamýri [líklega sama og Mýrarvarða 447:014], þaðan í vörðu [009] á Smyrilshól, þaðan í vörðu framan í há Skammbeinsás [011], þaðan í vörðu á vesturbakka Vindástjarnar [012], þaðan sjónhending í vörðu á austurbakka tjarnarinnar [013], þaðan í vörðu [440:039] á Ósbotn hinum forna, þaðan sjónhending í Dalatóftarvörðu [437:009] og þaðan í áðurnefndan Dráttarhól.” Hér er verið að skrá vörðuna á Moshól. Hún var tæpa 2,7 km sunnan við bæ 002 og 1 km sunnan við vörðu 014. Varðan er horfin.

Moshóll er 40-50 m í þvermál og 3 m á hæð. Hann er algróinn og hvergi sést glitta í grjót í honum. Stór timburstaur er efst á hólnum, líklega úr girðingu sem þarna lá. Núverandi mörk (2013) eru 20-30 m austan við hólinn.

Engin ummerki vörðunnar sjást á hólnum. Undir núverandi merkjagirðingu er einföld steinaröð og líklegt að grjótið úr vörðunni hafi verið tekið og sett þar.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Minnivellir, 1-2

RA-443:009 heimild landamerki

63°59.216N 20°15.490V

Í örnefnalýsingu er landamerkjalyásing Minnivalla frá 1930 tekin upp úr byggingabréfi frá sama ári: “Á austursíðu úr Dráttarhól sjónhending í Gráhellu, þaðan í Skjólstein, þaðan í vörðu [008] á stóra Moshól, þaðan í vörðu [447:010] á nyrðri Stekkjarhól [sjá 447:008], þaðan í vörðu á miðri engjamýri [líklega sama og Mýrarvarða 447:014], þaðan í vörðu á Smyrilshól, þaðan í vörðu framan í há Skammbeinsás [011], þaðan í vörðu á vesturbakka Vindástjarnar [012], þaðan sjónhending í vörðu á austurbakka tjarnarinnar [013], þaðan í vörðu [440:039] á Ósbotn hinum forna, þaðan sjónhending í Dalatóftarvörðu [437:009] og þaðan í áðurnefndan Dráttarhól.” Hér

er verið að skrá vörðu á Smyrilshól. Hún er horfin en var 1,9 km vestan við bæ 002 og tæpa 540 m vestan við ristu 030.

Smyrilshóll er í ræktuðu túni. Hann hefur einnig verið sléttaður og allt sem á honum var. Þar koma saman landamerkjagirðingar.

Engin ummerki vörðunnar sjást á yfirborði.

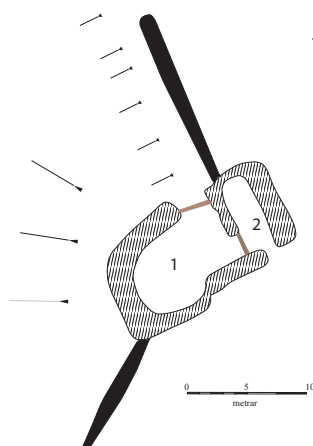
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Minnivellir, 2

RA-443:010 *Nátthagi* tóft+garðlag nátthagi 63°59.279N 20°13.075V

“En Nátthagi var fyrir framan Lækjarkofa [042],” segir í örnefnalýsingu. Nátthagi er 200 m fyrir norðan bæ 002 og rúmum 100 m norðan við Vatnsgötur 018. Nátthaginn afmarkast af hlöðnum vallargarði og sambyggðri tóft. Hlaðinn vörslugarður 029 liggur suðurs frá nátthaginum. Tóftin er uppi á brekkubrún en vallargarðurinn liggur eftir henni og neðan hennar. Nátthaginn sjálfur er í halla til vesturs.

Nátthaginn er á svæði sem kallast Hólar. Til norðurs og austurs er brekkubrún og er tóftin þar uppi. Nátthaginn sjálfur er neðan brekkunnar í grónu túni. Þar eru víða lágir, grónir hraunhólar. Gróið tún nýtt til beitar er á þessum slóðum.

Tóft sambyggð gerði sem afmarkar Nátthaga 010.

Tóft og gerði í Nátthaga 010, horft til suðurs.

Á svæði sem er 73x70 m og snýr norður-suður er rétt og vallargarður. Var þeim gefin bókstafur til aðgreiningar í lýsingu þessari. Tóft A er 16x10 m að stærð, snýr ANA-VSV og er grafin inn í brekku til austurs. Tóftin skiptist í tvö hólfi og var líklega kvíar eða rétt. Hólf 1 er vestar. Það er 9x6 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Veggirnir eru 0,3-1 m á hæð og grjóthlaðnir. Það má sjá 2-7 umför grjóthleðslu í þeim. Að utan er gras farið að vaxa yfir hleðslurnar. Tvö op eru inn í hólfið, annað á norðuhlið og hitt til austurs, yfir í hólf 2. Timburgrind er þar fyrir. Ekki var þak yfir hólfinu sem var líklega rétt. Hólf 2 er austar. Það er 7x3 m að innanmáli og snýr norður-suður. Veggirnir eru 1-1,2 m á hæð og eins að gerð og lögun og í hólfi 1. Það má sjá 4-8 umför af grjóthleðslu í þeim. Hleðslurnar í veggjunum eru teknar að hrynja nokkuð. Hólfið er opið til

suðurs og vesturs, yfir í hólf 1. Vallargarður B afmarkar nátthagann og liggur niður brekku og yfir hola og lautir. Hann er grjóthlaðinn að mestu nema til vesturs, þar er hann einnig gerður úr torfi. Garðurinn er 0,2-0,5 m á hæð og 0,5-1 m á breidd. Það má sjá 1-3 umför grjóthleðslu í honum. Hlutar hans eru horfnir og rof komið hér og þar. Þar mótast fyrir vallargarðinum sem útflöttum, grónum bakka.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Minnivellir, 3

RA-443:011 heimild um landamerki

63°59.499N 20°15.044V

Í örnefnalýsingu er landamerkjalyásing Minnivalla frá 1930 tekin upp úr byggingabréfi frá sama ári: “Á austursíðu úr Dráttarhól sjónhending í Gráhellu, þaðan í Skjólstein, þaðan í vörðu [008] á stóra Moshól, þaðan í vörðu [447:010] á nyrðri Stekkjarhól [sjá 447:008], þaðan í vörðu á miðri engjamýri [líklega sama og Mýrarvarða 447:014], þaðan í vörðu [009] á Smyrilshól, þaðan í vörðu framan í há Skammbeinsás, þaðan í vörðu á vesturbakka Vindástjarnar [012], þaðan sjónhending í vörðu á austurbakka tjarnarinnar [013], þaðan í vörðu [440:039] á Ósbotn hinum forna, þaðan sjónhending í Dalatóftarvörðu [437:009] og þaðan í áðurnefndan Dráttarhól.” Hér er verið að skrá vörðuna sem var á Skammbeinsási. Þar sést ekki lengur varða en hún var að öllum líkindum um 250 m norðvestan við landamerkjagarð 444:007 og um 2,3 km norðvestan við elsta bæjarstæði Minnivalla 001.

Skammbeinsás er hár, langur og fremur mjór ás. Austan við hann er mýrlendi en vestan við hann er framræst beitarhólf.

Engin ummerki sjást um vörðuna og er ekki ólíklegt að hún hafi verið rifin þegar girt var með netagirðingu á merkjum. Grjótið úr henni kann að hafa verið notað í púkk með girðingarstaurum eða hlaðið undir girðinguna þar sem hún var á lofti.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Minnivellir, 2

RA-443:012 heimild um landamerki

63°59.450N 20°14.680V

Í örnefnalýsingu er landamerkjalyásing Minnivalla frá 1930 tekin upp úr byggingabréfi frá sama ári: “Á austursíðu úr Dráttarhól sjónhending í Gráhellu, þaðan í Skjólstein, þaðan í vörðu [008] á stóra Moshól, þaðan í vörðu [447:010] á nyrðri Stekkjarhól [sjá 447:008], þaðan í vörðu á miðri engjamýri [líklega sama og Mýrarvarða 447:014], þaðan í vörðu [009] á Smyrilshól, þaðan í vörðu framan í há Skammbeinsás [011], þaðan í vörðu á vesturbakka Vindástjarnar, þaðan sjónhending í vörðu á austurbakka tjarnarinnar [013], þaðan í vörðu [440:039] á Ósbotn hinum forna, þaðan sjónhending í Dalatóftarvörðu [437:009] og þaðan í áðurnefndan Dráttarhól.” Hér er verið að skrá vörðu á vesturbakka Vindástjarnar. Þar sést ekki lengur varða en ætla má að hún hafi verið við austurenda landamerkjagarðs 444:007 og um 310 m ASA við vörðu 011 á Skammbeinsási.

Varðan var á þýfðum mólendisbakka á milli Vindástjarnar og Tíðholts.

Sem fyrr segir sjást engin ummerki um vörðuna. Hún kann að vera horfin í þýfi eða vegna landbrots á tjarnarbakkanum.

Hættumat: hætta, vegna landbrots

Heimildir:Ö-Minnivellir, 2

RA-443:013 heimild um landamerki

63°59.472N 20°14.524V

Í örnefnalýsingu er landamerkjalyking Minnivalla frá 1930 tekin upp úr byggingabréfi frá sama ári: “Á austursíðu úr Dráttarhól sjónhending í Gráhellu, þaðan í Skjólstein, þaðan í vörðu [008] á stóra Moshól, þaðan í vörðu [447:010] á nyrðri Stekkjarhól [sjá 447:008], þaðan í vörðu á miðri engjamýri [líklega sama og Mýrarvarða 447:014], þaðan í vörðu [009] á Smyrilshól, þaðan í vörðu framan í há Skammbeinsás [011], þaðan í vörðu á vesturbakka Vindástjarnar [012], þaðan sjónhending í vörðu á austurbakka tjarnarinnar, þaðan í vörðu [440:039] á Ósbotn hinum forna, þaðan sjónhending í Dalatóftarvörðu [437:009] og þaðan í áðurnefndan Dráttarhól.” Hér er verið að skrá vörðu á austurbakka Vindástjarnar. Ætla má að hún hafi verið við vesturenda landamerkjagarðs 444:006 og um 125 m austan við vörðu 012. Þar sjást ekki ummerki um vörðuna.

Varðan var í þýfðu og grösugu deiglendi austan við Vindástjörn.

Engin ummerki sjást um vörðuna og er líklegt að hún sé horfin í þýfi.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Minnivellir, 2

RA-443:014 varða samgöngubót

63°58.212N 20°12.972V

Varða er á grónum hraunhól 1 km norðaustan við vörðu 008 og 1,1 km sunnan við bæ 001 í svokölluðu Minnivallahrauni. Línuvegur er 200 m norðvestan við vörðuna en hún sést ekki þaðan. Hlutverk vörðunnar er óþekkt en líklega hefur hún varðað leið 048 sem sýnd er á Herforingjaráðskorti frá 1908 og liggur frá bæ 002, um bæjarstæði Gömlu-Minnivalla 001 að beitarhúsum 007. Varðan er í uppblásnu hrauni og fornleg ásýndar. Allt svæðið umhverfis hana hefur blásið upp og lítt gróið. Þar eru víða hraunhólar með gróðri í, mosi og uppblásnir flákar.

Varða 014, horft til norðvesturs.

Hóllinn er algróinn en klettar eru í honum til vesturs. Hann er 2-3,5 m á hæð og snýr austur-vestur. Varðan er því sem næst á miðjum hólnum og stendur á kletti. Hún er mosavaxin að neðan og er lítil umfangs. Hún er 0,3 m í þvermál og jafn há. Það má greina 2 umför grjóthleðslu í henni. Steinarnir eru vaxnir gráum og gulum skófum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Herforingjaráðskort 47 SA

RA-443:015 *Hesthúshóll* heimild um hesthús

63°59.124N 20°13.102V

“Þar, sem íbúðarhúsið stendur nú, hét áður Hesthúshóll eða Hesthússkák, og var í hásuður af og mjög nærri eldra bæjarstæðinu. Fyrrum var hesthús norðan í hólnum, við traðirnar [016] sem þá voru,” segir í örnefnalýsingu. Hesthúsið var rúma 60 m norðvestan við bæ 002 og fast vestan við traðir 016. Þar er nú eldra íbúðarhúsið á Minnivöllum, byggt 1962. Umhverfis það er afgirtur bakgarður. Hesthúshóll er horfinn, líklega vegna byggingarframkvæmda.

Inni í bakgarði íbúðarhússins er grasflöt og tré meðfram girðingunni sen afmarkar garðinn. Garðurinn er sléttur og hvergi sér til uppsafnaðra mannvistarlaga né hólts.

Engin ummerki hesthússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Minnivellir, 2

RA-443:016 heimild um traðir

63°59.133N 20°13.090V

“Þar, sem íbúðarhúsið stendur nú, hét áður Hesthúshóll eða Hesthússkák, og var í hásuður af og mjög nærri eldra bæjarstæðinu. Fyrrum var hesthús [sjá 015] norðan í hólnum, við traðirnar sem þá voru,” segir í örnefnalýsingu. Traðirnar eru sýndar á túnakorti frá 1917 og lágu til SSA frá bæ 002. Ekki er vitað hvort þær voru upphlaðnar.

Traðirnar lágu á sama stað og malarvegur að bænum gerir nú. Á túnakortinu eru þær 60 m langar.

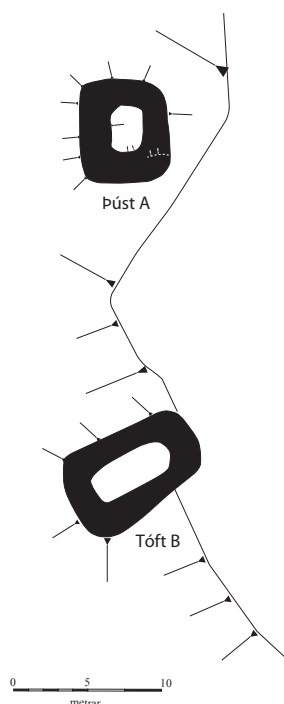
Engin ummerki traðanna sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Minnivellir, 2; túnakort 1917

RA-443:017 *Lambhúsdalur* tóftir lambhús

63°59.178N 20°13.026V

Tóftir í Lambhúsdal. Á efri ljósmynd er þúst 017A, horft til suðvesturs. Á neðri ljósmynd er tóft 017B, horft til suðurs.

“Í lægðinni heitir Lambhúsdalur dálítil laut aflöng til suðurs,” segir í örnefnalýsingu. Lambhúsdalur er merktur inn á örnefnauppdrátt Ingólfs Einarssonar og á þeim slóðum eru tvær tóftir. Þær eru rúma 100 m norðaustan við bæ 001 og tæpa 150 m norðan við tóft 007. Örnefnið gefur til kynna að þetta hafi verið lambhús. Tóftirnar eru í brekku ofan við

Lambhúsdal innan afgirts túns sem nýtt til beitar.

Lambhúsdalur er laut sunnan við tvo hóla, Sjónarhól og Eystri-Sjónarhól. Dalurinn er vestan við náttúrulega, gróna hraunbrún og er 1,5-2 m djúpur. Tóftirnar eru í hraunbrúninni, norðan kvosarinnar, austan við núverandi útihús. Hólar eru víða við hraunbrúnina. Brúnin er 7-10 m há og hallar til vesturs.

Á svæði sem er 27x15 m að stærð og snýr norður-suður eru tvær tóftir. Var þeim gefinn bókstafur til aðgreiningar. Þúst A er norðar. Hún er 6x6 m að stærð, 0,5-0,8 m á hæð, grasivaxin og slétt. Í miðju hennar er dæld, 2x2 m að stærð og 0,2 m djúp. Hliðar þústarinnar eru brattar en ekki mótar fyrir opi eða öðru sem gefur nánara lag mannvirkisins til kynna. Tóft B er 15 m suðaustan við þúst A. Hún er 8x5 m að stærð, einföld og snýr norðaustur-suðvestur. Hún er byggð inn í brekku til norðvesturs og er algróin. Veggirnir eru signir, 0,2-0,4 m á hæð og greinilegastir til suðvesturs. Þar glittir í steina á einum stað. Tóftin er opin til suðvestur en búið er að fylla upp í opið.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Minnivellir, 2; IE-Örnefnauppráttur, Minnivellir

RA-443:018 *Vatnsgötur* gata leið

63°59.226N 20°13.015V

Vatnsgötur 018, horft til ANA.

“Fast suðvestan undir rótum Sjónarhóls var djúp laut, sem var kölluð Vatnsdalur, því þar safnaðist oft vatn. Vestan við Vatnsdal og Sjónarhól getur enn að líta svonefndar Vatnsgötur, en þær lágu til norðausturs þar sem styzt er í Minnivallalæk,” segir í örnefnalýsingu. Leiðin sést enn og liggur til norðausturs frá bæ 002 eftir lág á milli gróinna hraunhóla.

Gatan liggur í grónu hrauni. Þar eru grónir hraunhólar og stakir klettar.

Gatan er lítið annað en kindastígur sem liggur eftir gróinni lág. Til norðurs er um 5 m há hraunbrún en til suðurs eru lægri hólar. Láginn er 0,3 m djúp og 0,5-1 m á breidd en ekki eru greinilegar götur þar fyrir utan kindastíginn. Hann er um 300 m langur. Fleiri slóðar eftir búfenað eru á þessu svæði og liggja á svipuðum slóðum.

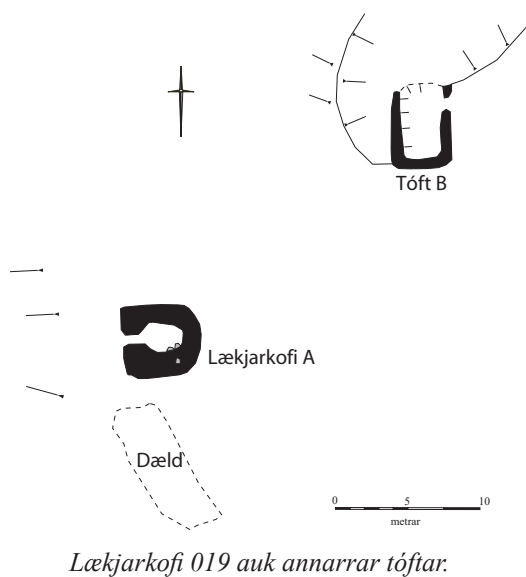
Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Minnivellir, 3

RA-443:019 *Lækjarkofi* tóftir fjárhús

63°59.209N 20°13.108V

“Tættur lítills fjárhúskofa eru á hól vestan við Vatnsgötur [018] um 300 m norður af bænum, og hét sá Lækjarkofi,” segir í örnefnalýsingu. Lækjarkofi er rúma 100 m norðan við bæ 002 og 90 m norðvestan við lambhús 017. Malarvegur að Vindási 444:001 er 20 m vestan við tóftirnar. Gróið, óræktað tún nýtt til hrossabeitar er á þessum slóðum. Víða eru náttúrulegir hólar og

lautir.

Á svæði sem er 30x10 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur eru tvær tóftir. Var þeim gefin bókstafur til aðgreiningar í lýsingu þessari. Tóft A er sunnar. Hún er 6x5 m að stærð, einföld og snýr ANA-VSV. Veggirnir eru 0,3-0,4 m á hæð og algrónir. Einungis glittir í tvo steina að innan til vesturs. Timbur og annað rusl hefur verið sett inn í tóftina og fyllir hana að hluta. Þetta er fyrrnefndur Lækjarkofi. Tóft B er 15 m norðaustan við tóft A. Hún er grafin ofan í hól til vesturs og norðurs og er í laut ofan á honum. Hún er 5x4 m að stærð, einföld og snýr norður-suður.

Veggirnir eru 0,2-0,5 m á hæð og líklega torfhlaðnir. Op er í norðausturhorni. Tóftin er sigin og illa varðveitt.

Lækjarkofi 019A, horft til norðurs.

Tóft 019B, horft til norðurs.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Minnivellir, 3

RA-443:020 Stöðull heimild um kvíar

63°59.125N 20°13.275V

“Annar Náttthagi var skammt suðvestan við gamla bæinn, en vestur af núverandi íbúðarhúsi. Þar var stöðull,” segir í örnefnalýsingu. Náttthaginn var 120 m suðvestan við bæ 001 og 140 m vestan við hesthús 015. Náttthaginn er merktur inn á örnefnakort Ingólfs Einarssonar en er horfinn. Ekkert er vitað um nánari gerð náttthagans né stöðulsins.

Slétt, grasivaxið tún nýtt er á þessum slóðum.

Engin ummerki náttthagans sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Minnivellir, 3; IE-Örnefnauppdráttur, Minnivellir

RA-443:021 *Tjaldlaut* örnefni tjaldstæði 63°58.910N 20°13.234V

“Slakki í túninu austur af norðurenda þessa hólhryggjar [Lönguhóla/Bríka] heitir Tjaldlaut og dregur nafn af því að þar tjaldaði heyvinnufólk frá Hvammi,” segir í örnefnalýsingu. Tjaldlaut er um 950 m sunnan við bæ 002 og um 65 m norðvestan við þjóðveg.

Lautin er í sléttuðu túni suðaustan undir Lönguhólum eða Bríkum.

Lautin er löng og breið og er skjólgóð. Hún liggur norður-suður. Engin mannaverk sjást í lautinni.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Minnivellir, 3

RA-443:022 *Vallarkofi* þúst beitarhús 63°58.856N 20°13.920V

“Skammt norðaustur af Miðhól var um skeið fyrir mjög löngu, í búskapartíð Jóns Sigurðssonar [1899-1930], fjárhúskofi sem nefndist Vallarkofi,” segir í örnefnalýsingu. Þar segir enn fremur: “Hann hefur verið til árið 1907, að minnsta kosti er hann sýndur á korti herforingjaráðsins

útgefnu 1908.” Um 835 m suðvestur af bæ 002 er þúst sem er að öllum líkindum leifar af Vallarkofa. Hún er vestan við Miðhól og norðan við þjóðveg.

Þústin er í smáhæðóttum grasi grónu heiðarlendi.

Þústin er um 10x8 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er 0,3-0,4 m á hæð. Í kringum hana sést hvar efni í hana hefur verið tekið því þar er gróið rof eins og kragi í kring. Kofinn hefur sennilega nánast eingöngu verið torfhlaðinn og virðist ekki hafa verið meira en eitt hólf í honum.

Leifar af Vallarkofa 022, horfi til suðvesturs.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Minnivellir, 4

RA-443:023 *Minnivellir* bæjarstæði bústaður

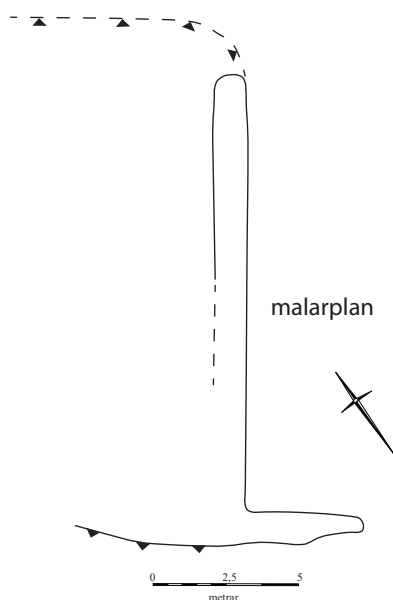
Í Sýslu og sóknalýsingum frá 1841 segir: “Þaðan [frá Vindási RA-444] í austur landsuður rétta bæjarleið miðja vega að Stóruvöllum [RA-462] eru Minnivellir, áður kallaðir Ytrivellir, 10 hndr., hafa tvívegis verið fluttir [sjá líka 002] vegna sandságangs.” Í grein Guðmundar Árnasonar um uppblástur og eyðingu býla í Landsveit segir: “1711 er þar tvíbýli, þó að “blásturssandur” væri þá farinn að spilla högum. Smám saman hefur sá blástur færzt nær bænum [001] og loks yfir hann gengið, svo að þurft hefur að flytja hann norðar á óblásið land [sjá 002] - sennilega 1784. Í

húsvitjunarbók það ár er getið um Eystri- og Vestri- Minni-Velli og líklegt, að þá hafi verið búið að flytja bæinn að nokkru, t.d. annan bæinn ...” Ekki er ljóst hvert elsta bæjarstæði Minnivalla 001 var flutt eða hvenær og hafa ekki fundist heimildir sem varpa ljósi á það. Af þeim sökum reyndist ekki unnt að staðsetja bæjarstæðið. Það má hugsa sér að bærinn hafi verið fluttur í rústir Minnivallahjáleigu 039 sem var 4-500 m NNV við elsta bæjarstæðið 001 og fór í eyði um 1697. **Heimildir:** SSR, 168; GÁ: “Uppblástur og eyðing býla í Landsveit” Minningarit Sandgræðslunnar 1958, 76

RA-443:024 hleðsla kálgarður

63°59.149N 20°13.153V

Um 8 m vestur af steinsteyptum útihúsum á bæjarstæði 002 eru hleðsluleifar sem líklegt er að séu af kálgarði þeim sem sýndur er á túnakorti frá 1917 og var framan við (suðvestan) bæjarhúsin.

Óljós ummerki um kálgarð 024, horft til norðurs á ljósmynd.

Sléttað malarplan er suðaustan við hleðsluna og mikið rask hefur átt sér stað allt í kringum hana. Sléttað tún er fast suðvestan við hana og grasi gróið er norðvestan við hana.

Hleðslan er L laga og er um 16x5 m að stærð. Hún snýr norðaustur-suðvestur. Hleðslan virðist vera að mestu úr torfi en á stöku stað sést í grjóti. Hún er um 1 m á breidd og 0,5 m á hæð þar sem hún er hæst. Frá vesturhorni hleðslunnar er 6 m langur kantur til norðvesturs.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-443:025 varða óþekkt

63°59.103N 20°14.326V

“Um 300 m vest-norðvestur af Flagveltuhól og sömu vegalengd suðvestur af Stórahól er enn allstór hóll. Á honum er varða úr hraunsteinum. [...] Hóll þessi er nú kallaður Húshóll [nýnefni] [sjá 026 og 028],” segir í örnefnalýsingu. Varðan er rúmum 950 m vestan við bæ 002 og 60 m norðaustan við fjárhús 028. Varðan er efst á hólnum er samkvæmt Jóni Þorbergi Steindórssyni,

Varða 025, horft til norðurs.

heimildamanni, hefur grjót verið borið úr henni. Varðan hefur að líkindum vísað á fjárhús 026 og síðan 028.

Húshóll er 10 m hár hraunhóll. Hann er blásinn til suðurs og rof þar. Til norðurs er hann gróinn. Hóllinn er í grónum móa með hraunhólum og lautum víða.

Varðan er ekki stæðileg og allar hleðslur fallnar. Hér er fremur um hrúgu af grjóti sem staflað hefur verið í lítið rofabarð í sunnan verðum hólum. Varðan er 1 m í þvermál og 0,4 m á hæð. Það má með góðum vilja sjá 5-6

umför af grjóti.

Hættumat: engin hættu

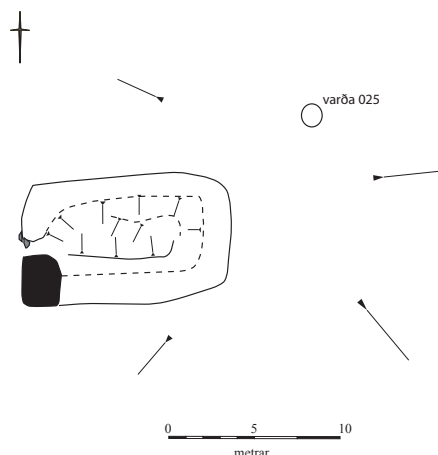
Heimildir:Ö-Minnivellir, 6

RA-443:026 tóft beitarhús

63°59.101N 20°14.340V

“Um 300 m vest-norðvestur af Flagveltuhól og sömu vegalengd suðvestur af Stórahól er enn allstór hóll. Á honum er varða [025] úr hraunsteinum. [...] Vestan í hólnum átti Jón Sigurðsson [1899-1930] ærhús, en heytóft [027] í suðausturbrekkunni,” segir í örnefnalýsingu. Fjárhúsin eru rúmum 20 m vestan við fjárhús 028 og tæpum 1 km vestan við bæ 002. Fjárhúsin eru byggð í vesturbrekku Húshóls og ná næstum upp á toppinn.

Tóftin er vestan í hólum. Hann er algróinn á þessu svæði. Gróinn mói með hólum og lautur er hér allt umhverfis.

Beitarhúsatóft 026, horft til vesturs á ljósmynd.

Tóftin er 12x8 m að stærð, einföld og snýr VNV-ASA. Hún er grafinn inn í hólinn til austurs og í halla til vesturs. Af þeim sökum er tóftin farin að síga niður með tilheyrandi raski á veggjum. Veggirnir eru útflattir og óskýrir. Að utan eru þeir 0,2 m á hæð en innan 0,8 m sökum niðurgraftar.

Hvergi glittir í grjót í þeim. Op er á miðri vesturhlið og þar glittir í einn stein. Ekki mótast fyrir garða, jötu eða fleiri hólum.

Hættumat: engin hætt

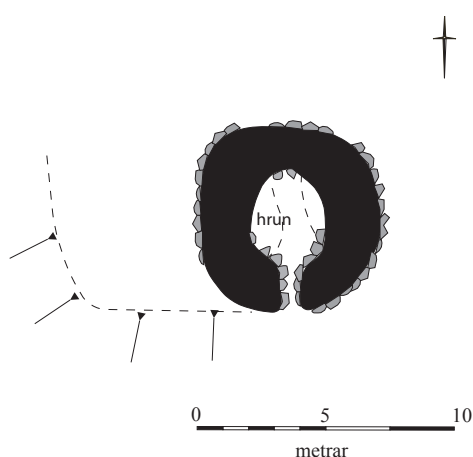
Heimildir:Ö-Minnivellir, 6

RA-443:027 tóft heystæði

63°59.097N 20°14.306V

“Um 300 m vest-norðvestur af Flagveltuhól og sömu vegalengd suðvestur af Stórahól er enn allstór hól. [...] Vestan í hólum átti Jón Sigurðsson [1899-1930] ærhús [026], en heytóft í suðausturbrekkunni,” segir í örnefnalýsingu. Hlaðan er 20 m suðaustan við fjárhús 026 og 950 m vestan við bæ 002. Hlöðutóftin er í suðausturhlíðum Húshóls, á stalli þar.

Gróinn mói með hólum og lautum er allt umhverfis Húshól. Vegslóði liggur fast sunnan hans.

Heystæði 027, horft til suðausturs á ljósmynd.

Tóftin er 7x7 m að stærð, einföld og opin til suðurs. Veggirnir eru 0,2-0,3 m á hæð að utan en að innan eru þeir hæstir 0,5 m. Það má sjá 3 umför grjóthleðslu í þeim. Veggirnir eru mosa- og grasivaxnir. Að innan er tekið að hrynja úr veggjum. Líklega var ekki þak yfir tóftinni.

Hættumat: engin hætt

Heimildir:Ö-Minnivellir, 6

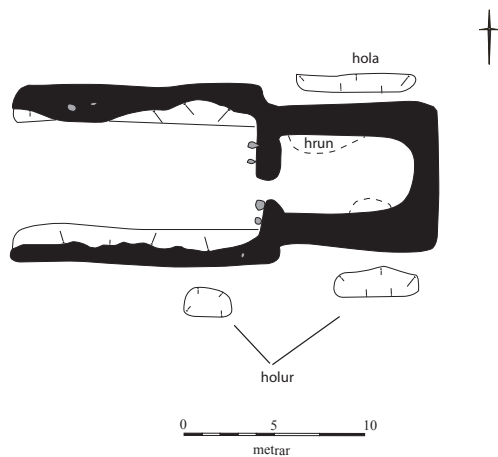
RA-443:028 tóft beitarhús

63°59.090N 20°14.385V

“Um 300 m vest-norðvestur af Flagveltuhól og sömu vegalengd suðvestur af Stórahól er enn allstór hól. [...] En neðan við hólnum að suðvestan er nokkuð yngri tóft af ærhúsi Arnbjörns Guðjónssonar [1930-1941]. Hólur þessi er nú kallaður Húshóll [nýnefni] [sjá einnig 026],” segir í örnefnalýsingu. Fjárhúsin er suðvestan við Húshól, rúmum 1 km vestan við bæ 002 og 40 m VSV við fjárhús 026. Vegslóði liggur fast sunnan við tóftina.

Tóftin er í grónu heiðlendi. Þar eru grónir hraunhólar og lautir á milli þeirra. Víða sjást einnig stakir hraunklettar.

Á svæði sem er 30x30 eru tóft og þúst. Var þeim gefin bókstafur til aðgeiningar í lýsingu

Beitarhús 028, horft til austurs á ljósmynd.

Þessarri. Tóft A er sunnar og eru fjárhúsin. Hún er 24x10 m að stærð, skiptist í tvö hól og snýr austur-vestur. Tóftin hefur greinilega verið rifin og við það var henni mikið raskað. Hólf 1 er vestar. Það er 15x6 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Veggirnir eru nánast horfnir og afmarkast af moldarflagi. Hleðslugrjót sést víða inni í hóflinu og utan þess. Ágangur sauðfjár og hrossa hefur líka haft sitt að segja. Hólfíð er opið til vesturs. Hólf 2 er austar og var hlaða. Það er 8x4 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Hólfíð er einnig mikið raskað en greinilega sést að það var niðurgafið. Veggirnir eru 0,5 m á hæð en hvergi sjást greinilegar hleðslur. Steinar eru hins vegar á víð og dreif um hólfíð. Ekki sést op inn en líklega var það til vesturs. Á þremur stöðum umhverfis tóftina eru holur, líklega sökum efnistöku. Þúst B er 15 m norðan við tóft A. Hún er 5x3 m að stærð, 0,2 m á hæð og snýr austur-vestur. Hún afmarkast af einfaldri steinaröð en hliðarnar eru grónar. Kindagata liggur þvert yfir þústina og moldarflag er ofan á henni. Hlutverk hennar er ekki þekkt. Óljóst mótar fyrir fleiri beinum bökkum fyrir norðan hana án þess að hægt sé að fullyrða að um manngerðar hleðslur sé að ræða.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Minnivellir, 6

RA-443:029 garðlag vörslugarður

63°59.201N 20°13.022V

Tvö garðlög liggja til suðurs frá náthaga 010 og eru austan við gamla heimatúnið. Tilgangur þeirra er ójós en líklega er þetta hluti af túngarði eða vörslugarði utan um heimatúnið.

Garðlagið liggur eftir gróinni brekkubrún í óræktuðu túni. Þar eru víða lágir, grónir hraunhólar. Gróið tún nýtt til beitar er á þessum slóðum.

Á svæði sem er 280x70 m að stærð og snýr norður-suður eru tvö garðlög. Var þeim gefin

Garðlag 029B sem liggur af lengri garði 029A, horft til austurs.

bókstafur til aðgreiningar. Garðlag A liggur til suðurs frá nátthaga 010. Það liggur eftir gróinni hraunbrún, yfir hóla og er grjóthlaðið. Það er 0,2-0,3 m á hæð, 0,5 m á breidd og 277 m langt. Það má sjá eitt umfar grjóthleðslu í því. Garðlagið liggur til suðausturs frá nátthagnum og liggur vegslóði í gegnum það við Skyggnishóla sem og Vatnsgötur 018. Garðlagið heldur áfram til suðausturs og endar austan við tóft 007. Garðlag B liggur til vesturs frá garðlagi A rúmum 50 m sunnan við nátthaga 010. Það er 15 m langt, 1 m á breidd og hlaðið út torfi og grjóti. Það er 0,3 m á hæð og tilgangur þess er óljós.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

RA-443:030 heimild um ristu

63°59.216N 20°14.832V

“Austur af Smyrilshól og suðvestur af Tíðsholti er stór tjörn, sem heitir Magnhildartjörn og er kennd við konu, sem þar mun hafa druknað. Austan við tjörnina er dálítill kringlóttur þurrlandisrimmi, sem heitir Litla-Torfholt, og sunnan við það annar rimi S-laga, kallaður Stóra-Torfholt. Þarna var þurrkað heytorf, sem skorið var við Magnhildartjörn,” segir í örnefnalýsingu. Magnhildartjörn er um 440 m norðvestan við beitarhús 028 og um 1,4 km VNV við bæjarstæði 002.

Mýrlent og gróið flatlendi er í kringum tjörnina.

Engin ummerki um torfristu sáust á vettvangi eða af loftmyndum af svæðinu.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Minnivellir, 8

RA-443:031 heimild um túngarð

63°59.109N 20°13.049V

“Jóhanna á Leirubakka segir að lægð þessi hafi verið fast austan við þáverandi túngarð, ...,” segir í örnefnalýsingu. Samkvæmt túnakorti frá 1917 afmarkaði túngarður túnið á öðru bæjarstæði Minnivalla 002. Garðurinn afmarkaði tún sem var um 260x210 m að stærð og sneri austur-vestur.

Túnstæði Minnivalla sem sýnt er á túnakorti er nokkuð flatlent og jafnlent en norðan við það eru lágir hólar og austan við það nokkuð háir hólar á milli Minnivallalækjar og túns. Til annarra átta er flatlendi.

Engin ummerki um túngarð sjást lengur og hefur hann verið sléttaður í tún.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Minnivellir, 2

RA-443:032 gata leið

63°59.314N 20°13.967V

Allmiklar götur sjást fast norðan við Stórhól, um 140 m norðan við Flagveltugötur 681:014 og 770 m norðvestan við yngra bæjarstæði Minnivalla 002.

Göturnar liggja um gróna og mishæðotta heiði.

Götur sjást á um 8 m breiðu svæði, mest 12 saman. Göturnar eru misdjúpar en flestar eru 0,2 m á breidd og 0,2-0,3 m á dýpt. Sumsstaðar hafa þær grafist niður. Göturnar eru grónar ef frá eru taldar

Götur á leið 032, horft til norðvesturs.

1-2 götur sem eru farnar af sauðfé. Leiðinni var ekki fylgt á vettvangi en á loftmynd má rekja hana á 320 m löngum kafla til vesturs þar sem hún sameinast Flagveltugötum. Ekki er ljóst á hvað leið göturnar eru.

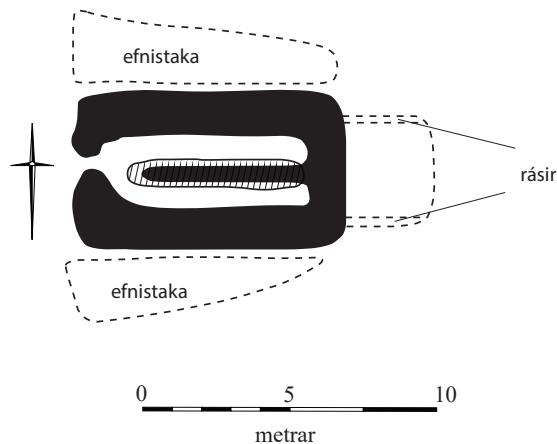
Hættumat: engin hætta

RA-443:033 tóft beitarhús

63°58.813N 20°12.870V

“Um 200 m norðan við Gömlu-Minnivelli [001] eru vestan undir lágum hól tættur af sauðahúsi frá búskap Arnbjörns Guðjónssonar [1930-1941],” segir í örnefnalýsingu. Tóft beitarhúsanna er um 650 m sunnan við bæ 002 austan undir lágum hól sem er blásinn niður í grjót á norðurhlið en gróinn aftur.

Austan við tóftina eru hraunhólar, að hluta grónir. Til norðurs og vesturs eru sléttar flatir en stakir hólar hér og hvar.

Beitarhús 033, horft til vesturs á ljósmynd.

Tóftin er einföld og að mestu torfhlaðin en þó er grjót neðst í veggjum. Hún er um 9x5 m að stærð og snýr austur-vestur. Dyraop er á henni á vesturgafli. Grjóthlaðinn garði er í miðri tóftinni. Hann er um 0,5 m á breidd og 0,3 m á hæð. Ekki sést fjöldi umfara í honum. Mesta veggjahæð tóftarinnar er um 0,3 m en víðast eru veggirnir útflattir og eru 0,1-0,2 m á hæð. Beggja vegna við tóft, norðan og sunnan við hana, sést greinilega hvar efni í tóftina var stungið upp. Fast austan við tóftina eru tvær grunnar rásir norðan og sunnan við svæði sem er 3x3 m að stærð. Þarna hefur mögulega verið heystæði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Minnivellir, 11

RA-443:034 heimild um óþekkt

Ætla má að varða 034 hafi verið á þessum stað á Langhóli en engin ummerki um hana sjást lengur.

63°58.610N 20°14.042V

“Langhóll heitir hár, aflangur hóll með vörðubroti á norðurenda, um kílómetra suðvestur af Gömlu-Minnivöllum [001],” segir í örnefnalýsingu. Varðan er merkt inn á örnefnakort Ingólfs Einarssonar. Langhóll er rúman 1, 2 km suðvestan við bæ 002 og 900 m vestan við bæ 001. Landvegur er 50 m norðan við hólinn en hann er innan afgirts túns nýtt til beitar.

Langhóll er eins og örnefnið gefur til kynna stór. Hann er 180 m langur og liggur norðaustur-suðvestur. Hann er mosa- og lyngivaxin og er byrjaður að gróa upp.

Varðan er horfin en var norðaustast á hólnum. Þar er stór hraunkettur og kvos í honum miðjum. Líklega var varðan þar en grjót borið úr henni. Jarðvegur hefur safnast upp að austurhluta klettsins, líklega upp að vörðunni.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Minnivellir, 11; IE-Örnefnauppráttur, Minnivellir

RA-443:035 *Hundhóll* varða óþekkt

Varða 035 á Hundhóli, horft til norðurs.

63°58.259N 20°13.372V

“Í miðju Minnivallahrauni framarlega, tæpan kílómetra suðaustur af Langhól og um 500 m norðaustur frá Heyholtsmörkum, er stór, hálfgróinn hraunhóll með vörðu og heitir Hundhóll,” segir í örnefnalýsingu. Varðan er um 790 m norðvestan við beitarhús 007 og um 1,7 km sunnan við bæ 002.

Varðan er efst á háum hól um 100 m vestan við raflínunastur. Hóllinn er að mestu gróinn en ógróið hraun er til norðurs og til annarra átta er hálfgróið hraun. Víðsýnt er af hólnum. Varðan er hlaðin úr hraungrýti. Hún er gróin og skófum vaxin. Varðan er um 0,6x0,6 m að

stærð og 0,6 m á hæð. Í henni sjást 3 umför en hleðslur eru úr lagi gengnar. Nyrst í vörðunni er hundapúfa sem hylur hana að hluta. Hlutverk vörðunnar er ekki þekkt.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Minnivellir, 12

RA-443:036 gerði óþekkt

63°59.081N 20°12.700V

Gerði 036, horft til norðausturs.

Grjóthlaðin gerði eru sunnan undir Dagmálahól sem er fast suðaustan við Þjóðveg og um 360 m austan við bæ 002

Gerðin er á milli uppblásinna hraunhóla. Sumir þeirra eru farnir að gróa á ný.

Tvö samföst gerði eru á svæði sem er 40x25 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Aðeins sést einföld röð hraungrýtis í gerðunum á hæð og breidd og víða er bil á milli steina. Norðvestara gerðið er um 20x12 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. Ekki er hlaðið fyrir norðausturhlið þess. Suðaustara gerðið er um 20x12 m að

innanmáli og snýr einni norðvestur-suðaustur. Svo virðist sem að hleðslurnar hafi að mestu leyti verið rifnar. Hlutverk gerðanna er ekki þekkt.

Hættumat: engin hætta

RA-443:037 Minnivallavað heimild um vað

63°59.247N 20°12.164V

“Það er svonefnt Minnivallavað, sem Dagbjartur Hannesson í Þúfu mundi eftir einn manna; nálægt 100 m fyrir austan Þjóðveginn hjá Brúarlundi liggur markagirðingin á einum stað yfir örlítið vik af læknum, en austanvert á þeim lækjarbug var þetta vað,” segir í örnefnalýsingu. Vaðið er tæpa 820 m austan við bæ 002 en ekki er vitað á hvaða leið það var notað. Landamerkjagirðing Hellnahverfis er 5 m austan við lækinn.

Minnivallalækur rennur til norðvesturs og er 15-20 m á breidd og djúpur. Grasivaxin tún eru beggja vegna lækjarins.

Engin ummerki vaðsins sjást á yfirborði. Á vesturbakkanum sést renna niður að læknum og var líklega farið það niður að vaðinu. Ekki er um götu að ræða.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Minnivellir, 14

RA-443:038 heimild um vatnsból

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín frá 1711 segir að vatnsból bæjarins þorni í þurrki. Um vatnsból elsta bæjarins 001 er hér að ræða og hefur það verið nærri bænum, jafnvel í heimatúninu. Ekki er vitað hvar vatnsbólið var og eru engar vísbendingar um það sýnilegar á yfirborði. Af þeim sökum reyndist ekki unnt að staðsetja það með innan við 50 m skekkju.

Heimildir:JÁM I, 305

RA-443:039 *Minnivall(n)ahjáleiga* heimild um býli 63°58.944N 20°13.358V

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín frá 1711 segir: “Minnevallna hiáleiga hefur heitið afbýli af Minnivöllum út í landi jarðarinnar. Þess fyrstu bygging muna menn ekki. Eyðilagðist fyrir 14 árum eða þar um. ... hjáleiga þessi reiknaðist fyrir við [6 hundruð] ur heimaþjóðinni og þótti vera fyrrum enn besti partur jarðarinnar. Nú eru hús öll fallin og tóftir, tún og mikið þar um kríng blásið af sandi og vindi. Kann og ekki þess vegna aftur að byggjast.” “Bær hét Minnivallahjáleiga eða Minnivallakot, um það bil mitt á milli þessara bæjarstæða [001-002]. Líklegt er að kot þetta hafi staðið í námunda við s-laga hrygg lágra hóla fast vestan Landvegar, er heita Lönguhólar eða Bríkur,” segir í Sunnlenskum byggðum. “Einhvers staðar í námunda við Kothól og Lönguhóla stóð Minnivallahjáleiga, sem einnig hefur verið nefnd Minnivallakot,” segir í örnefnalýsingu. Ekki er vitað með vissu hvar býlið var nákvæmlega. Hnit var tekið á sama stað og hjáleigan er merkt á örnefnakorti Ingólfs Einarssonar í norðausturenda Kothóls rúmunum 500 m norðvestan við bæ 001.

Slétt, grasivaxið tún nýtt til sláttar er á þessum slóðum. Kothóll er náttúrulegur en ómögulegt er að sjá hvort að hluti hans er uppsöfnuð mannvistarlög á yfirborði. Hóllinn er 40 m í þvermál og 2-2,5 m á hæð. Líklega var kotið við eða ofan á hólnum. Bríkur er sléttur hólrimi sem liggur norðvestur-suðaustur. Þar hefur ekki verið sléttað og eru klettur og náttúrulegir paldrar í hlíðum hans. Hvergi sér til uppsafnaðra mannvistarlaga.

“En ekki eru menn á eitt sáttir um, hvar bær þessi stóð, enda langt um liðið síðan hann eyddist. Sumir telja hann verið hafa austan hins nyrzta af Lönguhólum, aðrir að hann hafi staðið austur af suðurenda þeirra. [...] Ásgeir Auðunsson núverandi bóndi á Minnivöllum telur sig hafa séð móta fyrir garðlögum austan undir Lönguhólum og muni þar vera bæjarstæði kotsins. Hann segir einnig, að Jón heitinn Árnason á Lækjarbotnum hafi dregið mjög í efa að kotið hafi verið við Kothól, en þóttt fyrrum hafa séð móta fyrir rústum austan við Lönguhóla,” segir í örnefnalýsingu. Hnit var tekið á tveimur hólum sem eru á þessum slóðum og bera öll einkenni bæjahóla/rústahóla. Þeir voru sléttaðir út og ekki sér til mannvirkja á þeim á yfirborði. Hólarnir eru á svæði sem er 145x30 m og snýr norðvestur-suðaustur.

Heimildir:JÁM I, 305; SB V, 126; Ö-Minnivellir, 3-4

RA-443:040 *Hólgrið* varða eyktamark

63°59.385N 20°14.061V

Eyktamark 040, horft til austurs.

“Flatlendi vestur og norðvestur af bænum heitir Völlur. Þar eru nokkrir hólar. Sá nyrsti þeirra, með vörðu á kolli, heitir einkennilegu nafni; Hólgrið,” segir í Sunnlenskum byggðum. Varðan er um 880 m norðvestan við bæ 002 á háum, allstórum hól NNA við Stórhól.

Hæðótt, gróið heiðlendi.

Varðan er hlaðin úr hraungrýti en er hrúnin.

Hún er um 2 m í þvermál og 0,6 m á hæð. Varðan er gróin og skófum vaxin. Á örnefnakorti Ingólfs Einarssonar fyrir Vindás stendur við hólinn Hólgríð innan sviga “Hádegisvarða” frá Vindási. Það má því ætla að varðan hafi verið eyktamark.

Hættumat: engin hætta

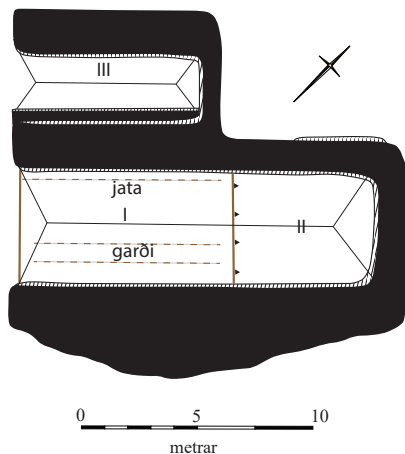
Heimildir: SB V, 126

RA-443:041 hús fjárhús

63°59.212N 20°13.198V

Þrískipt hlaðin fjárhús undir þaki eru um 140 m NNV við bæ 002. Húsin eru ekki sýnd á túnakorti frá 1917 og eru yngri en það. Þau eru hins vegar skráð vegna þess að þau bera fornri byggingarhefð vitni.

Húsin eru í norðurjaðri gamla heimatúnsins við gróna hóla. Frá suðurhorni húsanna liggur gamalt girðingastæði til suðvesturs, mögulega þar sem mörk túnsins eru merkt á túnakort frá 1917.

Fjárhús 041, horft til austurs á ljósmynd.

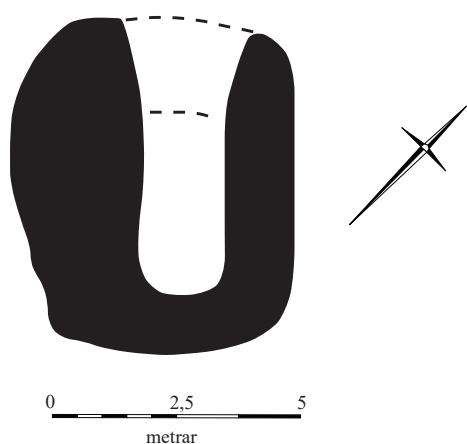
Húsin eru um 17x16 m að stærð og snúa norðaustur-suðvestur. Í veggjum er aðallega grjóthleðslur en einnig eitthvað af torfi. Bárújárnsþak er á húsunum. Í suðausturhluta húsanna eru hólfi I og II. Hólf I er fjárhús sem er um 9x5 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Bárújárnsþil er á suðvesturgafli og tvennar dyr eru á honum. Um 1 m frá suðausturlangvegg er timburgarði og timburjata er meðfram norðvesturlangvegg. Hvorki er hlaðið undir garða eða jötu. Hólf II er hlaða sem er inn af hólfi I til norðausturs. Timburþil skilja hólfin að. Hlaðan er niðurgrafin um 0,5 m. Hún er um 6x5 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Hólf III er norðvestan við hólf I og samsíða því. Það er um 3x8 m að innanmáli. Suðvesturgafi þess er horfinn. Timburjata er meðfram suðausturlangvegg og er hlaðið undir hana. Mesta hæð utanverðra veggja í húsinu er 1,5 m en í innanverðu hólfi II (hlöðu) er hleðsluhæðin 2,5 m og þar eru 10 umför í hleðslum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-443:042 Lækjarkofi tóft beitarhús

63°59.305N 20°13.087V

Lækjarkofi 042, horft til austurs á ljósmynd.

Í örnefnalýsingu segir: “Tættur lítills fjárhúskofa eru á hól vestan við Vatnsgötur [018], um 300 m norður af bænum [002], og hét sá Lækjarkofi.” Lítil tóft er um 10 m norðaustan við Náthaga 010 uppi á hárrí hæð í haga.

Hraungrýtisklettur standa upp úr sverði austan við tóft. Norðan við hana er gamalt girðingarstæði og gróið rof í brekku.

Tóftin er um 5x6 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er einföld og er torf- og grjóthlaðin. Dýraop er á norðvesturhlið. Mesta hleðsluhæð er um 0,4 m en víðast eru veggir 0,2-0,3 m á hæð. Norðvestur- og suðvesturhliðar tóftarinnar eru nánast útflattar.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Minnivellir, 3

RA-443:043 garðlag óþekkt

63°58.950N 20°14.708V

Á loftmynd sést garðlag austan og suðaustan við Leirtjörn. Það liggur til norðausturs frá landamerkjum við Heysholt og fylgir tjörninni til norðausturs. Garðlagið er 1,3 km vestan við bæ 001 og rúma 350 m vestan við fjárhús 028. Ekki reyndist unnt að rekja nema hluta garðsins

Garðlag 043 við Leirtjörn, horft til norðurs.

á vettvangi en aðrir sýnilegir hlutar hans voru skráðir af loftmynd. Fyrir sunnan Leirtjörn er nú sumarbústaðarland sem girt er af með vírgirðingu. Girðingin er tvöföld rafmagns- og gaddavírgirðing. Ómögulegt var að fara yfir hana.

Gróinn mói er á þessum slóðum með lágun hólrimum. Hann er smápýfður og víða sjást klettur upp úr sverði.

Garðlagið er nánast útflatt. Það er 2-2,5 m á breidd og 0,3 m á hæð. Það er algóið og þýft.

Kindagata liggur eftir því endilöngu. Skrásetjari rakti garðlagið á 50 m löngum kafla en það sést á loftmynd frá merkjum á móti Heysholti og nánast að merkjum á móti Vindási, á um 1200 m löngum kafla. Stefna garðsins er NNA-SSV. Ekki er ljóst hvaða hlutverki garðlagurinn gegndi en hann kann að vera vörslugarður. Vestan við hann eru miklar mýrar þar sem bæði hafa verið slægjur en einnig mógrafir 030 og því hefur þurft að girða svæðið af til að varna umferð búsmala inn á það. Nærri NNA-enda garðsins er þúst eða lítilsháttar hólmyndun. Mögulega hefur verið torfvarða þar (sjá punkt B). Þústin er 1,5x1 m að stærð og snýr austur-vestur. Hún er um 0,5 m á hæð og efst er hundapúfa eða fuglastapi.

Hættumat: engin hætta

RA-443:044 gata leið

63°59.436N 20°14.112V

Allmiklar götur sjást fast norðan við vörðu á Hólgríð 040. Þær stefna norðvestur-suðaustur en óvíst er á hvaða leið þær eru.

Göturnar liggja um gróna hólótta heiði.

Leiðinni var fylgt á um 170 m löngum kafla, frá Mýrarbrún nærri merkjum á móti Vindási til suðausturs. Á loftmynd má rekja leiðina áfram til suðausturs á um 290 m löngum kafla en þá fjarar hún út. Þaðan eru um 660 m til suðausturs að öðru bæjarstæði Minnivalla 002. Þar sem leiðin var skoðuð sjást mest 12 götur saman á um 8 m breiðu svæði. Göturnar eru grónar að undanskildum 1-2 götum sem farnar eru af kindum. Göturnar eru misdjúpar en flestar eru þær um 0,2 m á breidd og 0,2-0,3 m á dýpt. Sumsstaðar hafa göturnar grafist niður. Sem fyrr segir er ekki ljóst á hvaða leið þessar götur eru.

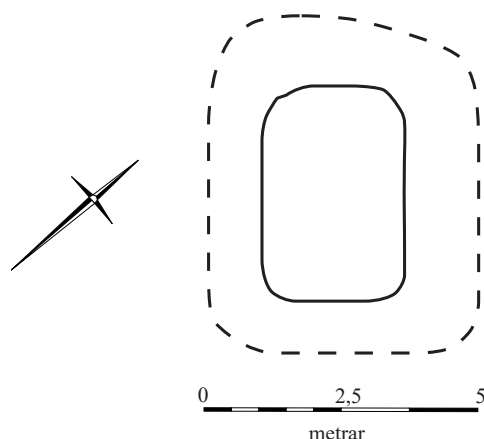
Hættumat: engin hætta

RA-443:045 tóftir óþekkt

63°59.354N 20°14.814V

Í suðvestanverðu Tíðholti er fjöldi ógreinilegra tófta sem virðast helst geta verið heystæði eða tengjast móþurkrun. Minjarnar eru um 220 m norðan við Magnhildartjörn þar sem heimildir eru um að heyturf hafi verið skorið og um 1,4 km norðvestan við bæ 002.

Tíðholt er smáþýft og eru minjarnar í aflíðandi halla til vesturs. Vestan við holtið er blaut og

Tóft 045A, sú greinilegasta á svæðinu. Horft til norðvesturs á ljósmynd.

grösug mýri.

Minjarnar eru á svæði sem er um 35x25 m að stærð og snýr norður-suður. Innan þess eru tíu ógreinilegar litlar tóftir. Þær virðast hafa verið gerðar þannig að lítið svæði var stungið upp og torfinu hlaðið meðfram jöðrum þess. Varla er því hægt að tala um vegg í þeim en torfhleðslurnar á jöðrunum eru útflattar. Ein greinilegasta tóftin er nyrst á svæðinu og er hún um 6x5 m á stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Tóftirnar snúa sitt á hvað og er ekki allar eins að lögun eða stærð en ekki er mikill breytileiki innan þeirra. Annað hvort hefur hey sem slegið var í mýrinni verið sett upp í þessar tóftir eða torf eða mór sem stunginn var upp í mýrinni. Ekki sjást ummerki um torfristu eða mótekju í mýrinni.

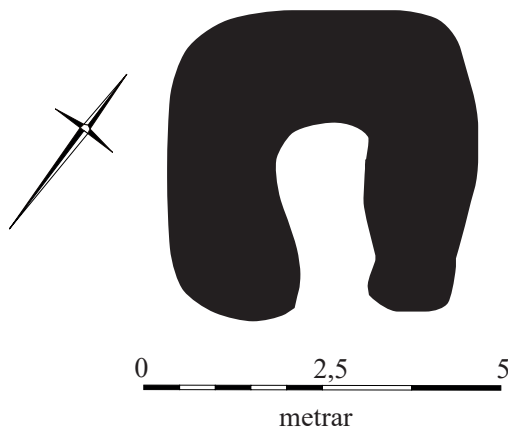
Hættumat: engin hætta

RA-443:046 tóft óþekkt

63°59.331N 20°14.776V

Sunnarlega á Tíðholti er agnarsmá ferköntuð tóft. Hún er um 30 m suðaustan við heystæði 045 og um 1,4 km norðvestan við bæ 002.

Smáþýft er á holtinu og víðsýnt af því.

Tóft 046, horft til norðvesturs á ljósmynd.

Tóftin er torfhlaðin og einföld. Hún er um 2x2 m að stærð. Veggir hennar eru signir og eru hæstir um 0,4 m. Mögulega var op á suðausturhlið. Hlutverk tóftarinnar er ekki þekkt en ekki er ólíklegt að þarna hafi verið smalakofi.

Hættumat: engin hætta

RA-443:047 garðlag óþekkt

63°59.081N 20°14.739V

Óþekkt garðlag var skráð af loftmynd á úrvinnslustigi. Það liggur af garðlagi 043 til norðvesturs, yfir Stóra-Torfholt (sjá 030) í átt að torfristusvæði 030 við Magnhildartjörn og sést svo aftur norðvestan við hana á kafla að merkjum á móti Flagveltu/Flagbjarnarholti. Garðurinn er um 1,3 km vestan við yngra bæjarstæði Minnivalla 002.

Garðurinn liggur að mestu leyti um mýrlent og gróið svæði.

Garðurinn sést á um 260 m löngum kafla á milli garðs 043 og Magnhildartjarnar þar sem hann liggur norðvestur-suðaustur. Hann sést svo aftur 300 m norðvestar á 140 m löngum kafla þar sem hann sveigir til VNV. Ekki er hægt að lýsa honum nánar af loftmyndinni en hann virðist signari og ógreinilegri en garður 043.

Hættumat: engin hættu

RA-443:048 heimild leið

63°58.288N 20°12.827V

Leið er sýnd á Herforingjaráðskorti frá 1908 sem liggur frá bæ 002, um bæjarstæði Gömlu-Minnivalla 001 og um Minnivallahraun að beitarhúsum 007.

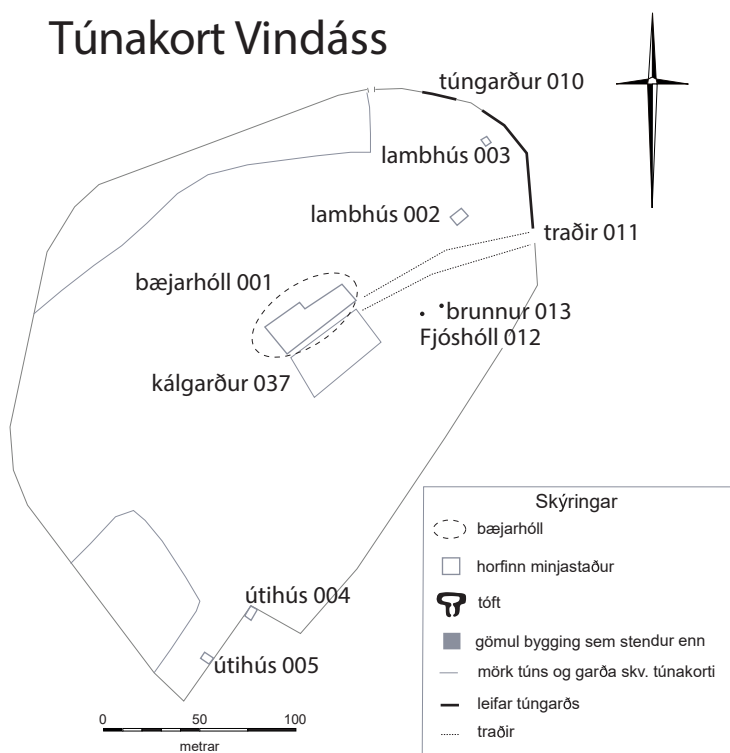
Leiðin liggur að miklu leyti um uppblásið hraun.

Engar sýnilegar götur sáust á leiðinni en mögulega hefur varða 014 verið við hana.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Herforingjaráðskort 47 SA

Túnakort Vindáss

Kort sem sýnir minjar í heimatúni Vindáss. Byggt á túnakorti 1917.

RA-444 Vindás

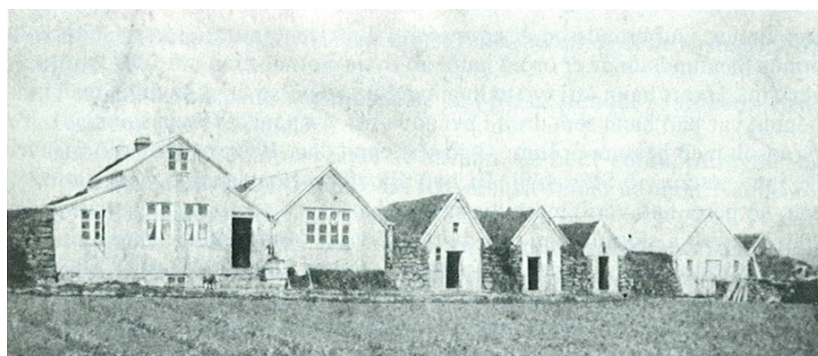
20 hdr., 1711, Skálholtskirkjueign. JÁM I, 311. “Elsta heimild sem til er um Vindás er bréf sem gert var á Melum í Melasveit 7. ágúst 1553 þar sem Ólafur Brandsson á Leirá fékk Marteini Einarssyni biskupi á Skálholti jörðina.” Landmannabók, 379. “Land jarðarinnar liggur að Þjórsá og stendur bærinn á hraunhól skamt frá ánni. Landareignin er um 420 ha, öll gróin, um helmingur valllendi, hitt mýri.” SB V, 189.

1711: “Engja slægjum spillir vatns eins og í Heysholti.” JÁM I, 312. 1917: Tún 4,8 ha, sléttað 3 ha, garðar 990 m².

RA-444:001 Vindás bæjarhóll bústaður

64°00.248N 20°14.280V

Bærinn er sýndur á túnakorti frá 1917 og snéri norðaustur-suðvestur. Mynd af bænum í Vindási frá sama tíma er birt í Sunnlenskum byggðum V. Stafnar bæjarins snéru til suðausturs. Íbúðarhúsið

Bærinn í Vindási 001 á mynd frá 1912 (SB V, 127).

var suðvestast og fimm burstir til norðausturs frá því. Þessi bæjarhús, sem og bæjarhóllinn, eru horfin af yfirborði. Bærinn var fast ANA við íbúðarhús byggt 1951, milli þess og núverandi skemmu. Skemman tilheyrir steinsteyptum útihúsum sem

Bæjarstæði Vindáss 001 haustið 2013, horft til NNW.

voru byggð eftir miðja 20. öld. Íbúðarhúsið er ónýtt og annað hús var byggt 50 m sunnar eftir jarðskjálftann árið 2000. Malarvegur að eldra íbúðarhúsinu og útihúsunum kemur upp á bæjarhólinn úr suðri.

Svæðið milli eldra íbúðarhússins og 20. aldar útihúsanna er flatt og hvergi sér til uppsöfnunar á mannvistarlögum. Þar er malarplan sem vinnuvélar og heyrúllur eru geymdar. Umhverfis eldra íbúðarhúsið er afgirtur bakgarður og er hann 0,5 m hærri en ladið umhverfis. Sú hækkun var líklega gerð

um leið og húsið.

Engin ummerki bæjarhólsins sjást á yfirborði og ólíklegt er að mikið leynist undir sverði sökum mikils rask sem þar hefur orðið vegna byggingaframkvæmda. Útihús frá 20. öld eru nyrst á svæðinu og malarpal til suðurs. Gamla heimreiðin 011 sést enn austan við bæ, þar sem hún liggur upp á holtið sem bærinn er á.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917; SB V; 127

RA-444:002 *Lambhúshóll*

heimild um lambhús 64°00.277N 20°14.191V

“Í framhaldi af þessum bæjarhól [001] til norðausturs gengur Lambhúshóll. ... Lambhúshóll dregur að sjálfsögðu nafn af lambhúsi, sem þar hefur staðið, en hólbrekkan niður frá því nefnist Lambhúsbrekka,” segir í örnefnalýsingu. Á örnefnaupprætti Ingólfs Einarssonar er Lambhúshóll merktur inn á sama stað og útihús 002 og 003 stóðu. Líklegt er því að annað eða bæði húsin hafi gegnt hlutverki lambhúss. Útihús er sýnt á túnakorti frá 1917 rúmum 80 m ANA við bæ 001 og 40 m sunnan við útihús 003. Malarvegur liggur þvert yfir Lambhúshól og áfram til norðurs. Umhverfis veginn er grasivaxið tún nýtt til beitar. Lambhúsið var á sama hól og bær 001 og 10-15 m brött brekka er þar sem malarvegurinn liggur niður.

Engin ummerki útihússins/lambhússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Vindás, 3; IE-Örnefnauppráttur, Vindás; Túnakort 1917

RA-444:003 heimild um útihús

64°00.296N 20°14.184V

“Í framhaldi af þessum bæjarhól [001] til norðausturs gengur Lambhúshóll. ... Lambhúshóll dregur að sjálfsögðu nafn af lambhúsi, sem þar hefur staðið, en hólbrekkan niður frá því nefnist Lambhúsbrekka,” segir í örnefnalýsingu. Á örnefnaupprætti Ingólfs Einarssonar er Lambhúshóll merktur inn á sama stað og útihús 002 og 003 stóðu. Líklegt er því að annað eða bæði húsin hafi gegnt hlutverki lambhúss. Samkvæmt túnakorti var útihús um 150 m norðaustan

við bæ 001 og 30 m norðan við lambhús 002. Það var nyrst á Lambhúshól sem liggur til NNA úr ásnum sem bær 001 er á.

Malarvegur liggur til norðurs, þvert yfir áætlaða staðsetningu útihússins og niður brekku. Búið er að slétta túnin beggja vegna við veginn og gera tún. Það er nýtt til beitar.

Engin ummerki útihússins/lambhússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917; IE-Örnefnauppráttur, Vindás; Ö-Vindás, 3

RA-444:004 heimild um útihús 64°00.198N 20°14.393V

Samkvæmt túnakorti var útihús, mögulega rétt, um 130-140 m SSV við bæ 001. Land tekur að lækka á þessum slóðum og þar sem útihúsið var er laut. Útihúsið var þar, utan túns, og mögulega sambyggt túngarði 010. Útihúsið er horfið.

Slétt, grasivaxið tún nýtt til sláttar og beitar er á þessu svæði. Láginn sést ennþá og þar er náttúruleg mýrardæl. Útihúsið var við hana.

Engin ummerki útihússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-444:005 heimild um útihús 64°00.186N 20°14.426V

Samkvæmt túnakorti var útihús um 180 m SSV við bæ 001 og um 30 m suðvestan við útihús 004. Útihúsið var líklega byggt upp við túngarðinn til suðurs og mýrardæla var skammt norðar. Útihúsið er horfið en mýrardælan sést enn.

Slétt, grasivaxið tún er á þessum slóðum.

Engin ummerki útihússins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-444:006 garðlag landamerki 63°59.474N 20°14.425V

Í örnefnalýsingu er birt landamerkjalyking frá 1886. Þar segir: “Frá Vindáslaugum [020] ræður gamall markagarður [034], suður yfir Laugarholtíð, og að vörðu [035] þeirri sem er á Bæjarholti fyrir sunnan Dvergastein, úr þeirri vörðu sjónhending í aðra vörðu [036] á brúninni, við hið nefnda Berjaflag austaní holtinu, úr henni sjónhending í hornmarksvörðu [443:011] framaní Skammbeinsás, frá hornmarksvörðu sjónhending í gamlan markagarð [007] á vesturbakka Vindástjarnar, frá þeim markagarði sjónhending yfir Vindástjörn beint að sjá í hinn forna Ósbotn; að öðru leyti ræður gamall markagarður, frá austur bakka Vindástjarnar, uppí hinn áður nefnda Ósbotn, úr Ósbotnum ræður Vindás-Ós, út í Þjórsá, þaðan ræður Þjórsá út að Búða, þaðan Árnesskvíslin, í áður nefndar Vindáslaugar.” Hér er verið að skrá landamerkjagarðurinn sem er austan við Vindástjörn. Hann sást ekki á vettvangi en hann sést óljóst á loftmynd á GoogleEarth sem tekin var í júlí 2009. Garðurinn er um 1,5 km sunnan við bæ 001.

Garðurinn liggur um deiglendi austan við Vindástjörn og austan við um gróinn hæðóttan móa. Merkjunum milli Vindáss og Minnivalla hefur verið breytt og er nú öll Vindástjörnin innan Minnivalla og mjó ræma af landi sem áður tilheyrði Minnivöllum er nú í land Vindáss. Þar sem garðurinn er í landi Vindáss er hann kominn í tún á kafla en sést samt á loftmynd.

Afloftmynd sjást ummerki um garðinn á tveimur stöðum. Annars vegar fast austan við Vindástjörn á um 300 m löngum kafla sem liggur nálega austur-vestur. Um 200 m ANA við þennan hluta sést garðurinn aftur í túni á um 250 m löngum kafla sem liggur ANA-VSV. Garðurinn hættir að sjást við malarveg að Vindási sem er um 50 m vestan við Ósbotn í Vindáslæk/Minnivallalæk. Ekki er hægt að lýsa garðinum nánar af loftmyndinni en hann er nánast alveg útflattur. Ætla má að hann sé samtíða landamerkjagarði 007.

Hættumat: hætta, vegna jarðræktar

Heimildir: Ö-Vindás, 2-3; GoogleEarth

RA-444:007 garðlag landamerki

63°59.451N 20°14.682V

Í örnefnalýsingu er birt landamerkjalyýsing frá 1886. Þar segir: “Frá Vindáslaugum [020] ræður gamall markagarður [034], suður yfir Laugarholtið, og að vörðu [035] þeirri sem er á Bæjarholti fyrir sunnan Dvergastein, úr þeirri vörðu sjónhending í aðra vörðu [036] á brúninni, við hið nefnda Berjafla austan í holtinu, úr henni sjónhending í hornmarksvörðu [443:011] framaní Skammbeinsás, frá hornmarksvörðu sjónhending í gamlan markagarð á vesturbakka Vindástjarnar, frá þeim markagarði sjónhending yfir Vindástjörn beint að sjá í hinn forna Ósbotn; að öðru leyti ræður gamall markagarður [006], frá austur bakka Vindástjarnar, uppí hinn áður nefnda Ósbotn, úr Ósbotnum ræður Vindás-Ós, út í Þjórsá, þaðan ræður Þjórsá út að Búða, þaðan Árnesskvíslin, í áður nefndar Vindáslaugar.” Hér er verið að skrá landamerkjagarð á vesturbakka Vindástjarnar. Garðurinn sést óljóst um 670 m suðvestan við Fúsatótt 016 og um 1,5 km SSV við bæ 001.

Garðurinn liggur yfir norðurenda Tíðholts í þýfðum móa og svo tekur við blaut mýri til vesturs að Skammbeinsási þar sem áframhald garðsins var.

Garðurinn sést á um 60 m löngum kafla frá vesturbakka Vindástjarnar og yfir norðurenda

Landamerkjagarður 007, horft til vesturs.

Tíðholts. Hann liggur nálega austur-vestur. Garðurinn er genginn í þúfur og er mjög gróinn. Hann er af þeim sökum mjög ógreinilegur. Garðurinn er um 3 m á breidd og 0,3 m á hæð. Hann hverfur í Tjarnarmýri sem er vestan og norðan við Tíðholt. Girt er á merkjum á svipuðum slóðum og garðurinn lá.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Vindás, 2-3

RA-444:008 garðlag vörslugarður

63°59.883N 20°14.935V

Fornlegur vörslugarður 008, horft til austurs.

Fornlegt garðlag er á austanverðum Skammbeinsási um 860 m suðvestan við bæ 001 og um 350 m suðvestan við tóftir á Borgarrima 019.

Garðurinn er í aflíðandi brekku til austurs í mólendi. Mýrlent er beggja vegna við Skammbeinsás, sér í lagi vestan við hann þar sem heitir Blautasund.

Á vettvangi sást garðurinn aðeins á um 35 m löngum kafla og liggur hann austur-vestur. Hann sést á milli gróins rofabarðs í vesturenda og gatna á leið 038. Garðurinn er

genginn í þúfur og er um 3 m á breidd og 0,7 m á hæð. Hlutverk hans er óþekkt en líklegt er að hann sé gamall vörslugarður. Við úrvinnslu skráningargagnanna sást annar garður vestan við Blautasund og er næsta víst hann tengist garðinum á Skammbeinsási og að sá hluti garðsins sem lá yfir Blautasund sé sokkinn í mýrina. Garðurinn sem sást á loftmynd er um 190 m vestan við garðinn á Skammbeinsási. Hann liggur í sveig frá austri til VNV og endar við merki á milli Efra-Flagbjarnarholts RA-445 á Bæjarholti. Þessi hluti garðsins er um 140 m að lengd. Garðurinn sést á svæði sem er um 380x15 m að stærð og snýr ASA-VNV.

Hættumat: engin hætta

RA-444:009 garðlag vörslugarður

63°59.725N 20°14.913V

Þegar unnið var að úrvinnslu skráningargagna sást fornlegt garðlag við yfirferð loftmynda á GoogleEarth. Garðurinn sést skýrt á loftmyndum sem teknar voru í júlí 2009. Garðurinn liggur yfir Skammbeinsás um 300 m sunnan við garð 008 og um 1,1 km suðvestan við bæ 001.

Garðurinn liggur yfir gróinn hluta Skammbeinsáss á milli skarða inn í ásin. Blautasund er vestan við Skammbeinsás og mýrlent er austan við hann. Vegarslóði liggur yfir austurenda garðsins.

Garðurinn sést á um 80 m löngum kafla og liggur hann austur-vestur. Hann er breiður, 4-5 m á breidd, og ætla má að hann sé útflattur. Garðurinn er að öllum líkindum torfhlaðinn. Ekki sést framhald af honum vestan við Blautasund en þar er gróið rof á Bæjarholti á merkjum milli Efra-Flagbjarnarholts RA-445 og Vindáss. Garðinum svipar mjög til garðlags 008 og er sennilegt að þessir tveir garðar séu samtíða og hafi jafnvel tengst en þau tengsl hafa þá rofnað.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

Heimildir: GoogleEarth

RA-444:010 garðlag túngarður

64°00.307N 20°14.206V

Á túnakorti frá 1917 afmarkar túngarður allt heimatúnið. Lítil hluti hans er ennþá varðveittur

Túngarður 010, horft til suðurs.

í norðausturhluta gamla heimatúnsins. Aðrir hlutar eru komnir í slétt, grasivaxin tún.

Grasivaxin tún eru allt umhverfis núverandi bæjarstæði og 20. aldar útihús. Túnin eru nýtt til sláttar og sauðfjárbætur. Holtið sem bærinn er á afmarkaði túnið að mestu og lega þess enn greinileg.

Túngarðurinn lá neðan við 15 m háa brekku fyrir norðan bæ 001. Hann lá til austurs upp á Lambhúshól (sjá 002 og 003) og sést þar ofarlega í brekkunni. Malarvegur liggur þvert í gegnum túngarðinn en hann sveigir síðan til

suðurs og endar við traðir 011. Sunnan við traðirnar lá túngarðurinn neðan við brekkuna/holtið en er horfinn þar í náttúrulega paldra. Fyrir sunnan bæinn lá hann uppi á holtinu. Túngarðurinn er 1,5-2,5 m á breidd, 0,5-1 m á hæð og grasivaxinn. Líklega er hann torfhláðinn, hvergi glittir í grjóti í honum. Túngarðurinn er greinilegastur norðaustan við bæinn, þar sem hann liggur skáhallt niður brekku. Hann sést á 42x38 m löngum kafla og var þar norðausturhorn túnsins.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

RA-444:011 vegur traðir

64°00.253N 20°14.238V

Traðir 011, horft til vesturs.

“Austur af bænum, en suður eða suðaustur af fjósinu, framan við gömlu traðirnar hét Fjóshóll [sjá 012],” segir í örnefnalýsingu. Traðirnar eru sýndar á túnakorti frá 1917 og lágu til austurs frá bæ 001. Þær sjást enn í austurbrekku holtsins sem bær 001 er á.

Túnslóði liggur eftir tröðunum en þær hafa varðveist að nokkur leyti. Grasivaxin tún eru á holtinu en óræktuð tún austan þess.

Traðirnar eru horfnar uppi á holtinu. Til austurs frá malavegi sem liggur að fiskeldisstöð, sjást þær liggja niður bratta

brekku. Þar er vegslóði á sama stað og er hann hluti af tröðunum. Á túnakortinu sést að traðirnar voru 6-10 m að breidd að þessum slóðum og veggir þeirra hlaðnir. Í vegslóðanum sést hellulögn og greinilegt að traðirnar voru hellulagðar niður brekkuna hið minnsta. Hellulögnin sést á 10 m löngum kafla. Litlir, flatir hellusteinar eru þar. Traðirnar eru horfnar neðan holtsins.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Vindás, 3; Túnakort 1917

RA-444:012 *Fjóshóll* þúst fjós

64°00.244N 20°14.234V

“Austur af bænum, en suður eða suðaustur af fjósinu, framan við gömlu traðirnar [011] hét Fjóshóll,“ segir í örnefnalýsingu. Fjóshóll var um 30 m austan við bæ 001 og 5 m sunnan við traðir 011 að sögn Margrétar Gísladóttur, heimildamanns. Hann er á grónu svæði milli tveggja malarvega. Hún sagði að hóllinn sæist enn en væri mikið raskaður. Malarvegur að fiskeldisstöð er 5 m austan við Fjóshól og malarvegur að eldra íbúðarhúsinu er 20 m til vesturs.

Fjóshóll er nú hluti af malarplani þar sem vélar eru geymdar. Vestur- og norðvesturshorn hans eru þar undir planinu. Gróin svæði til annarra átta.

Fjóshóll er afar óljós og vart greinilegur. Svæðinu hefur mikið verið raskað. Óljóst mótast fyrir upphækkun við vegöxl eystri malarvegarsins. Hún er 0,3 m á hæð og álíka að breidd.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Vindás, 3

RA-444:013 heimild um brunn

64°00.247N 20°14.228V

“Austur af bænum, en suður eða suðaustur af fjósinu, framan við gömlu traðirnar hét Fjóshóll [012]. Utan í honum, við traðirnar [011], var brunnur,” segir í örnefnalýsingu. Að sögn Margrétar Gísladóttur var hætt að nota brunninn milli 1965-1970. Að hennar sögn var brunnurinn aðeins austan við malavegin og fyllt var upp í hann. Lítið brunnhús var yfir honum en hún man ekki nákvæmari gerð þess. Staðsetningu Margrétar og lýsingu í örnefnaskrá ber ekki alveg saman, Margrét staðsetur brunninn sunnar. Hnit var tekið mitt á milli staðanna sem til greina koma og brunnurinn var því um 50 m austan við bæ 001 og 10 m austan við Fjóshól 012.

Á því svæði sem brunnurinn var er nú gróið svæði. Það er á milli tveggja malarvega og mjókkar til suðurs.

Engin ummerki brunnsins sjást á yfirborði.

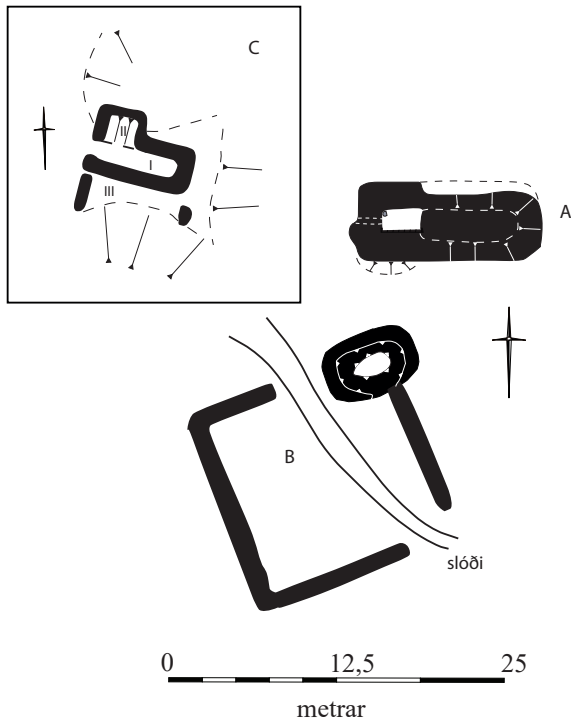
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Vindás, 3

RA-444:014 *Brú* tóftir beitarhús

63°59.821N 20°13.523V

Í grein Guðmundar Árnasonar um uppblástur og eyðingu býla í Landsveit segir: “Árið 1895 byggði Vigfús Jónsson, áður bóndi á Leirubakka, bæ á vesturbakka Vindásóss, í Vindáslandi. Fékk hann slægjur hjá nágrönnum, en beit fyrir skepnur sínar hjá Vindásbónda. Bjó Vigfús í bæ þessum með konu sinni og yngsta syni í 11 ár, eða til vors 1906, og hafði venjulega 1 kú, 20-30 kindur og 2 hross. Þá fór í bæinn Jón Árnason frá Látalæti [442:001], en fór þaðan að ári liðnu ... Var bærinn þá rifinn (1907) og Vindásbóndi byggði sauðahús í bæjartóftunum. Skammt norðar en bærinn stóð, var timburbrú [039] á ósnum og bærinn því í daglegu tali nefndur Brú, en fólkið sem í honum bjó ætíð skráð á Vindási.” “Sunnan við Bólin, fáa tugi metra frá læknum, eru tættur sauðahúss frá Vindási, en áður var þar lítið býli, sem hét Brú,” segir í örnefnalýsingu. Þrjár tóftir og eitt gerði eru á og við bæjarstæði Brúar um 1 km suðaustan við bæ 001.

Minjar á bæjarstæði Brúar 014 þar sem síðar voru beitarhús.

Minjarnar eru við Vindáslæk/Minnivallalæk innan um lága hóla í smáþýfðum móa.

Fornleifarnar eru á svæði sem er um 110x30 m að stærð og snýr NNV-SSA. Þær fá bókstafi til aðgreiningar í lýsingu. Fjárhúsatóft A og lítilltóft B með áföstu gerði eru í SSA-enda svæðisins þar sem býlið var. Tóft A, fjárhúsatóft, er á lágu hól sem virðist að mestu náttúrulegur. Tóftin er um 14x6 m að stærð og snýr austur-vestur. Hún er torf- og grjóthlaðin. Eitt hól sést í vesturenda tóftarinnar. Það er um 3x1,5 m að stærð og snýr ausutr-vestur. Á innanverðum suðurvegg hólfsins er grjóthlaðinn stallur undir jötu sem er um 0,3 m á hæð. Líklega var op á tóftinni í vesturenda hennar inn í hólfið en hrúnið hefur fyrir það. Í austurhluta tóftarinnar er sést ekki innri brún veggja og þar er hún að

nokkru leyti ógróin. Í þessum hluta tóftarinnar er mold, grjót, gras og timburleifar. Mögulega hefur tóftinni verið ýtt saman að einhverju leyti. Mesta hleðsluhæð tóftar er 0,5 m í vesturenda. Ekki sést fjöldi umfara í hleðslum. Ætla má að tóft A sé á sama stað og bæjartóft býlisins eða byggð ofan í hana. Um 3 m sunnan við tóft A er útflótt tóft B og áfast gerði. Þessar minjar eru á svæði sem er um 16x17 m að stærð og snýr austur-vestur. Tóftin er í norðausturhorni gerðisins.

Beitarhúsatóft 014A sem byggð var á bæjarstæði Brúar, horft til austurs.

Gerði og tóft 014B, horft til norðurs.

Hún er um 7x5 m að stærð og snýr VSV-ANA. Hún virðist vera einföld og var líklega op á henni til VSV en það sést mjög illa vegna þess hve sigrin tóftin er. Tóftin er torfhlaðin og mesta hæð veggja er 0,2-0,3 m. Gerðið er einnig torfhlaðið og er það um 15x16 m að stærð og snýr

Tóft 014C, horft til vesturs.

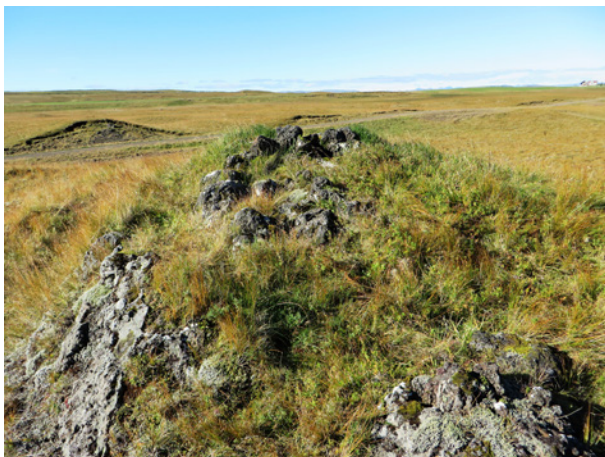
tóftinni. Það er um 6x1,5 m að innanmáli. Dyraop er á því til suðvesturs. Hólf II er norðvestan við hólf I. Það er um 2x2,5 m að innanmáli og er það grafið inn í lágan hól. Ekki er hlaðinn veggur á milli hólfa I og II en hólf II stendur herra en hólf I. Hólf III er suðaustan við hólf I og er það einnig grafið inn í hól. Hlaðinn veggur er í suðvesturenda hólfsins og mjög ógreinilegur veggur er við norðausturenda þess. Það er um 7x2 m að innanmáli. Ekki er skýrt op á því. Mesta hleðsluhæð tóftarinnar er um 0,3 m. Hlutverk hennar er ekki ljóst en um einhvers konar útihús er líklega að ræða.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: GÁ: “Uppblástur og eyðing býla í Landsveit” Minningarit Sandgræðslunnar 1958, 87; Ö-Vindás, 4

RA-444:015 *Þrívörður* varða óþekkt

63°59.856N 20°13.818V

Varða 015, horft til vesturs.

NNV-SSA. Mesta hæð veggja er um 0,5 m. Bíslóði liggur í gegnum gerðið og eru op á gerðinu af þeim sökum á miðri NNV-hlið og suðausturhorni. Líklegt er að kálgarður hafi verið innangerðisins og að í tóftinni hafi verið lítið útihús. Um 80 m norðvestan við tóft A er tóft C sem líklega hefur einnig tilheyrt býlinu Brú. Hún er í kvos á milli þriggja hólfa. Tóftin er torf- og grjóthlaðin og er þrískipt. Hún er um 9x8,5 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Öll hólfin snúa eins og tóft. Hólf I er stærsta og skýrasta hólfið og er það í miðri

“Fast austan við veginn, um 200 m norðvestur af Brú [014], en sunnan við Stórasjó, er hár hóll með þremur vörðum. Þar heita Þrívörður,” segir í ornefnalýsingu. Leifar af einni vörðu sjást á hólnum sem er um 820 m suðaustan við bæ 001.

Hóllinn sem varðan er á er í smáþýfðum, hæðóttum móa fast austan við malarveg heim að Vindási. Gróið rof er efst á hólnum.

Hrunin varða er á kletti efst á hólnum. Grjótið úr vörðunni er á svæði sem er um 1x1,5 m m að stærð og snýr austur-vestur. Það sem eftir

stendur af vörðunni er um 0,4 m á hæð. Vörðubrotið er gróið og mosavaxið. Annar klettur er fast austan við vörðubrotið og þar eru nokkrir lausir steinar. Eins eru tveir lausir steinar vestan við vörðubrotið. Þessi óljósu ummerki gætu verið leifar af hinum tveimur vörðunum sem nafnið

Þrívörður gefur til kynna að hafi verið á hólnum.

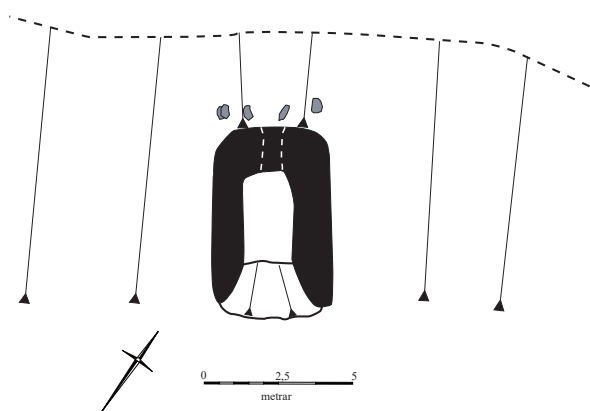
Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Vindás, 5

RA-444:016 *Fúsatótt* tóft beitarhús

63°59.701N 20°14.083V

“Að honum nær sá hluti Vallarins, sem heyrir til Vindáslandi. Vestan í nyrðri enda hans er dálítill hraunklettur, og skammt norðaustan við hann, á bláenda rimans, er lítil kofarúst, sem heitir Fúsatótt, vafalaust kennd við áðurnefndan Vigfús á Brú,” segir í örnefnalýsingu. Fúsatótt er um 70 m við Torfkrók 017, um 500 m suðvestan við Brú 014 og um 1 km SSA við bæ 001. Tóftin er við norðurenda gróins hólríma sem er smápýfður.

Fúsatótt 016, horft til norðvesturs á ljósmynd.

Tóftin er torf- og grjóthlaðin og er einföld. Hún er um 6x4 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Tóftin er sigin og eru veggir hæstir um 0,5 m utanmáls. Hér og hvar sést í grjót en ekki er hægt að greina fjölda umfara og virðist tóftin að mestu hlaðin úr torfi. Ógreinilegt dyraop er í norðvesturenda tóftarinnar. Suðausturendi tóftarinnar er að litlu leyti grafinn inn í aflíðandi halla en sá hluti tóftarinnar er útflattur. Hlutverk tóftarinnar er ekki þekkt en líklegt er að þetta hafi verið lítil sauðahús eða beitarhús.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Vindás, 5-6

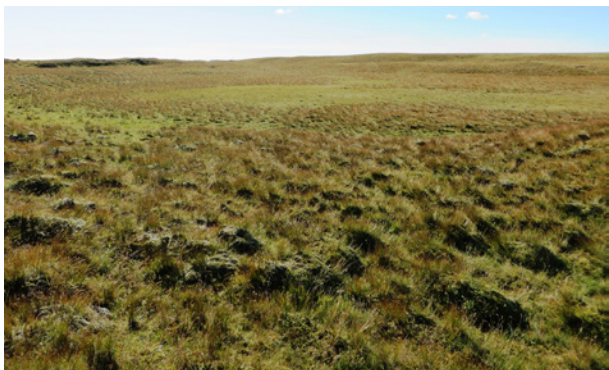
RA-444:017 *Torfkrókur* örnefni rista

63°59.664N 20°14.130V

“Slakki vestur að suðvestur þaðan [frá Fúsatótt 016] heitir Torfkrókur,” segir í örnefnalýsingu. Torfkrókur er um 70 m suðvestan við Fúsatótt 016 og um 1,1 km sunnan við bæ 001.

Torfkrókur er flatlent smápýft svæði innan um hólríma í mólendi.

Í Torfkrók sjást ekki skýr ummerki um torfristu en það er munur á gróðri innan hans sem kann að gefa til kynna hvar torfið var rist. Í miðjum Torfkróknum er svæði sem er um 100x80 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Þar er ekki þýft og grasið er grænna þar en annarsstaðar

Torfkrókur 017, horft til suðvesturs.

í króknum. Líklegt er að torf hafi verið rist á þessu svæði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Vindás, 6

RA-444:018 heimild um beitarhús

64°00.070N 20°14.318V

“Þar, sem fjárhús stóðu á lágum hól rétt við túnið eins og það var fyrrum, heitir Háaból,” segir í örnefnalýsingu. Fjárhúsin voru tæpum 350 m sunnan við bæ 001 og tæpum 300 m austan við Borgarrima 019. Fjárhúsin eru horfin en grænt svæði á lágum hól sýnir staðsetningu þeirra. Hann er 0,5 m á hæð og 10 m í þvermál.

Slétt, grasivaxin og framræst tún eru á þessum slóðum. Djúpir skurðir skipta þeim í minni einingar.

Engin ummerki fjárhúsanna eru sjáanleg á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Vindás, 7-8

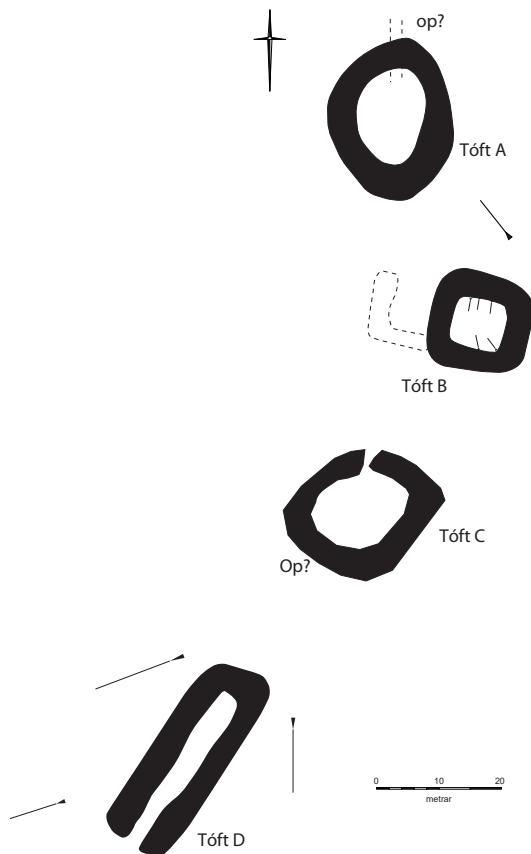
RA-444:019 *Borgarrimi* tóftaþyrping fjárskýli

64°00.067N 20°14.663V

“Austur frá norðurenda Skammbeinsáss heitir Borgarrimi, og stefnir heim undir Vindástún,” segir í örnefnalýsingu. Borgarrimi er 500 m suðvestan við bæ 001. Þar eru fjórar tóftir á grónum rima og dreifast þær eftir honum endilöngum.

Borgarrimi er 2-4 m á hæð og liggur norður-suður. Hann er gróinn og stórpýfður. Til vesturs, austurs og suðurs frá honum eru mýrarsund en graxivaxin, framræst tún til norðurs. Fleiri minni og stærri rimar eru á milli mýrarsunda á þessum slóðum.

Á svæði sem er 70x35 m að stærð og snýr norður-suður eru fjórar tóftir. Var hverri þeirra gefinn bókstafur til aðgreiningar í lýsingu þessari. Tóft A er nyrst í aflíðandi halla til norðvesturs. Hún er 12x10 m að stærð, er einföld og snýr N-S. Tóftin er egglega en var fjárborg. Veggirnir eru nánast útflattir og óskýrir. Þeir eru 2-3 m á breidd, 0,2 m á hæð, mosavaxnir og stórpýfðir. Líklega var op til norðurs, þar er skarð í vegginn. Grænt gras vex inni í fjárborginni og sker sig úr nánasta mólendi. Tóftin er útflött og nánast horfin af yfirborði. Tóft B er 20 m sunnan við tóft A, uppi á rimum. Hún er 8x8 m að stærð og er einföld. Mögulega voru fleiri hól í tóftinni, óljóst mótar fyrir L-laga hleðslu til VNV. Veggirnir í tóftinni eru 0,4-0,5 m á hæð að utanverðu og brattir. Að innan eru þeir 0,2 m og afar óljósir. Þeir eru 2-3 m á breidd og útflattir. Veggirnir eru algrónir mosa og grasi og hvergi sést glitta í grjóti. Óljóst mótar fyrir opi í suðausturhorni. L-laga hleðslan er mun minni umfangs og sést helst sem beinn, þýfður bakki í lágum halla til

Tóftir á Borgarrima. Á efri ljósmynd er tóft 019B, horft til austurs. Á neðri ljósmynd er tóft 019C, horft til norðausturs.

vestus af tóftinni. Veggirnir eru 0,3 m á hæð, 1 m á breidd og algrónir. Tóft C er 10-15 m sunnan við tóft B. Hún er 11x10 m að stærð, einföld og snýr VNV-ASA. Tóftin er útfloft og mosavaxin. Veggirnir eru 0,3 m á hæð, mosavaxnir og 2-2,5 m á breidd. Op er til VNV eða suðurs, það er óljóst sökum gróðurs. Tóftin er uppi á Borgarrima. Tóft D er 8 m sunnan við tóft C. Hún er 16x5 m að stærð, einföld og snýr suðvestur-norðaustur. Tóftin er í aflíðandi halla niður af Borgarrima. Tóftin er frábrugðin hinum þremur sem allar voru fjárborgir. Hér er mögulega um kvíar, fjárhús eða stekk að ræða. Veggirnir eru 0,4 m á hæð, algrónir og þýfðir. Tóftin er opin til suðvesturs en ekki mótar fyrir frekari hólfskiptingu. Allar tóftirnar eru í svipuðu ástandi og líklega frá svipuðum tíma.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Vindás, 8

RA-444:020 Vindáslaugar lind þvottastaður 64°00.655N 20°16.065V

“Mörkin milli Vindáss og Flagbjarnarholts enda á grýttri eyri við efri enda Árnaskvíslar, sem er hluti Þjórsár. Suðaustast á eyri þessari, við lítinn læk er verður á mörkum hennar og brúnarinnar ofan við hana, er snarpheitur jarðhiti á allstóru svæði, og heita hér Laugar, öðru nafni Vindáslaugar. Þær voru fyrrum notaðar til þvotta,” segir í örnefnalýsingu. Vindáslaugar eru rúmum 1,6 km norðvestan við bæ 001 og 30 m norðan við kálgarð 021a. Fremur er um

Vindáslaugar 020, horft til suðvesturs.

heitan læk en laug að ræða. Við laugarnar er afgirt fiskeldisstöð sem nýtir jarðhitann við ræktunina. Víða er búið að hlaða litlar tjarnir undir beru lofti og eru litlir fiskar hafðir þar. Það var líklega gert í tengslum við fiskeldið. Hvar þvotturinn var þveginn er ekki vitað með vissu eða hvort að það hafi verið á fleiri en einum stað.

Vindáslaugar ná yfir svæði sem er tæplega 120x30 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Þar hefur mikið rask orðið vegna framkvæmda við fiskeldið. Volgir lækir renna

hér á milli lítilla tjarna. Lækurinn er 0,2 m djúpur og grýttur í botninn.

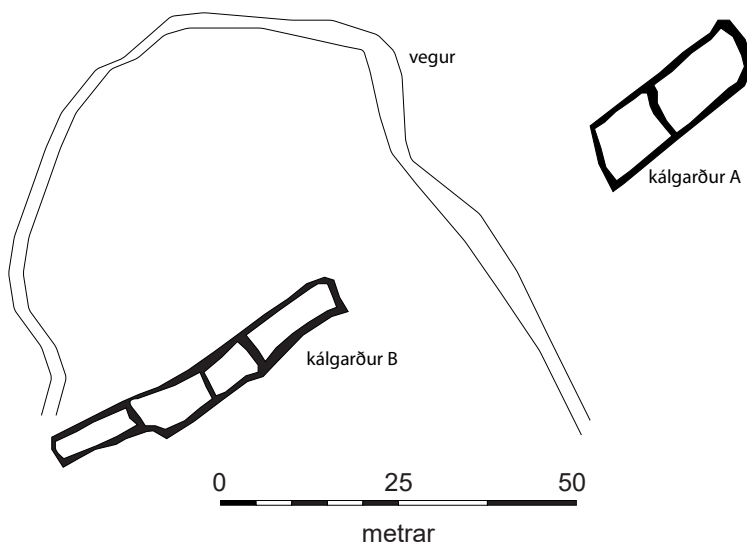
Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir:Ö-Vindás, 9

RA-444:021 gerði kálgarður

64°00.644N 20°16.042V

“Mörkin milli Vindáss og Flagbjarnarholts enda á grýttri eyri við efri enda Árneshvísar, sem er hluti Þjórsár. Suðaustast á eyri þessari, við lítinn læk er verður á mörkum hennar og brúnarinnar ofan við hana, er snarpheitur jarðhiti á allstóru svæði, og heita hér Laugar, öðru nafni Vindáslaugar [020]. Þær voru fyrrum notaðar til þvotta. Í hallanum upp frá eyrinni eru gamlir kálgarðar, báðum megin við mörkin,” segir í örnefnalýsingu. Kálgarðarnir eru rúmum 1,5 km norðvestan við bæ 001 og 30 m sunnan við Vindáslaugar 020 og eru í brekku sem hallar

Uppdráttur sem sýnir kálgarða 021A og B. Innan Kálgarðs A eru áletranir á móbergshleðslum sem sjá má á ljósmyndum hér til hliðar. Þær virðast ekki gamlar en aldur þeirra eða tilgangur er ekki þekktur.

til norðurs. Kálgarður A er í landi Vindáss en kálgarður B í landi Flagbjarnarholts.

Kálgarðarnir eru á grónu svæði neðan við gróið holt. Brekkan niður holtið er gróin og búið að planta trjám þar. Hún er 5-8 m há.

Kálgarður 021A, horft til suðurs.

Kálgarður 021B, horft til VSV.

Kálgarðarnir eru á svæði sem er 120x15 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Kálgarður A er norðaustar og er hlaðin úr grágrýti og móbergi. Hann er 30x11 m að stærð, skiptist í tvö hólfi og snýr norðaustur-suðvestur. Hólf 1 er norðaustar og er 16x9 m að innanmáli. Veggirnir eru 0,3-0,5 m á hæð og má sjá 1-2 umför af grjóthleðslu í þeim. Hólf 2 er suðvestar. Það er 10x10 m að innanmáli en veggirnir eru eins og í hólfi 1. Hér er á nokkrum stöðum búið að höggva áletranir í móbergið í suðurvegg hólfsins. Þetta eru mest stafir, tölustafir og holur. Kálgarður B er 45 m suðvestar og liggur malarvegur á milli þeirra. Hann er 45x9 m að stærð, snýr norðaustur-suðvestur og skiptist í fjögur hólfi. Kálgarðurinn er grjóthlaðinn og hleðslurnar eru úr stóru grjóti. Búið er að planta trjám sunnarlega í tóftina og alla brekkunna umhverfis hann. Hólfín eru flest 10x6 m að stærð en eins að gerð og lögun. Veggirnir eru 0,3-0,4 m á hæð og má sjá 1-2 umför grjóthleðslu í þeim. Það er farið að hrynja úr veggjunum.

Hættumat: engin hættu

Heimildir:Ö-Vindás, 9

RA-444:022 *Búðavörður* varða

64°00.775N 20°15.854V

“Fast upp frá norðausturenda eyrarinnar við Vindáslaugar [020] er dálítill höfði, myndaður af samvaxinni þyrpingu hóla, þar sem hraungrjót Þjórsárhrauns stendur víða upp úr grassverðinum. Vörður uppi á hólnum þessum heita Búðavörður. Karen nefndi hólana sjálfa Búðahóla,” segir í örnefnalýsingu. Búðavörður eru um 1,6 km norðvestan við bæ 001, um 100 m norðaustan við fiskeldi og 300 m norðaustan við Vindáslaugar 020. Vörðurnar draga nafn sitt af Búðafossi í Þjórsá sem einnig er kallaður Búði. Fossinn dregur nafn sitt af þingbúðum á Árnesþingstað í landi Minna-Hofs í Gnúpverjahreppi. Einnig getur verið að vörðurnar dragi frekar nafn sitt af þingbúðunum.

Búðavörður 022. Varða A er fremst á mynd en fjær ber vörðu B við himin, horft til norðausturs.

Hólarnir sem vörðurnar eru á eru í smápýfðum móa nærri Þjórsá og þar heyrir dynurinn í Búðafossi. Gróður hefur blásið burt af efsta hluta hólanna svo að víða sést í hraungrýti.

Tvær vörður sjást á svæði sem er um 20x2 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Þær eru hlaðnar úr hraungrýti. Varða A er í suðvesturenda svæðisins. Hún er um 1 m á kant og 0,5 m á hæð. Í henni sjást 3 umför. Sýnilega hefur hrunið grjótt úr henni til suðvesturs. Varða B er í norðausturenda svæðisins. Hún var hlaðin ofan á jarðfastan klett sem er um 0,7 m á hæð. Flestir steinarnir

í vörðunni hafa hrunið úr henni en enn er einn steinn á klettinum. Ekki er ljóst hvaða hlutverki þessar vörður hafa gegnt. Ekki sjást greinilegar götur í námunda við vörðurnar en ekki er útilokað að þær hafi vísað á vað ofan við Búðafoss á leið yfir Þjórsá að þingstaðnum.

Hættumat: engin hætta

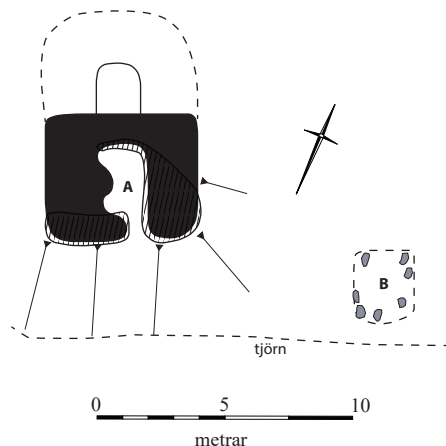
Heimildir:Ö-Vindás, 9

RA-444:023 Sauðahúshólar tóftir beitarhús

64°00.705N 20°15.399V

“Stakurhóllskammtaustan við Búðahóla[sjá022], einnig með hraunsteinum upp úr gróðurkápunni, heitir Smalahóll. Austan hans, en norðaustan Laugarholts, er hraunhólapyrping grasi gróin, og heitir Sauðahúshólar, og í suðurjaðri þeirra, fáa tugi metra frá norðausturtagli Laugarholts, er sauðahústótt, og hefur húsið verið hlaðið úr hraunsteinum,” segir í örnefnalýsingu. Tvær tóftir eru um 70 m sunnan við malarveg um sem liggur að fiskeldi og áfram að Flagbjarnarholtum, 1,2 km norðvestan við bæ 001 og um 380 m suðaustan við Búðavörður 022.

Lítil tjörn er fast suðaustan við minjarnar sem eru í grónum hólum. Á stöku stað sést í hraungrýti upp úr sverði.

Beitarhús 023, horft til SSA á ljósmynd.

Tvær tóftir sjást á svæði sem er um 18x10 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Tóft A er vestast á svæðinu og er það fjárhústóft. Hún er úr torfi og grjóti og er tvískipt. Tóftin er um 9x6 m að stærð og snýr NNV-SSA. Hún er gróin og sigin. Mesta hleðsluhæð 0,5 m og mest sjást 2-3 umför. Hólf I er í SSA-hluta tóftarinnar. Það er um 3x2 m að innanmáli og snýr SSA-NNV. Op er á því til SSA. Hólf II er í NNV-hluta tóftarinnar. Veggir þess eru nánast útflattir og það er samansigið. Hólfið er um 2x1,5 m að innanmáli og snýr eins og hólf I. Ekki sést skýrt op á því. Um 10 m suðaustan við tóft A er lítil og ógreinileg tóft B. Hún er einföld og virðist að mestu grjóthlaðin. Hún er um 2,5x2,5 m að stærð og 0,1-0,2 m á hæð. Ekki sést op á henni og hlutverk hennar er óljóst.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Vindás, 9

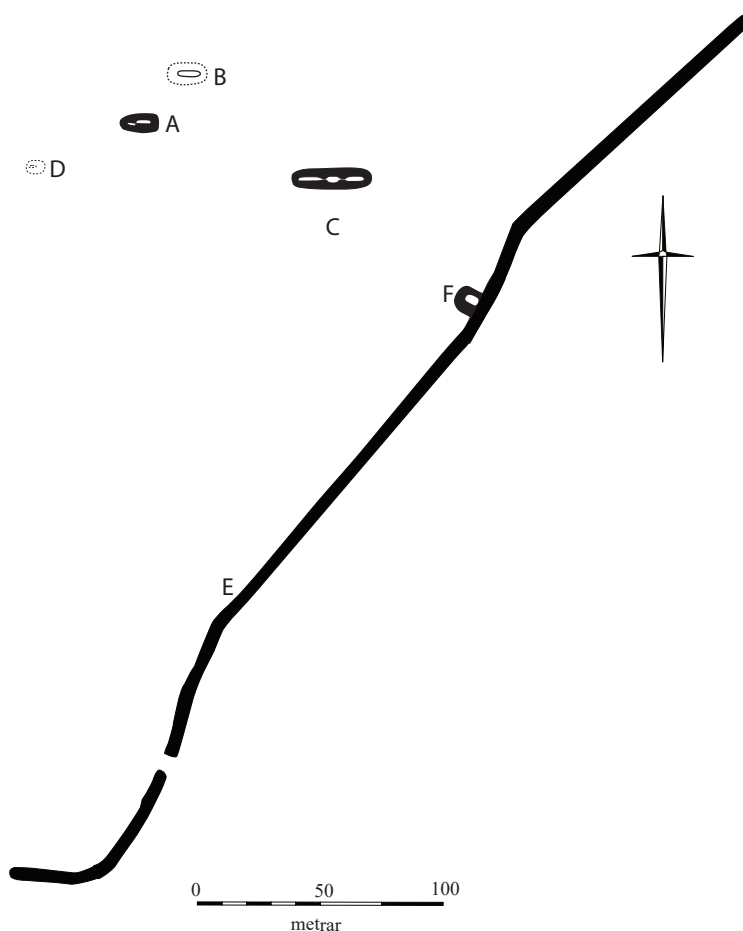
RA-444:024 *Seltættur* tóftir sel

64°01.010N 20°15.093V

“Mjög austarlega á Króknum heita Seltættur, og eru þær ævagamlar. Krókurinn er flatlendur allt austur að Hrúthólum [026], allmiklum hólaklasa, sem hefst skammt norðaustan Löngugrófar og nær 400-500 m spöl norðaustur undir Þjorsá. Meðfram rótum Hrúthóla að norðvestan, milli Löngugrófar og Þjorsár, vottar vel fyrir torfgarði, æði fornlegum,” segir í örnefnalýsingu. Svo virðist sem selið og torfgarðurinn myndi eina minjaheild og eru því skráð saman sem sel. Selið er um 1,5 km norðvestan við bæ 001 og torfgarðurinn liggur suðaustan og suðvestan við það.

Selið er á nokkuð flatlendu og smáþýfðu svæði. Uppblásin renna liggur inn á mitt selstæðið til suðvesturs frá Þjorsá sem rennur norðaustan við selið. Hún hefur gróið aftur að miklu leyti. Bíslóði liggur vestan við selið og annar slóði liggur í gegnum mitt selstæðið frá suðvestri til norðausturs.

Minjar um selið eru á svæði sem er um 470x140 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Innan þess er garður með áföstu gerði, þrjár tóftir og ein þúst. Minjarnar fá bókstafi til aðgreiningar í

Tóftir og garðlag þar sem heitir Seltættur 024.

lýsingu hér á eftir. Garðurinn E afmarkar svæðið. Hann liggur frá Þjórsá til suðvesturs á um 470 m löngum kafla og hverfur við Löngugróf en sést aftur á norðurbakka hennar litlu norðar á um 115 m löngum kafla þar sem hann liggur austur-vestur. Ekki er ósennlegt að garðurinn hafi haldið áfram meðfram Löngulág til V(NV) að Þjórsá. Hefur þá garðurinn ásamt Þjórsá afmarkað svæði sem er 510x390 m að stærð og snýr norðaustur-suðvestur. Garðurinn er líklega

Garðlag 024E og sambyggt gerði 024F, horft til suðvesturs.

Tóft 024A, horft til austurs.

torfhlaðinn og hann er gróinn en bíslóði liggur yfir hann nærri suðvesturenda. Hann er 4-5 m á breidd og hæstur er hann um 0,5 m. Eitt gerði F er áfast innanverðum garðinum um 160 m suðvestan við norðausturenda hans. Gerðið er um 4x6 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. Ekki sést op á því. Veggir gerðisins eru 2-4 m á breidd og 0,4 m á hæð. Í tóftunum og þústinni á selstæðinu sést hvergi í grjót en ætla má að torf og grjót hafi verið notað í byggingar selsins. Nyrst á svæðinu er tóft B. Hún er einföld, um 16x8 m að stærð og snýr austur-vestur. Tóftin er 0,3-0,5 m á hæð. Ekki sést op á henni. Tóft A er um 30 m suðvestan við tóft B. Hún er tvískipt, er um 15x7 m að stærð og snýr austur-vestur. Tóftin er á lágunum flötum hól og eru mögulega uppsöfnuð mannvistarlög í honum. Í austurenda tóftarinnar er hól I. Það er um 6x2

Tóft 024B, horft til austurs.

Tóft 024C, horft til austurs.

m að innanmáli, snýr eins og tóft. Op er í suðvesturhorni þess inn í hólfi II sem er um 3x1 m að innanmáli og snýr nálega austur-vestur eins og hólfi I. Ógreinilegt op er úr því út út tóftinni til suðvesturs. Mesta hleðsluhæð tóftar er um 0,5 m. Þúst D er um 50 m suðvestan við tóft A. Hún er um 7x5 m að stærð og 0,2 m á hæð. Hún snýr austur-vestur. Þústin sker sig úr umhverfinu vegna þess að í henni eru stærri þúfur en í kringum hana. Í henni má óljóst greina eitt hólfi sem er um 3x1 m að innanmáli og snýr austur-vestur. Tóft C er um 60 m ASA við tóft A. Hún er langstærsta tóftin og er hún á norðausturbrún uppblásnu rennunnar sem liggur frá Þjórsá. Tóftin er um 32x8 m að stærð og snýr austur-vestur. Hún skiptist í þrjú hólfi. Tóftin er greinilegust fyrir miðju þar sem hún er um 0,6 m á hæð en lækkar til beggja enda og er alveg útflött í vesturenda sem er á bakka uppblásnu rennunnar. Í austurenda tóftarinnar er hólfi I. Það er um 7x2 m að innanmáli og snýr austur-vestur eins og hin tvö hólfin. Op er úr því til vesturs inn í hólfi II. Það er um 5x3 m að innanmáli og op er úr því til vesturs inn í hólfi III. Það er um 10x1,5 m að innanmáli. Ekki sést op inn í tóftina. Líklegt er að fleiri mannvirki séu á selstæðinu þó að ekki hafi fleiri sést á vettvangi.

Hættumat: engin hættu

Heimildir:Ö-Vindás, 10

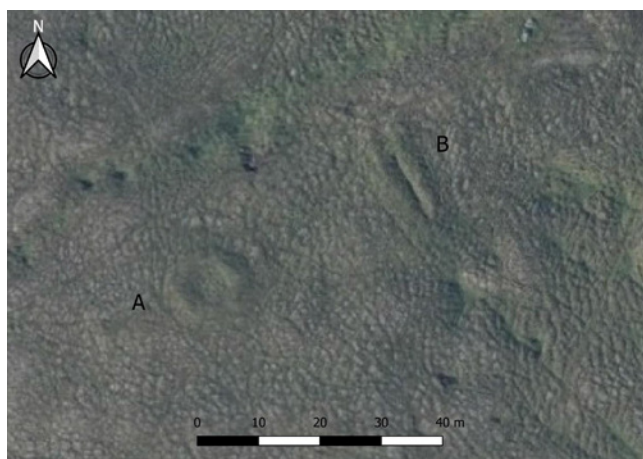
RA-444:025 tóftir fjárskýli

63°59.564N 20°14.147V

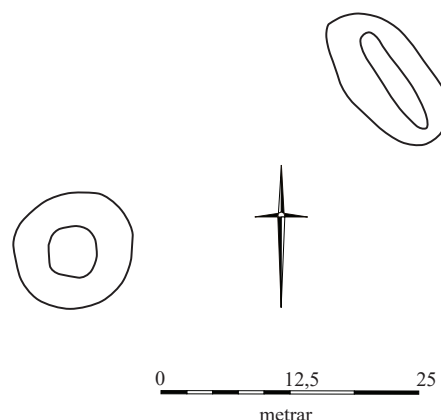
Þegar unnið var að úrvinnslu skráningargagna sást hringlaga tóft og önnur ílöng tóft við yfirferð loftmynda á GoogleEarth. Tóftirnar sjást nokkuð skýrt á myndum sem teknar voru í júlí 2009. Tóftirnar eru á mjóu holti á milli Vallar, þar sem er nýlegt tún, og Tíðholts. Minjarnar eru um 150 m sunnan við Torfkrók 017, 100 m norðan við merki á mótí Minnivöllum RA-443 og um 1,2 km sunnan við bæ 001.

Tóftirnar virðast standa nokkuð hátt á grónu svæði.

Minjarnar eru á svæði sem er um 50x20 m að stærð og snýr ANA-VSV. Þær fá bókstafi til aðgreiningar í umfjöllun. Hringlaga tóftin A er í VSV-enda svæðisins. Hún er um 12 m í þvermál og eru veggir hennar breiðir og líklega útflattir. Meint ílöng tóft B er svo í ANA-enda svæðisins.

Hér má sjá minjarnar á loftmynd frá Loftmyndum ehf.

Útlínur tóftanna voru dregnar upp af loftmynd til glöggvunar.

Hún er um 16x8 m að stærð og snýr NNV-SSA. Hún virðist vera einföld og eru veggir hennar einnig breiðir og útflattir. Tóftirnar virðast vera mjög fornlegar og eru að líkindum torfhlaðnar að mestu leyti. Ekki er hægt að lýsa þeim nánar af loftmynd. Hlutverk þeirra er ekki þekkt en hringlaga tóftin er að öllum líkindum fjárborg.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: GoogleEarth

RA-444:026 náttúrumin huldufólksbústaður 64°00.954N 20°14.898V

“Í Hrúthólum býr huldufólk, austarlega á þeim er varða, Prestsvarða [027],” segir í örnefnalýsingu. Hrúthólar eru hólapyrping, eða hryggur, sem liggur suðaustur-norðvestur allt frá Þjórsá og endar skammt við Löngugróf. Þeir ná yfir stórt svæði og eru um 1,4-1,5 km norðaustan við bæ 001. Hrúthólar eru fjölmargir og algrónir. Þeir eru fremur lágir, 1-3 m á hæð en þvermál þeirra er misjafnt. Engar sagnir eru þekktar sem tengjast huldufólki í hólunum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Vindás, 11

RA-444:027 Prestsvarða varða óþekkt 64°00.883N 20°14.926V

“Í Hrúthólum [026] býr huldufólk, austarlega á þeim er varða, Prestsvarða,” segir í örnefnalýsingu. Prestsvarða er 1,3 km norðvestan við bæ 001 og tæpum 300 m VSV við beitarhús 028. Varðan

Prestsvarða 027, horft til norðurs.

er á háum hól og sést víða að. Tilgangur vörðunnar er óþekktur.

Prestsvarða er á 5 m háum hól. Hann er gróinn og sléttur.

Varðan er 1,5 m í þvermál og 0,3 m á hæð. Þrátt fyrir að vera lág sést hún víða að og grjótið sker sig úr grónum móa. Varðan er grjóthlaðin og má sjá 4 umför grjóthleðslu í henni. Efsti hluti vörðunnar er hrunin, grjótdreif er allt umhverfis hana.

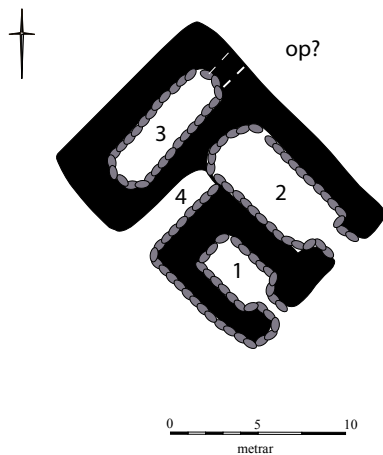
Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Vindás, 11

RA-444:028 tóft beitarhús 64°00.958N 20°14.613V

“Norðaustur af vörðunni [Prestsvörðu 027], nærri bakka Þjórsár, eru ærhústættur,” segir í örnefnalýsingu. Ærhúsin eru tæpum 1,4 km norðan við bæ 001 og 320 m norðan við Gamla-Stekkatún 029 á hólbarði. Þau eru á grónu svæði sunnan við Hrúthóla og túnslóði liggur fast vestan við þau.

Allt umhverfis tóftina er gróið svæði og lágir hólar víða. Steinar og klettar koma víða uppúr

Beitarhúsatóft 028, horft til norðvesturs á ljósmynd.

sverði.

Tóftin er 16x12 m að stærð, snýr suðaustur-norðvestur og skiptist í fjögur hólfa. Til suðvesturs er hólf 1. Það er 4x2 m að innanmáli og snýr suðaustur-norðvestur. Veggirnir eru 1 m á hæð og má sjá 1-2 umför grjóthleðslu í þeim að innan. Hleðslan hefur hrunið á mörgum stöð þar. Veggirnir eru grasivaxnir að utan. Hólfið er opið til suðausturs og ekki mótar fyrir garða eða jötu. Hólf 2 er NNA við hólf 1. Það er 8x4 m að innanmáli og snýr norðvestur-suðaustur. Veggirnir eru 0,6-1 m á hæð, 2 m á breidd og glittir 1-2 umför grjóthleðslu þeim að innan. Mikið veggjahrun er inni í hólfinu en hvorki mótar fyrir garða eða jötu. Hólfið er opið til suðausturs. Hólf 3 er norðvestast í tóftinni. Það er 8x3 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Veggirnir eru 1 m á hæð og algrónir að utan. Að innan sjást 2 umför grjóthleðslu. Ekkert op er sjáanlegt á yfirborði en líklega var það til austurs. Þar eru veggirnir lægri að hluta en annars staðar í hólfinu. Hólf 4 er á milli hólfa 1 og 4. Það er 6x2 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Það er óljóst en var líklega rétt eða aðhald sem var afmarkað af veggum tóftarinnar til allra átta nema vesturs. Greina má 3 umför grjóthleðslu í suðurvegg. Ekki var þak á hólfinu.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Vindás, 11

RA-444:029 Gamla-Stekkatún heimild um stekk 64°00.798N 20°14.481V

“Karen segir, að Mýrardæla hafi verið “rétt hjá Gamla-Stekkatúni”, sem hafi verið “undir bakkanum” við ána. Hafi Gamla-Stekkatún verið rétt fyrir norðan Mýrardælu. Ærhústóttin [028] austan við Hrúthóla [026] er yngri, og mun hafa tekið við hlutverki Gamla-Stekkatúns er það var lagt niður,” segir í örnefnalýsingu. Gamla-Stekkatún er rúman 1 km norðan við bæ 001 og 320 m sunnan við fjárhús 028. Ekki eru tóftir á þessu svæði að sögn Margrétar Gísladóttur, heimildamanns, né man hún eftir að hafa heyrt um þær.

Gamla-Stekkatún er sýnt á örnefnakorti Ingólfs Einarssonar við Þjorsárbakka. Svæðið er gróið, að mestu grasi og mosa. Hér eru lágir grónir hólhryggir og sléttar flatir á milli þeirra.

Engin ummerki stekkjarins sjást á yfirborði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Vindás, 12; IE-Örnefnauppráttur, Vindás

RA-444:030 náma mógrafir

64°00.345N 20°15.239V

Mógrafir 030, horft til suðausturs.

Mógrafasvæði er í Markamýri meðfram suðaustanverðum Langarima. Það er um 800 m vestan við bæ 001 og um 680 m sunnan við beitarhús 023.

Mógrafirnar eru í flatlendri, gróinni og blautri mýri.

Mógrafirnar eru á svæði sem er um 250x60 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Þær sjást enn nokkuð skýrt á loftmynd en eru ekki mjög afgerandi að sjá á jörðu niðri. Mógrafirnar eru að mestu grónar en sumsstaðar stendur vatn í þeim. Þær eru

fremur grunnar og virðist mesta dýpt vera um 0,5 m.

RA-444:031 heimild um beitarhús

64°00.462N 20°14.367V

“Í stefnu frá Sigludælu norð-norðvestur til Þjósár skerst vatnsgrafningur, sem dýpkar og breikkar er nær dregur ánni. Gil þetta heitir Stekkjargróf [038]. Skammt frá ytri bakka hennar er ærhús; var fært þangað þegar ærhúsið [028] austan Hríthóla var rífið,” segir í örnefnalýsingu. Fjárhúsin eru merkt inn á örnefnakort Ingólfs Einarssonar. Fjárhúsin voru 400 m norðan við bæ 001. Þau voru rífin 1950-1960 og engin ummerki þeirra sjást nú. Að sögn Margrétar Gísladóttur, heimildamanns, voru þetta garðahús úr grjóti og torfi.

Þar sem fjárhúsin voru er nú slétt, grasivaxið tún. Hólbærð er í því vestan núverandi fjárhúsa, fast vestan við malarveg að fiskeldisstöð. Höllinn er við enda Stekkjargrófar og líklegt að þar hafið fjárhúsið verið.

Engin ummerki fjárhúsanna sjást á yfirborði.

Hættumat: engin hættu

Heimildir:Ö-Vindás, 12-13; IE-örnefnauppráttur, Vindás

RA-444:032 heimild um vað

64°00.445N 20°13.887V

“Norðaustan við Lambhúshól [sjá 002 og 003] er Vaðhóll. Þar er vað á Vindáslæk,” segir í örnefnalýsingu. Vaðið er tæpum 500 m norðaustan við bæ 001. Farið var yfir í Vaðvallarhólma og mögulega Vindáshólma. Sunnan við Vaðhól er sumarhús, líklega veiðihús. Ekki er vitað á hvaða leið vaðið var notað.

Slétt, ræktuð tún eru á þessum slóðum. Vaðið er á mörkum Þjósár og Vindáslækjar. Hvergi sést leið á þessum slóðum eða ummerki um vað.

Engin ummerki vaðsins sjást á yfirborði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Vindás SP, 1

RA-444:033 heimild um huldufólksbústað

64°00.495N 20°15.501V

Huldufólksbústaður 033 í Laugarholti, horft til norðvesturs.

“Í Laugarholti eru stallar, sem eiga að vera kirkjusæti huldufólks,” segir í örnefnalýsingu. Laugarholt er um 1,1 km norðvestur af bæ 001 og liggja merkin milli Efra-Flagbjarnarholts og Vindáss yfir suðvesturenda holtsins.

Ofarlega á u.þ.b. miðjum suðausturjaðri Laugarholts eru fallegir grágrýtisstöplar á litlu svæði þar sem ekki er gróðurþekja. Ekki sést í berg eða grjót annarsstaðar á holtinu en uppblástursflákar eru á norðaustanverðu holtinu. Stöplarnir minna á stuðlaberg.

Ekki eru þekktar sagnir um kirkjusæti huldufólks í Laugarholti.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Vindás SP, 2

RA-444:034 garðlag landamerki

64°00.530N 20°15.919V

Í örnefnalýsingu er birt landamerkjalyking frá 1886. Þar segir: “Frá Vindáslaugum [020] ræður gamall markagarður, suður yfir Laugarholtið, og að vörðu [035] þeirri sem er á Bæjarholti fyrir sunnan Dvergastein, úr þeirri vörðu sjónhending í aðra vörðu [036] á brúninni, við hið nefnda Berjaflag austaní holtinu, úr henni sjónhending í hornmarksvörðu [443:011] framaní Skammbeinsás, frá hornmarksvörðu sjónhending í gamlan markagarð [007] á vesturbakka Vindástjarnar, frá þeim markagarði sjónhending yfir Vindástjörn beint að sjá í hinn forna

Forn landamerkjagarður 034A, horft til suðausturs.

Yngri landamerkjagarður 034B er í mýrlendi vinstra megin við girðingu á miðri mynd, horft til NN.

Ósbotn; að öðru leyti ræður gamall markagarður [006], frá austur bakka Vindástjarnar, uppí hinn áður nefnda Ósbotn, úr Ósbotnum ræður Vindás-Ós, út í Þjórsá, þaðan ræður Þjórsá út að Búða, þaðan Árnesskvíslin, í áður nefndar Vindáslaugar.” Hér er verið að skrá garðinn sem lá suður yfir Laugarholtið frá Vindáslaugum 020. Garðurinn sést enn á stuttum kafla þar sem hann liggur yfir Laugarholt, um 260 m suðaustan við Vindáslaugar 020 og um 1,4 km norðvestan við bæ 001. Leifar af mun yngri garði á merkjum sem óvíst er að sé nógu gamall til að teljast til fornminja sést á köflum í Markamýri og í suðurenda Bæjarholts (nú innan merkja Efra-Flagbjarnarholts).

Á milli Vindáslauga og Laugarholts hefur orðið mikið rask vegna vegaframkvæmda en einnig hefur uppblástur breytt ásýnd svæðisins. Girðing á merkjum og vegarslóði meðfram henni í landi Vindáss hefur raskað garðinum að nokkru leyti. Suðaustan og norðvestan við Laugarholt er mýrlent og sést garðurinn ekki þar. Laugarholtið er gróið að mestu og smápýft en uppí á því er uppblástursfláki sem gróið hefur aftur.

Garðurinn (A) sést á tveimur stöðum á um 260 m löngum kafla sem liggur NNV-SSA. Á milli þessara staða er garðurinn horfinn á 50 m löngum kafla vegna uppblásturs. Garðurinn er um 4 m á breidd og 0,3-0,5 m á hæð. Hann er gróinn og er líklega torfhlaðinn. Yngri garður (B) á merkjum er torfhlaðinn, er víðast 0,5 m á breidd og 0,3-0,5 m á hæð.

Hættumat: hætta, vegna rasks

Heimildir:Ö-Vindás, 2-3

RA-444:035 varða landamerki

64°00.193N 20°15.550V

Í örnefnalýsingu er birt landamerkjalyýsing frá 1886. Þar segir: “Frá Vindáslaugum [020] ræður gamall markagarður [034], suður yfir Laugarholtið, og að vörðu þeirri sem er á Bæjarholti fyrir sunnan Dvergastein, úr þeirri vörðu sjónhending í aðra vörðu [036] á brúninni, við hið nefnda Berjaflag austaní holtinu, úr henni sjónhending í hornmarksvörðu [443:011] framaní Skammbeinsás, frá hornmarksvörðu sjónhending í gamlan markagarð [007] á vesturbakka Vindástjarnar, frá þeim markagarði sjónhending yfir Vindástjörn beint að sjá í hinn forna Ósbotn; að öðru leyti ræður gamall markagarður [006], frá austur bakka Vindástjarnar, uppí

Meint landamerkjavarða 035, horft til norðurs.

hinn áður nefnda Ósbotn, úr Ósbotnum ræður Vindás-Ós, út í Þjórsá, þaðan ræður Þjórsá út að Búða, þaðan Árnesskvíslin, í áður nefndar Vindáslaugar.” Hér er verið að skrá vörðu á Bæjarholti sunnan við Dvergastein. Meint torfvarða er á Bæjarholti um 10 m sunnan við hornstaur á merkjagirðingu þar sem hún breytir lítillega um stefnu. Varðan er um 1 km vestan við bæ 001 og er hún rétt innan (austan) við merkjagirðinguna.

Torfvarðan er fast austan við hæsta punkt á

grasi grónu Bæjarholtinu og er þýft í kringum hana.

Meint varða er um 0,7 m í þvermál en þýfið í kringum hana kann að tilheyra henni. Hún er um 0,5 m á hæð.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Vindás, 2-3

RA-444:036 heimild landamerki 63°59.664N 20°15.206V

Í örnefnalýsingu er birt landamerkjalyking frá 1886. Þar segir: “Frá Vindáslaugum [020] ræður gamall markagarður [034], suður yfir Laugarholtið, og að vörðu [035] þeirri sem er á Bæjarholti fyrir sunnan Dvergastein, úr þeirri vörðu sjónhending í aðra vörðu á brúninni, við hið nefnda Berjaflag austaní holtinu, úr henni sjónhending í hornmarksvörðu [443:011] framaní Skammbeinsás, frá hornmarksvörðu sjónhending í gamlan markagarð [007] á vesturbakka Vindástjarnar, frá þeim markagarði sjónhending yfir Vindástjörn beint að sjá í hinn forna Ósbotn; að öðru leyti ræður gamall markagarður [006], frá austur bakka Vindástjarnar, uppí hinn áður nefnda Ósbotn, úr Ósbotnum ræður Vindás-Ós, út í Þjórsá, þaðan ræður Þjórsá út að Búða, þaðan Árnesskvíslin, í áður nefndar Vindáslaugar.” Hér er verið að skrá vörðu á brún við Berjaflag. Berjaflag er um 1,3 km suðvestan við bæ 001. Þar sést ekki lengur landamerkjavarða. Varðan var líklega á eða við gróna jarðvegstorfu norðvestan við Blautasund og suðaustan við uppblásið svæði á Bæjarholti.

Engin ummerki um vörðuna sjást á yfirborði. Síðast þegar girt var á merkjum var renna rudd í gegnum jarðvegstorfuna á merkjum og kunna leifar af vörðunni að hafa horfið þá.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Vindás, 2-3

RA-444:037 heimild um kálgarð 64°00.238N 20°14.259V

Samkvæmt túnakorti frá 1917 var kálgarður fast suðaustan við bæ 001, einungis bæjarhlaðið var þar á milli. Hann er horfinn en á túnakortinu snéri hann norðausturs-suðvestur líkt og bæjarhúsin.

Þar sem kálgarðurinn var er malarvegur og -plan fyrir vinnuvélar. Malarvegur að eldra íbúðarhúsinu liggur þvert yfir áætlaða staðsetningu hans.

Engin ummerki kálgarðsins sjást á yfirborði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Túnakort 1917

RA-444:038 *Stekkjargróf* örnefni stekkur 64°00.473N 20°14.271V

“... Til Þjórsár skerst vatnsgrafningur, sem dýpkar og breikkar er nær dregur ánni. Gil þetta heitir Stekkjargróf,” segir í örnefnalýsingu. Örnefnið Stekkjargróf bendir til þess að stekkur hafi verið á þessum slóðum. Fremur er um lítið lækjargil en gróf að ræða. Stekkjargróf er rúmlega 400 m norðan við bæ 001.

Ekki er vitað hvar stekkurinn var né eru þekktar tóftir á þessum slóðum. Allt umhverfis Stekkjargróf eru slétt, grasivaxin tún og gilið er mjótt og gróið.

Engin ummerki stekkjarsins sjást á yfirborði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Vindás, 12

RA-444:039 hleðsla brú

63°59.905N 20°13.507V

Í grein eftir Guðmund Árnason um uppblástur og eyðingu býla í Landsveit segir: “Árið 1895 byggði Vigfús Jónsson, áður bóndi á Leirubakka, bæ á vesturbakka Vindásóss [líka nefndur Vindáslækur], í Vindáslandi. ... Skammt norðar en bærinn stóð, var timburbrú á ósnum og bærinn því í daglegu tali nefndur Brú [014], en fólkið sem í honum bjó ætíð skráð á Vindási.” Hleðsluleifar á Bökkum Vindásóss eru um 890 m suðaustan við bæ 001 og um 150 m norðan við býlið Brú 014.

Brúin var yfir Vindáslæk þar sem hann mjókkar eilítið og er um 6 m á breidd. Bakkarnir eru

Leifar af brú 039, horft til suðausturs.

tiltölulega lágir en sýnu hærri austan megin, í landi Hellna RA-440. Dálitlar flúðir eru í læknum á þessum stað.

Á vesturbakka lækjarins má greina grónar hleðsluleifar sem voru sennlega hluti af brúarstólpa. Hleðslan er um 0,6x0,6 m að stærð og 0,6 m á hæð. Í læknum er stórgrýti sem líklegt er að sé úr hleðslum í tengslum við brúna. Lítil gróin þúst er á vesturbakkanum fast suðaustan við hleðsluna. Á austurbakkanum er strógrýti í læknum við bakkann og uppi á bakkanum er gróin þúst

sem er vafalaust í tengslum við brú á þessum stað.

Hættumat: hætta, vegna landbrots

Heimildir:GÁ:“Uppblástur og eyðing býla í Landsveit” Minningarit Sandgræðslunnar 1958, 87

RA-444:040 heimild um áveitu

64°00.586N 20°15.020V

“... Og hafi vatni verið veitt úr dælunni (Veitidæla) í grófina,” segir í örnefnalýsingu. Nokkuð er á reiki hvar Veitidæla er en fjölmargar dælur eru á þessum slóðum. Hún var um 850 m norðvestan við bæ 001, við Löngugróf.

Þetta svæði er mýrlent og vatn rennur eftir Löngugróf. Hvergi sér til hleðslu, steina eða skurðs sem gefur til kynna hvar áveitan var nákvæmlega.

Engin ummerki áveitunnar sjást á yfirborði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir:Ö-Vindás, 10